

NEGYEDIK SZAKASZ

Azokról az jó erkölcsökről, mellyek szükségesek
az iffiuságban

fiam ez leg főveb része⁶⁵⁴ az te oktatásodnak. ehez tartozik az fellyeb meg mondot három rész, mert minek utánna
5 meg mondotam volna micsoda okbol kel az jó erkölcsre adni magadot. micsoda moddal kel azt meg nyerni, és micsoda akadályok fordithatnak el attol. mostanában azt adom elődben hogy mi képen kövesed az jó erkölcsöt, és
10 mind meg mutatom különösön azokat az jó erkölcsököt, az mellyeket magadban kel venni leg inkább, hogy igazán valo jó erkölcsü lehess, fundamentumi⁶⁵⁵ is lesznek ezek. az töb jó erkölcsöknek, az mellyeket kel követned,⁶⁵⁶ életednek folyásában.

Első Rész

15 Hogy az iffiaknak. az kristus jesust kel például venniék

K. Leheté olyan példát adni⁶⁵⁷ előmben az mellyet bizodalomal követhessek. ?

F. fiam olyant adok elődben. az kit ha követed, minden bizonnal oda jutez az hol ő vagyon mert az bizonyos, hogy
20 az kereszteni jó er[92a:]köles, mind nagyokban. mind kicsidekben, abban áll, hogy az kristus jesust kövessék, annak okaért, mindenek felet. azt az, Isteni példát adom elődben, azért hogy meg mutathassam néked azt az tökéleteségel valo formáját az jó erkölcsnek. az melyhez kel szabni iffiuságodot.
25

Et az Isteni mester azért jöven az világra hogy az embe-
reket tanittsa, és őket meg váltsa, ugyan azért is kívána minden idő koron által menni ember koráig, hogy azokat

654 * része [Beszúrás. 1744.]

655 fundamentumi [Első n — beszúrás.]

656 követned, [d — k-ból javítva.]

657 * adni<d> [adnodból javítva; i — o-ból jav. 1744.]

meg szentelné, és magát hozzájuk hasonlóvá tenné, hogy könnyebben követhetnék ötét.

Azért gyermekeké lőt az gyermekeknek, hogy meg szentelje őket, kicsiny, az kisdedekért, iffiu az iffiakért, hogy nékik példát adgjon. és meg szentelje őket, az Isten szolgálattýára.*

*ideo in omnem venit. aetatem et infantibus infans factus. sanctificans infantes, in parvulis parvulus sanctificans hanc ipsam habentes aetatem. et exemplum illis pietatis effectus iustitiae et subjectionis. in juvenibus juvenis exemplum juvenibus factus et sanctificans domino.

S. irenaeus, lib 2. adversus haereses. C. 39.

Az iffiuságnak ehez az szentcséges példájához kel hát szabni iffiuságot. és az szerént rendelni minden cselekedeti-det, abban is kel meg látnod azokat az jó erkölcsököt, az mellyeket követned kel.

10 Az evangeliumban négy féle példát látunk az Isten fiárol iffiuságában.

Az első az hogy, magános életet élt mind azon idő alat. nem akarván magát meg üsmértetni az emberekel. hanem csak az maga szentséges szent annyával. és szent josphel. 15 hogy ebből meg tanullyák az iffiak, az nagyra vágyást el kerülni. és az világ becsületét nem keresni, hanem az Istennek kívánnyanak tettzeni.

Az második az hogy, például adgya nagy áitatoságát, el menvén az templomban innepeken az törvény parancsolat- 20 tyá szerént, noha arra köteles nem vala. ót az irás tudokot halgatá, és kérdéseket teve nekik, mint ha akart volna töllök tanulni, holot ő vala az irás tudoknak is mestere. ez szép példa, mert meg mutattya az iffiaknak mint kel szeretniek az áitatoságot. leg első⁶⁵⁸ dolgok az lévén hogy az 25 Istent szolgállyák, az üdveségeben munkálkodgyanak. adván magokot azokra, az mi az vallást illeti, ugy mint az imádság, az szent mise, az szentségek. az Isten beszédinek halgatása, és hogy keresék az oktatást azoknál az böles embereknél. az kiknek gondviselések alá adta az Isten

30 Az harmadik, az ő nagy engedelmesége, mellyel vala szüleihez, valamint az szent irás mondgya. *hogy viszá ment vélek názárethben. és nékik engedelmes volt.** ez az példa szégyeniti meg az iffiakot, az [92b:] kiknek rend szerént

*Luc. 2. v. 51

⁶⁵⁸ leg elosó [Elírás.]

nehéz az⁶⁵⁹ engedelmeség. micsoda szégyen fiam az neked.,
midőn elegendő tisztelettel nem vagy azokhoz, az kiktől
vetted az életet, holot szemed előtt látod olly Istennek példá-
ját, az ki engedelmeskedik teremtet állatának, ? mit fogsz
5 felelni az Isten fiának engedetlenségéért, midőn szemedre
hánnya engedelmeségit, azért hogy példát végy rolla *piruly
szégyenletedben. kevély ember*, mondgya szent bernárd, *hogy
te fel emeled magadot. midőn látod hogy az Isten magát meg
aláza* *.

*et erat subditus iſtis, quis, quibus, deus hominibus, diſce terra ſubdi, diſce pulvis ob
temperare, erubeſce ſuperbe cinis, deus ſe humiliat, et tute exaltas.
S. bern. hom. 1. ſuper miſſus.

10 Az negyedik példát láttyuk az kristus iffiuságában: *jesus
pedig gyarapodik vala bölcseségben. testének állapotjában, és
Isten előtt, s' emberek előtt valo kedveségben.* *. nem kel ezen
érteni belső képpen valo gyarapodását az Isten fiának, mivel
még fogontatásakor tellyes vala bölcseséggel. hanem hogy az,
15 naponként. jobban ki tették. az ő Isteni cselekedeteiben,
valamint hogy az nap, bár mindenkor egy eránsu világos
légyen is, de midőn fel kél, hová tovább fellyeb megyen.
ánál inkább ki mutattya nekünk világosságát. az irás arra
akarja evel tanyítani az iffiakot, hogy micsoda nagy gond-
20 gyoknak kel lenni az bölcseségben,⁶⁶⁰ és az jó erkölcsben
valo nevelkedésre. és hogy azt el kerülhesed, az mit sokak-
ban látunk, hogy úgy tettik, mint ha csak. azért nőnének
az esztendőkbén. hogy kissebedgyenek az ártatlanságban.
méltó az szánásra azt látni, hogy az gyermekek valamint
25 nőnek, úgy is romlanak meg, mint ha csak azért nőnének.
hogy az rossz erkölcsöt, az hazugságot. tisztátalanságot.,
kevélységet, és az engedetlenséget meg tanullyák. valamint
sz. agoston mondgya maga felől *. kristusnak gyermeke így

*et jesus pro-
ficiēbat sapien-
tia, et aetate,
et gratia apud
deum, et
homines, ibid.

*jam mortua erat adolescentia mea mala et nefanda et ibam in juventutem. quanto
aetate major, tanto vanitate turpior. lib 7. conf. cap. 1.

követedé mesteredet, ? azért let gyermeke hogy könnyeben
30 követhesed, és az jó erkölcsben foglallyad első esztendőidet,

⁶⁵⁹ az <eg> engedelmeség.

⁶⁶⁰ bölcseségben, [l - c-ből javítva.]

tepedig azokat el vesztegeted,⁶⁶¹ és az roszat tanulod meg, vessed szemeidet arra az szentséges példára, és tekintsed meg mely igen viszá élsz iffiuságodal. tanuly nevedekni az jo erkölcsökben, valamint illik az kristus tanyitványához.
5 és fiához, és hogy azt meg tudgyad, elődben adom azokat az jóságos cselekedeteket.

Második Rész

Az Isteni félelemről. [93a:]

K. Az jó erkölcsök között, melyik elsőben szükségesebb?

10 F. Az Isteni félelem, ez az fundamentuma az töb jó erkölcsöknek, az hit után, ezt az sz. irás, az bölcsesség kezdetinek hija. ugyan ezt is kel elsőben az iffiakban oltani. az öreg tobiásról azt mondgya az irás, hogy egy fia lévén, az Isteni félelemre⁶⁶² tanyitá még gyermekségiben, és hogy magát olya minden vétektől *

tob 1.

15 Ezen az félelmen. nem kel az szolgálához illendő félelmet érteni, az ki is az büntetéstől, fél. és nem az vétektől, hanem azt az tisztelettel valo félelmet. az mellyel meg gondolván, az Istennek nagyságát, méltóságát, szenttségét, hatalmát, és igazságát., mindenek felet attol kel félni, hogy haragjában ne essél annak az nagy, szent. hatalmas, és igaz Istennek.
20

Ez fiam, az az Isteni félelem, az mely az bölcsességnek kezdeté, és az jó erkölcsnek fundamentuma. ugyan erre is intelék tegedet. ezt is kel leg előbször⁶⁶³ keresni, azért eképpen cselekedgyél.
25

Először. az Istentől kérjed azt minden nap, mondván néki gyakran tellyes szivedből. oh én Istenem, ólttsad félelmedet az én szivemben. hogy⁶⁶⁴ az engemet, meg tartoztatván. tegedet soha meg ne bánttsalak.

30 Másodsor. az Isten nagyságához legy nagy tisztelettel mindenkor, ő örökös ura mindeneknek, meg foghatatlan az tökéleteségekben az méltóságban, bölcsességben. szentség-

⁶⁶¹ el vesztegeted, [Második *t-d*-ből javítva.]

⁶⁶² félelemre [Íráshiba.]

⁶⁶³ előbször [*b-sz*-ből javítva.]

⁶⁶⁴ * hogy [Beírás a sor előtti margón. 1744.]

ben. joságban.⁶⁶⁵ hatalomban. és igazságban, ötet minden teremtet állatok imádgják. ő előtte meg az angyalok is rettegnek. minden az mi ez világon nagynek láttzik, az ő előtte csak pór, és mint hogy mindeneket ő teremtet. min-
5 deneket el⁶⁶⁶ is ronthat. egy szempillantásban. *nincsen hasonlatos te hozzád uram senki, nagy vagy, és nagy az te neved, az te hatalmaságodért, ki nem féll tégedet. oh!*⁶⁶⁷ nemzeteknek királya *

Jerem. 10.

10 Harmadszor, mindenek felet attol tarcs hogy az Istent meg ne bántsd, ha valamit cselekszel. leg elsőben is azt nézed, ha az Istent aval meg nem bántotadé,

Midön az Istenről beszélsz, nagy tiszteletel beszély. és azon igyekezél, hogy mások is hasonló képen beszéllyenek előtted.

Harmadik Rész

15 Az Isteni szeretetről. [93b:]

K. Az Istent kel hát, egy szers mind félnem is, szeretnem is ?

F. Nincsen külömben. mert⁶⁶⁸ ha az ő nagysága bennünket arra kötelez, hogy ötet féllyük, és hozzája nagy tisztelettel legyünk, az ő josága is arra kötelez, hogy ötet szeresük, nem is kel ezt az két dolgot egy mástol el választani, az felelmet, és az szeretetet. valamint az irás mondgya hogy az urnak félelme. kezdeti az ő szeretetinek.*. az kiben félelem⁶⁶⁹ nincsen, az igaznak nem mondathatik,* és az ki
25 nem szereti, az halálban marad *.

* Eccle. 25.
* Eccle. 1.
* 1 Joan. 3.

Szeretni kel hát az Istent edes fiam, hogy ne szeretnéd azt az joságot, az ki előbször szeretet tégedet. de most eleinte szeresed ötet, most kel azt el kezdeni, az mit egész életedben. és az örökké valóságban kel követned, az Isten nem más
30 vegre adot ez világra. hanem hogy szeresed, és hogy teremődnek üsmervén ötet, ad meg azt ő néki, az mivel tartozik

⁶⁶⁵ joságban. <és> hatalomban. és

⁶⁶⁶ * el is ronthat. [el — beírás a sor előtti margón. 1744.]

⁶⁶⁷ * oh! <ogányoknak királya.*> nemzetek királya * [Jav. 1744.]

⁶⁶⁸ mert [masból javítva.]

⁶⁶⁹ félelem [Második l—r-ből javítva.]

az munka. az munkásnak. az teremtet állat. az ő teremtetőjének. egy gyermek az attyának, az az szeretettel. hogy pedig arra inkább kötelezen. azért bé töltöt minden ki gondolható⁶⁷⁰ jó téteményivel, rendelvén arra téged hogy birjad az ő országát, el vesztél volt, de ő meg váltot tégedet. és azt, az ő fának halálával. az kereszténységnek boldogságára hivut. meg világositot az hitnek világával, és meg szentelt kegyelmivel, sokszor minek utánna meg bántottad volna. ő még is kegyelmiben, és fiai közü vett téged, és számtalan sok jó téteményt mutatta hozád. oh édes gyermekem, leheté hogy ne szeresed azt az Istent. az ki tégedet olly igen szeret?

két ókból kel az Istent szeretned, az egyik, azért az jószágért mellyel van mi hozánk kegyelmeségivel, és jó téteményivel, az másik, azért az jószágért, az melyet bir magában. mert tegyünk fel egy lehetetlen dolgot, és mondgyuk. hogy ha az Isten mivelünk soha semmi jót nem tett volna is, de még is meg érdemlené hogy örökké valo szeretettel volnánk hozája. azért az ő örökös jószágért, és meg számlalhatatlan tökéleteségiért. mellyet bir magában. és az mellyért vehetetlen szeretettel tartozunk néki, mikoron pedig én azt mondom hogy az Istent kel szeretni, mindenik szeretetről beszéllek, és azt értem, hogy kel ötet szeretni, az ő jó téteményiért, mellyeket cselekedet velünk, de mind azon által, nem [94a:] csak az jó téteményiért, hanem tisztán⁶⁷¹ magáért, mivel ebben az tiszta szeretetben áll az embereknek. és az angyaloknak. az örökké valo boldogságok.

De arra vigyáz fiam, hogy az Isteni szeretet igazán valo légyen. annak más féle szeretetnek kel lenni, mivel nem elég az Istent ugy szeretni valamint az teremtet állatot, ötet mindenek felet kel szeretni, *szeresed az te uradot Istenedet. tellyes szivedből*, ugy hogy semmit ne szeres ő nála inkább valamint hogy nincsen is semmi ő nála nagyobb, és szeretetre méltób.

Egy szoval az Isteni szeretet abban áll, hogy az Istent mindennél eléb valonak tartesad, az világi jószágoknál, az gyönyörüségeknél, az becsületnél, barátidnál, és az életed-

⁶⁷⁰ ki gondolható <t> jó téteményivel,

⁶⁷¹ tisztán <magáért> magáért,

nél. úgy hogy soha ezeket ne szeresed annak az szeretetnek ártalmára, az mellyel tartozol az Istennek. és hogy készeb légy ezeket ezerszerte inkább el veszteni, hogy sem veteni az ellen az engedelmeség ellen, az mellyel tartozol néki. ebben áll tehát az Isteni szeretet, hogy ötet mindennél eléb valonak tarttsad.

Oh édes gyermekem, munkalkodni kel tehát hogy ezt az drága⁶⁷² szeretetet el nyerhesed, és hogy magadot abban meg ne csallyad, mint azok, az kik, az szinel valo szeretetet. az⁶⁷³ igazán valo helyet veszik. ihol az leg főveb cselekedetek. mellyek által meg üsmérheted. ha igazán szeretedé az Istent:

1. félyyed, es utálljad mindenek felet az vétket, azért, hogy az, az Istennek nem tettzik. és hogy ellenkezik az, az ő joságával, ted fel magadban gyakorta. hogy azt többbe nem cselekszed.

2. kerülyyed az mennyiben lehet az bocsánando vétket, peccatum veniale⁶⁷⁴ mivel ez sem tettzik az Istennek. és noha el nem ölttya is szeretit benned, de azt meg gyengitti, és idővel, az halálos vétekben ejthet.

3 Munkálkodgyál azon, hogy meg nyerhessed azokat az jó erkölcsököt, az mellyeket az Isten kíván te tölled, az szeretetnek pedig az, az természetete, hogy kíván annak tet-czeni, az kit szeret. ha az Istent szereted édes gyermekem, nem csak azon igyekezel hogy az ő kegyelmiben maradj, az bűnnek el távoztatásával, hanem még azokat az jo erkölcsököt is követed, az mellyeket gondolod hogy ő néki [94b:] leg inkább tettzenek.

4. Mindenek felet tégy gyakorta mind szájal, mind szivből, szereteteti cselekedeteket. és kívánnjad hogy az Istent erdeme szerint szeresék, és szolgállyák, szomorkodgyál azon midön látod hogy ötet meg bánttyák, azt pedig meg ne engedgyed, az mennyiben tölled lehet. az Isténi szeretetre vezess másokot. mind beszédedel. mind példa adásodal.

⁶⁷² drá [Sorvégen elválasztva, új sor elején Mikes nem folytatja.]

⁶⁷³ az <igazán helyet> [an – beszúrás.] igazán valo helyet

⁶⁷⁴ bocsánando vétket, <*> [* – beszúrás; a margóra is kitette a csillagot, de ott nem törölte;] peccatum veniale [beszúrás.]

Mind ezeket most idején iffiukorodban cselekedgyed, kezdgyed szeretni azt, az kit örökké kel szeretned, kérjed gyakorta azt az kegyelmet, hogy ugy szeresed az mint kívánatlik. és minden nap mond el szivedből ezeket az szép szavait dávidnak. *kicsoda volna nékem mennyekben te náladnál töb, és te náladnál egyébben nem gyönyörködöm ez földön, én örök-ségem te vagy Isten. mind örökké.**

* psal. 72.

negyedik Rész

Az atyákhoz valo szeretetröll.

10 K. Az Isten elöt kedves dolgot cselekszünké, mikor az szüléinket szerettyük?⁶⁷⁵

F. fiam igen kedves dolgot. mert az bölcs azt mondgya. *hogy az ki féli az urat, tiszteli az attyát. és mint urainak szolgál azoknak. kik szülték ötet.** ha szivedből féled az urat, attyá-
15 idot is becsülleni fogod, és azokat⁶⁷⁶ is, kiknek gondviselek alát vagy, mert ezt ő parancsollya, hogy tisztellyed, apádot, és anyádot. ha őket nem becsüllöd, jele hogy az Istent nem féled, és nem szereted.

* Eccl. 3.

Mivel⁶⁷⁷ nincsen ót Isteni félelem, az hol meg vetik az ilyen szent dolgot. az melyre az természet vonson. és az
20 mellyet az Isten. nagy köteleség alát parancsol. nincsen is nagyob fenyegetés, mint az mellyel fenyegeti az gyermekeket. kik ez ellen vétének. *az ki meg szomorittya az attyát, és el idegeniti az annyát az gyalázatos*.*

* prov. 19.

[95a:] *az ki az ő attyát. vagy annyát meg átkoza, annak el oltatik szövétneke. az setétségnek homályosságában,* az ki meg csufollya attyát. avagy meg utállya annyának tanítását, szemét ki vallyák az völgynek hóllói, avagy meg eszik ötet az kesellyü fiai.* olyan mint az káromló. valaki el hadgya az ő apját. és mint az urtol meg átkoztatot. az ki haragra ingerli az ő annyát.** oh adná Isten! hogy ezek az fenyegetések
30 volnának bé oltva az gyermekeknek szivekben.

* prov. 20.

* prov. 30.

* Eccl. 3.

Az ó testamentumban micsoda kemény törvényt adot vala ki az Isten. az rosz fiak ellen. egészen elődben adom.

⁶⁷⁵ szerettyük? [y-u-ból, ű — megkezdett k-ból javítva.]

⁶⁷⁶ és azokat [a-e-ből javítva.]

⁶⁷⁷ <Mivel> [?] Mivel [A törlés valószínűleg Mint-ből javítva; a tinta összefolyt.]

Mikor valakinek gonosz erkölcsü⁶⁷⁸ és engedetlen fia vagyon, az ki az ő attya. és annya szovának nem enged, és meg dorgálván⁶⁷⁹ nem enged nékiek. akkor meg fogván azt az ő attya. és az ő annya, vigyék ötet az városnak véneihez, az ő lako helyjének kapujában, és annak az városnak véneinek ezt mondgyák. az mi fiunk gonosz erkölcsü, és ellenünk rugódozó,⁶⁸⁰ nem engedelmes az mi szonknak. tobzodo és⁶⁸¹ részeges, akkor annak az városnak minden emberi. kövekkel meg kövezék azt. és meg hallyon, és ilyen modon ki tisztítsad az gonoszt te közülled, hogy egész izraelnek.⁶⁸² népe. meg hallya. és meg réműllyön*.

* Deut. 21.

Látod fiam micsoda kemény törvényt adot vala az Isten. az rosz fiak ellen. az új testamentumban is, nem kel aláb valo képpen félni az ő haragjától. és boszu állásától. holot minden nap láttyuk büntetésit látható képen. az rosz iffiakon, rend szerint pedig ezen az⁶⁸³ világon szokta meg büntetni ezt az vétket, mivel nincsen olyan rosz fiu, az kire valamely büntetése az Istennek ne szállyon.

Hadgyuk ezt az félelmet. az olyan gonosz erkölcsü elméknek, az kiket nem lehet más képen helyre hozni az magok hivatalyokra. te pedig fiam, mint hogy tellyes szivedből az Istent akarod szolgálni, nem szükségesek néked, ezek az fenyegetések. de hogy magaddal jobban el hitetthessed mely nagy tiszteletel tartozol lenni szüléidhez. halgasad mit mond ez iránt az apostol. ti magzatok. en[95b:]gedelmesek legyetek az urban. az ti szüléiteknek. mert ez az igaz ti magzatok engedelmesek legyetek. az ti szüléiteknek mindekben. mert ez⁶⁸⁴ az urnak kedves.*

* ephes. 6.

* Coloss. 3.

tisztellyed⁶⁸⁵ tehát fiam szüléidet, meg gondolván. 1. hogy az igazságos, 2. hogy az Isten azt akarja. az ő akarattyához kel pedig szabnunk, minden cselekedetinket.

⁶⁷⁸ erkölcsü <fia> és engedetlen fia

⁶⁷⁹ dorgálván [g-l-ből vagy megkezdett k-ból? javítva.]

⁶⁸⁰ r<o>ugodózó [u <o> fölé írva.]

⁶⁸¹ és <f> [vagy <f>?] részeges,

⁶⁸² izraelnek. [Első e – beszúrás.]

⁶⁸³ az az világon [Sorvégen és új sor elején.]

⁶⁸⁴ ez az urnak [e-a-ból javítva.]

⁶⁸⁵ tisztellyed [Első t – E-ből javítva.]

Az atyáidhoz való becsület, négy dolgot foglal magában. tiszteletet,⁶⁸⁶ szeretetet. engedelmeséget. és hozzájok, segítségél való lételt.

1. légy nagy tisztelettel hozzájok. mivel töllök vetted az
5 életet Isten után. őket meg ne vessed, akár mely okod légyen is arra. se belső valamely gondolattal. se külső képen, beszédeddel. vagy valami más leg kisebb cselekedettedel. végyed tisztelettel töllök oktatásokat. intéseket. azt mondgya az böles. halgasad szerelmes fiam. az te attyádnak bölcseségit, és az te anyádnak. oktatását el ne hadgyad.*

*prov. 1.

2. Nagy szeretettel légy hozzájok. valamint az böles mondgya. tisztelgyed tellyes szivedből az te attyádot, és anyádnak fájdalmát. el ne felejttsed, meg emlékezel arrol. hogy te azoktól születettél.* de arra vigyáz hogy ennek az szeretetnek. nem kel csak. természet szerént való szeretetnek lenni, hanem Isten szerent legyen. hogy pedig aképpen legyen. szeresed őket azért. mert az Isten akarja azt. de főképpen az ő lelki jóvokat szeresed, és azokban szolgálj nékik imádságidal, és más egyéb jó cselekedetiddel.

*Eccle. 7.

3 Légy engedelmes az ő parancsolattyoknak, és serénységgel kövesed akarattyokat. de ugy engedelmeskedgyél. valamint szent pál mondgya. az az, az urban. in domino. mert az Isten azt akarja, ő is parancsol néked, ő általlok, mint hogy az Isten parancsolgya neked, hogy nékik engedelmeskedgyél, ha azt végben viszed, az ő akarattyát követed, ki veszem azt hogy ha neked ollyat parancsolnának. az ki az Isten tisztelete ellen volna. vagy az magad jova ellen. ebben az két dologban. nem tartozol nékik engedelmeskedni. de mind azon által jól meg kel azt visgálni, és okos emberek-től tanácsot kérni. hogy [96a:] meg ne csallyad magadot. az magad itéletiben, az mint az meg történhetik

4. Segítségél légy hozzájok. szükségekben. betegségekben. szegénységekben. öregségekben. egy szoval minden testi és lelki szükségekben. olyan vétek el hadni őket. ezekben az állapotokban. az mely boszu állást kér az Istentől.

fiam hogy mindenkor az te hivatalodnak rendiben lehess. az te szüléidhez. szemed előtt legyen mindenkor ez az két

⁶⁸⁶ tiszteletet., [Szóvégi et — beszúrás.]

ellenkező példa. tekintsed abszolont. az ki is mindenben által
hágván az attyához való hivatallyát. az nyomorultul való
halálban vevé el büntetésit. az másikában tekintsed, nem
csak embernek, hanem az Isten fiának példáját, az ki is
5 emberi testet⁶⁸⁷ vévén magára emberé lön válttságunkért,
de még is engedelmes vala az ő szentséges anyához. és
szent jösephhez, noha örökös⁶⁸⁸ ura ő mindeneknek, de példát
akara adni az fiaknak., hogy micsoda tisztelettel lennének.
szülejekhez. és hogy meg mutasa, micsoda vétkes, és méltat-
10 lan dolog legyen egy nyomorult embernek nem engedelmes-
kedni azoknak. az kiktől az életet vette. minek utánna az
menynek földnek Istene, meg alázván magát, engedelmes
vala ahoz, az kitől akart születni.

ötödik Resz

Hogy még kiket kel, másokat is becsülni
15 az iffiaknak

K. kicsodák azok. az kikhez még tisztelettel kel len-
nem?

F fiam az⁶⁸⁹ attyádon, és az anyádon. kívül, vannak
még az kikhez kivált képen való tisztelettel kel lenned.

20 1. tisztelned kel azokat. kik ő helyetek vannak úgy mint
tutoridot. azokat az kikre vagy bizatvatva.⁶⁹⁰ az te bátyáidot.

2. Az te mestereidet, az kiknek gondgyok van.⁶⁹¹ oktatá-
sodra. annál is inkább kel becsülni ezeket hogy atyád helyet
vannak. ezektől olyan jót vész. mely az világi jót meg ha-
25 ladgya. és az micsoda tisztelettel tartozol lenni szüleidhez.
hasonloval tartozol mestereidnek.

3. tisztellyed lelki atyádot, mint pasztorodot. és mind
azokat. kik az jó erkölcsnek uttyára tanyitanak. legyenek
elmedben mindenkor [96b:] szent pálnak ezek az szép szavai.
30 *engedgyetek,*⁶⁹² *az ti előttetek jároknak, mert vigyáznak*⁶⁹³ *ők az ti*
*lelkeitekért., úgy mint szám adok.**

*hebr. 13.

⁶⁸⁷ testet [A második e fölött áthúzott ékezet.]

⁶⁸⁸ <r>örökös

⁶⁸⁹ az [Beszúrás.]

⁶⁹⁰ bizatvatva.<n>

⁶⁹¹ van. oktatásodra. [v - o-ból javítva.]

⁶⁹² engedgyetek, [t és k betű javítva.]

⁶⁹³ mert vigyáznak [v - megkezdett m-ből javítva.]

4. légy nagy tisztelettel. az papokhoz. valamint az sz.
 irás parancsollya. az öreg embereket. mivel ha az Istent
 tiszteled, azokat is tiszteled, kik ötet szolgálják, és mind
 azokat kik nagy rendekben vannak, az fejdelmet, az tör-
 5 vény szolgáltatokat. mind ezeket szeretni is kel., hozzájuk
 lenni engedelmeséggel. és hűséggel. mert ezek az Isten hely
 tartói az földön. hogy igazgassák, és igazságot szolgáltat-
 sanak az ő népének

Hatodik Rész

Az oktattatásnak. szeretetiről

10 fiam ez az egyik első. és leg nagyobb jó erkölce az iffiu-
 nak. hogy szerese midőn oktattják,⁶⁹⁴ mivel nem lévén arra
 elégséges, hogy magát tanyithassa., szükséges hogy más
 értelmesebb vezese ötet,

K. Micsoda az tanulásnak szereteti?

15 F. Az olyan jó erkölcs, az mely szereteti, keresteti, és
 cselekedteteti veled az jó tanyításokat. intéseket. és tanács-
 kot. oh mely szép erkölcs ez fiam, ezt az iffiúság ékeséginek
 lehetne hini. mivel az mely elme az tanulást szereti, az
 minden jót bé veszen. midőn az Isten meg engedte volna
 20 salamonnak.⁶⁹⁵ hogy kérne tőle mindent, és meg adná, ő
 azon kéré, hogy adgy uram szolgáltnak értelmes szívet.
 kövesed fiam hát ezt az fejdelmet. keresed az értelmes el-
 mét. kérjed azt az Istentől, és magad is munkálkodgyál
 annak elérésin. erről többet nem mondok nézed mit mon-
 25 dottam erről az 3 szakasznak. 3 részében.

Hetedik Rész

Az engedelmességről

fiam ez az jó erkölcs, nem csak szükséges az iffiunak, de
 még mint egy ahoz az időhöz is tartozik. mert az engedet-
 len fiu; olyan mint valamely csuda állat.

30 szeresed hát fiam ezt az jó erkölcsöt, mert ez igen szük-
 séges hogy jó erkölcsű lehes életednek minden napjaiban,
 engedelmeskedgyél [97a:] alázatosan, és örömet szüléid-
 nek. és mind azoknak kiknek alatta vagy.

⁶⁹⁴ oktattják, <mite> [?] mivel

⁶⁹⁵ salamonnak. <k> hogy kérne

Azt mondám hogy alázatoságal, és örömmel engedelmeskedgyél,⁶⁹⁶ mert nem elég csak engedelmeskedni, hanem jól is kel engedelmeskedni az kedvetlen. erővel, félelemel való engedelmeség, szolgát illet, az illyennek semmi érdeme nincsen,

5 Az igazán való engedelmeség attol származik, hogy meg üsmérvén az magunk hivatallyát, kívánunk az Istennek tetczeni engedelmeségünkel,

10 Ekképpen kel hát engedelmesnek lenni, ha azt akarod, hogy engedelmeséged hasznos, és kedves légyen Istennél. így cselekedvén, el hagyod az magad akarattyát, az mely sokaknak veszedelmet okoz. édes fiam ha engedelmes léssesz, meg látod még micsoda győzedelmet vész az te leg veszedelmeseb ellenségeden. az mely nem más. hanem az magad akarattya. még meg üsméred, micsoda nagy hasznos ez az erkölcs, és érette, dicsérni fogod egész életedben az Istent.

nyolczadik Rész

Az tisztaságról.

Ez olyan jó erkölcs, mely tellyeséggel kerüli az testi gyönyörüségeket. az rosz gondolatokat, és az tisztátalan kívánságokat meg fojttya. mivel ezek nem tettzenek az Istennek.

20 Az tisztaság szükséges minden embereknek. de leg inkább az iffiaknak. mert ök hajlandobak lévén az testi gyönyörüségekre. azért nagyob szükségesek van erre az jó erkölcsre. oh adná Isten fiam hogy meg üsmérhetnéd szépségit ennek

25 az jó erkölcsnek, micsoda ékeségedre, és hasznodra vagon Hogy ha az tisztaság hasonlová tézi az embereket az angyalokhoz. az mint az szent attyák mondgyák. követvén olly romlando testben az tisztaságban öket, ez leg inkább az iffiakban tettzik meg, mert ökk még nem annyira lévén el

30 merülve az bünben. az ö tisztaságok jobban hasonlit azoknak az mennyei lelkeknek tisztaságokhoz. Hogy ha az tisztaságnak vagon valamely része az martirum[97b:]ságnak dicsőségiben, valamint sz. hieronimus mondgya.*. azért hogy ebben is kemény szenvedéseket kel

35 szenvedni, ez az dicsőség leg inkább azokat az iffiakot illeti,⁶⁹⁷

*habet et pudicitia servata
martyrium
sum.
s. hiero epist
ad demetriadem

⁶⁹⁶ engedelmeskedgyél, [Első *d-g*-ből javítva.]

⁶⁹⁷ illeti, <m> kik meg tarttyák

kik meg tarttyák az tisztaságot. mert ez ellen az⁶⁹⁸ kísértet ellen valo hartzolások, nagyobak. és gyakorlatosabak, mint sem más féle ellen.* erre valo nézve mondgya sz bernárd, hogy az vér ontáson kívül, még három féle martirumság
 5 vagon. az bőségben valo mértékleteség, valamint dávid és job cselekedet. az szegénységben valo adakozás, valamint tobiás, és az özvegy aszszony cselekedet. és az josephnek iffiuságában valo tisztasága egyiptumban.*

*quem tormenta non vicerant, voluptas superabat. in vita B. hilarionis.
 *. martyrium sine sanguine. triplex est. parcitas⁶⁹⁹ in ubertate. quam habuit david et job. largitas in paupertate quam exercuit tobias, et vidua. castitas in juventute. qua usus est joseph in egipto. S. bern. in sententiis.

Egy szoval fiam az iffiakban találtatik ez az szép dicséret, mellyet adnak az szent attyák. az tisztaságnak, mondván. hogy az tisztaság virágja. az jó szokásnak. tisztelete az testnek. fundamentuma az szentségnek. és jele az több
 10 mas jó erkölcsöknek; * mert az bizonyos hogy egy iffiuban⁷⁰⁰

* pudicitia flos morum. honor corporum de cor sexuum, fundamentum sanctitatis praedicium omnis bonae. mentis S. Cypr. lib. de bono pudicitiae.

az tisztaság igen nagy fundamentuma az jó erkölcsnek. minden jót is várhatni egy tiszta életü iffiutól, mivel az Istennek lelke nem lakhatik az tisztátalan szivben, hanem az tiszta lelkekben lakik azokat bé töltvén kegyelmivel.
 15

Rufinus azt mondgya, náziánus sz. gergely felől, hogy iffiu korában egy látása vala, az melyben két igen szép
 20 leány jelene meg néki, és az mint el forditaná rolok szemeit, az leányok mondák néki, iffiu te jól üsmérsz bennünket,⁷⁰¹ az egyikét közüllünk bölcseségnek hiják, az másikat, tisztaságnak. mi téged jöttünk látogatni,⁷⁰² mert mi nekünk kedves lako helyet készítettél lelkedben

Látodé fiam, hogy az tisztaság meg válhatatlan. az bölcseségtől, kegyelmet is nyer az Istentől azokra . . kik néki adgyák magokat.
 25

⁶⁹⁸ az [a-v-ből javítva.] kísértet ellen valo

⁶⁹⁹ parcitas <us> in ubertate [A következő margóidázatban elválasztásnál csonkán maradt] corpo [corporum]

⁷⁰⁰ egy iffiuban <egy> az tisztaság

⁷⁰¹ bennünket, <egy> az egyikét

⁷⁰² látogatni, [Első t-g-ből javítva.]

Munkalkodgyál hát azért az szép és jó erkölcsért, mivel ez ékesége és boldogsága. iffiuságodnak. ez ellen pedig vétethz sok féle képen. gondolatodal. kívánságodal. beszédedel. és cselekedetedel. és ha tiszta akarsz lenni, ne csak cselekedetteddel légy, hanem még gondolatodal, beszédedel, és legkisebre is vigyáz hogy azt meg ne sérttsed.

kilentzedik Rész

Az szemérmetségéről

Valamint hogy az fák az gyümölcsele együtt levelet is hoznak azok[98a:]nak meg oltalmazására az rut időkben, hasonló képen, az Isteni szeretet az lélekben tévén az tisztaságot. abban hoz szemérmeteséget. hogy meg oltalmazza azt mindentől, az mi annak árthatna, lehetetlen⁷⁰³ is az tisztaságnak. szemérmetség nélkül lenni.

Az tisztaság utállya az tisztátalan gondolatokat. és kívánságokat. az szemérmetség pedig el távoztattya. mind azokat külső képpen, ugymint az tisztátalan beszédeket., tekintéseket. csokokat, és mind azokat. az mi az tisztaságot meg bánthatnák. holot az szemérmetség olyan jó erkölcs hogy nem szenvedheti⁷⁰⁴ se magában, se másban, mind ezeket.

szégyen nélkül

Mert valamint sz. bernárd mondgya. hogy bár minden embernek szükséges légyen is ez az jó erkölcs, de mind azon által, ez nagyob fényeséget tettzik meg az iffiakban *micsoda kedveseb az szemérmetes iffjunál. micsoda szép, és gazdag ékesége*⁷⁰⁷ életében, az iffjunak, és az ortzáján, az szemérmetség. *micsoda bizonyos jele ez, az jó reménségnek az gyermekekben. és az jól neveltetet elmének, ez szövétneke az tisztaságnak, az mely világosit. hogy semmi tisztátalan bé ne mennyen az elmében, és el üzi az vétket az lelkekből, meg is tarttya az tisztaságot, az lelki üsméretnek ez az dicsősége, és*⁷⁰⁸ az becsületnek meg őrizője.*.

⁷⁰³ * lehe(t)tetlen [tet — törlés és beszúrás 1744-ben; lehellen volt.]

⁷⁰⁴ szenvedheti <mind ezeket.> se magában. se másban. mind ezeket.

⁷⁰⁵ splendida [e—o-ból javítva;] gemmamorum in vita et [i—e-ből javítva.]

⁷⁰⁶ quam vera et minime <vera> dubia

* quid amabilius verecundo adolescente. ? quam pulchra haec, et quam splendida⁷⁰⁵ gemma-
 morum in vita et vultu adolescentis quam vera et minime⁷⁰⁶ dubia bonae nuntia spei
 bonae indolis index nullum aequae manifestum indicium columbine simplicitatis et ido-
 etiam testis innocentiae. lampas est pudicae mentis jugiter lucens ut nihil in ea turpe
 vel indecorum residere attentet. quod illa non illico prodat, ita expunctrix malorum et
 propugnatrix puritatis intactae. specialis gloria conscientiae, et famae custos.
 S. bern. serm. ult. in Cant.

Evel az jó erköcsel ellenkeznek. az furcsaság,⁷⁰⁹ és az
 ortzátlanság. ez olyan utálatos az iffiu elmében, valamicsoda
 kedves abban az szemérmetesség. igyekezel hát fiam szert
 tenni erre az jó erköcsre. csak avall meg ne elégedgyél hogy
 5 az tisztátalanságot el kerüllyed,⁷¹⁰ hanem mind azokat is,
 az mik leg kissebben is meg sérthetnék az tisztaságot.

Tizedik Resz

Az beszédben való szemérmeteségről.⁷¹¹

Ez fiam igen szukséges főképpen az iffiunak, hogy okoson
 tudgyon beszélni. valamint az bölcs mondgya. hogy az bölcs
 10 embert. az beszédiből üsmerik meg, az bölcsen való beszéd
 két dologban áll, 1. hogy ne mondgy soha semmi rosztat.
 vagy helytelent. 2. hogy jót mondgy, és helyesen, az az.
 az mikor kívántatik, és az mint⁷¹² kívántatik

1. fiam ne mondgy soha semmi tisztátalant. vagy illetlen
 15 szót. szent pal tilttya az keresztényeknek⁷¹³ az tisztátalan
 beszédet. * annál [98b:] is inkább nem kel beszélni gyönyör-
 ködtetésel. vagy is botránkoztatására fele barátodnak., az
 bölcs azt mondgya. *hogy az ki szol hamiságot. el nem titkoltatik,
 és el nem távoztalttya az ítéletet. melyben meg büntetessék.* *

20 Kerüllyed tehát mint az mirigyet. az tisztátalan beszélge-
 téseket. mert valójában meg ronttyák az tisztaságot. és az
 jó szokást, és sok véghetetlen vétket okoznak azokban az
 kik beszélnek. és az kik halgatttyák, kerüllyed az két színü
 beszédeket is, az kiknek két féle értelmek vagyon. mert

⁷⁰⁷ ékesége <az> életében, [*életében* — második *é*-je beszúrás;] <és>
 az iffiunak, és [*és* — beszúrás.]

⁷⁰⁸ és [Beszúrás.]

⁷⁰⁹ furcsaság<al>, és az ortzátlanság<gal>.

⁷¹⁰ el <k> kerüllyed, [Tollhiba.]

⁷¹¹ szemérme<tlenségéről>teségről.

⁷¹² az mint [az *mít*-ből javítva; *n-t*-ből javítva, *t* — sorközi
 beszúrás.]

⁷¹³ keresztényeknek [*r* — hosszú *f*-ből javítva.]

azok is rossz gondolatot adhatnak. egy szóval kerül el az ocsmány szokot szitkokot. ha ez nem illik az leg nyomorultabhoz is, hát hozzád hogy illenek.

2 Mikor másokat beszélgecz, ne légy hirtelen az szollásban, hanem elsőben halgas másokat. minek előtte beszélly, mivel olyan elmék vannak az kik mindenkor leg első az beszédben. és utolsok az halgatásban. mindenben belé szolnak. másokat az beszédet félben hagyatták. olyan dolgokrol beszélnek, az kihez nem tudnak. ez, az rossz. maga meg gondolatlan, hebe hurgya elmenek az jele, és némelykor az kevélységtől is vagyon. valamint az bölcs mondgya. *látálé dolgaiban és beszédében hirtelenkedő embert? az bolond felől töb reménség vagyon. hogy nem mint az ilyen felől**. *prov. 29.
5
10
15

1. keveset⁷¹⁴ beszélly. és másokat igen halgass. az nagy jele az okos elmének mikor másokat halgat. és keveset beszél. az irás azt mondgya. *hogy az ki meg tartoztattya beszédét, az okos ember.** az halgatás pedig jele az bölcseségnek, *mert még az bolond is mikor⁷¹⁵ halgat, bölcsnek ítélletik** nem azt az halgatást értem, az mely az gondolkozástol, az tompa elmétől, vagy az szomoruságtol vagyon. hanem az helyyesen való halgatást.⁷¹⁶ ugy hogy halgatván másokat. helyyesen felellyen.
20
25

2. Az beszélgetesben. midőn valaki beszél. három dologra vigyáz

1 hogy addig ne szóly, az még meg nem halgattad mit monda[99a:]nak. 2. hogy az beszédet félben ne hagyasad, 3. hogy olyan dologban ne szóly, az mellyet nem tudcz.

Ezt az három dolgot, az bölcs adgya elődben. *minek előtte meg nem halgatod, ne felelly, másnak beszéde köziben ne szóly. minek, előtte szolnál, tanuly.** az ki felel valamit mig meg nem hallya. az bolondság ő néki, és gyalázatos*.
30
*Eccle. 11.
*prov. 18.

3. Mikoron⁷¹⁷ pedig magadnál eléb valokal vagy, ez iránt azt mondgya az bölcs. iffiu akor szóly, mikor szükség szol-

⁷¹⁴ keveset [j-t-ből javítva; et – beszúrás.]

⁷¹⁵ mikor <beszel> halgat,

⁷¹⁶ halgatást: <h.an> [Törlés a sor elején.] ugy hogy <helyyesen> halgatván másokat. helyyesen

⁷¹⁷ Mikoron [i-o-ból javítva.]

nod, summában foglaljad beszédedet. sok dolgokban úgy viseld magadot mint ha tudatlan volnál. mint az értelmes⁷¹⁸ ember. az ki mind azon által halgat.*

Az te halgatásod ne kép mutatásból légyen. hanem hogy
5 halgathass másokat. és töllök tanulhass.

Tizen egyedik Rész

Az rosz nyelvről. és az esküvésről.

Az rosz beszéden kívül. vagyon még olyan rosz erkölcs. hogy illik az keresztényi szemérmetséghez, azt tellyeséggel el hadni.⁷¹⁹

10 Igen rut szokás, fő képpen egy iffiuban, ha esküvő. nem szolván az olyan esküvésről, mellynek. szükség képen meg kel lenni. hanem az olyanról, mely oly közönséges az keresztények közöt. és az melyben fel veszik az Istennek szent nevit hejában. leg kiseb haragban is, némellykor semmiért.
15 azt pedig csak abbol az utálatos szokásból, holot ennél az véteknél⁷²⁰ veszedelmeseb szokást nem lehet venni.

Először. Az Istent. meg vetik. olly kevésre becsülvén az ő szent nevit. az kit minden teremtet állatok imádnak. és az kinek⁷²¹ szenttsége elöt, az angyalok rettegnek. ezt pedig
20 az parancsolat ellen cselekszik. *az te uradnak Istenednek nevit hejában fel ne vegyed.*

2. Nagyon meg bántod az kristus jesust. lévén olly illet-
[99b:]lenül az ő szent halálához, és drága szent vérihez. mellyet érettünk ki ontot. ez az meg bántás, szintén ollyan
25 nagy. mint az mellyet vet azoktól, az kik ostorozták. sz. agoston mondgya. *hogy az sidok ostorával ostoroztatot meg, mostanában pediglen. az rosz keresztényeknek káromlásokal.**

* flagellatus est flagellis judaeorum. flagellatur blasphemiis malorum christianorum

Ez az rosz erkölcs igen sok vétetre vezet. mivel nincsen olyan véték az ki úgy meg szaporodgyék mint az esküvés,
30 ha azt szokásban veszik, az Istennek átka is az káromkodora szál. az böles is azt mondgya. hogy az ki sokat esküszik,

⁷¹⁸ értelmes [r — megkezdett t-ből javítva.]

⁷¹⁹ el hadni. [d — n-ből javítva.]

⁷²⁰ véteknél [v — t-ből? javítva.]

⁷²¹ kinek <szett> szenttsége [Törlés a sor végén.]

meg töltetik hamiságal. és az⁷²² Isten boszu állása attól el nem tavezik *

* Eccli. 23.

4. Ezt az rosz erkölcsöt nehéz lesz el hadni. hogy ha csak egy kevesé meg gyükerezhetik, az után az jobban nevededik
5 idövel. és végtire ki nem lehet irtani. az mint azt láttyuk sokakban.

Egy⁷²³ szoval ez ördögi vétek, az ki is csak azon igyekezik hogy meg bánttsák az Istennek szent nevit. az pedig irtoztato dolog, hogy az keresztények. az kiknek ugy kel dicsérni az Istent ez földön, valamint ötet dicsérik az angyalok az
10 égben. még is olyan káromlásokat szolnak. mint az mellyeket szolnak az ördögök ö ellene pokolban.

oh édes fiam kerülyed ezt az utálatos vétket. az mely ocsmány mind az Isten. mind az emberek elöt. noha minde-
15 nekben gyüöltséges légyen is. de az iffiakban leg inkább. emlékezél meg arrol hogy az ó testamentumban meg kövezték az káromlokat.* és szent pal. két keresztént az ördög hatalma alá adot. ezen vetekért. hogy meg tanullyák, hogy nem kel káromkodni.*. szent gergely mondgya. hogy egy
20 iffiu igen meg szokván káromlani az Isten nevit türhetetlenségeiben, ugy⁷²⁴ történek hogy halálos betegségben esék. az ördögök meg szállák, és az apja karján meg ölék. az ki is nagyon valo kedvezésiből meg nem intette fiát *

*levit 24.

*1 tim 1.

* dialogi
Cap. 18.

leg job orvoság ez ellen az vétek ellen. az hogy, el kel
25 azt [100a:] kerülni, az mi azt okozhatná. ugy mint az haragot. az játékot, az rosz társaságot. és mind azt. az mit magadban meg üsmérheted hogy esküvésre indithat. és mindenek felet. mihent ebben az vétekben esel. mindgyárt büntesd meg magadot azért, adgy alamisnát. mondgy el
30 valamely soltárt, vagy valamely böjtöt tégy fel. kerüly el minden féle szitkot. és esküvést, mert ez az keresztényi nével ellenkezik. és halgasad mit mond üdvezitönk. én pedig len azt mondom néktek. hogy ne esküdgyetek semmi képen. hanem az ti beszédetek légyen, ugy, ugy, nem, nem.
35 ennek felette valami esik. az gonosztól vagyon.

⁷²² és az Isten [az — és-ből javítva.]

⁷²³ Egy <fa> szoval [...] meg bánttsák [Hosszú /-y-ból jav.]

⁷²⁴ ugy <u> történek [...] [100a elején, íráshibából] valemely

Az Ember szollásról

Ez az nagy véték. az nyelvtől vagyon. ezt pedig kerülöd, de még utálnod is kel.

5 Az ember szollás az. mikor valakire olyan vétket fogunk. az mellyet nem cselekedet. vagy pediglen olyan vétkit nyilatkoztattuk ki. az mely titokban vagyon. mivel felebarátunknak ha ki nyilatkoztattuk valamely titokban való vétkit, aval néki nagy kisebséget cselekszünk.

10 Az ember szollás némelykor az hamiságtól vagyon. az irigységtől, boszu állástól. gyűlölségtől, némelykor az elmének gyengeségétől. az ki is könnyen ki mondgya másnak fogyatkozását. ez igen közönséges az iffiaknál.

15 Kerüllyed fiam ezt az vétket mert ez nem illik az nemes vérhez, se az kereszténységhez. és mind Isten előtt, s. mind emberek előtt utálatos.

Az mások fogyatkozását könnyen ki ne beszélyed. hanem tarsd meg azt szivedben. és kine mondgyad. mivel az böles azt mondgya. *hogy ha halottál valamit az te felebarátod ellen. fojssd meg azt magadban:** azért hogy tovább ne mennyen. vigyáz tehát az más becsületire, mert tudod az néki drága. valamint kívánod hogy ő is vigyázon az tiédre.

* Eccl. 19.

20 De arra reá kel vigyázni, hogy az nem ember szollás, az más [100b:] vétkit ki nyilatkoztatni, hogy az jóvára légyen, vagy hogy másnak ne arttson, csak az hogy olyan értelmes embernek kel meg mondani, az ki arrol tehesen. söt még az felebaráti szeretet viszen arra. és gyakorta lelki üsméret szerint is tartozunk aval, mivel azt el mulatni az ilyen állapotban, vétkesé tészük magunkot Isten előtt az masok vétkiért.

30

Az veszekedésről

fiam kerüllyed az veszekedést, mivel sok rosztat okoz. és ha valaki veszekedni akar veled. ne felely neki szitokal., se fenyegetésel. mert az nem illik az nemes vérhez. szemre való hányást, szemre való hányasért, szitkot, szitokért adni, 35 olyan mint ha az ruhádon való pecsétet, téntával akarnád ki mosni. az kereszténység, nem csak azt tilttya hogy valakit, meg szigy, hanem még azt. is. hogy viszá adgyad, mikor szidnak. ilyen formán tanyit sz. pál,* hogy áldgyad azo-

* rom. 12.

kot. kik téged üldöznek, áld meg őket, és meg ne átkozad. senkinek. roszerint roszal ne fizes, boszut ne állj. hanem hadgyad el mulni haragodat, ne had magadot meg gyozetni az rosztol. hanem gyozd meg az roszat. az jó által.

5 Ez igen nehéz., azt felelheted erre. az valo fiam, ugan azért is kel ezt most idején követned. ezek az letzkék igen nehezek azoknak, kik még iffiuságokban nem oktattattak erre, es az kik csak az természet folyása szerént tanultak élni, de könnyü azoknak. kik idején akarják meg tanulni
10 az Isten akarattyában jární, és az kik az kristus jesus szerént akarnak élni. követvén példáját, és cselekedvén parancsolattyát valamint egy kereszténynek illik, más képpen csak nével vagy keresztény. és nem igazságal.

Az szó hordásról

15 Vigyáz fiam még erre az vétekre. mert ez is nagy fogyatkozása az nyelvnek. az iffiaknál pedig közönséges, mivel az [101a:] szó hordás sok izetlenséget, és veszekedést okoz., sokszor arra nem is vigyáznak hogy micsoda rosz következik abbol. gyakorta.⁷²⁵ azért is cselekszik, hogy abbol rosz származék.

20 Sokal nagyob ez az véték, mint sem gondollyák. mivel sok vétkeknek oka, és mind azoknak az roszaknak mellyek. az veszekedést követik. az böles azt mondgya *hogy hat dolgot*⁷²⁶ *gyülöl az ur, az hetedik utálatos az ő lelkének. az ki haboruságot szerez az atyafiak között.**

25 És meg másut azt mondgya. *az fondorlot, és két nyelvüt gyüllölytétek. mert sok békeségben lévőket el vesztettenek. az bünös ember barátit meg háborítja, és az békeségesek közé, patvart bocsát.**

30 fiam valamint hogy az egyeség, és az békeség az Istentől jó, hasonló képen, az veszekedés,⁷²⁷ és az egyenetlenség, az ördögtől vagyon. *azért mondgya az Isten fia. hogy az békeségesek. az Isten fiaí, azok pedig kik azt fel háboríttyák, mondgya szent gergely. az sátáné.**

*prov 6.

*Eccle. 28.

*si filii dei qui pacem faciunt. procul dubio filii satanae. confundunt. s. Greg. 3. pars pastor.

⁷²⁵ gyakorta. [Íráshiba.]

⁷²⁶ dolgot <utál> gyülöl [gyülöl <utál> fölé írva.]

⁷²⁷ veszekedés, [k-d-ből javítva.]

kerüllyed hát fiam ezt az vétket,. mert igen nagy, az Istennél, és az embereknél utálatos, vigyáz beszédidre, és semmit olyat ne mondgy, mely veszekedést indíthatna mások között.

- 5 fiam ez iránt egy szép példát olvastam egy püspökről, az kihez is egy⁷²⁸ hizelkedő szo hordo hogy mene, mondá néki. uram ilyen ember, ezeket az roszakot beszélte felölled. az püspök azt végig halgatván, mondá az⁷²⁹ szó hordónak. hallodé, most látom én hogy az az ember az ki ugy⁷³⁰ beszélt felöllem. nékem jó barátom, mert az mi fogyatkozást lát bennem. meg mondgya. de ha még jobban üsmerne, töb fogyatkozást is tapasztalhatna bennem. az szó hordo halván ezt az váratlan feleletet. csak el pirula, és többé viszá nem tére. szó hordásal.

15

Az hazugságról

fiam még erről is kel szolnom. mert az hazugság nem utolsó fogyatkozása az nyelvnek. igen közönséges is az iffiaknál. igen veszedelmes az ki azt meg szokja

- [101b:] Az hazugság mindenkor véték, mert mindenkor az igazság ellen vagyon. és bár halalos véték ne legyen is. mikor nem nagy dologért vagyon. mind azon által az kis hazugság is véték, mert ajtot nyit sok féle vétkeknek.

Egy hazug elme, ravasz és csalárd maga viselésiben. két színü beszédiben.

25

álhatatlan ígéletiben.

alattomban járo minden cselekedetiben

hizelkedő, és lágy⁷³¹ mikor igazságot kel mondani.

bátor, és orcáztalan. mikor hazugságot mond.

35

Esküvő, ember szólló, senkinek nem hiszen. mert hazug lévén.

azt gondollya hogy mások is mindenkor hazudnak.

Egy szoval fiam, nincsen utálatosab véték, főképpen egy iffiuban. az hazugságnál. azért mondgya az böles, hogy *ne*

⁷²⁸ egy <his> hizelkedő

⁷²⁹ mondá <z> az

⁷³⁰ ugy <sz> beszélt

⁷³¹ lágy [g — javítva olvashatatlan betűből.]

hazudgy semmi hazugságal. mert ennek szüntelen volta. nem
lészén jodra* *Eccle. 7.

Halgasad fiam mit mond az irás, az hazug elme felöl.
hogy utálatosak⁷³² az urnak az csalárd beszédek. az kik pedig
5 cselekesznek hívségesen. kedvesek ő nála.*. el veszi azokat, *prov. 12.
kik hazugságokat szolnak.*. gonosz undogság az emberben
az hazugság, de az tudatlanoknak szájokban, gyakorta forog
az. türethető az lopo, az szüntelen hazugnál. mind az kettő pedig
veszedelemnek. öregségit talállya* *psalm. 5
*Eccle. 20

10 A hazug elme hasonlít az ördöghöz. az ki is szereti az
hazugságot. mivel ő is vala annak az vétkeknek kezdője,
azért apja is annak. sz. ambrus azt mondgya. hogy az kik
az hazugságot szeretik, azok utálatos gyermekek. mivel az
Isten fiai, az igazságot szeretik.* *s. s. ambr. in
serm. de domi-
nica passionis.

15 kerüllyed fiam ezt az vétket mindenkor. fő képpen ebben
az két dologban,

Először, midőn valamely nagy dologrol beszélsz, ki az te
fele barátodnak árthatna. vagy becsületiben, vagy üdve-
ségiben

20 [102a:] Másodszor, mikor olyannak beszélsz, kinek ha-
talma alatt vagy. holot akkor az hazugság, még vétke-
sebb, mert az hozzája valo tiszteletet meg sérted, mind pedig az
magad jóvának ártasz véle.

Egy szoval. akár miként légyen, akár kivel beszély. de
25 soha hazugságot ne mondgy. szeresed az igazságot minden
beszédedben. oh! mely szép állapot egy iffiuban, mikor
hazugságot nem szolhat pirulás nélkül. kérjed az Istent hogy
utáltasa meg veled ezt az vétket. és mond el néki az salamon
imádságát. vanitatem. et verba mendacia longe fac á me.

30 én Istenem távoztasd el tőlem, az hejában valóság-
nak elméjít. és az hazug beszédeket.

Tizen kettődik Rész

Az Mértékletességről

Az iffiakot hasonló képpen intted, hogy legyenek mérték-
tesek* az mértékleteség noha sokféle dolgot foglal magá-
35 ban, de it az ételben, és az italban valo mértékleteségről
szól az apostol. *tit. 2.

⁷³² utálatosak [Szóvégi a — javítva, talán o-ból?]

Az italban, és az ételben való mértékletességel. két féle vétek ellenkezik, az részekség, és az telhetetlenség. ez mindenik ártalmas az iffiunak, és ez az két vétek. négy joval ellenkezik, az becsülettel. egésségel. az elmével, és az üdvességel.

Semmi nem illetleneb egy iffiuban, mint mikor részeges, és torkos. az becsülletes emberek. nem csak magokban. de még másokban is utályják ezt az vétket.

Azt próbából tudhattuk. hogy micsoda ártalmas az bór, és az hus az egésségnek. fő képpén az iffiakban, holot ezeknek mértékletlensége. micsoda betegségeket nem okoz. az mely sokszor holtig meg marad, és az koporsóban is teszi őket idő előtt. az mértékletesség pedig meg tarttya az egésséget. [102b:] és az életet. az bölcs azt mondgya. *hogy az sok ételben való tobzodásban, betegség vagyon, és az meg elégíthetetlen jaldoklás. közel jár az sárhoz. az mértékletlenség miatt sokan holtak meg. de az mértékletes életet meg hosszabíttya**

* Eccle. 37.

Az mi pedig az elmét. illeti, ki nem tudgya hogy micsoda ellenkező véle, ez az két vétek, azt minden nap láttyuk. hogy az tobzodok. ostobák, az elméjektompa, az részegesek dadogok., alkalmatlanok minden jora.

De az mi az üdveséget illeti, az fiam hihetetlen, micsoda ártalmas annak ez az két vétek. mert azon kívül hogy mennyi vétekben esnek az mértékletlenségért, mellyek között sokszor halálos is vagyon. de ez az két rossz erkölcs, még más többeknek is okai. úgy mint az haragnak, veszekedésnek. ésküvésnek. káromkodásnak., az tisztátalan beszédnek. és mindenek felet az tisztátalan cselekedetnek. mind ezeket az mértékletlenség okozza sz hieronimus mondgya. *hogy nehéz az tobzodásban meg tartani az tisztaságot.* az bór, és az iffiúság. dupla tüze az tisztátalanságnak.**

*difficile inter epulas servatur pudicitia hieron lib 2 epist 9.

*vinum et adolescentia duplex incendium voluptatis idem. ad eustochium

Hogy pediglen el kerülhessed ezt az két rossz erkölcsöt. és mértékletes lehess, három dologra⁷³³ kel vigyáznod az étel-

⁷³³ dolog<ban>ra [ra — beszúrás.]

ben, és az italban. az sokaságra, az minémüségre, és az szemérmeteségre,

Az sokaságra, azért hogy mértékletlen ne légy,⁷³⁴ se egyikében, se másikában. ki nem lépvn az elégnék. és az becsületnek határán, mivel az tobzodohoz illik az mértékletlen étel, és hogy magát meg tölttse husal tartozkodás nélkül.

Az minémüségben. három dolgot kerüly el, az eledelnek gyengességit, az ollyat mely az egésségnek árthat, és az ollyan eledelt. mely az tisztátalanságra indithat.

Az mi pedig az szemérmeteséget illeti az étel közben. az hogy, mohon ne egyél, ollyan szemeket ne vess az ételre, mint ha az [103a:] egész asztalt meg akarnád enni, az asztalnál csak az jó falatokrol ne beszély, első ne légy az étel kezdésiben, se utolsó annak el hagyásában. mert mind ezek ellenkeznek az szemérmeteségel. és az mértékleteségel. halgasad az bölcsnek szép oktatását. *mikor asztalnál ülsz, ne egyél annál mohon. ne nézed az ételnek sokaságát, másoknál eléb az tálban kezdet ne nyujtsad, másoknak bántására ne légy az ételért, egyél⁷³⁵ ugy mint ember azokban. mellyeket elődben adtak., leg elől te hadgyad el az ételt, mértékleteségnek⁷³⁶ okáért, és ne légy meg elégedhetellen, hogy valakit meg ne bántsz**

*Eccles. 31

Vigyáz fiam, hogy ne gyakorollyad azokat az kik tobzódok, és részegesek, ha veszed észre hogy ezekre hajlandóságod vagyon. tartoztasd meg magadot. emlékezel az bölcs mondására, *hogy szükölködő ember léssen, valaki szereti az gyakorta⁷³⁷ való jól lakást., az ki szereti az bort. és az fris étkeket. nem léssen gazdag.**

*prov. 21.
v. 17.

Kérjed az Istent. hogy vegye el ezeket belölled, mert mind ezek. azt az testet hizlallyák, az mely egy nap semmivé léssen. az férgek eledele, ezek az elmét meg ronttyák, alkalmatlanná tévén, hogy az Istenes dolgokrol. és az üdveségröl gondolkodhasék

⁷³⁴ * ne légy, <ne> se [se <ne> fölé írva. 1744.]

⁷³⁵ egyél <ugy> ugy [Törlés a sor végén.]

⁷³⁶ mérték<letlenségnek.> leteségnek okáért, <*> és

⁷³⁷ gyakorta [g-k-ből javítva.]

Tizen harmadik Rész

Az haragról

Valamint az iffiak hogy mod nélkül szeretik az gyönyörüségeket. hasonló képen nehezen szenvedik, az mi nékik nem tettik, ez az két rossz erkölcs, annyira is uralkodik benne.
5 hogy csak nézd el minden rossz indulatit, és furcsaságit,⁷³⁸ vizsgál meg azután azokat az szerencsétlenségeket mellyek rajtok történnék, meg látod hogy mind ettől az két dologtól jönnek, az gyönyörüségnek szeretetitől, és az haragtól. evel az két eszközzel is vesztí el az ördög az iffiakot.

10 Erre való nézve, valamicsoda szükséges meg mérsékelni az gyönyörüségnek szeretit, olyan szükséges meg tartoztatni az haragnak indulatit. az haragot ne gyakorollyad, fele barátodal.* mondgya az irás

*Eccle. 28.

[103b:] Annyi ók vagyon az harag el kerülésire, még is az csudálatos dolog. hogy olyan közönséges az emberek között, kérélek azért fiam vigyáz ezekre.

Eloszor az harag. olyan oktalan indulat. mely hasonlová teszi az embereket az oktalan állatokhoz. mert ugyan is micsoda hasonlob az oktalan állathoz. mint az olyan ember.
20 ki leg kisebbet sem szenvedhet el.? az oktalan állat meg haragszik arra ki ötét meg serti, mert nincsen okosága. ha te is meg haragszol az ellen az mi néked nem tettik. miben különbözöl az oktalan állattól? és mit használ okoságod?

2. Az harag rend szerént. az okoságnak fogyatkozásától
25 vagyon. vagy az elmének gyengéségitől, az ki semmit nem szenvedhet. se el nem titkolhat. az ki is meg nem választtya azt. hogy mi érdemel haragot. és mi nem érdemel.

3 Az harag fel háborította az itéletet. és az okoságot. alkalmatlanná teszi az embert. az jót az rosszról. az igazat. az hamistól. az hasznost, az ártalmastól való meg választásra., ugy annyira hogy az haragban lévő ember, csak külső képpen láttzik embernek lenni.

4. Még külső képpen is olyan. változás van rajta. hogy elig lehet meg üsmérni. az szemeit forgattya. az ábrázattya
35 el halványodik, az szót ki nem mondhattya. reszket az

⁷³⁸ furcsaságit, [Második s (hosszú f)—g-ből javítva.]

teste., kiáltoz. és más egyéb változásokat teszen benne az harag.

5⁷³⁹ Ettől vagyon, hogy az haragos embert senki nem szereti, minden kerüli, el hadgyák, és még az barati is el távoznak tőle. az bölcst azt mondgya. *ki lehet az ollyannál az ki gyors az haragra.* * nehézség vagyon közben., et terch⁷⁴⁰ jövenyen. de az bolondnak haragja nehezebb mind az kettőnél.*

6 Micsoda rossz nem következik az haragból., az veszeke-dés. bestelenítés, ember szollás, gyűlölség, bosszu állás, szitkozódás, káromkodás, azért mondgya az irás. *az haragos háborgást szerez. és az dühösködőben, sok vétek esik** egy szoval az harag annyira ellenkezik az kereszténységgel. hogy az kristus azt mondgya., *az ki meg haragszik felebaráttyára. méltó lesz az ítéletre** tanulmányátok meg től-[104a:]lem, *hogy én kegyes. és alázatos szívű vagyok.**

15 Szent pál azt mondgya. *hogy az szeretet, tüdő, kegyes, nem gerjed haragra**. minden merges beszéd, harag, és kiállítás, és káromlás, ti közülletek ki vettessék*

Az harag ellen való orvoság.

20 Edes fiam ha az természeted hajlando az haragra. légy azon hogy azt meg tartoztasad, és kövesed ezeket az intéseket

25 Először. soha meg ne haragudgyál kevés állapotért. példának okáért ha valamit találnak néked mondani, vagy ollyat cselekedni, az mi néked nem tettik, vagy az szolgád talál valamiben véteni, valamit el törni. ezekért meg haragudni illetlen dolog, az jele is volna, az rendetlen elmének benned.

30 Másodszor. hogy ha nagyot vétettek ellened, minek előtte meg haragudgyál. nézd meg, hogy ha meg orvosolhatod azt haragal, meg is látod, hogy sokszor az harag haszontalanul eset. ha az ugy vagyon. bolondság tölled meg haragudni. mikor pedig meg bántanak. vagy felölled rosszul szolnak. job azt meg vetni, mint sem azért meg haragudni.

35 Harmadszor. hogy ha ugy történik, hogy szükséges volna meg mutatni rövidségedet annak, az ki meg bántot. azért

739 <4> 5

740 et terch [et áll és helyett; másutt terh, azaz teher.]

hogy mászor is meg ne bántson, mind azon által szivedben, nem kel hozzája lenni haragal. se véle nem kel veszekedni. mivel az ártana az jó erkölcsnek, az ilyen cselekedet vétek nélkül sem lehetne

- 5 4. Vigyáz magadra. és előzd meg az haragot. mikor éized jöni, hogy ha némelykor meg előz, igyekezel helyre hozni, és meg csillapítani magadot. mivel az jó elme, könnyen meg csendesedik*. mert az mint mondgya sz. hieronimus, *hogy az harag. emberi gyarłoság, de azt meg csendesíteni,*
10 *keresztényi kötelesség.*.* szent ambrus, mondgya theodosius

*quo quisque est major. magis est placabilis irae. et faciles motus, mens generosa capit. ovid.

*irasci hominis est. finem imponere iracundiae, christiani. S. hiero epist ad demetriadem.

- Császár felöl, hogy olyan kegyes természetü vala. hogy kedvesen vevé midön valaki bocsánatot kére tőlle, és mentöl nagyob haragban vala, annál könnyebben meg engede.⁷⁴²
15 ugy annyira hogy kivánták azt ő benne, az mitöl tartanak másban.* oh fiam mely szép példa ez.

*beneficium se putabat accepisse. augustae memoriae. theodosius, cum rogaretur ignoscere. et tunc proprior erat veniae. cum fuisset commotio⁷⁴¹ major iracundiae. praerogativa ignoscendi erat. indignatum fuisse. et petebatur in eo quod in aliis timebatur, ut irasceret. S. ambr. concione de obitu theodo. imp.

[104b:] 5. Mikor meg haragszol. adgy valamely buntetést magadnak., imádságot. vagy alamisnát.

6. Nincsen senki is. az ki haragjában. ne mondgyon. vagy ne cselekedgyék olyat, hogy azután meg ne bánnya, erre
20 valo nézve midön haragszol. olly igen meg tartoztassad magadot, hogy se ne mondgyad, se ne cselekedgyed azt. az mit az harag sug néked, magadnak⁷⁴³ soha ne hidgy. mikor haragszol. várd meg annak el mulását. és azután visgáld meg. hogy mit kellesék cselekedni, vagy mondani,

- 25 7 Az elmédben. ne táplállyad. az haragra valo okokat. ne hogy el hitessed magaddal. arra valo igaz okodnak⁷⁴⁴ létit, mivel az ilyen állapot, csak az haragot neveli. az

⁷⁴¹ commotio⟨r⟩ [?]

⁷⁴² meg engede. [g-d-ből javítva.]

⁷⁴³ * magad-nak [nak – későbbi beírás a sorvégi margóra, világos tintával. 1744?]

⁷⁴⁴ arra valo igaz okodnak ⟨valo⟩ létit,

haragban, minden azt gondolja, hogy az haragra nagy oka
vagyon. te pedig gondold meg azt⁷⁴⁵ magadban., hogy meg
csalatközhatol. arról fordisd el az elmédet.. és haragod el
mulván, meg látod, hogy más képen fogsz. itélni az dolog
5 felöl.

8. Ha az haragot meg akarod gyűlölni. tekindsz meg mikor
más haragszik. semmit ollyat nem fogsz benne látni az mi
néked tessék, szintég ollyan vagy te is mikor haragszol. és
ha akkor az tükörben néznél, el ijednél magadtól.

10 9. Kerülyed az haragos ember társaságát. valamint az
bölcse jóvalya, hogy ne társalkodgy az haragos emberel;
szoktasd magadot az mindenekhez való kegyességhez. és
szelidességhez. felejsd el mikor meg bántanak, bocsás meg
könnyen, mindennel csendesesen beszéllj. és fiam mindenkor
15 az elmédben légyen, meg váltonknak ezek az édes szavai,
*tanuljatok én tőlem, mert én kegyes, és alázatos szívű va-
gyok**.

* Matth. 11.

Tizen negyedik Rész

Az fele barátattal való békeségről, az veszekedésről,
és az gyűlölködésről,

20 Az haragtól származik az veszekedés, és az⁷⁴⁶ gyűlölködés,
szükséges tehát meg tanulni, micsoda sok rosztat okozon⁷⁴⁷
az, ez pedig [105a:] igen közönséges az iffiakban, az meleg-
ségéki cselekszi. hogy csak. leg kiseb meg bántodást sem
szenvedhetnek., attol is vagyon hogy magok meg gondolat-
25 lanok., könnyek az boszu állásra. az gyűlölségre, ebből sok
rosz is következik. az töbi közöt. az jó erkölcsnek el vesz-
tése. mert az hol bekeség nincsen, ót nincsen felebaráti
szeretet. valamint sz. jakab apostol mondgya. *hogy az hol az
írigység vagyon. és az boszonzkodás. ót háboruság*⁷⁴⁸ és minden
30 *gonosz cselekedet vagyon**

* Jacobi 3.

Ez ollyan örvény az mellyet idején kel el kerülni. most
idején kel utálni az veszekedést, és az izetlenkedést. szeresed

⁷⁴⁵ gondol meg azt <m> magadban.,

⁷⁴⁶ az [Beszúrás.]

⁷⁴⁷ okozon az, [Szóvégi o - a-ból javítva.]

⁷⁴⁸ háboruság <en> és minden

*1 Cor. 13.

pedig az egyeséget. és az békeséget. mert ha békeséges elméd nincsen, az békeségnek Istene nem lészen te veled*

Hogy pediglen békeséges elméd lehesen. három dologra vigyáz. 1. senkivel ne veszekedgyél. 2. senkinek arra okot ne adgy hogy beléd veszen. 3. hogy okosan visellyed magadot. mikor valaki beléd vész.

*prov. 18.

*prov. 20.

1. Ne⁷⁴⁹ veszekedgyél hát senkivel is soha. mert olyan elmék vannak. az kik természet szerént mindennel veszekedők. semmit el nem szenvedhetnek. semmit meg nem gondolnak. csak az magok elméjit követik, és nem az okoságot. az ilyen igen utálatos természet. valamint az irás mondgya. *hogy az bolondnak beszédi, szereznek versengést. és az ő szája. haragra ingerel.** ne légy hát olyan fiam. mert az embernek *tiszteséges fel hadgyni az versengést.*⁷⁵⁰ *valaki pedig bolond, magát belé ilygyíti**

Még nem is beszéllek az olyan veszekedő elméről, ki hamiságból és utálatos bolondságból keresi az veszekedést, gyönyörködván mikor valakit magára haragithat. mert az ilyenek az magok veszedelmeket⁷⁵¹ keresik. meg is talállyák végtire

2. fiam az nem elég hogy másokal ne veszekedgyél. hanem⁷⁵² arra is vigyáz, hogy másoknak okot ne adgy az veszekedésre. holot vannak olyanok. kik arra szánszándékal adnak okot. ez jele az veszekedő ha[105b:]mis elmének, hogy az izgágát szereti, és ellensége az békeségnek. némelykor pedig tudatlanságból is adnak arra okot. nem vigyázzván arra, az mi másokat haragra indithat, igyekezel hat el kerülni azt, az mi meg bánthatná felebarátodot. ugy mint az ellen mondo szót., ember szollást, szó hordást. csufolást, helytelen tréfát, és más egyebeket. az kik szüntelen valo veszekedést, és gyűlölséget okoznak. az iffiak között.

3. Ha valaki beléd⁷⁵³ vész, bár óknélkül légyen is. de azon légy hogy magadot okosan visellyed. ne engedgyed magadot meg gyözetni az haragtól., vagy is leg aláb térj mindgyárt

⁷⁴⁹ Ne <f> veszekedgyél hát senkivel

⁷⁵⁰ az versengést. <az> valaki

⁷⁵¹ veszedelmeket [A v helyén hosszú f vagy f betűt kezdett írni.]

⁷⁵² hanem [ne - m-ből javítva.]

⁷⁵³ beléd [e - é-ből javítva az ékezet áthúzásával; é - o-ból? jav.]

magadban, igyekeztél szép beszédet meg csendesíteni felebarátodat. mert az írás mondgya. *hogy az engedelmes⁷⁵⁴ felelet., el fordította az haragnak fel gerjedését. az meg bántottod beszéd pedig. támaszt haragot.** adgyad csendesen eleiben

*prov. 15.

⁵ ártatlanságodat, vagy is kövesd meg ha meg bántottad. hapedig nem látod haragját csendesedni, akkor meny el előlle, még haragja el mulik

K. Ha ekképen cselekeszem,⁷⁵⁵ nem mondgyáké azt felöllem. hogy nincsen szivem. mindentől meg ijedek?⁷⁵⁶

¹⁰ F. Edes gyermekem. erre azt felelem. hogy csak az furcsa iffiak mondanák azt felölled. az okosak. pedig. dicsérnék, és becülnék mértékleteségedet, mivel ha az bátorság az vizsá valo felelésben, vagy az szoval valo veszekedésben állana, az kufárnék sokal bátrabbak volnának náladnál. az bátorság

¹⁵ abban áll. hogy az ollyat meg vessed, csendeséggel el halgasad, és ha lehet el fordítsad. hogy ha pedig nem lehet, békeséges keresztényi türesem kel el szenvedni, valamint üdvezítőnkhoz valo szeretetthez illik. *az ki is mikor szidalmaztatnék, senkit nem szidalmaz vala., és mikor szenvedne,*

*1 petr. 2.

²⁰ *senkit nem fenyeget vala.** ez fiam ez, az igazán valo bátorság. ez illik egy igazán valo keresztényhez. és az Isten szolgájához.

Tizen ötödik Rész.

Az meg⁷⁵⁷ bántodásért valo bocsánatrol, és az boszu állásról.

²⁵ [106a:] fiam még egy szükséges dolog vagyon hátra, hogy meg tarthassad felebarátodal az békeséget. és az csendeséget. az mely is, az meg bántodásért valo bocsánat, ezt az jó erkölcsöt. idején kel meg tanulni. mert ez igen nehéz, és igen ritka az keresztények között. holot. tellyeséggel szükséges az

³⁰ üdveségre.

Szükséges hát kedves fiam, hogy jó szivel meg bocsásad, midön valaki meg bánt. semmi gyűlölséget ne tarcs fele

⁷⁵⁴ engedelmes <beszéd.> felelet.,

⁷⁵⁵ cselekeszem, <me> nem mondgyáké

⁷⁵⁶ meg ijedek? [d – megkezdett k-ból javítva.]

⁷⁵⁷ meg <bántásért> bántodásért [A javítás a törlés alá írva.]

barátod ellen. se rajta boszút állani ne kívánnyad, nem hogy roszat, de sőt még jót kívány néki.

K. Hogy lehesen olyan nehéz dolgot végben vinni?

5 F fiam valo hogy nehéz. de csak azoknak. az kik még soha meg nem tekintették. hogy micsoda okok kötelezdzik arra, azok pedig olyan nagyok. hogy lehetetlen azokra rea nem térni. ezek azok

1. AzIsten azt akarja. és tellyeségel azt parancsollja. *hogy boszu álló ne légy, és haragot ne tarcs az te néped ellen**.
10 az Isten fia mit mond. *én pedig azt mondom néktek. szerezétek ellenségetek. jól tegyetek azokal kik titeket gyűlölnék.* senki-nek gonosz helyében gonoszt ne fizetek.* és valaki gyűlöli az ő atyafiát, az gyilkos*.*

2. ugy annyira Isten akarattya ez, hogy meg nem bocsáttya. büneidet. ha szivedből. meg nem bocsátod azoknak. kik meg bántottak. az Isten⁷⁵⁸ fia azt parancsollja, *meg bocsásatok, néktek is meg bocsátatik, azon mértékel mérik néktek, az mellyel ti méritek.* ha meg bocsáttyátok az embe-reknek bünököt, meg bocsáttya néktek is az ti mennyei attyá-tok**.
15 szent jakab azt mondgya hogy az *ítélet ırgalmaság nélkül leszen annak. az ki nem cselekedet ırgalmaságot.**
20 fontold meg jól ezeket. az szokot. és lásd meg. ha akarodé. hogy az Isten meg ırgalmazon néked.

3⁷⁵⁹ Az Istennek ezen akarattya. igen igazságos. az nem⁷⁶⁰
25 igazságosé. hogy az Isten veled ugy bányék, valamint te bánol másokkal. hogy néked meg bocsáson., ha te is meg bocsátasz. rajtad boszút állyon., ha te is boszút állasz azon az ki meg bántot, ez hát nem igazságosé, ? vigyáz jól ezekre fiam. mivel azt akarod, hogy az az véghe[106b:]tetlen.⁷⁶¹
30 nagyságu, nagy méltoságu. nagy hatalmu meg bántodot Isten., de kitől? az maga⁷⁶² teremtet állattytától. az kihez minden joval vagyon még is meg⁷⁶³ bántotta, holot azért az meg bántásért., sem te, sem az egész teremtet állatok.

⁷⁵⁸ Isten [e – javítva.]

⁷⁵⁹ 3 [2-ből javítva.]

⁷⁶⁰ az nem <nem> igazságosé. [Törlés a sor végén.]

⁷⁶¹ véghetetlen. [l–h-ből javítva.]

⁷⁶² az maga [az – beszúrás.]

⁷⁶³ meg bántotta, [g–m-ből javítva.]

*levit 19.
*Matth. 5.
*rom. 12.
*1 joan. 3.

*luc. 6.
*Matth. 6
*jacobi 2.

ámbár örökké hullatnád is vélek köny hullatásidot. de még
 is azért eleget nem tehetnél; meg bántodot egy szoval olyan
 bántodással. az mely örök kárhozatot érdemel, az kit is
 csak az ő ingyen valo kegyelmiből kerülheted el. és az mely
 5 kegyelemel neked nem tartozik. még is te azt akarod az
 mint⁷⁶⁴ mondám. hogy az a nagy Isten az kit te olly igen
 meg bántottál, te néked meg bocsáson. és meg engedgyen.,
 az midön te nem akarsz egy kis⁷⁶⁵ bántodást meg bocsátani
 attyád fiának. és magadhoz hasonlonak? te az ki hasonló
 10 bűnös vagy hozzája, és hasonló szükséged vagyon az bocsá-
 natra. te az ki talám te bántottad meg először. vagy is leg
 aláb. soha semmi jót nem tettél véle, vagy ha tettél is. nem
 lehet azokhoz hasonlítani. az mellyeket vettél az Istentől.
 még is mind ezek után az boszu állást keresed, nem akar-
 15 ván az Istenre hadni hogy ő állyon boszut éretted? nem vagyé
 hát igazságtalan.? *illiké az hogy egyik ember az másik ellen
 tartson haragot. és az urtól kérjen gyógyulást, hozzája hasonló
 emberel ne cselekedgyék irgalmaságot, és az ő büniért könyörög.* * Eccles. 23.
 ő test lévén haragot tart,⁷⁶⁶ vallyon kicsoda könyörög az ő
 20 büneiért*

Mind ezekre fiam mit felelsz? mondodé azt, hogy nehéz
 meg bocsátani, mondgyad hát azt is, hogy nehéz büneidért
 bocsánatot nyerni, az Istentől. mondodé azt, hogy nem
 akarsz meg bocsatani, mondgyad hát azt is, hogy nem
 25 akarod az Istennek bocsánattyát venni, vagy is ne mond-
 gyad többé az miatyánkban. bocsásd meg az mi vétkei-
 ket. miképpen mi is meg bocsáttunk azoknak., az kik mi
 ellenünk vétettének. hanem ekképpen mondgyad. állj raj-
 tam boszut. valamint én boszut akarok azon állani, az ki
 30 meg bántot.⁷⁶⁷ oh édes gyermekem. visgáld meg jól, mind
 ezeket. és lásd meg, mit kellett mondandod; és mivelned
 mind ezekre.

⁷⁶⁴ mint <t> mondám.

⁷⁶⁵ kis <meg> bántodást meg bocsátani

⁷⁶⁶ tart, [Szóvégi t - s-ből javítva.] vallyon <ki bocsátta meg az ő
 büneit.> kicsoda könyörög az ő büneiért

⁷⁶⁷ meg bántot. [b - m-ből javítva.]

K. Én meg bocsátok. boszt sem állok. de hogy szeret-
hessem⁷⁶⁸ [107a:] és hogy kívánhasak jót annak az ki meg
bántot. és az ki még most is roszamot kívánnya. erre erőt
nem vehetek magamon.?

- 5 F. Mondgyad azt is fiam. nem akarod hogy az Isten
szeresen. és jot tegyen veled, mivel veled is ugy bännak.
valamint te bánol másokal. azt is mondgyad hogy nem
akarod az magadhoz hasonlot szeretni az kristus jesusért.
az ki is hozad valo szeretetiből életét le tette éretted, mond-
10 gyad azt is hogy nem akarod felebarátodot szeretni az Iste-
nért, hanem magadért. noha az Isten azt parancsollja. és
arra int hogy felebarátodot szeresed. de még is az el nem
hagyathattya veled, az ő reája valo haragodot. egy szoval
mondgyad azt. hogy nem kívánod se az Isten kegyelmit,⁷⁶⁹
15 se az örök életet. mivel azt mondgya az írás, *hogy mi tud-
gyuk. hogy az halálból által vitettünk az életre, mert szerettyük
az mi atyánk fiát, az ki pedig nem szereti, az halálban marad**

*1 joan. 3.

- Hozuk ki hát mind ezekből fiam, hogy vagy ellene kel
mondani az kereszténységnek. az Isten kegyelminek, és az
20 üdvességnek. vagy pedig meg kel bocsátani mikor meg
bántanak, az ellenségedet szeretni, és roszért joval kel fizet-
ni, de mint hogy ez nehéz az mostani meg romlot világban.
azért gyakran kel kérni az Istentől, az csendes békeséges
szivet. most iffiukorodban szoktasad magadot az keveset
25 meg bocsátani. ugy hogy annak idejében az nagyot is meg
bocsáthassad azért, az ki meg bocsáttya büneidet. és az ki
meg tartot.⁷⁷⁰ eddig noha érdemed szerént már régen örökül
el veszthetet volna.

Tizen hatodik Resz

Az felebaráti szeretetről

- 30 Igen szükséges fiam ezt az jo erkölcsöt jól meg tanulni,
mivel ez az egyik fundámentuma az kereszténységnek.
szeresed az Istent mindenek felet. és az te felebarátodot, mint

⁷⁶⁸ de hogy szerethessem [107a:] <de> és [és <de> fölé írva.]

⁷⁶⁹ kegyelmit, <a> se az

⁷⁷⁰ * meg tartot. <no-> eddig [eddig <no-> fölé írva, sorvégen;]
noha [no — soreleji margóra írva;] érdemed szerént [szerént — be-
szúrás; a javításoknál használt tinta színe eltérő: rozsdavörös. 1744 ?]

önnön magadot. ezt pedig igen roszul követik az keresztények

közönségesen azt tarttyák az keresztények, hogy abban áll az felebaráti szeretet, hogy az attyokfiokat, és az baráttyokot szeresek. és azokat az kiktől valamit várhatnak, az többiről⁷⁷¹ [107b:] nem is gondolkodnak. az gyermekeket ebben az gondolatban nevelik, oktattván arra. hogy csak azokat szeresék az kik hozájok joval vannak. ettől vagyton hogy olly kevés szeretettel és keménységgel vannak az emberek egy máshoz, szükséges hát erről egy kis világoságot adni az iffiaknak, és nekik meg mutatni micsoda szükséges légyen ez az jó erkölcs az üdveségre.

Ez az véték három dolognak tudatlanságától vagyton. 1. hogy kicsoda az felebarát az kit szeretni kel. 2. micsoda okért kel szeretni. 3. miben állyon az a szeretet.

1. Minden ember felebarátod. még az kiket nem üsmérsz is. nagy, kicsid, szegény, gazdag, jó, rosz. jó akarod, ellenséged.

2. Micsoda okért kel szeretni, azért hogy minnyájan az Istennek fiai, az ő képire teremtettek. az ő fianak vérin meg váltattak. mivel az Isten minnyájunknak attya lévén, azt akarja hogy mindeneket úgy szeresünk, mint atyánk fiait, az kristus jesus, az ki mindeneknek meg váltoja, parancsollya minden embereket szeretni.

3 Az a szeretet három dologban áll. mindennek jót kívánni, mindennel jot tenni, mikor lehet. menteni és szenvedni mások vétkit és fogyatkozásait.

Ez fiam az igaz felebaráti szeretet., ez az egyik fundámentuma az jó erkölcsnek., és igazán valo jele az kereszténységnek., ez nélkül nem lehet Istennek tettzeni, se igazán valo jó erkölcsü nem lehet lenni.

Először fiam szoktasad magadot arra, hogy minden embert atyád fiának tarcs, annak okáért mindennek jót kívány, ted kedvesé mindenek előtt magadot. az szegényekhez. és az keseredetekhez légy szánakodással. az gazdaghoz irigységgel ne légy,⁷⁷² se náladnál szerencsésbhez. szeresed az

⁷⁷¹ az többiről [a – javítva, talán e-ből.] <me> nem is [Törless a sor végén, lap alján.]

⁷⁷² ne légy, <n> se náladnál

jókót. jo erkölcsökért, az gonoszokat azért hogy jok legyenek. az elsőknak kivánnad abban meg maradásokat. az utolsoknak. meg téréseket. az vétket gyűlölni kel., mert embernek munkája. de az [108a:] embert szeretni kel. mert

5 Isten munkája

2. Nem elég jot kívánni valakinek, ha véle jót nem tesz mikor lehet. légy gyors az felebarátodal jól tenni, mikor lehet, három féle képen tehetz pedig jót véle, az mi az ő testit, becsületit, és lelkit illeti.

10 Az mi az elsőt tekinti, segíts másokat szükségekben, tehetséged szerént, és az mint az alkalmazóság hoza, adgy örömet az szegényeknek, oh mely szép erkölcs egy iffiuban, az szegényeken valo szánakodás, mely bóldog az, az ki maga felől el mondhattya jóbal, *hogy gyermekségitől fogva*
15 *nőt véle az irgalmaság**⁷⁷³ mivel egész bövséggel várhattya magára az Isten áldását. és még halála oráján is hasznát érzi, valamint az irás mondgya.*.

*job 21

*tob 4.

Az mi pedig becsületit illeti, arra vigyáznod kel. az mennyiben lehet. tölled. meg nem engedvén hogy ötet szollyák, valamely rosztat kölcsenek felölle, hogy ollyanal vádollyák az mely nem igaz. fogjad párttyát, ha valamely rossz cselekedete ki nyilatkoztatot, mentsed ötet, és légy azon hogy arrol ne beszélljenek. az ki arrol beszél inttsed meg. hogy vigyázon felebaráttyanak becsületire

25 Az mi az lelkét⁷⁷⁴ és az üdveségit illeti, mint hogy ennél nagyobb jó nincsen, szükséges minden tehetségedel abban szolgálni néki. imádkozál érette, igyekezel ötet el vonni valamely rossz erkölctől, vagy alkalmazóságtól. intvén ötet szépen, vagy magad, vagy mások által, az maga hivatalyára.
30 ra. mind ezeket leg inkább kövesed az magad jó akaroival. társaidal, cselédidel, és az kikel leg gyakran vagy, mert ez, az igazán valo felebaráti szeretet. midön az üdveségit keresed néki.

Még egy harmadig dolog vagyon hátra, az ki az felebaráti szeretethez tartozik, az hogy csendesesen szenvedgyed fogyatkozásit, és mentvén ötet vétkeiben, anyiban, az

⁷⁷³ irgalmaság <*> [?] mivel [Inkább tintaszétfolyásnak, mint törlésnek látszik.]

⁷⁷⁴ lelkét [Második l-k-ból javítva.]

mennyiben az igazság engedi, minek előtte pedig végire nem mégy az dolognak. addig meg ne fedgyed se meg ne pirogassad haragal. vagy szükség nélkül.*

* Eccle. 11.

Utollyára fiam, az felebaráti szeretet abban áll, hogy
5 ma[108b:]gadrol itélly mást. valamint az böles mondgya.
*nézd meg az te felebaratodnak dolgát. te magadrol.** és köv-
esed ezt az nagy letzkét mellyet mind az irás, mind az ter-
mészet ád elődben: *az mit te nem szerez, senkinek másnak
azt ne cselekedgyed.** az mi meg váltonk is hasonlot paran-
10 csol. *valamit akartok azért hogy cselekedgyenek az emberek ti
veletek. azont cselekedgyétek ti is azokkal.**

* Eccle 31

* tob. 4.75

* Matth. 7.

Tizen hetedik Resz

Az felebaráti szeretettel valo intésről,
és micsoda köteleség mást meg gátolni
rosz cselekedetiben hogy ha lehet.

15 Hogy ez micsoda nagy köteleség légyen, azt kevesen
tudgyák. és sokan ezt uj dolognak is tarttyák, mind azon
által ez igen közönséges az sz. irásban, az mely is tanittyá,
*hogy az Isten mindennek parancsolatot adot, az ő feleba-
ráttjoknak gondviseléséről.** annak okáért inttsétek egy mást,
20 *és epittsétek egyik az másikatokat.** ne legyen közösségtek.
*az setétségnek haszontalan cselekedetivel. hanem inkább meg
fedgyétek azokat **

* Eccle. 17.

* 1 thess. 5.
* ephas. 5.

Szeresed az Istent mindenek felet. és felebarátodot mint
önnön magadot, hogy szerettyük felebarátunkot mint ma-
25 gunkot. ha üdvességivel olly keveset gondolunk. és hogy
szerettyük az Istent mindenek felet, ha meg hadgyuk ötet
bántani, midön modunk vagyon aztot meg gátolni.

Ez olyan nagy köteleség. hogy szent chrisostomus azt
mondgya. hogy az Isten hasonló számot kér tollünk fele-
30 barátunk üdvességiről, valamint az magunkérol. és bár
egész életünkben szentül éltünk volna is. de ha el mu-
lattyuk az mások. üdvességét. (:az mennyiben rajtunk áll:)
az jó élet nekünk haszontalan lészen. mert az az el mulatás
olly vétkes, hogy az lehet még oka kárhozatunknak.*
35 okát adgya, mert az ki el mulattya felebaráttját meg segi-

* S. Chrisost.
lib 3. adversus
vituperatores
vitae monos-
ticae.

775 <j> tob.4.

teni szükségiben. az Isten azt meg veti az ítéletkor, akár mely jót cselekedet is mást, annál inkább meg érde[109a:]mel hát az minden féle büntetést. az ki el mulattya meg segíteni felebaráttját olyan nagy dologban mint az üdveség.

5 Ennek az nagy⁷⁷⁶ kötelességnek végben vitele abban áll, hogy kövesed az kristus parancsolattját. mondván. *hogy ha pedig vétkezik te ellened felebarátod, dorgáld meg őtet. csak te közötted, és ő közöttte, hogy ha szodot fogadgya meg nyerted az te felebarátodot., ha pedig szodot nem fogadgya. végy melléd*
10 *egy vagy két embert. hogy ha azoknak is szovokot nem fogadgya. mond meg az anyaszent egy háznak.**

* Matth. 13.

Hogy jobban meg értethesem veled ezt az parancsolatot. őt dolgot teszek fel.

Az első elődben adgya hogy mi végre adták ezt az parancsolatot. az mely is nem egyébért. hanem hogy felebarátod vétekbén esvén, ne engedgyék ismét abban esni neki. vagy hogy mások ne vétkezzenek ő reája valo nézve.

Az második az hogy, ez az parancsolat nem csak az hivatalban lévőket tekinti. hanem minden keresztényeket.

20 Az harmadik az hogy, ez az kötelesség hogy felebarátodot ne engedgyed vétkezni, akorá értetik. mikor ez az két dolog együt vagyon. 1. midön tudhatni hogy rosztat cselekedet. és ismét abban az veszedelemben eshetik. vagy másokot is abban ejthet. 2. mikor meg gátolhatod az más roszt cselekedetit, és az ellen tehetz., mert az miről nem tehetz. arra nem vagy köteles.

Az negyedik az hogy. az rosztat meg gátolo hatalom, nem értetődik csak arra. hogy az mit mi tehetünk magunk, hanem még mások által is mit vihetünk végben, mivel ezt
30 adgya értésünkre az kristus, hogy ha téged nem halgat., végy másokot is melléd., és hogy ha az sem használ. mond meg az anyaszent egy háznak

Az ötödik az hogy. mikor azt parancsollya hogy mond meg az anyaszent egyháznak. ugy mint azoknak kik arra
35 rendeltettek. de két képen mondhatod azt meg, vagy titkon, vagy nyilván. hogy ha látod hogy az első használ, nem sziükséges hogy az másikat kövessed.

⁷⁷⁶ nagy <dolognak> kötelességnek

[109b:] Ez így lévén, az felebaráti intésről való parancsolat, kötelez mindent, meg gátolni más vétkeiben, ha azt tudgyák. és hogy ha azt magadtól meg orvosolhatod., vagy⁷⁷⁷ mások által, tehát ebből következik. hogy tartozol⁵ az parancsolat szerént meg gátolni az vétket mások által. midön magadtól nem lehet.

Mar arról beszéllettünk micsoda nagy kötelesség legyen ez, és mely nagy szám adással kel lenni azért az ítéletkor, ugyan is fiam hogy ne volna vétkes dolog Isten előtt. mikor láttyák,¹⁰ vagy tudgyák valaki lelkinék veszedelemben való forgását. még is azt meg nem segíteni olyan állapottyában, csak olyan könnyen hadni ötet az Isten halálos⁷⁷⁸ vétekel meg bántani, mint ha csak egy pohár vizet innék, az *kinék pedig vagyon ez világi gazdagsága. és láttandgya az ő atyafiát*¹⁵ *szüksölködni, és bé zárandgya az ő szívet az⁷⁷⁹ előtt. midon marad meg az Istennek szerelme abban**. it csak az testi szükségéről szól. hát az lelkiről mi lesz?

*1 joan. 3.

Szent chrysostomus azt mondgya. hogy igen nagy kegyetlenség az felebarátal nem gondolni. és ha az nagy keménység volna álatnak nem segíteni midön az⁷⁸⁰ terh alatt el esik. hát az hogy nem volna nagy kegyetlenség egy kereszténytől. ha annyit nem cselekednék az atyafia lelkiért. az mit cselekesznek egy oktalan állatért.* egy oktalan állat el esik, és vagyon ki fel emeltye, egy lélek el vész, és senki²⁰ nem gondol véle.*. mondgya sz. bernard.

*S. Chrysost. de ferendis reprehensionibus.

*jacobi 5.

*Cadit asina. et est qui sublevet. perit anima. et non est qui reputet:⁷⁸¹ hom. 4. in 1 ad. Cor. S. bernard.

Szent chrysostomus mondgya. hogy az ó törvény azt⁷⁸² parancsolta. havalaki valamely el tévelyedet ököre talál,⁷⁸³ ha szinte ellenségie lesz is. de el ne hadgya. hanem az gazdájához vezesse. hát az ki el hadgya nem ellenséginek

⁷⁷⁷ vagy mások [v — megkezdett m-ből javítva.]

⁷⁷⁸ halálos [Elírás.]

⁷⁷⁹ az előtt. [a — ö-ből javítva.]

⁷⁸⁰ az terh [a — t-ből javítva.]

⁷⁸¹ reputet: <S.Chrysost. de ferendis reprehensionibus> hom. 4.

⁷⁸² az [Íráshiba azt helyett.]

⁷⁸³ talál, [Elírás.]

ökrit, hanem kereszteny atyafiának lelkit. mely az vétek miat tévelyedet el. micsoda bocsánatot várhat az olyan?

Hogy ha attyád fián halálos seb volna. mondgya sz. ágoston. és azt el akarná titkolni, félvén attol hogy valami⁵ metzést ne tegyenek rajta, nem volnaé kegyetlenség tölled, hogy ha te is el titkólnád. ha pedig tudtára adnád valamely doktornak. hogy meg gyógyítsa, nagy irgalmaságot cselekednél véle. annál inkább [110a:] kel hát ekképen cselekedned az ő lelkin valo sebiért. mivel azt meg hadni nöni¹⁰ sziviben, és azt el mulatni, sokal veszedelmeseb.

Ha valamely gyuladást látnál, az mellyet. el olthatnál, vagy magad, vagy ha másoknak meg mondanád, de ha azt el mulatnád. nem volnálé oka az égésnek. ? végy erről példát, micsoda vétkes volnál ha tudnád felebarátodnak. vét¹⁵ kit, még is azt meg nem mondanád annak. az ki azt meg orvosolhatná. az bizonyos hogy te adnál számot az Isten előtt. minden vétkeiért. mivel annak végít szakasztották volna hogy ha felebaráti szeretetből titkon másnak meg jelentetted volna.

²⁰ Mit fogsz az Istennek felelni az ítéletkor, ha szerencsétlenségédből ebben az vétekben esel. azt el mulatván. vagy félelemből, vagy emberi tekintetből. micsoda menttséget adhatz. az mely olyan nagy légyen. valamicsoda nagy egy⁷⁸⁴ léleknek el vesztese, az kit is meg oltalmazhattál²⁵ volna valamely halálos vétektől. mit fogsz felelni midön azt mondgyák, hogy inkább féltél kedvetlenségiben esni felebarátodnak. mint sem az Istennek. ? sokszor azt ki is mondottad volna haragodban., de hozzája valo szeretetből el titkoltad. ? mit fogsz felelni, hogy minden veszedelem nélkül meg gátol³⁰ hattad volna az más vétkit. ha csak valamely haszontalan kedvezés nem vit volna arra. ? akkor fogsz vétkes lenni az más vétkiért, holot sok rosztat meg gátolhattál volna., ha el nem halgattad volna., az kiért számot is kér az Isten tölled. el kel hát fiam kerülni ezt az szerencsétlenséget. és³⁵ kövesed az mit az Isten fia ád elődben, midön látod hogy valaki meg bánttya az Istent haláloson. szitokal. rut beszédel. vagy ha még valamely roszra ingerelne téged. igyekezel

⁷⁸⁴ egy [az-ból javítva.]

azon, hogy⁷⁸⁵ ezektől el fordítsad. eleiben adván szépen. hogy ha pedig az nem használ, cselekedgyél az kristus parancsolattya szerént. és mond meg olyannak. az ki arrol tehet.

5 Szent ágoston hasonló képen tanyit. *ne gondollyátok aval ártani mikor másnak az vétkei ki jelentitek. sőt még vétkesek lésztek el veszéséért. mivel meg tarthatnátok ötet, meg jelentévnyavalyályát az orvosnak. de el hadgyátok veszni halgatástokai* *.

*non vos iudicetis esse malevolos. quando crimen. alterius⁷⁸⁶ indicatis magis quippe innocentes non estis si fratres vestros quos indicando corrigere potestis tacendo pertre permittis. S. Aug. 5 quaest. c. 1. epist. 109.

10 [110b:] Hogy ha ekképen kel cselekedni mikor az felebarátunknak vétke csak magának árt. anal inkább tartozol aval. mikor látod hogy másoknak is árt: akkor egyenesen ahoz kel menni az ki arrol tehet. hogy meg gátolhasad, és meg előzhesed az mások veszedelmit. valamint⁷⁸⁷ mondgya. sz. thamás. *.

15 * . quaedam sunt peccata occulta. quae sunt in nocumentum proximorum vel corporale. vel. spirituale. et quia ille qui sic occulte peccat. non solum in te peccat. sed etiam in alios. oportet statim procedere ad denunciationem. ut huius modi nocumentum impediatur. s. thom. 2.⁷⁸⁸ 2 quaest. 33. art. 7.

Végezetre ezeket az szép szavait adom elődben sz. jakab apostolnak *attyám fiaí, ha valaki ti közülletek el tévelyedik az igazságtól, és meg téríti azt valaki, tudgya az. az ki meg térítette az bünös embert. az ő tévelygő utárol. hogy meg tarttya. annak lelkét az haláltól. és el fedezi annak büneinek sokaságát* *

Tizen nyoltzadik Rész

Az. barátságrol

25 Szükséges fiam hogy beszéllyek néked az barátságrol., mert ennek nagy ereje van. hogy az iffiat jora. vagy gonoszra vezese. az micsodás az barátság. vagy jó, vagy gonosz. és még azért. is, mivel az iffiak természet szerént hajlandok lévén az szeretetre. de nem lévén elegendő vilá-

⁷⁸⁵ hogy <ez> ezektől [Törlés a sor végén.]

⁷⁸⁶ alterius <d> indicatis

⁷⁸⁷ valamint <sz.bernárd> mondgya. <*.> sz. thamás. *.

⁷⁸⁸ s.thom.2. <2 quae> 2 quaest.

goságok arra hogy meg tudgyák választani az jó barátság-
got, az rosztol. azért sokszor igen rosz barátságban esnek.,
az mellyért veszedelemben forognak., sokszor el is veszti
öket. szükséges hát ezért egy kis oktatást vened erről.
5 hogy tudhasad el kerülni az rosz barátságot, és az jót.
hasznodra fordítani.

Külömbség vagyon. az felebaráti, szeretet,⁷⁸⁹ és az baratt-
ság közöt. minden embert kel szeretni olyan szeretettel⁷⁹⁰
az mint már meg mondtuk. de nem lehet minden emberel.
10 barátságot vetni, mivel az barátság különös szeretet.

K. Miben áll az barátság?

F. Az barátság fiam nem egyéb, hanem egymás közöt,
szeretettel valo meg egyezés. az mellyel két ember⁷⁹¹ szere-
tik egy mást. kü-[IIIa:]lönös szeretettel.

15 Az barátság mindenkor arra az végre siet, az mely végre
van építve. az barátodban ha valamely rosz⁷⁹² dolgot sze-
retz az barátság is rosz lesz. és vétkes, hogy ha pedig jot
szeretz, az barátság is jo lesz. és dicséretes. de szükséges,
hogy az az jo,⁷⁹³ valóságos jó erkölcs legyen. vagy is olyan.
20 az mely arra vezesen. ugy⁷⁹⁴ mint, az tudomány, az jó ter-
mészet, jo szokás, és más illyen efféle.

Hogy pediglen az barátság jó, és igazán valo legyen.
három dolog kívántatik hozzája, hogy az jó erkölcsre legyen
építve. az jó erkölcsre igyekezzék, és hogy az jó erkölestől
25 vezetessék.

1. Az jo erkölcsre kel, hogy⁷⁹⁵ legyen építve az az, hogy
azért kel szeretni⁷⁹⁶ barátodat. hogy jó és dicséretre méltó
dolgot üsmérsz benne.

⁷⁸⁹ szeretet, és [sz-es-ből javítva.]

⁷⁹⁰ szeretettel [Harmadik e-t-ből? javítva.]

⁷⁹¹ ember<i> szeretik

⁷⁹² * rosz [Beszúrás.] dolgot szeretz<az barátodban,> az barátság
[Jav. 1744?]

⁷⁹³ * az jo, <igazán valo> valóságos [A javítás a törlés fölé írva
a sor elején. 1744.]

⁷⁹⁴ * ugy [Beszúrás. 1744.]

⁷⁹⁵ * hogy <építve legyen> legyen építve [A javítás a törlés fölé
írva. 1744.]

⁷⁹⁶ szeretni <fe> barátodat. hogy [hogy - o-ja a-ból javítva.]

2. Az jó erkölcsre igyekezzék, mivel az barátságoknak kel kívánni, és keresni jóvát az ő baráttjának. az jó erkölcs-nél pedig, se nagyobbat, se szükségesebet nem lehet kívánni. az mely barátság az más féle jónak keresésire viszi az barátokat. és az jó erkölcsöt el mulattattya vélek. az nem barátság, hanem nyilván valo csalás.

3. Szükséges hogy az jó erkölctől vezettség. az az, hogy az jó erkölcsnek rendi szerént legyen. és hogy egyik jó akaro, az másikáért, semmit ne cselekedgyék olytat. mely az jó erkölcs ellen legyen. az mely⁷⁹⁷ barátság meg bántattya az Istent az ő jó akarojáért, az utálatos, és átkozot barátság. mivel jobban szereti az embert az Istennél.

Ebből az három dologból meg üsmerheted fiam az jó barátságot, az rosztol. mellyiket kel keresni, és mellyiket kel kerülni.

1. kerülyed azoknak barátságokat. az kikben semmi jó erkölcsöt nem tapasztalsz., az kit szerethetnél, de leg inkább azoknak barátságoktól ojad magadot. az kikben rosz szokásokat látz, az kik tisztátalan életuek. részegesek. szitkozodok., haragosok, az ilyen veszedelmes barátság. mivel magad is olyan lehetz. valamint az böles mondgya. *hogy az ki magát társul adgya az bolondhoz. az gonosz léssen** [IIIb:]

*Prov. 13.

2. kerülyed az olyan barátságot, az mely téged jobbá nem téssen. ilyen az olyanoknak. barátságok. az kik barátságokban. csak az magok hasznokot keresik. azokét is kerülyed. az kik az roszrol meg nem intenek. de főképpen utálljad azoknak barátságokat. kik az vétekre indítanak. az kik kevélyek, hizelkedők,⁷⁹⁸ az ilyenek barátságát, ugy kel kerülni valamint az ellenséget.

3. Kerülyed azoknak is barátságokat. az kik semminek tarttyák az Istent meg bántani éretted. csak hogy kedvedben lehessenek. mint⁷⁹⁹ az lopást, csalást veszekedést. szitkozodást. ember szollást, csufolást, szó hordást.⁸⁰⁰ vesd félre az ilyen barátságokat, és el ne felejtse sz. ambrus-

*non potest homini esse amicus. qui deo fuerit infidus S. Ambr. 3 offic c. 16.

⁷⁹⁷ * mely [Beszúrás. 1744.]

⁷⁹⁸ hizelkedők, [i-e-ből javítva.]

⁷⁹⁹ mint [i-a-ből javítva.]

⁸⁰⁰ szó hordást, <f> vesd félre

nak. ezeket az szavait. *az ki az Istenhez nem igaz., az nem lehet embernek barátja.* * bár barátod lehetne is. de nem kel szeretned az olyan barátságot. ha Isten ellensége nem akarsz lenni.

- 5 Ellenben pedig. keresed barátságokat azoknak. kik az jora hajlandok. és az kikben olyan jó szokásokat tapasztalsz. az mellyeket lehesen követned. azoknak, kik az jó erkölcsre vezetnek. jó példa adásokal, jó beszédekkel, jó tanács adásokal. kik rossz természetet⁸⁰¹ nem dicsérik, hanem arról meg intenek szabadoson. valamint az böles mondgya. *hogy job az nyilván valo dorgálás, az titkos szeretetnél. türethők az barátságos embertől vet sebek. de az gyűlölőnek csokjai csalárdok.* * . legy olyanokal barátságban az kik Isten félők, és az kik üdveséges jóvadot keresik. az ilyen fiam az jó és igazán valo barátság, az illyet annál is inkább kel keresni,⁸⁰² hogy ritka. és ha olyanra találsz meg kel tartani. az ilyen barátságról szol az böles. *hogy az embernek hív barátja erős oltalom. mellyet valaki meg talál, kincset talált. az hív barátságosnak nincsen árra. becsebb az aranynál. és ezüstnél. és az, az életnek orvosága* * szeresed és keresed az ilyen barátságot. és ha ilyenre találsz tarsd meg azt. és elne hadgyad, valamely álhatatlan és változó elmétől viseltetvén. valamint az iffiak cselekesznek. *el ne hadd régi barátodot.* mondgya az böles, *mert az [112a:] uj, nem leszen ahoz hasonló.* *

Hogy pedig ilyen barátságra találhas. azt az Istentől kel kérni. mert azt ő adgya. *és az ki az Istent féli, azt meg is találja.* * aztot pedig szeretned kel. becslődnöd. de az szeretet olyan formán légyen az mint már meg mondotam, hogy az jó erkölcsre legyjen építve. az jó erkölcsre igyekezzék, és hogy az jó erkölts igazgassa

Tizen kilencedik Resz

Az játékról. és az mulattságokról

- Az mulattság, szükséges az elme könnyebítésire, főképpen az iffiaknak. az játék pedig nekik illendőb, az természetekhez. és elméjekhez.

⁸⁰¹ természetedet [Második *t-d*-ből javítva.]

⁸⁰² keresni, <h> hogy [Tollhiba.]

Az játék és az mulattság nem ellenkezik az jó erkölcsel. söt még azt⁸⁰³ jovallyák. is. mivel ez, az jó erkölcshez valo cselekedet. ha ugy megyen végben az mint kívántatik.

Hogy pedig olyan lehesen, szükséges elsöben jó lenni az igyekezetnek, az az. hogy csak az elmének mulattságára legyen. azután alkalmasab lévén az munkára, az mely is nem gyözhethné. ha mindenkor foglalatoságban volna. az mulattságod, az dolog kedviért légyen.

Hogy jó, és hasznos légyen az játék. három dologra kel vigyázni.

Elösör. hogy abban tiszteséges mértékleteséget kel tartani. mert ha abban el merülsz. már az nem játék. hanem foglalatoság. nem azért jádzol hogy alkalmas lehes az munkára. holot azért kéne játszodni, hanem csak az magad gyönyörüségiért. holot ez vétkes. de alkalmatlanná is teszed magadot az munkára. mert az, az elmét el foglallya., az sok. az testet meg gyengitti, és még az egésségnek is árthat.

Másodszor rendeletlen kedved ne legyen az játékhöz. valamint szokások az iffiaknak. mert az sok időt vesztet el. arrol gondolkodni szüntelen. hogy miképpen mulasad magadot., az sem jó. mert ugy soha szorgalmatosággal nem foglalhatnád magadot az munkában. mivel az. tested az tanuláson. lenne ámbár, de az elméd az játékon. [112b:]

Harmadszor. kerüllyed az koczka. és az sok pénzben valo játékot. ez az elmének nem mulattságot. hanem szomorúságot⁸⁰⁴ és nyughatatlanságot okoz, igen nehéz mértékletesnek lenni, mert vagy az vesztes, vagy az nyereség. azt nem engedi. igen roszt indulat pedig csak az nyereségért jádzani. hát ha még vesztenek, micsoda szomorúság nem követi azt. tedd még ahoz az csalást. szitkozodást. esküvést, veszeke-dést. mellyek nélkül nem lehet az ilyen játék, sok időnek, elmédnek, pénzednek el vesztesét, az türhetetlenség, hazugság, irigység, és más effélék. mellyek az játékal járnak, az Isteni szeretet benne meg hül, az mod nélkül valo szeretet

⁸⁰³ * azt <hadgyák> <jo> jovallyák. [<jo> — beszúrás; *jovallyák* — kereszttel jelölt beírás a sor előtti margón, halványabb tintával. 1744 ?]

⁸⁰⁴ szomorúságot <okoz> és nyughatatlanságot okoz.

az játékhöz benne holtig meg marad. mely végtire mind jóságoknak. becsületeknek. romlására leszen. és még nyomorúságra jutnak.

- 5 Kerüllyed hát fiam ezeket az játékokot. és csak az tisztéses játékokra adgyad magadot. mely az elmének. és az testnek legyen hasznára. de abban is mértékletes légy. mert az iffiunak, romlására vagy az mod nélkül való, valamint sz. agoston mondgya* de ez az mód nélkül való, nem csak

*relaxabantur etiam mihi ad ludendum habenae ultra temperamentum severitatis in dissolutionem afflictionum variarum. lib 2. Conf.

- 10 az időre értetik, az mellyet el vesztesz. hanem még az pénzre is, mellyet el jádtasz, holot az mely felettéb való pénzt el vesztesz. job volna azt, az szegényeknek adni. mert az szegényeknek szükségek. ellened fog még kiáltani az Isten előtt.

Huszadik Rész

Az fősvénységéről

- 15 Az fősvénység noha nem rend szerént való vétek az iffiúságban., mind azon által szükséges elejekben adnom., hogy meg tudgyák magokat attol őrizni.

- 20 Az fősvénység, az pénzhez, mod nélkül való szeretetből áll. ez két féle képen esik meg, némellyek azt csak meg gyűtteni szeretik, némellyek. pedig el költeni szeretik. és az magok gyönyörüségekre fordítani. az első az iffiakban ritkán talaltatik. de az másika igen közönséges, és artalmas.

- 25 Hogy nálok az közönséges légyen. azt minden nap láttyuk [113a:] mert mivel az magok gyönyörüségeket igen szeretik. minden modot is keresnek. annak elég tételire. az pedig pénzelt megyen végben, arra való nézve mindent cselekesznek. az attyok előtt minden féle csalást. hazugságot végben visznek, csak töllök nyerhessenek. ettől az rossz indulattal jó az szegényekhez való meg keményedések, az
30 gazdagságnak. szeretete., az előmenetelre való nagy kívánság.

Ez az rossz indulat meg fognván az iffiúságban, könnyen nevededik, és idővel⁸⁰⁵ meg erősödvén, ugy meg gyökeredzik.,

⁸⁰⁵ idővel <ugy> meg erősöd<ik.>vén, ugy

hogy holtig benne marad. az is okozza azt az zürzavart
mellyet látunk az keresztények között., és az mellyért is
suhajtoz az propheta. *hogy kicsidőtől fogva nagyig, minnyájan
az fősvénységnek adták magokat.** valamint sz. pál mondgya

*jerem. 6.

*1 tim. 6.

⁵ *hogy az, az gyükere. minden féle rosznak.**

Ez három dologtól veszi eredetét az iffiuságban. első-
ben, az rendetlen szeretettől, mellyel vagynak az magok
gyönyörüségihez. másodsor., az világban közönségesen való
példától. mivel láttyák hogy csak az ezüstöt. becsülli. és
¹⁰ szereti, és azután fut telhetetlenségre.

Az harmadik az attyáktól vagyon. mivel ők nevelik az
gyermekekben. ezt az szeretetet. mivel nem beszélnek
egyébről nekik hanem hogy miképpen nyerjék életüket.,
miképen mehessenek elé. valamint sz. Cyprianus mondgya.

*filios quos
doces patrimo-
nium magis
amare quam
christum.
S. Cypri. lib
de opere. et
eleemosyna.

¹⁵ *arra taníttják az gyermekeket. hogy jobban szeresék az világi
jokot. mint sem az kristus jesust.**

Edes fiam meg kel hát előzni⁸⁰⁶ ezt az roszat idején. ne
hogy el foglalja lelkedet. mert minden bizonnal semmi
vétek az idővel ugy nem nő mint ez. azért azt⁸⁰⁷ tanácsolom
²⁰ neked.

Először. az mint már meg mondtuk. hogy az gyönyör-
rüségnek szeretete. leg nagyob oka az fősvénységnek. az
iffiuban, azért minden tehetségeddel azon légy, hogy meg
mértékellyed azt az rendetlen szeretetet. az mely minden
²⁵ jót meg gátol, az Istenért tekinsd meg, micsoda szükséges
meg tartoztatni az gyönyörüségnek rendetlen szeretetet.

Másodsor. hogy az⁸⁰⁸ szivedet meg ne birja az pénznek
szereteti. [113b:] emlékezel meg sz. pál mondásáról. hogy
az. az gyükere. minden féle rosznak.

³⁰ Harmadsor. abban bizonyos légy, hogy az gazdagság.
sok lelket kárhoztat el. valamint az apostol mondgya.
*tudgyátok meg. hogy az fősvények nem bírják, az Isten orszá-
gát**

*ephes. 5.

³⁵ 4. szoktassad magadot arra. hogy csak szükségedre ki-
vánnyad az pénzt, és midőn nincsen, szenvedgyed azt
békeséges türelemmel. meg gondolván azt hogy, mennyi sze-

⁸⁰⁶ előzni [előzniből javítva az ékezet törlésével.]

⁸⁰⁷ azt <n> tanácsolom neked.

⁸⁰⁸ az [Beszúrás.]

gény vagy. az kinek csak szükségire való sincsen. és az kinknél mivel vagy job! főképpen ne ély semmi csalásal. vagy valamely rosz modal. hogy pénzed legyen.

- 5 Távoztassad el az fősvénységnek⁸⁰⁹ minden jelit. az másét magadnak meg ne tarttsad, másal izetlenkedni egy néhány pénzért az sem jó. bár igazságal legyen is. ha valaki hozzád folyamodván, vagy költsön, vagy más képen kér tölled. szomoruán el ne botsásad magadtol. az szegényeket szeresed. minek utánna az cseledidnek meg adtad volna az mivel tartozol. mivel leg elsőben azokról kel gondolkodni. az mit magadra akarnál költeni. vonny el abból is az szegények számára. mivel nem szégyené az? hogy olyan bő kezű vagy az magad gyönyörködéséért. köntösidért. kemény és fősvény az szegényekhez. az kik emberek valamint magad, és talám jobbak az Isten előtt.

Egy soval. vagy szegény vagy, vagy közönséges állapotban, vagy⁸¹⁰ gazdag vagy.

- Ha szegény vagy, kerjed az Isten kegyelmit, hogy békeséges türessel vegyed az szegénységet. az ő szeretetiért. az ő gondviselése alá adgyad magadot. mert el nem hadgya soha szolgálit. *ha az Istennek gondgya vagyon leg kisseb teremtet allattyára, annál inkább hogy ne volna reátok gondgya. keresétek elsőben az Istennek országát. az többi meg adatik néktek.**

- 25 Ha közönséges állapotban vagy, elégedgyél meg abban és ne nyughatatlankodgyál nagyob után. meg emlékeztvén sz. [114a:] pálnak szavairol: *hogy az kik meg akarnak gazdagulni, esnek kísértetben. és az ördög törében. és sok balgatag⁸¹¹ káros kívánságokban. mellyek bé merittik az embert veszedelben. mert minden gonoszságnak. gyükere az pénznek szerelme** kövesed az apostolnak ezeket az szép szavait. *hogy az ti erkölcsötök idegen légyen az fősvénységtől, elégedgyetek meg az jelen valokal. mert az Isten mondotta. nem hagylak el légedet*.*

* matth. 6.

* 1 tim 6.

* hebr. 13.

⁸⁰⁹ fősvénységnek [f-v-ből javítva.]

⁸¹⁰ vagy szegény vagy, vagy közönséges állapotban, vagy <szegény vagy> gazdag vagy.

⁸¹¹ balgatag [Első g-a-ból javítva.]

Ha pedig gazdag vagy, fély az veszedelemtől.⁸¹² a melyre teszi agazdagság üdveségedet. mivel az Isten fia. mondgya., *jaj néktek gazdagoknak. mert el veszitek it, az ti vigasztalástokot.**. és hogy az gazdag nehezen menyen bé meny országban.* kerüllyed hát fiam. kerüllyed, ezt az veszedelmet. és kerjed az Istent. hogy vegye el szivedből.

* lucae. 6.
* matth. 19.

Huszon egyedik Rész

Az⁸¹³ álamisnárol

Az álamisnárol az mit ide fellyeb mondottam., mint hogy igen rövidnek tettzet nékem. azért bővebben akarok erről
10 szolni. had tanulhassad meg most idején kedves fiam szeretni, és követni ezt az Isten elöt valo kedves cselekedetet. mely olly szükséges és hasznos üdveségedre.

Az szent írásban nincsen ollyan jó erkölcs, az mellyet
15 inkább dicsérnének. és jóvállának., mint az szegényekhez valo szeretetet. az Isten meg hadta vala az ő népének, hogy ne lenne senki közöttök, az ki koldulásal enné kenyerit, tobiás azt hagyá fiának. hogy soha egy szegényről se vese
20 el szemeit. az Isten is ugy nem veti el rola szemeit., meg segitvén ötet minden szükségiben. az bölcs pedig arra int hogy az szegénytől el ne vonnyad az álamisnát. és szemeidet rolla el ne vegyed; nem adván neki alkalmatoságot az nem adásal. hogy néked roszat kívánnyon, mert az ő imádságát, meg halgattya az Isten. ha pedig az álamisnát az szegény-**[114b:]**nek kebeliben rejted. imádkozni fog éretted.

* deut. 15
* tobie 4.

* Eccli 4.

* Eccli 29.

Az uj testamentumban ez sok helyt van parancsolva. az
25 kristus azt mondgya hogy az álamisna. az bűnnek bocsánattyát meg nyeri. date eleemosinam, et ecce omnia munda sunt vobis, ezt igéri nekünk. hogy bővön ád nekünk, hogy ha mi is adunk az szegényeknek. és hasonló mértékel mérnek nekünk. mint az mellyel mérünk másoknak. sz. jános mondgya. hogy az ki meg nem szánnya szükségiben felebaráttját. az nem mondhattya. hogy Isteni szeretet van benne, mert ha az Istent szeretné meg szánná felebaráttját,

* lucae. 11.

* lucae. 6.

⁸¹² * veszedelemtől. <tarttya üd-> a melyre [a melyre — a törless fölé írva, sorvégen;] teszi agazdagság üdveségedet. [teszi agazdagság üd — sor előtti margóra írva. 1744.]

⁸¹³ Az [A — javítva olvashatatlan betűből.]

holot az Isten azt parancsolja., hogy ugy szerese mint önnön magát.*

De nincsen semmi az sz. irásban, az mi ugy meg mutatná az⁸¹⁴ alamisnálkodásnak nagy kötelesegit, mint ezek az szavai az üdveztönknek. jertek el én attyámnak áldottai., birjátok az országot. mely néktek készítetet. mert éheztem. és ennem adtatok. szomjuhoztam., és innom adtatok. meztelen voltam és meg ruháztatok., soha el ne feletted fiam ezeket az szokot. mert az kik ezeket nem cselekedték. el kárhoztak.

Az csudálatos dolog, hogy az igazaknak⁸¹⁵ minden jó cselekedetek között, az Isten fia nem adgya más okát üdvességnek., hanem hogy irgalmasággal voltak felebaráttýokhoz, és az hamisaknak mind annyi vétkekért is egyebet szemekre nem hány, hanem⁸¹⁶ hogy kemények. és irgalmatlanok voltak másokhoz. és mint hogy az Istennek fia, az ki az attyának bölcsesége, nem mondot, se nem cselekedet semmit, az mi nem használna lelkünk üdvességire, ezeket az szavaival, mellyeket fog mondani⁸¹⁷ az ítéletkor. ezt akarja velünk meg értetni, hogy micsoda kedves nála az másokal való jó tétel. és valamint hogy az Isten. az jó tételért kegyelmit adgya az igazakra, hogy jobban végig meg maradgyanak. ellenben az gonoszokon. keménységekért meg nem könyörül. nyomoruságokban. az melyben vetette őket az vétek. és el⁸¹⁸ hadgya, mivel ők is el hadták volt felebaráttýokot. azért is penitentzia tartatlan halnak meg, és az kárhozatban esnek.

Adná Isten hogy jól meg gondolná minden keresztény ezeket az⁸¹⁹ rettentő szavait meg váltonknak, és hogy mi következik⁸²⁰ reájok az ítéletkor. azért, hogy most el mulattyák jól tenni [115a:] felebaráttýokal. meg fogják akkor üsmérni vétkeket. de akkor késő leszen.

⁸¹⁴ az <1> alamisnálkodásnak

⁸¹⁵ iga<z>zaknak [zak <z> fölé írva.]

⁸¹⁶ hanem hogy [e - o-ból javítva.]

⁸¹⁷ mondani [i - a-ból javítva.]

⁸¹⁸ * el hadgya, [el = beszúrás 1744-ben.]

⁸¹⁹ az <szavait> rettentő szavait

⁸²⁰ követ<ke>kezik [Törlés tollhiba miatt a sor végén.]

Te pedig édes fiam, mint hogy most idején akarsz munkálkodni üdvösedért, arra intelk hogy most gondolkodgyál arról az jövődő nyomoruságról. és kényszeritlek arra, hogy most iffiu korodban szoktassad magadot. az másokkal valo jó tételre, szánakodván az mások nyomoruságán. ha egy szegényt, vagy egy nyomorultat látz. gondold meg magadban hogy nem vagy job azoknál,⁸²¹ és ha abban az szenvedésben nem vagy, az Isten ingyen valo irgalmaságának köszönnyed,. de mint hogy ő jó volt hozád, azt akarja hogy te is irgalmaságal légy másokhoz. és segittsed másokot abbol. az mit néked adot. szükségekre költvén azt. az mit az magad gyönyörüségire akarnál fordítani. igyekezel azon, hogy el mondhasad jobbal, hogy az másokon valo szánakodás, gyermekségedtől fogvást nevedeket veled. hogy pedig azt követhessed. emlékezel meg ezekről az szép intésiről tobiásnak. *fiam, az te gazdagságodbol⁸²² adakozál. és az te ortzádót az szegénytől el ne fordítsad, az Isten sem fordítja el orczáját rollad, az te erőd és bőséged szerént tegy kegyeséget, hogy ha kevés van néked, az kevésből se szány keveset adni. mert drága el rejtet kintset gyűjtesz magadnak. szükségednek napjára, mert az jó tétemény meg szabadít az haláltól. és nem hágy az setéttségre jutnod. mert nagy szép ajándék az felséges Isten előt. az alamisnálkodás. mind azoknak, az kik azt gyakorollyák.**

*job 31.

*tob 4.

Ezekből egy néhány dolgot tanulhatz. először hogy az magadébol adgy alamisnát. és nem az más jországából. az mely lopot. vagy roszul kereset légyen. hanem az magad saját jószágából.

Másodsor nem kel el idegeníteni az szegényt. valamint az iffiak cselekszik sokszor. az kik nem tudgyák mi légyen az máson valo könyörületesség. nem gondolvan egyébel csak az magok gyönyörüségivel. azt is meg tanulhatod ebből, hogy ámbár kevés jországod legyen is. de alamisnát kel adnod. arra meg tanyit hogy bővön kel adni ha sokad vagy. és keveset az kevésből, de jó szivel mert az Isten nem csak azt nézi hogy mit adnak. hanem hogy mint adgyák.

⁸²¹ azoknál, </> és ha

⁸²² gazdagságodbol [Az első d—g-ből javítva.]

*non quantum. sed ex*⁸²³ *quanto* mivel egy gazdag az ki keveset ad, meg mutattya hogy az szegényeket nem szánnya.

[115b:] fiam olvasad figyelmeteséggel ezeket. az intéseket. hogy meg tanuljad micsoda kötelességgel tartozol alamsinát adni. azt miképen kel adni. és azért micsoda jutalmat vész. semmi nem dicséreteseb egy iffiuban, mint mikor szánakodik az más nyomoruságán, az illyenekért ezer áldásokat várhatz magadra.⁸²⁴ ne mondgyad azt hogy néked más pénzed nincsen, hanem az kit az attyád, vagy az anyád ad mulattságodra. mert ugyan abból kel adni az szegényeknek. annál is kedveseb lesz az Isten elöt. hogy magadot attól is meg fosztod ö érettek.⁸²⁵

Huszon kettődik Rész

Az alázatoságról

Ezt az jó erkölcsöt azért hadtam hátra. mert ez tészitökéletesé az többit. is, meg tartván. és nevelvén az iffiakban,

Az kevélység mely az magához valo rendeletlen szeretet-től vagyon. igen veszedelmes az embereknek. de leg inkább az iffiaknak. mert ajtot nyit, minden féle rosz erkölcsnek., fiam vigyáz arra. hogy semmi kevélység ne legyen gondolatodban, se az te beszédidben. mert attól vagyon minden veszedelem.*

* tob. 4.

fiam oltalmazad magadot az kevélységtől. meg ne engedgyed hogy az elmédben helyt verjen. szükséges azért ez ellen állani az alázatosággal. de nem külső, hanem belső igazán valo alázatosággal. az mely alázatoság, három féle képen tegyen alázatosá. magadban, az Istenhez,⁸²⁶ és az emberekhez

Először. légy alázatos magadban. nem becsülvén magadot nagyobra, mint sem kívántatik. valamint az bölcs mondgya. *hogy ne fuvalkodgyál fel. az te elmédben. mint az bika** semmiért magadot ne becsüllyed, se gazdagságodért,

* Eccl. 6.

⁸²³ ex [x-s-ből javítva.]

⁸²⁴ magadra.. [ra — javítva, vagy csak a tinta szétfolyása miatt látszik javítottnak.]

⁸²⁵ * érettek. [k — későbbi beírás. 1744.]

⁸²⁶ az Isten <elöt.>hez, [Törlés és javítás a sor végén.]

nemzettségédért., szépségédért, termetédért, az ilyen az hivalkodo elméhez illik, sem az eszedért, tudományodért, mert az, az Isten ajándéka, és nagyon meg bántod ha ezekkel dicsekednél. se az jó erkölcsödért, mert ez, annál is
 5 inkább nem tölled vagyon. és az ki avar dicsekedik, félyen hogy azt el ne veszesse. [116a:] add hozzá azt is. hogy sokszor olyan tökéleteségeket gondolunk magunkban⁸²⁷ lenni, mellyek távul vannak tőlünk. és akkor ha magunkot becsüllyük, meg csallyuk magunkot. de ha szintén meg volnának is bennünk. azokért az Istent kel dicsérni. mert ő tölle vettük. és mondgyuk szívünköl. *non nobis Domine,*⁸²⁸ *non nobis. sed nomini tuo da gloriam,* nem nekünk uram nem nekünk, hanem az te nevednek adgyad az dicsőséget.*.

Szép szavai ezek szent bernártnak. az ki azt mondgya.
 15 hogy az Isten az mely kegyelmet cselekszik velünk, abból csak éppen azt az⁸²⁹ dicsőséget tartotta magának, hogy meg vallyuk annak tölle vételit. annak pedig hasznát nekünk engedte. tehát, mind igazságtalan., mind vétkes volna. ha magunknak akarnok venni, mind az hasznot. mind az dicsőséget. meg tartván mind az magunk részit. mind az Istenét,⁸³¹ holot maga mondgya, hogy nem adgya másnak az maga dicsőségét. *mit adcz hát minékünk oh uram.?* fel kiált sz. bernárd, *az én bekeségemet adom néktek; elég uram az, kedvesen veszem az mit nékem akarsz adni, és néked hagyom*
 20 *az mit magadnak meg tartasz, látom hogy így énnekem hasznos, ellene mondok az dicsőségnek. mert az tégedet illet. hogy el ne veszesem az békeséget mellyet nékem adcz, békeséget kívánok, és nem többet. az békeséget bírván, tégedet birlak. mert te vagy az mi békeségünk. és te egyesítetted*⁸³² *meg magadban.*
 30 *azokat. kik el távoztak volt.*.*

*psalm. 113.

*Gloriam meam alteri non dabo. quid ergo dabis Domine.⁸²⁹ quid dabis nobis. pacem inquit do vobis. pacem relinquo vobis. sufficit mihi. graterter suscipio quod relinquis, et relinquo quod tenes. sic placet. sic mea interesse. non dubito. abjuro gloriam prorsus. ne forte si usurpavero non Concessum, perdam merito. et oblatum pacem volo. pacem desidero. et nihil amplius. cui non sufficit pax. non sufficit tu. tu es enim pax nostra, qui fecisti utraque unum S. bern. serm 1. in Cant.

827 * [Sörvégen:] magunk [új sor elején, a margón:]ban [jav. 1744]

828 Dñe,

829 az [Beszúrás.]

830 Dñe.

831 Istenét., <mivel> holot

832 egyesítettted]A harmadik t-d-ből javítva.]

Légy alázatos az Istenhez. meg gondolván az ő meg foghatatlan nagyságát. az kinek előtte semmi vagy, meg tekintvén az ő hatalmas örökös⁸³³ méltóságát. az ki előt reszketnek. az angyalok. üsmérd meg tehát vétkeidet, ⁵ mellyekkel vétettél az ő véghetetlen nagysága ellen. mennyi száma nélkül valo jó téteményeket vettél tőlle. micsoda viszá éltél azokkal. micsoda számot kel azokért adnod az ítéletkor, holot micsoda szükséged vagyon. üdveségedre valo kegyelmire. meg töb ezerni efféle. meg látod elég okod ¹⁰ vagyon. az magadot meg alázásra,⁸³⁴ és Isten előt, semminek tartására.

Légy alázatos⁸³⁵ az emberekhez., vannak olyanok kik meg alázák magokat. az Isten előt. mert ugyan is hogy ne alázná meg magát egy nyomorult teremtet állat, az ő ¹⁵ teremtője előt., de kevélyek az emberek [116b.]hez. nem hajthatván meg előttök magokat. midön arra kényszerítetnek, és így nincsen igazán valo alázatoságok.

Hogy az emberekhez jól lehesen követni ezt az jó erkölcsöt. azt kel meg tudnod, hogy három féle rendűek vannak, ²⁰ némelleyek az kik nálad elsöbek. nemelleyek hozzád hasonlok. és nemelleyek aláb valok. de mindenikhez alázatosággal kel lenned, noha külömb külömb féle képpen.

Az mi az elsöbeket illeti, legy tisztelettel és engedelmeséggel mindenikhez, az kiknek hatalmuk van rajtad. szenedgyed alázatosan midön intenek. ha más képen cselekszel. kevély vagy. becsüllyed mind azokat is. kik téged ²⁵ fellyül haladnak. valamiben, az időben, az tudományban. vagy valamely másban.

Az mi az hozzád hasonlokot illeti, legy mindenkor becsüllettel azokhoz. és engedelmeséggel., az elsöséget. becsületet. ³⁰ előttök valo járást rendezetlenül ne kívánnjad. ezeket az hejában valóságokat. azoknak kel hadni, az kik azokat szeretik. az jól neveltetet elme, nem kap az olyan árnyékhoz valo becsületen. hanem csendeséggel tarttya meg az

⁸³³ örökös(ségit) méltóságát. [Törlés az új sor elején; *ös* szórészt a törlés után írta a sorvégi elválasztójelre.]

⁸³⁴ meg alázásra, [r-á-ból javítva.]

⁸³⁵ alázatos [l-z-ből javítva.]

magá rendit mikor kívántatik. de ez⁸³⁶ ritkán kívántatik mind addig. az még iffiu vagy.

Az mi pedig az aláb valokot illeti.⁸³⁷ legy kegyes, magad szerettedő, azokhoz. kik tegedet szolgálják. úgy tekintvén
5 őket mint attyád fiait, emlékezel az sz. pal mondásáról. ti. is. urak. azonokot cselekedgyétek ő vélek, el hagyván az fenyegetéseket. tudván hogy az ti uratok is menyben lakik. és hogy nincsen annál személy válogatás* legy alázatos és nyájas mind azokkal, kik aláb valo renden vannak nálad.
10 gyorsaságal szolgálj nekik. és⁸³⁸ segittsed szükségekben.

Egy szoval hogy az kevélységet meg utálljad, azt gondold meg. micsoda az ember. az ő alávalóságát. nyomoruságát. rövid életét, halálát, és azután mire jut. *miért kevélykedik az föld, és hamu.* mondgya az böles. *az leg hatalmasabnak is rövid az élete. ma király holnap meg halhat. az ember meg halván kigyoknak, oktalan állatoknak, és férgeknek öröksége leszen.**

* Ephes 6.

* Eccles.10.

Ne tekintsed fiam az külső állapotokot mellyek kevély-
[117a:]sége indithatnak téged. hanem azt gondold meg,
20 hogy mi vagy magadban. és elég okot találsz az magad meg alázására. azért is adgya sz. bernárd ezeket az szép verseket elődben. kérlek tanuld meg őket.

* S. bern. medit 6. 3.

forma, favor populi. fervor juvenilis, opusque, subripuere tibi noscere quid sit homo.

25 Unde superbit homo, cujus Conceptio Culpa. nasci poena., labor vitae., necesse mori.

Post hominem vermis, post vermem foetor et horor. sic in non hominem, vertitur omnis homo.

Ez azt⁸³⁹ teszi, hogy ha az ember jól meg tekinti magát.
30 elég okot talál, hogy meg utállja kevélységit. meg láttya hogy fogontatása az vétekben⁸⁴⁰ veti, születése az nyomoruságban., hogy az ő élete szüntelen valo nyomoruságos munkából áll. az halált el nem kerülheti, holta után meg

⁸³⁶ ez <ri> ritkán [Tollhiba.]

⁸³⁷ * illeti [Beszúrás. 1744.]

⁸³⁸ és <sz> segittsed szükségekben.

⁸³⁹ Ezt azt teszi, [Íráshiba;] hogy ha az ember [az a betűje — e-ből] jav. Az első verssor végén] opesque, [áll opusque helyett.]

⁸⁴⁰ vétekben [vétekbenből javítva az ékezet áthúzásával.]

rothad, és a férgek⁸⁴¹ eledele lészen. ez pedig csak az testet illeti, mivel az léleknek az Isten ítéletire kel menni, ót vagy az örökké való boldogságra, vagy az örökévalo⁸⁴² nyomorúságra küldetik, ez az ítélet irtoztato még az szenteknek. is.
5 ihon édes fiam lásd meg, havané az embernek miben kevélykedni. és ha nem illiké inkább hozája hogy magát meg alázza. gondolkodgyál gyakran ezekről, és irtozál az kevélységtől., légy alázatos, csendes, kegyes és szelid. minden gondolatidban. és cselekedetidben⁸⁴³

- 10 Embernek hogy lehet mivel kevélykedni.
fogontatás kezdi az vetekben vetni,
születése után, sokat kel szenvedni
az sok munka után, még meg is kel halni.
Holta után pedig adatik férgeknek.
- 15 kik kegyetlenségel, ő rajta elődnek.
ő rodhattságától, mindenek rettegnek.
és így nem emberré, kel lenni. embernek.

⁸⁴¹ férgek [f-v-ből javítva.]

⁸⁴² örökévalo [é-v-ből, v-a-ból javítva.]

⁸⁴³ [Új bekezdésben:] <Mivel az embernek. leh> Embernek hogy lehet mivel

[117b:] ÖTÖDIK SZAKASZ

Az élet rendinek választásáról

Az eddig valo oktatásom héjános volna. hogy ha minek utánna meg mutattam volna, hogy kel élni az iffiuságban. azt meg nem üsmértetném veled, mi modon kel meg választani az életnek rendit, az melyben kel életedet tölteni. ez az választás pedig olyan dolog, az melynek tudása annál is inkább szükségeseb. az iffiaknak. hogy annak nagy voltát nem üsmérik. és az micsoda vétekben esnek ez iránt, sokszor azt nem is lehet helyre hozni., ez az vétek pedig nem kicsid, hclot az embernek egész életit tekinti, és az örökké valo üdvéséget,. az örökké valo nyomoruságban is esel, ha erről nem gondolkodol, azért kedves fiam kérlek,⁸⁴⁴ hogy figyelmeteséggel olvassad ezt az utolso szakaszt. mind annak elötte, mind akkor midön arra az időre⁸⁴⁵ jut, hogy az élet rendinek választásáról kelletik gondolkodnod. és azután is midön már választottál, mert it meg találod miképen kellesek magadot alkalmaztatni.

Első Resz

Hogy micsoda szukséges légyen, az élet⁸⁴⁶ rendinek jól meg választása.

²⁰ K. Igen szükségese az élet rendinek jól meg választása. holot közönségesen látom, hogy mindenik olyat választ magának, az mint tettzik és mellyik hasznosab.?

F. fiam sokkal szükségeseb, mint sem közönségesen gondolkodnak az felöl. ennek az választásnak pedig nagysága, ²⁵ ket igaságra van epitve.

Az első az. hogy bár minden féle rend jó legyen is, de mind azon által mindenik nem jó mindennek, és olyan rend hasznos egynek. az mely artalmas volna az másiknak,

⁸⁴⁴ kérlek, (k) hogy

⁸⁴⁵ időre jut, [r-j-ből javítva.]

⁸⁴⁶ élet [életből javítva az ékezet áthúzásával.]

mivel minden em[118a:]berben.⁸⁴⁷ nincsen egyenlő hajlandóság. se egyenlő természet, se egyenlő kegyelme⁸⁴⁸ az Istennek.

Az második az hogy, az Isten gondviselésiből rendelvén ezeket az⁸⁴⁹ külömb féle rendeket. és hivatallyait az embereknek. ő is osztogattya azokat bölcseséggel külömb külömb féle képen: rendelvén egyet egyre. mást másra. mint egy cselédes gazda ki el osztja cselédi közöt az házánál lévő hivatalokot. az mint ő azt itéli helyyesnek lenni. ugyan arra valo nézve is adot az emberekben külömb féle hajlandóságokot. és annyi féle elmét. és ahoz képest osztogattya nékik⁸⁵⁰ kegyelmit, az mint itéli szükségesnek. ahoz az rendhez. az melyre hija őket.

Ez az két igazság nyilván meg mutattya. micsoda nagy dolog jól meg választani az életnek rendit, és állapottyát. mert ha minden ember nem alkalmas mindenre, tehát nincsen senki is az kinek nem kel vigyázni hogy azt jól meg válasza, ne hogy olyan állapotban esék. az mely véle ellenkezők, hogy ha az Isten hija az embert egy hivatalra inkább mint sem másra, abból következik. hogy olly nagy vigyázással kel lenni, hogy azt válaszd, az mellyik jobban meg egyezék az ő akarattyával, és az mellyikre alkalmazhatóbbá tett.

Ez az választás ollyan nagy dolog, hogy az embernek minden jova azon⁸⁵¹ függ. mind ez életre, mind az örök életre valo nézve, azért fiam nézd meg micsoda nyomorúságra veti az embert, az élet rendinek roszul valo választása, és az mellyet te sem kerülöd el., ha arra jól nem vigyász

Először. az mi ez⁸⁵² életet nézi, micsoda nyugodalomban élhet.⁸⁵³ és hogy elégedhetik meg az ollyan, az ki valamely rendet roszul választot magának, az melyre nem alkalmazható? micsoda kedvetlenséggel nincsen midön ollyan hivatal-

⁸⁴⁷ em[118a:]ben. [Íráshiba.]

⁸⁴⁸ kegyelme [g — megkezdett k-ból javítva.]

⁸⁴⁹ az <hivatalokot.> külömb féle rendeket. és hivatallyait

⁸⁵⁰ nékik [n — i-ből javítva.]

⁸⁵¹ * azon [on — beszúrás. 1744.]

⁸⁵² ez [e — a-ból javítva.]

⁸⁵³ * élhet [Beszúrás, 1744-ben.]

ban láttya magát mely hajlandóságával ellenkezik., és⁸⁵⁴ mint hogy nehezen kel hivatallyát végben vinni, az szüntelen. valo gondolkodásban veti ötet, arra valo nézve mind magának, mind másoknak⁸⁵⁵ izetlen, és állapottyában ugyan, valamint egy tömlöztben

Másodsor az mi az üdveséget illeti, hogy lehesen⁸⁵⁶ az ilyen állapottyában arról gondolkodni, mert azon kivül hogy az szomorú[118b:]ság. az resztségben. veti, és az resttség az vétékben., de micsoda bajjal és munkával⁸⁵⁷ kell néki az üdvesége után fáradozni olyan hivatalban a melyre⁸⁵⁸ se hajlandósága, se az Istentől nem hivatot. ? erre valo nézve annyi vétékben esik. hogy más féle hivatalban annyiban nem eset volna. az ő elégtelensége, mindenkor nehézségeket talál az ő hivatallya kötelességinek végben vitelében. és bizonyára ha keresnék az okát micsoda rendeletlenségeket látunk az papi, és az világi renden lévőkben, az kik közül sokak roszul viszik végben hivatalyokat. meg látnák, ezt az okát, hogy leg nagyob része meg nem vizsgállya elsőben midön valamely hivatalban lépik. ha arra alkalmasosé, és ha⁸⁵⁹ az Istentől hivatalosé arra.

Erre valo nézve intellek fiam, és mind azokat az kik valamely hivatalt akarnak választani, hogy három dologra vigyázzanak

Először, hogy micsoda nyomoruságban. és szomorúságban. lesznek egész életékben. ha rosz választást találnak tenni

Masodsor, mennyi sok vétékben⁸⁶⁰ esnek az könnyen valo választásért. az melyben nem esnének⁸⁶¹ valamely más hivatalban

Harmadsor. micsoda veszedelemre⁸⁶² teszik üdveségeket az rosz választásért.

⁸⁵⁴ * és <mivel> mint hogy [mint hogy <mivel> fölé írva. 1744.]

⁸⁵⁵ másoknak <ne> [?] izetlen,

⁸⁵⁶ hogy lehesen <h> az ilyen

⁸⁵⁷ * munkával <kéne> kell [kell <kéne> fölé írva. 1744.]

⁸⁵⁸ * a melyre [Beszúrás. 1744.]

⁸⁵⁹ * ha [Beszúrás. 1744.]

⁸⁶⁰ vétékben <enn> esnek [Az első <n>-t hosszú <ŋ>-re javította.]

⁸⁶¹ esnének <m> valamely más

⁸⁶² veszedelemre [Beszúrás.]

Az kik ezt az három dolgot jól meg gondolják. arra vigyáznak hogy valamiben nem véttsenek. ilyen nagy állapotban.

Második Rész

Hogy rend szerént micsoda vétekben esnek
az választásban.

fiam rend szerént négy féle vétekben szoktak esni az iffiak az választásban.

Az első az hogy, nem végeznek jól az választásról. nem hogy⁸⁶³ okoság, és meg ért. elmével gondolkodnának arról. hanem csak vaktában, az magok elméjüket követik. né-
melykor az alkalmatosság akaráván élni. és sokszor azért, hogy egy hivatalra inkább érzik hajlandóságokat mint másra. meg nem vizsgálván magokban. ha arra alkalmatosoké, jovokra leszé, és ha üdvésegekre váliké.

Az. második az hogy, mikor arról vegeznek is, rosszul végeznek. [119a:] az az nem jó végre. nem arra az mellyet kéne magok eleiben venni. némellyek az mely⁸⁶⁴ rendet választanak. abban. csak az nyugodalmas életet tekintik, mások, az gazdagságot, az elővalo menetelt. mások az becsületet, hirt nevet. egy szoval⁸⁶⁵ minnyáján, csak az világi jót tekintik, és az mostani életet. de kevesen vannak az kik az jó erkölcsre. és az üdvésre vigyáznának. holot mindenek felet ezekre kéne vigyázni. azt tudgyák mondani: ez az hivatal énnekem igen jó, mert abban elő mehetek. és szerencsémert kereshetem. de azt nem mondgyák. az nékem jó, mert abban elő mehetek az jó erkölcsben, és üdvességemet is keresem, vagy is, az nékem nem jó, mert előre látom hogy abban sokszor meg bánthanám az Istent. olyan kötelesegeket látok abban. az mellyekre elégtelen vagyok. sok
alkalmatosságot és veszedelmet: az magamot⁸⁶⁶ el vesztésire

⁸⁶³ nem hogy <az> okoság,

⁸⁶⁴ az mely<ben rendent> rendet

⁸⁶⁵ szoval [al — javítva;] minnyáján, csak az világi <életet> jót [jót <életet> fölét írva. Pár sorral lejjebb, sorvégen:] meg [új sor elején:] meg bánthanám

⁸⁶⁶ magamot [am — ot-ból javítva; először magot-ot írt.]

Ez az vétek igen nagy, és az okoságal ellenkezik,⁸⁶⁷ de hogy bölcsen lehesen végezni arról az hivatalrol. melyben életedet akarod tölteni, azt kel meg tekinteni micsoda végre vetted az életet., holot⁸⁶⁸ azt nem más végre, hanem az Isten

⁵ szolgálattýára, és az üdveségre: erre kel⁸⁶⁹ hát tzeloznod az választásban. mivel más képen, veszedelemre adod magadot. Az⁸⁷⁰ harmadik. az hogy, midön valamely hivatalrol. végeznek, senkitöl tanácsot nem kérnek csak magoktól. ez pedig igen közönséges vétek az iffiaknál, mert ugyan is,

¹⁰ ha okos embertöl tanácsot nem kér, hogy lehesen ilyen nagy dologrol jól végezni olyan korban. az melyben még elegendő értelme ahoz nincsen, azt jóvalya az bölcs az iffiaknak, *hogy ne legyenek bölcsek. az magok ítéletek szerént,* és hogy semmit ne cselekedgyenek, tanács nélkül*.* vigyáz hát erre

¹⁵ fiam, mert az ördög meg szokta csalni az iffiakot az választásban.

*prov. 3.
*Eccles. 32.

Az negyedik az hogy, az Istenhez nem folyamodnak, az választáskor⁸⁷¹ nem kériik ötet, hogy meg mutassa. akarattýát. nem gondolkodnak arról micsoda szükségek van segítségire. ebben az nagy dologban. holot ö az világoságnak atya. ö tölle származik minden jó tanács., ö tölle is kel várunk azt az hivatalt, az melyben akarja hogy szolgállyuk ez életben. és azt az ö szentséges kezeiböl kel el venni, azt is akarja. az mint az sz. írásból láttzik, hogy

²⁵ hozá folyamodgyunk az nagy dolgokban., aval [119b:] pedig igen bántodik, ha azt el mulattýák. mivel az ö nála nélkül elkezdet dolgoknak. nem lehet jó vége. példát mutatok erröl.

Az Izraéliták. el akarván szaladni az ellenség elöt fel

³⁰ tevék magokban. hogy viszá mennyenek egyiptumban. de az Istenhez nem folyamodának. hogy meg tudhasák ez iránt valo akarattýát, azért is meg fenyegeté öket az propheta által. tudtokra adván, hogy szándékok veszedelmek-

⁸⁶⁷ * ellenkezik, <mivel> de [*de* <mivel> fölé írva. 1744.]

⁸⁶⁸ holot [*ol* – javítva.]

⁸⁶⁹ kel <k> hát [Törlés a sor elején.]

⁸⁷⁰ Az [*A* – *E*-ből javítva.]

⁸⁷¹ * választáskor [*kor* – elválasztás után a sor előtti margóra írva. 1744?]

re fordul. az mint bé is tellyesedék. *jaj az engedetlen fiaknak, mongya az ur. kik tanácsot tartanak nálam nélkül, hogy az ő bünököt meg nevellyék. kik egyiptusban törekesznek menni, holot az én számtól tanácsot nem kérettek. lészen néktek az*
⁵ *pharao ereje szegyenetekre, és az egyiptus árnyékában valo reménségtek. gyalázattokra.** adná Isten hogy ez, az elméjekben volna azoknak kik valamely hivatalban akarnak menni, ebből az példából meg látod mi történik azoknak. kik az Istenhez nem folyamodnak.

Harmadik Rész

- ¹⁰ Hogy micsoda modal kel választani az életnek rendét,
és hogy az iffiuságban. valo jó élet,
ahoz igen szükséges

fiam, minek utánna meg mutattam volna néked, micsoda vétekekben esnek az élet rendinek választásában, most azt
¹⁵ adom elődben micsoda modal kel aval bánni, hogy jól véghez mennyen.

Az első, az iffiuságban valo jó élet. ezt azért adom elődben. mert az embereknek feleis nem tudgya ezt az igazságot, hogy semmi ugy meg nem akadályozza az élet rendinek jól
²⁰ meg választását mint az iffiuságban valo vétekek. és ha sokan rozszul választanak., az oka az, hogy rendezetlen életet éltek iffiuságokban

Nem nehéz ezt meg mutatnom néked., mivel sokan próballyák minden nap., hogy vétkekért valo büntetésből. az
²⁵ Isten nem adgya nékik kegyelmet hogy meg üsmérhesék mellyik hivatal légyen nekik valo, hanem el hadgya őket az választásban, valamint ök is el hadták szolgálattját, meg nem világosittya őket, mert ök is nem szerették, és nem engedelmeskedtek néki. az ördögnek adták [120a:] iffiuságokban valo idejeket. az Isten is meg engedi⁸⁷³ hogy csallya
³⁰ őket., választtatván vélek ollyat.⁸⁷⁴ mely jóvókal ellenke-

⁸⁷² [Hiányzik a forrásjelzés: Isai 30.]

⁸⁷³ * meg engedi <csalni> hogy csallya [*hogy csallya* <csalni> főlé írva 1744-ben.]

⁸⁷⁴ * ollyatt. [*ollyantból* javítva; az *n* betűre ráírt Mikese^g *t* betűt, világos tintával; az eredeti *t* betűt nem törölte. 1744.]

zék. mert mint hogy nem halgatták parancsolatit. és⁸⁷⁵ sugarlásit, ő sem halgattya meg. mikor segítségül hiják, *segítségül hinak engemet, de meg nem halgatom, reggel keresnek engemet. de meg nem találják. annak okáért hogy*⁸⁷⁶ *gyü-*
5 *lötték az bölcseséget. és az urnak felelmit nem választották magoknak**

*prov. 1.

Az szent írásban elég helyt láttyuk, az Isten fenyegeti azokat hogy világosságát nem adgya azoknak kik arra érdemetlenné teszik magokat az vétkekkel., az mellyet eze-
10 kielnél olvasunk, az rettentő., az izrael népe között, az elsőközül, egy néhányan. ehez az prophétához menének. az Isten akarattyát meg tudni tölle, az Isten azt felelé nékik az prophéta által, *hogy meg nem felelne nékik, mert gonoszok. és hogy szivekben viselik gonoszságokat., és hogy az ki*
15 *az prophétához megyen. hogy meg tudgya. ő általa az ő akarattyát. és az ő sziviben viseli az ő álnokságát. annak álnoksága szerént fog felelni.** az az. hogy nem felelne nékik. és meg vonván töllok világosságát. meg is csalodnak fel tet szándékokban.

*Ezech. 14.

Az királyok könyve erről nagy példát ád saulról. az izrael népinek első királyáról.⁸⁷⁷ az Istennek haragja erre az fejdelemre szállot vala. az ő sok engedetlen és háláadatlanságáért. egyszer úgy történék, hogy az ellenség környül fogá. és nem tudá hogy ha meg hartzollyoné véle, vagy sem,
25 látván minden képen az veszedelmet. nem is tudván abban az állapottyában mi tanácsot adni magának., az papokhoz. és az prophétákhoz küldé. hogy meg tudnák az Isten akarattyát. *de az Isten nem felelt néki. sem álom látásban. sem az papok. sem az prophéták által.** ez az nyomorult fejdelem látván hogy az Isten el hadta volna, egy varáslo aszszonyt kerestete. ahoz menvén, kéré hogy támasztaná fel samuelt. az ki ő hozá annyi joval volt. az Isten meg engedé hogy samuel meg jelennyék néki. es szerencsétlenségire meg tanítsa. mondván. *vallyon miért kérdesz engemet ha az ur*
30 *el tavozot te tölled. az szerént cselekszik az ur te veled, vala-*
35

*1 reg. 28.

⁸⁷⁵ és [Későbbi beírásnak látszik a szóközbe.]

⁸⁷⁶ hogy [h-n-ből? javítva.]

⁸⁷⁷ királyáról. [Szóvégi r-l-ből javítva.]

*mint én általam megmondotta vala.*⁸⁷⁸ *mert mivel hogy te nem engedté az ur szavának., azért CSelekszi az ur te veled ezeket ez mai napon. az izrael népit is az philistéusok keziben adgya. és te, és az te*⁸⁷⁹ *fiaid, holnap én velem lesztek.*. az mely is*
5 *meg történék.*

[120b:] Oh! mely rettentő példa ez, meg látod ebből az Isten mint hadgya el az embert. leg nagyobb szükségiben is. az ő büneiért. adna Isten hogy ez ne történék annyi iffiakkal az kiket az Isten el hágy az ő életek rendinek választásakor, iffiuságokban⁸⁸⁰ valo rossz életekért. mert ugyan is minek lehesen másnak tulajdonítani, midőn annyi iffiakot látunk minden nap, kik némellyek azok közül olyan rendet választanak magoknak., mely se hasznokra, se üdvösegekre nem válik,⁸⁸¹ és az mely, vagy ez világi, vagy az örökké valo veszedelmekre leszen. némellyek pedig⁸⁸² függőben tartják elméjeket, nem adhatván magokat semmi hivatalra,⁸⁸³ és így életeknek leg szeb részit az halogatásban henyelésben. és sokszor az vétékben töltik el, mások pedig szüntelen valo álhatatlan, változo elmével vannak. az
20 *mellyért is hamar meg unnyák rendeket. elig választanak egyet. hogy már más kivánnak és keresnek. azért is nem mennek egyikében is elő. mind ezek az mint mondám, nem büntetéseé az Istennek, az iffiuságban tet vétkekért?*

Végezetre azt az tanácsot adom néked. mivel hogy még
25 *nem vagy abban az időben hogy valamely rendet*⁸⁸⁴ *válasz magadnak. vigyáz ugy élni az Isten felelmiben, és az vétket el kerülni. hogy midőn az választásnak idejit el éred, az Isten el*⁸⁸⁵ *ne vegye segittségit tölled. és ugy ély iffiuságodban, hogy áldását vehesed annak idejében.*

30 *Hogy ha pedig azt az időt el éred. visgáld meg mint éltél addig, ha vétékben éltél, vigyáz hogy olyan rossz állapotod-*

⁸⁷⁸ *vala.* [volt-ból javítva.]

⁸⁷⁹ *az te* <fiad> *fiaid,*

⁸⁸⁰ *iffiuságokban* [*g-k*-ből javítva.]

⁸⁸¹ *válik,* [*i-a*-ból javítva.]

⁸⁸² *pedig* <nem> *függőben*

⁸⁸³ *hivatalra,* <egy> *és így*

⁸⁸⁴ *rendet* [*t-n*-ből javítva.]

⁸⁸⁵ *el* <ve> *ne vegye*

ban ne tégy választást. hanem elsöben tars penitencziát,
és térj meg az Istenhez hogy el ne hadgyon vétkeidért.
mert fiam ha abban az vétkes állapotodban akarsz választást⁸⁸⁶ tenni. bizonyoson magadot meg család, és soha jodra
5 nem válik az a hivatal, mellyet fogsz választani

negyedik Rész

Hogy jól lehesen⁸⁸⁷ meg választani pediglen
az életnek rendit, szükséges arról gondolkodni,
még az idő előtt

fiam mint hogy az élet rendinek választása egész életedet
10 tekinti, nem csak egy, két nap. hanem még az előtt jó darab
idővel kel erről gondolkodni, ahoz az⁸⁸⁸ nagy dologhoz még
idején kel magadot készíteni úgy hogy meg érteb elmé-
vel tehes arról itéletet akor, midön arra [121a:] az időre
15 az időben nem vagy.

Elösör. az hogy, ély az jó erkölcsben, hogy mikor azt
az időt el éred, az Isten kegyelmit adhassa.

Az második. hogy kérjed gyakorta az Isten malaszttyát.
mely üsmértesse meg veled azt az rendet. az melyben
20 akarja hogy szolgállyad, *oh Istenem üsmértesd meg velem azt
az utat. az mellyen kel járnom, tanics meg engem az te akara-
todnak végben vitelére**

*notam fac
mihi viam in
qua ambulem.
doce me facere
voluntatem
tuam.
psal. 142.

Az harmadik az hogy. gondolkodgyál némelykor az élet
rendinek választásáról. nem azért. hogy azon meg állapot-
25 gyál. hanem hogy meg üsmérhesed hajlandóságodot. erre
rea vigyázni hasznos. mert sokszor történik, hogy⁸⁸⁹ arra az
hivatalra hi az Isten., az melyre hajlandóságot ad az iffiu-
ságban

⁸⁸⁶ választást <n> tenni.

⁸⁸⁷ * lehesen [Beszúrás.] meg választani <lehesen> pediglen
[1744.]

⁸⁸⁸ az [Beszúrás.]

⁸⁸⁹ hogy arra [o - a-ból javítva.]

Hogy micsoda modal kel. az élet rendinek,
választásáról végezni.

fiam azt adtam eddig elődben. hogy mit kellesék csele-
kedni minek előtte még azt az időt el nem éred, hogy vala-
mely rendet válasz magadnak. már mostanában arról szol-
lok, hogy mint cselekedgyél mikor azt az időt el éred hogy
választanod kel.

Az böles meg tanyit mit kel cselekedni mikor valamely
dologról végeznek. azért három dologra vigyáz.

10 Először, hogy tanácsot kel kérni,⁸⁹⁰ de nem minden em-
bertől, hanem okos és értelmes embertől. és minek utánna
meg mondaná hogy kiktől nem kel tanácsot kérni,⁸⁹¹ azt
mondgya *ne halgasd ezeket semmi tanácskozásban. hanem az*
15 *jambor emberel tanácskozd., az kit üsmerendesz hogy az ur-*
*nak parancsolattyát meg tarttya.**

Másodszor: hogy magadot is visgáld meg. *az te szivednek*
*tanátsával, tanácskodgyál** azt akarja mondani, hogy ma-
gadban is kel végezni, meg ért elmével meg vizsgálván azt
az dolgot. az mellyről végesz. minden részeiben. azt mi
20 követheti, miben érzed, és miben [121b:] nem érzed ahoz
hajlandóságodot. mind ezeket jól meg fontolván. valamint
sz. ambrus mondgya. *hogy mindenik meg üsmérje az maga*
elméjít. és magát foglallya abban. hogy jól vigye végben azt
az hivatalt, az mellyet az maga jóvára választot. meg néze első-
25 *ben az mit választ. meg üsmérje az maga, jó és rozsz. erkölcseit.*
*és magát igazán meg itéllye, hizelkedés nélkül.**

*unusquisque suum ingenium noverit. et ad se applicet. quod sibi aptum delegerit ita-
que quid sequatur prius, consideret. non solum noverit bona sua. sed etiam vitia cognos-
cat. aequalemque se iudicem sui praebeat. ut bonis intendat. vitia declinet.
S. Ambr. 1 offic 44.

Ezt az tanácsot még az pogányok is tudták. mivel egyik
közüllök azt mondgya.

E caelo descendit nosce te ipsum

30 Figendum et memori tractandum pectore.: sive
Conjugium quaeras, vel sacri in parte senatus.

⁸⁹⁰ kérni, <minden embertől.> de nem minden embertől,

⁸⁹¹ kérni, [r-l-ből javítva.]

⁸⁹² satyr [r-n-ből? javítva.]

* Eccle 37.

juvenal. XI
satyr⁸⁹²

Esse velis seu tu magno discrimine Causam
protegere affectas: te Consule, dic tibi quis sis.

Harmadszor. az bölc arra int, hogy imádsággal forduly
az Istenhez. kérvén segítségit végezésünkben. és minden-
5 *ben kérjed az Istent. hogy vezese utadot az igazságban.*.*
vezérellyen olyan formán, hogy meg ne csallyad magadot
az választásodban. az emberek meg csalatkozhatnak az
tanács adásban. magad is meg csalhatod magadot. ha az
Isten nem vezérel ebben az dologban.

10 Ezt az három dolgot kel hát fiam követned. az élet rendi-
nek választásakor., annál is inkább nagyobb tisztelettel kö-
vetvén ezt, hogy az szent lélek maga tanyit erre. hogy pedig
hasznodra fordithasad, rend szerént elődben adom hogy
mit kellesék cselekedned, mikor azt időt el⁸⁹³ éred.

Hatodik Rész

15 Hogy mit kellesék cselekedni. mikor abban az időben lész,
hogy valamely rendet válasz.

fiam mikor már⁸⁹⁴ az élet rende választásának idejét el
éred, (az melyről nem kel gondolkodni előb, ha lehet.
hanem tizen nyolcz esztendő korodban. :) akkor ezeket kö-
20 vessed.

Minek utánna fel tettet volna magadban valamely értel-
[122a:]mes embernek tanátságol. az magad rendiről valo
választást. adgy valamely bizonyos időt ennek az nagy
dolognak végezésire, ugy mint három holnapot. vagy is
25 többet ha szükséges, azon idő alatt pedig ezeket kövessed.

Az egész idő alatt. ez az két dolog légyen előtted. hogy
micsoda nagy dolog legyen az, és hogy micsoda végre kel
azt cselekedni.

30 Az mi annak az dolognak nagyságát illeti, hitesd el ma-
gadal hogy soha nagyobrol. nem vegezhetz. mivel az, mind
ez életben valo boldogságodot mind pedig az másan valo
üdveségedet illeti.

Az mi az szándékot illeti, leg első szándékod az Isten
szolgálatyáról.⁸⁹⁵ és az üdveségedről legyen. főképpen erre

⁸⁹³ azt időt el éred [el – beszúrás.]

⁸⁹⁴ már [Beszúrás.]

⁸⁹⁵ szolgálatyáról <legyen.> és az üdveségedről legyen.

az végre kel vigyáznod, és azt mondani. olyan rendet akarok magamnak választani, melyben az Istent szolgálhasam. és üdvességemet kereshesem.

5 Annak okáért hogy jól el kezdhesed dolgodot. leg elsöben is az gyonáson kezd el. és azt⁸⁹⁶ tanácsolom hogy egész életedről valo gyonást tégy. az mely is négy dologra fog használni.

Elösör. meg látod. hogy ha abban az állapotban⁸⁹⁷ vagyé. hogy végezhes. erröl az választásrol., és ha vétkeid meg
10 nem gátolnaké végezésedben. 2. az Isten kedviben vévén, mind segítségit, mind világóságát adgya néked. 3. meg látván el töltöt életedet; meg üsmérheted az benned való jó. vagy ros hajlandóságokot. az alkalmatlan. vagy elég-séges voltodot valamely hivatalra. 4. az gyontato attyád is
15 könnyebben vezethet ebben az dologban.

Az gyonást és az communiot el végezvén. kérjed az Isten segítségit,. ez még az kezdete.⁸⁹⁸ de még ezeket is kel cselekedni. az idő alat az mellyet vettél magadnak.

1. Az jó életre vigyáz, az vétket kerüllyed. az jó erkölcsökben foglallyad magadot. hogy az Isten áldását vehessed.

2. kérjed minden nap az Istent. hogy mutassa néked az mely rendre hivut. notam fac mihi inqua⁸⁹⁹ ambulem. hijad segítségül az Boldogságos szüzet, az örzö angyalodot.

25 3. Azon idő alat. gyonnyál meg gyakorta, az szent misét soha el ne mulasad. az szegényeknek adgy, és ajánllyad azt az Istennek, az végre. hogy adgya segítségit. [122b:]

4. Végy minden nap egy kevés időt, az melyben. valójában elmélkedgyél arrol⁹⁰⁰ az hivatalrol., az mellyet akarsz választani.

30 leg elsöben is ved elődben. ezt az két fő rendet. az egyházi, és az házáságnak rendit. az egyházi rend magaban

⁸⁹⁶ azt <n> tanácsolom

⁸⁹⁷ állapotban [Az első a – o-ból javítva.]

⁸⁹⁸ * kezdete. <hanem> de [de <hanem> fölé írva;] még ezeket is [i/s – beszúrás; a javítások 1744-ből valók.]

⁸⁹⁹ inqua <ab> ambulem.

⁹⁰⁰ arrol <h> az hivatalrol.,

foglallya. az szerzeteseknek rendit, az házassági rend, pedig. az világi külömb külömb féle rendeket.

Elsőben ezt az két rendet visgáld meg, és vigyáz arra mellyikére van hajlandóságod.

5 Hogy ha mindenikehez egy aránsu kedved vagyon. végy időt magadnak. és visgáld meg mindenikét az Isten előtt, aval az szándékal, hogy az kettő közül azt választod. az mellyikét jobnak itéled.

10 Ha az egyikehez inkább vonzol. mint az másikához, ne mindgyárt kövesed hajlandóságodot., hanem meg ért⁹⁰¹ elmével gondolkodgyál arrol. és sokáig.

Először. ha az világi rendhez van hajlandóságod. nézd meg ha régen vané az a hajlandóságod, ha jó indulat viszené arra. ha nem az világi joknak kivanságaé. vagy az
15 gyönyörűségnek szeretetiért. vagy az nagyra vágyásért, visgáld meg azután ennek az rendnek. nehézségeit. és kötelességeit., kérjed az Istent, mutassa meg ez iránt akarattyát. és ne engedgye néked, se ezt az rendet, se más félét venni, más képpen, hanem hogy ötet szolgálhasad, fogad fel néki,
20 hogy ez az te szándékod, és akár mely hajlandóságod legyen is ahoz, de el hagyod, mihent meg látod akarattyával ellenkezni. vesd ki az elmédből az rosز indulatokat, fösvényésget. nagyra vágyást. és ne legyen más indulatod, hanem az Istent szolgálhasad, és az üdveségedet kereshesed; ha eze-
25 ket fogod követni egy jó darab ideig, meg maradván hajlandóságod benned., akor az Isten segittségivel bizvást választhatod az világi rendet, fel tévén mindenek felet magadban. hogy annak kötelességeit jól végben viszed, magadot keresztényi modon viseled. és hogy⁹⁰² egész életedben
30 az Isteni felelmet előtted viseled minden cselekedetidben

Hogy ha pedig az egyházi, vagy szerzetes rendhez van hajlandóságod. erről ezután fogok beszélni.

fiam mind ezeket közöllyed az gyontato atyádal. és más értelmes embereknek is ély tanácsokal.

⁹⁰¹ meg ért [é – javítva olvashatatlan betűből.]

⁹⁰² hogy <minden> egész

[123a:] *Hetedik Resz*

Hogy kicsodásoknak kel azoknak lenni.

az kiktől tanácsot kérsz ebben az dologban

Az bizonyos hogy fő képpen az gyontato atyadal kel ezt az dolgot közölni, és tanácsot kérdeni. holot ő üsméri jobban lelked üsméretit. de szükséges hogy nagy jó erkölcsöket birjon, értelmes légyen, és az ki ezeket kövesse.

1. hogy másokat ne vezesen ebben az állapotban. ha arra nem alkalmatos. ha elegendő tudománnya arra nincsen, hogy meg üsmérhesse: mások mire hivatattak.

2. hogy egyebet ne tekintesen ebben az dologban., hanem az Istent. és az üdveségedet, nem lévén más szándéka, hanem az Isten akarattjának keresése

3 Meg ért elmével járjon ebben az dologban. az egyikét inkább ne jovalya mint az másikat; az maga hajlandóságát le tegye, ne hogy az Isten akarattját, az maga hajlandóságára⁹⁰³ fordítsa siettségel tanácsot ne adgyon. hanem mindeneket vizsgállyon meg jól elsöben.

4. Az Istent kérje, üsmértesse meg véle., mit kellesek tanácsolni akarattya szerént. és az te jovadra. és az ki inkább bizzék az imádságban, mint az maga értelmiben, valamint az bölcs mondgya *kicsoda tudhattya meg az emberek közüül az Istennek tanátsát, vagy kicsoda gondolhattya meg, mit akar az Isten.? az te tanácsodot pedig kicsoda tudgya. hanem ha te adandasz. bölcseséget. és az te szent lelketet az magóságbol el bocsatandod**

Sokszor olly nehéz dolog találkozik ebben az állapotban, hogy az ki tanácsot akarna adni, nem tudgya mihez tartani magát. akor időt kel venni. és az Istent kérni. hogy mutasa meg akarattját.

30 Másoktól is lehet tanácsot kérni. csak okos, értelmes, és Isten félö legyen., az ki mindeneket jól meg tekinttsen. és mindenekben üdveségedre vigyázon.

*sap. 9.

⁹⁰³ ★ hajlandóságára [ra — beszúrás] <szerént> fordítsa [1744.]

Hogy ha az atyáknak, és az atyafiaknak,
tanácsokat bé kellé venni ebben az dologban

Azért tészem ezt az kérdést. mert sokszor az attyak meg⁹⁰⁴
[123b:] gátollyák. és fel háborittyak az élet rendinek vá-
5 lasztását. nem adván szabadságot gyermekeknek az vá-
lasztásra. hanem az magok akarattyok, és hasznok szerént
valora kénszerittik.⁹⁰⁵ őket, az mellyért nagyon vétenek,⁹⁰⁶
és vétkeseké tészik magokat Isten elöt, azokért az nyomo-
ruságokért, szerencsétlenségekért. mellyek történnék igaz-
10 ságtalan cselekedetekért.

Először ha szüléid szabadságot adnak az választásra.
azért hálakot adgy az Istennek., ha pedig nem adnak.
eképen cselekedgyél. 1. az mi az egy házi, vagy szerzetes
rendet illeti, 2. az mi az világi rendet illeti.

15 Az mi az egy házi, vagy az szerzetes rendet illeti. erről
az ő tanáttok, vagy akarattyok. nem lehet elegendő okod
arra., hogy valamelyikét⁹⁰⁷ ez két rend közül válaszd. vagy ne
válaszd. hanem azt visgáld meg, ha arra az Istentől hiva-
talous vagyé, vagy nem. mint hogy ez az két rend leg tökélle-
20 teseb, kötelességei is ezeknek. nagyobak. és különös képen
kel ezekre az Istentől hivatadni, annak okáért ha szüléid
az egyházi, vagy szerzetes rendben akarnak tenni, visgáld
meg először. ha az Istentől hivatalos vagyé valamelyikre.
ha minek utánna jól meg visgaltad volna., azokhoz hajlan-
25 doságodot nem érzed, egyikben is ne meny, ámbár jóvallyák,
parancsollyák. vagy erőltetnénekis.

De arra vigyáz, hogy ha nem engedelmeskedhetel is nékik.
mind azon által az tisztelettel légyen. elejekben adván
csendeséget, hogy eleget nem tehetz kivánsagoknak. mások
30 által is adasad elejekben. és kérjed az Istent. hogy változ-
tassa meg elméjeket.

⁹⁰⁴ meg <gá> [123b:] <me> gátollyák.

⁹⁰⁵ kénszerittik. [Az *ik* helyén javítás nyoma látszik; a tinta el-
mosódott.]

⁹⁰⁶ vétenek, [*n* — megkezdett *k*-ból javítva.]

⁹⁰⁷ [Sorvégen:] va [új sor elején:] mellyikét [íráshiba:] ez két
rend [*két* — beszúrás.]

Ellenben, ha az egyházi. vagy szerzetes rendtől el akarnának vonni, magadnak pedig arra nagy kedved lévén, ekképen cselekedgyél. visgáld meg hajlandóságodot ha az Istentől vagyóné., mert ha az Isten arra hívut, néki kel inkább
5 engedelmeskedni mint sem az embereknek. meg üsmered abbol ha Istentől vagyóné. ha az indulatot más végre nem tzeloz. hanem az Isten szolgálattýára., és az üdveséged keresésire. ha az benned álhatatos. ámbár attól kívánnak is el fordítani. ez így lévén, jele hogy Istentől vagyón. de
10 mind azon által semmit ne cselekedgyél értelmes embereknek tanáttok nélkül. az kik arra meg tanyittanak, mipepen lehesen követned [124a:] az Isten akarattýát. szüléidhez valo tiszteleted meg sértése nélkül.

Az mi pedig az világi rendet illeti. ha arra vagyón hajlandoságod, ebben szükséges az szüléid akarattýokot követned. és az ő itéletekre hadnod,⁹⁰⁸ ki vévén ha olyan rendben akarnának tenni, az melyben az Istent meg bánthatnád, és az jovadal ellenkeznék. vagy ha arra magadot tellyeséggel alkalmatlannak üsmernéd lenni, de mind azon
15 által magad tanáttásával ne élly, hanem más okos emberekével.

Hogy az attyák. mi képpen cselekedgyenek.

midön valamely⁹⁰⁹ hivatalra adgyák gyermekeket.⁹¹⁰

Noha ezt az munkámot, az iffiak oktatásokra szántam,
25 mind azon által gondolom hogy az attyák rosz neven nem vészik, ha valamely tanacsot adok nékik. hogy mi képen bánnyanak gyermekekel⁹¹¹ midön valamely hivatalra adgyak. az melyben holtig kel maradniok. reménlem hogy kedvesen is veszik töllem, hogy ha azt magokkal el hitetik,
30 hogy az mely szeretettel viseltetem az iffiak jovát keresnem, ugyan az is kötelez, hogy az attyákét el ne mulassam

Csak egy kevés üsmerettsége légyen is valakinek. hogy az világban. mi történik. könnyen által láthattýa. az attyáknak rosz magok viselésetek. ebben az nagy dologban, mert

⁹⁰⁸ hadnod, <hanem> ki vévén [*ki vévén* <hanem> fölé írva.]

⁹⁰⁹ [Sorvégen:] vala [új sor elején:] lamely

⁹¹⁰ gyermekeket [*gyermekeket* helyett? — A sor alatt és a címsor fölött lapszélességű aláhúzás van a kéziratban.]

⁹¹¹ gyermekelel [*Íráshiba*;) midön valamely <rendre> hivatalra

noha azokról ne szollyak is. kik ezt az dolgot el mulattták.
és az gyermekeket akarattyokra hadgyák, azt cselekedni az
mi nekik tettzik. de elegen vannak ollyanok, kik ezt nem
tarttyák kevés dolognak., az mint hogy jól cselekszik de
5 mind más képen bánnak az dologal, nem ugy az mint kéne.
mivel közönségesen azt tarttyák, hogy az atyáknak kel az
fioknak hivatalt választani, aztot az attyai jus is hoza
magával, és ök azt jól tudgyák mi jó gyermekeknek, noha
sokszor meg csallyák magokot.

10 Erre valo nézve, még azt az időt nem várják hogy az
gyermekek magok választhasanak. hanem ollyan⁹¹² hiva-
talra szánnyák. őket,⁹¹³ az mint nekik tettzik, és mikor az
idő el közelget, akor elejekben adgyák nekik szándékjokot,
igyekeztvén azon. hogy arra hajthassák elméjeket.

15 Ez még is szenvedhető volna ha tovább nem mennének,⁹¹⁴
az mint nem kellene.. és hogy ha az attyák végben nem
akarnák vinni szándékjokot,⁹¹⁵ midőn láttyák hogy az gyer-
mekek, se nem alkalmasok. se kedvek nincsen arra az
hivatalra melyben akarják őket [124b:] tenni. noha a⁹¹⁶ jo
20 atyák az kik igazán szeretik gyermekeket ekképpen csele-
kesznek, nem vigyáztván másra, hanem jovokra. és üdvesé-
gekre.

De sokan vannak ollyanok, kik ezekre az akadályokra
nem hajtának. csak végben vihesék akarattyokot., ámbár
25 lássák is gyermekeknek arra valo nagy kedvetlenségeket, de
minden⁹¹⁷ modal azon vannak hogy végben vigyék fel tet
szándékjokot, először csendesen bánnak, elejekben adván
szépen, hogy az, az ő jovokra léssen, ha abban az hivatal-
ban mennek, mellyet nekik szántak. ha láttyák az szép
30 szonak kevés hasznát. az fenyegetésre fokadnak. még roszul
is bánnak vélek. akarván erőszakal végben vitetni vélek,
az mit szép szoval végben nem vitethettek.

⁹¹² ollyan [a—o-ból javítva.]

⁹¹³ őket, [ő—a-ból javítva.] az mint

⁹¹⁴ mennének, [nek—n-je megkezdett k-ból javítva.]

⁹¹⁵ szándékjokot, [n—j-ből javítva.] [...] alkalmazatosok.

[Elírás.]

⁹¹⁶ * a [Beszúrás, valószínűleg 1744-ben.]

⁹¹⁷ minden [den — beszúrás.]

Az ilyen, az⁹¹⁸ okosság, és az valásal ellenkező cselekedet. attól vagy, hogy az atyák másra tzeloznak. és nem az gyermekek jóvára, sokszor csak az familia hasznát nézik. némelykor., mert egyik gyermekeket inkább szeretik
5 mint az másikat. vagy is azt el lehet mondani. hogy magokot inkább szeretik, mint sem az gyermekeket

Azt mondám hogy az ilyen cselekedet ellenkezik az okosság. és az vallásal. ezt könnyen által láthatnák az atyák. hamagokban akarnának szállani

10 Az okóság meg tanyittaná őket, hogy az ember természet szerint szabad lévén cselekedetiben. nincsen olyan hatalom az mely ötet erőltethese olyan dologra. mely az ő jóvával ellenkezik. annál is inkább olyan állapotra, mely egész életit tekintti.

15 Ugyan azon okóság meg tanyittaná őket, hogy atyák lévén, természet szerint tartoznak jóvokot keresni gyermekeknek. az mennyiben töllök lehet, evel az jóval pedig semmi ugy nem ellenkezik. mint őket olyan hivatalban tenni. az mely nem nekik valo. meg valhatnak azt az atyák,
20 hogy nem akarták volna,⁹¹⁹ ha az atyok ugy bánt volna vélek, valamint ök bannak gyermekekkel. nagy igazságtalanság hát ugy bánni másokkal. hogy ha velünk ugy bánnának igazságtalanságnak tartanak. arra is meg tanyittaná őket. hogy ugy bánnak gyermekekkel. az mint ugy⁹²⁰ nem cselekednének szolgáljokkal. mivel nem kívánnának⁹²¹ olyan szolgát. tartani, az ki őket, kételen, és kedvetlen⁹²² szolgálná. azt pedig észre nem veszik micsoda igazságtalanul bánnak gyermekekkel. mivel olyan⁹²³ hivatalra erőltetik őket, az mellyre hajlandóságok nincsen.

30 [125a:] Az vallás pedig meg tanyittaná az atyákat arra. hogy nemcsak az világi⁹²⁴ jóvokra tartoznak gondot viselni

⁹¹⁸ * az [Beszúrás. 1744.]

⁹¹⁹ volna, <hogy> ha

⁹²⁰ ugy <soha> nem

⁹²¹ kívánnának [nak - n-je k-ból javítva.]

⁹²² kedvetlen [len - beszúrás.]

⁹²³ olyan <hivatalra> hivatalra [A sor elején törölt szóalakban az <i> és <v> javítva van.]

⁹²⁴ világi [á - e-ből? javítva.]

az gyermekeknek., hanem inkább az üdvösegekre, ez mindenik ahoz az élet rendihez lévén kötve az melyben akarják tenni gyermekeket. számot is adnak az⁹²⁵ atyák, az gyermekek üdvösegekért. ha olyan hivatalban teszik őket, az

5 mellyben⁹²⁶ üdvösegeket nem kereshetik

Arra is meg tanyittaná őket, hogy az Istennek számot adnak mind azokért az vétkekért mellyekben esnek gyermekek, olyan hivatalban, az mellyben akarattyok ellen tétetnek, nem léven elégségesek annak végben vitelére, és

10 hogy ha az Isten olyan keményen meg bünteti az atyákat, midön el mulattyák vétkekről meg inteni gyermekeket. (példa az fő pap. héli:) micsoda büntetést nem várhatnak hát magokra. ha olyan hivatalban teszik gyermekeket. mellyben az bünt el nem kerülhetik.

15 Arra is még meg tanyittaná őket, hogy tilttya az apostol az atyáknak, keményen bánni gyermekekkel. hogy el ne kedvetlenedgyenek az jótól. még szorosoban tilttya nekik olyan hivatalban tenni őket az mely miat vétkekben eshetnének., világtalan atyák. kik olly világosan láttyátok az

20 világi dolgokat, és olly igen meg csallyátok magatokat abban az mi az üdvösegteket illeti. leheté hogy mind ezekre fel ne nyisátok szemeteket, és hogy az nagyra vágyás, az haszonnak keresése. kedviért olyan rosszul bánytatok azokkal., az kiket az Isten. és az természet parancsollya szeretni,

25 és azért hogy valamellyiket az gyermekeitek közül az világban elő vihesétek, az hol talám el fogja magát veszteni, az többinek veszedelemre teszitek üdvösegeket.⁹²⁷ az mellyekel minden bizonyal az magatokét is el vesztitek

Ugyan. az a vallás, ha jól meg akarják vizsgálni, meg

30 tanyittaná őket, hogy erre az három fő rendre., az pap-ságra, szerzeteségre, és az házasaúra, soha ne kénszerittsék gyermekeket., semmi féle, uton modon.

Az mi az egy házi rendet illeti, azt meg tudhattyák. hogy senkinek abban nem kel lépni, ha az Istentől arra

35 nem hivatalos. az mint azt meg mondgyuk ide aláb, és hogy az atyák kik ebben az rendben teszik gyermekeket.

⁹²⁵ az [z – hosszú j-ből javítva.]

⁹²⁶ az mellyben [Első l – z-ből javítva.]

⁹²⁷ * üdvösege<(te)eket. [eket első e-je a törlés fölé írva. 1744.]

hivatal nélkül. ellene állanak az Isten rendelkezésének. és veszedelmre tészik, gyermekeknek üdveségeket. azok kik ebben [125b:] az rendben⁹²⁸ mennek, arra kötelezzik magokat. hogy holtig az tisztaságot⁹²⁹ meg tarttyák. az egy házi
5 imádságokat minden nap el mondgyák. és szenteb életet élnek, mint sem az világban éltek. ezekre pedig az magok és nem az mások akarattyokból, kel kötelezni magokat. mivel az atyáknak nincsen hatalmokban arra kötelezni gyermekeket. és ha azt el követik, számot adnak Isten előtt
10 mind azokért az vétkekért az melyeket követnek az ő gyermekek. ez ellen az hivatal ellen

Hasonlot mondok az szerzeteségről, vagy még többet is. mert ebben három féle fogadást tesznek. az tisztaságnak holtig valo meg tartását, szegénységet. és⁹³⁰ engedelmeséget,. csak akor is kéne rettegni az atyáknak. és az anyáknak, midön láttyák gyermekeket ezekre adni magokat szabad akarattyokból, hát még annál is inkább mikor ök kényszerittik erre az rendre, azt pedig még vagy fenyegetésel. ígérettel, vagy más egyéb modal. leheté kegyetlenebül
15 banni az gyermekekkel., mint ilyen kemény,⁹³¹ és nehéz dologra kötelezni holtig. és az kárhozatnak csak nem bizonyos veszedelmiben tenni őket.

Az mi az házasságot illeti. az atyáknak nincsen arra hatalmok. hogy arra kötelezzék gyermekeket. arra még keveseb
25 vagon. hogy valakit akarattyok ellen vétessenek el vélek. mert ez olyan szövetség az két rész között. az melyhez. tellyeséggel szükséges az szabadság, és az szeretet. és mivel hogy annak holtig kel tartani, hogy ha az szeretet helyet. gyűlölség vagy ellenkező természet vagon, az ilyen nyomoruságos szövetség lenne, sok szomorúsággal is járna, az melyet csak azok üsmernék, az kik azt próbálnák .. az Istennek átka is szállana az olyan⁹³² atyákra, és anyákra, kik okai az ilyen rossz házasságnak.

⁹²⁸ rendben [*d* – beszúrás.]

⁹²⁹ ★ tisztaságot [*got* – sorvégi margóra írva. 1744.]

⁹³⁰ és <alázatoságot.> engedelmeséget,.

⁹³¹ kemény, és nehéz [*k-n*-ből javítva.]

⁹³² olyan [*a-o*-ból javítva.]

Nem végezném el beszédemet. ha erről bővebben akarnék szólni., az mit már mondtam, elegendő azoknak. kik figyelmeteséggel akarják olvasni. kérem azért az atyákat. hogy arról meg emlékezzenek., hogy keresztények. és azt kel

5 követniük. az mit az vallás ad elejekben. ezekre vigyázanak

Először hogy az atyák⁹³³ nem tellyeséggel való urok az gyermekeknek. hogy azt cselekedhesék vélek az mit akarnak, és hogy az mely hatalmok van rajtok aláb való az Istenénél. az ki is teremtőjök [126a:] és első attyok nékik.

10 Másodszor: hogy az atyák midön valamely hivatalra szánnyák, az gyermekeket. vagy is szabadcságot adnak nékik az választásra, mindenek felet az lelki jóvokra vigyázanak. és az ő üdvöseget tekinttsék

15 Harmadszor. arra vigyázanak hogy ebben az választásban az Isten akarattját tekinttsék, mert sokszor ha az gyermekeknek. valamely hivatalhoz kedvek nincsen. jele az, hogy az Isten arra nem hitta őket.

Negyedszer hogy ne kényszerítsék gyermekeket. se egy képpen. se más képpen. akarattjuk ellen. azt hívom egy képpen való⁹³⁴ kényszerítésnek, midön az atya kérelemel. és igérettel teszi valamely hivatalban gyermeket. az ki nem néki való., vagy is mikor azt mondgya néki, hogy nem erőlteti., válaszon magának, de azután semmit nem cselekedhetik ő érette. az ilyen nem tellyeséggel való kényszerítésé?

25 Ötödször hogy meg tarttsák az gyermekekhez való szeretetekben.⁹³⁵ mind az nekik való adományban, az egyenlőséget. és azt azért. mert az különböztetés az Istennek nem tettik, es aval irigségeket is okoznak az gyermekek között. hogy ha pedig valamely jó ók viszi őket arra, hogy az egyikével töb jót tegyenek, mint sem az többivel, nagy mértéketeséggel kel azt cselekedniük, és olyan formán hogy az többinek károkra ne legyen. mert az ilyenekért, sok izetlenségeket. veszedelmeket látunk az familiában, az mely-

⁹³³ atyák <te> nem tellyeséggel

⁹³⁴ való <ſ> kényszerítésnek,

⁹³⁵ szeretetekben. <az egyenlőséget.> mind [. . .] az egyenlőséget.

ből ki tettzik. hogy az Isten nem hadgya jóvá, hogy az atyák egynek⁹³⁶ inkább kedveznek. mint az többinek

Kérem azért az attyákat, és az anyákat, kik ezt fogják olvasni, hogy ezt az nagy dolgot jól meg vizsgállyák, mert ez, mind magoknak. mind pedig gyermekeknek. üdvességében jár

kilentzedik Resz

Az életnek. külömb külömb féle rendeiről,
és először az egyházi rendről.

Hogy jobban lehesen végezni arról az rendről, mellyet
10 választanod kel. szükséges hogy őket elődben tegyem. és meg mondgyam mire kel vigyáznod

[126b:] Az egy házi renden kezdem el. azért ha az van az elmédben. három dologra kel vigyázni

1. Hogy micsoda nagy rend legyen az. micsoda kötelességei vannak annak. és micsoda veszedelemel jár.

2. Szükséges hogy erre hivatassál

3. hogy micsoda készüllettel kel ahoz lenni

I Articulus

Az egy házi rend kötelességinek. és veszedelmes voltának nagyságáról.

20 Először. meg kel azt gondolnod, hogy olyan rendet akarsz magadnak választani, az mely nagyobb és eléb való az világi rendek között. ez az rend⁹³⁷ leg inkább is közelit az Istenhez., rendeltetvén azért az Istentől. hogy közben. járó legyen ő közöttte, és az emberek között, az által is közli

25 magát nékik. az kristus jesus. arra bizta az mi leg drágáb, ugy mint, az ő beszédinek prédikálását, az szentségeknek⁹³⁸ szolgáltatását, az ő anyaszent egyházának. igazgatását. és az lelkeknek üdvességit. mellyeket szent vérivel váltotta meg. ennek az rendnek hivatallyai. sokal fellyeb haladgyák az angyalokét, az kik is ahoz. nagy tisztelettel

30 vannak. óh Istenem. ! fiam micsoda meltsóság ez !

⁹³⁶ egy<ik>nek

⁹³⁷ rend [e-o-ból? javítva.]

⁹³⁸ szentségeknek [Első k-g-ből javítva.] szolgáltatását, az ő <szent> anyaszent egyházának.

De ámbár ez az rend olyan nagy légyen is. mind azon által nem kel⁹³⁹ az egyházi embereknek valamely dicsőséget tulajdonítani magoknak., sőt még inkább féllyenek, és rettegjenek. mert mennél nagyobb, annál nagyobb dologra is kötelez.

1. Igen nagy szentséget kíván töllök, szenteknek is kel lenniük. mert az Isten mondgya. *hogy az kik én hozám közel vadnak. azokban meg szenteltetem.*. legyetek. szentek. mert én szent vagyok..*

*levit 10.

10 Es nem csak olyan különös, és⁹⁴⁰ titkoson való szentséggel kel lenniük, mint az több keresztényeknek. hanem olyan szentséggel. hogy például, legyenek, és világosítsanak másoknak, rendeltetvén arra, hogy mind cselekedeteket. mind beszédekkel világosítsanak. ugyan azért is monddotta nekik az kristus. *ti vattok ez világnak világosagi. ugy fénylök az ti világoságtok az emberek előtt, [127a:] hogy lássák, az ti cselekedeteket., és dicsőítsék, az ti mennyei atyákatok* Az tridentinumi concilium., igen szépen mondgya erről. *hogy semmi másokat ugy nem oktat az buzgoságra. és az Isteni szolgálatra. mint azoknak élettjek, és példájok, kik az Isten szolgálattjára szentelték magokat. szükséges azért. hogy azok az egy házi emberek az kiket az ur arra hívut, élettjekben,⁹⁴¹ és szokásokban ugy visellyék magokat., hogy köntösökben, járásokban. beszédekben, és mindenben meg lássék. hogy magok*

15 *rea tartok. csendesek. és hogy az vallásnak dolgaival tele vannak, és hogy kerüllyék azokat az fogyatkozásokat, kik noha kevesek másokban. de ő benne nagyok volnának., ugy hogy magok viselésekért. az egész világ tisztelettel, és becsülettel legyen hozájok**

* Matth. 5.

*Concil. trid. sess. 22. Cap. 1.

30 Az második kötelessége az egyháziaknak. az hogy, munkálkodgyanak az lelkeknek üdvességiben. mivel erre az végre rendeltettek, micsoda csufos dolog⁹⁴² azt gondolni. hogy erre

⁹³⁹ * kel [Beszúrás. 1744.]

⁹⁴⁰ [A kéziratban:] et

⁹⁴¹ élettjekben, <ugy visellyék magokat> és szokásokban ugy visellyék magokat.,

⁹⁴² dolog [l-g-ből javítva.]

csak az plebanus tartozik⁹⁴³ holot aval minden egyházi ember tartozik. szent gergely mondgya. *hogy jól meg kel azt fontolnoki. micsoda vétkes dolog légyen, az munkáért való jutalmat el venni munka nélkül**

- 5 Szent bernárd erről rettentő dolgot mond. hogy az ítéletkor meg hallyák olyan népnek panaszit, és siránkozásit. kik vádolni fogják az egyházi embereket az Isten széke előtt. azért hogy meg csalták őket. jovokból éltek, nem munkalkodván lelkek üdveségeken. vakságban vezették
10 őket, nem hogy az örök életre vezették volna, hanem az örökké való veszedelemben vetették őket* oh édes fiam

*venient venient ante tribunal christi. audietur populorum querela gravis accusatio dura quorum vivere stipendiis, nec diluere peccata quibus facti sunt duces caeci. fraudulentii mediatores.

S. bern. in declamatio.

olvasad figyelmeteséggel ennek az szentnek mondasit az egyháziaknak köteleiségeiről

- Ezen két nagy köteleiségekből. két nagy veszedelem származik az egyik az. midőn el távoznak attól az szentségtől.
15 mellyet kíván ez az rend. és világi szokásokat vesznek magokban. de még inkább, mikor az⁹⁴⁴ olyan egyházi embereket követik. kik ehez az renchez nem illendő életet élnek. az második az hogy, abban az közönségesen való resttségben
20 esnek, melyel mulattattya vélek azt az munkát. az mellyre rendek kötelezi őket, és vétkeseké tészí őket az Isten előtt.

- [127b:] Mind ezekhez azt is hozá kel adni, hogy⁹⁴⁵ az egyházi emberek az jövedelmeket nem csak rosz helyre. demég⁹⁴⁶
25 szükségeken fellyül valora is nem költhetik halálos vétkek nélkül. annál is inkább az magok gyönyörködtetésekre. vendégségre. köntösökre, házi ékeségekre, meg pedig arra sem hogy az atyafiait meg gazdagítsa., vagy hogy kintset gyűjtsenek, mert azért az Isten átka szállana az olyanokra
30 mind ezek meg vannak tiltva azoknak. kik egyházi jászá-

⁹⁴³ * tartozik <hogy> holot [zik — sor előtti margóra írva; törlés az új sor elején. 1744.]

⁹⁴⁴ az [Beszúrás.]

⁹⁴⁵ hogy [o — a-ból javítva; y — sor alatti beszúrás.]

⁹⁴⁶ demég <mikor> szükségeken

gokot birnak. ha nem az mi meg marad az magok szükségítől, az szegényekre költtsék. és más egyéb Isten dicséretire valo dolgokra

II Articulus

Az egyházi rendre valo hivatásról

5 Mivel hát az egyházi rend olyan nagy és szent., szükséges arra az Istentől hivatatni, valamint az apostol mondgya. *hogy senki nem⁹⁴⁷ veszi ő magának az tisztseget, hanem az ki hivatatik az Istentől miképpen az áúron.** valamint hogy az *hebr. 5.
kristus is. nem maga magát tette pappá. hanem az attyától
10 hivattatot arra.

Szükséges hát hogy az Istentől hivatassál az papi rendben. az kristus példájára valo nézve, szégyenelni kéne azoknak. kik vakmerő képen mennek ebben az rendben

kedves fiam meg láthatod ebből micsoda figyelmeteségel
15 kel azt meg visgálni, hogy ha hivatattálé arra. ha az egyházi rend van az elmédben, ezekre vigyáz. meg kel üsmerni ha az egyházi rendhez valo indulatod és hajlandóságod, az Istentől vané. ha ő tölle vagyon. arra hivattatol, de ha nem tölle vagyon. az ördög mestersege. az ki is az egyházi
20 rendre vonszon. hogy abban el veszittsen

Hogy pedig meg üsmérhesed ha indulatod az Istentől vané, két dolgot kel meg visgálni. először. hogy micsoda szándék viszen arra az rendre. másodsor ha alkalmas vagyé arra

25 Az mi az szándékot illeti, ha az rosz, az bizonyos hogy akaratod nem az Istentől vagyon. mivel tölle rosz nem jöhet akaratod pedig rosz, ha ez végre kívánod. hogy abban könnyebben élhess. csendeségben, heverésben. kedveségben, hogy pénzt gyűjthes. hogy [128a:] az emberektől tisztelésél, és becsültesél. mind ezek az indulatok roszak lévén, ha valamellyike ezek közül benned meg van., nem Istentől van szándékod, hanem az ördögtől. szent bernárdnak ezekből az szép szavaiból meg tanulhatod ezt az igazságot. az *bizonyos. és kéttség nélkül valo dolog, hogy mind azok, kik a*
30 *egyházi rendben az becsületet, gazdagságot, vagy az élet győ-*
35

⁹⁴⁷ nem nem veszi [Sorvégen és új sor elején.]

nyörüségit keresik. egy szoval vagy az kik az magok hasznokot keresik. és nem az kristus jesusét. nem az Isteni szeretettől vezettnék erre az rendre. hanem az rosz kívánságtól, mely az Isten ellen vagyon. és az mely gyökere minden rosznak..*

*universos in ordinibus. ecclesiasticis honorem. quaerentes proprium. aut divitias. aut saeculi voluptates. postremo quae sua sunt non quae jesu christi. manifeste prorsus et indubitanter non ea quae ex deo est charitas. sed aliena a deo. et omnium radix malorum cupiditas introducit. S. bern in declamat.

- 5 Szükséges hát hogy jo legyen szándékokod. és hogy jó lehesen erre az két végre vigyáz. az lelked meg szentelésire, és az felebaratod üdveségire legyen. szükséges hát fel tenni magadban., hogy ebben az rendben, szent és jó életet fogsz élni, és hogy munkálkodik mások üdveségin, minden tehettségedel. valamint sz. bernárd mondgya. hogy az, a ki
10 az egyházi rendben szándékozik. annak el kel magát vonni az világtól⁹⁴⁸ és ugy közelíteni magát az Istenhez. tökéletes tiszta elmével, és testel, hogy meg vilagosittasék tőlle. és munkálkodhasek az maga, és az felebaráttya üdvesegiért.
15 az imádságra, és az oktatásra adván magát*

*ibid.

- De még nem elég az jó szándék, az egyházi renchez, meg kel azt is visgálni, ha arra alkalmas vagyé., három féle fogyatkozás tészti pedig az embert arra alkalmatlanná, az mely az elmében, az akaratban. vagy az szokásban találta-
20 tik. az testi fogyatkozásokrol nem is szollok. noha vannak. olyanok. az mellyekért egyházi nem lehet lenni., az elmenek fogyatkozása, mikor tompa. ostoba. kemény, tudatlan, az ilyen elmejü ember, lehetetlen hogy vegben vigye az egyházi hivatalokot.

- 25 Az mi az⁹⁴⁹ szokásban valo fogyatkozásokat illeti, az mely ember az rosz erköltsben élt. vagy az kiben még valamely meg rögzöt szokások vannak. mint az tisztátalanság. részszegség. esküvés, boszu állás. fösvenység. az ilyen el ne hitese magával hogy alkalmas legyen. se hogy az Isten
30 hitta volna az egyházi rendben. hogy ha csak meg nem jobbitotta életét. és el nem hadta rosz szokásit

⁹⁴⁸ * világtól [tol — soreleji margóra írva, elválasztás után. 1744?] és ugy közelíteni magát [magát — beszúrás. 1744.]

⁹⁴⁹ az <fogyatk> szokásban valo fogyatkozásokat

III Articulus

Hogy micsoda készülettel kel lenni
az egyházi rendhez

[128b:] fiam ez az harmadik⁹⁵⁰ dolog, az mellyet jól meg
kel vizsgálni. ha ehez az rendhez van kedved, mert sokszor
5 történik, hogy azok, kik erre az rendre szándékoznak., nem
hitetik el magokat, hogy erre tiszta és szent étellel kel
készülniek még jóval az előtt. hogy abban mennyenek. mivel
az készületlenségtől vagyton. hogy meg gyalázzak az egyházi
rendet. élvén abban hasonló életet, mint az előtt.

10 fiam hogy jól meg értethesem veled, csak azt kel előben
tennem. hogy micsoda szent rend legyen ez. hogy ha pedig
olyan nagy és szent., abból következik hogy szent étellel
is kel ahoz készülni, és azok meg vetik, és meg gyalázzák
15 ezt az rendet. ha rossz szokásban lévén, még is ebben az
rendben mennek. és magokat is az örök veszedelemre vetik.

De hogy el hitethesem veled. micsoda szükséges ehez jól
készülni, előben adom az sz. attyáknak ez iránt való
tanitását.

20 Az nagy szent gergely azt mondgya. *hogy az⁹⁵¹ rendben,
rendel kel fel menni, és hogy az. veszedelmit keresi, az ki
valamely magas helyre akarván mászni. el hadgya az arra vivő
garádicsokat. és az leg meredekebb helyt akar fel menni.**

*ordinato ordines ascendendum est. nam casum appetit qui ad summa loci fastigia
post positos gradibus. per abrupta quaerit ascensum. S. greg. lib 7. epist 18. 21.

azután hozzája adgya., valamint hogy nem jó az nyers fa
az épületre, mivel ha nyersen tészik arra. nem hogy azt meg
25 tartaná, de még le ronttya. hasonló képen nem kel bé venni
ebben az rendben azokat, kik csak ujontában tettek ki az
vétkekből, hogy ha csak meg nem jobbitták magokat sok
ideig való penitencia tartással.

30 Szent hieronimus azt mondgya az egyházi rendről. hogy
jaj annak, ki abban menyegzői ruha nélkül megyen. azért
minek előtte abban mennyen., próbálgya meg ki ki magát.
*mert az egyházi méltóság nem teszi az embert keresztényé, se jó
erkölcsüvé.**

⁹⁵⁰ harmadik <articulus> dolog, az mellyet jól meg kel <vizgás>
vizsgálni.

⁹⁵¹ az [Beszúrás.]

* vae homini illi qui non habens vestem nuptialem ingreditur ad coenam. nihil super est,⁹⁵² nisi ut audiat, amice quomodo huc intrasti. probet se unusquisque. et sic accedat. non facit ecclesiastica dignitas christianum. S. hier. epist 1.

Szent tamás azt az külömbségít teszi. az egy házi rendek. és az szerzetes rend között, hogy az szerzetes renchez. nem olyan szükséges még az előre jó erkölcsben való élet., az mint szükséges az egy házi renchez. *mert az egyházi rend,*
5 *még előre való szentséget kíván. mely nem szükséges az szerzetes renchez. mivel azért. [129a:] rendeltetet, hogy abban lehesen meg nyerni az szentséget*.*

* s. thom. 2.
2 quæst.
89. art 1.

utrum qui non
sunt exercitati
in praeceptis.
debeant ingre-
di⁹⁵³ religio-
nem.

Mind ezek világosok. de halgasad mit mond az tridentinumi Concilium. ez az szent Concilium minek utánna el
10 végezte⁹⁵⁴ volna hány esztendő korbán kel az egyházi
rendben menni, azt mondgya. *hogy ámbár ez az idő szükséges legyen is, de abból nem következik hogy bé vegyék azokat kik azt az időt el érték, hanem csak azokat, kik arra méltok. és az kiknek jól meg próbált élettyek öregség helyyet vagyon.**

* Sess. 25.
Cap. ⁹⁵⁵ 12.

15 Mind ezek után nem lehet abban kételkedni. hogy micsoda szükséges legyen az egyházi renchez való készület. de inkább azon kel szánakodni hogy micsoda rosszul vigyáznak erre. ne esél fiam ebben az vétekbén. hanem ahoz jól készüly. és ezeket kövesed.

IV Articulus.

20 Ennek az résznek. be fejezése.

Ezekre az fő dolgokra kel hát vigyázni annak. ki az egyházi rendben igyekezik. azért ha arra van szándékod. végy magadnak bizonyos időt, és azon idő alatt. 1. sokat imádkozál. és gyakorta gyonyyál. és kommunikály. 2. olvasad.
25 és elmékedgyél azokról figyelmeteségel. az melyeket monddtam az egyházi rendről. fontold meg jól annak nagyságát, és szentséges voltát, kötelesegeit. hogy meg láthassad. ha azokat végben vihetedé, és veszedelmit. hogy azt el kerülhesed. visgáld meg, minden hízkelkedés nélkül, micsoda

⁹⁵² super est, <ut audiat.> nisi ut audiat,

⁹⁵³ ingredi <in> religionem.

⁹⁵⁴ el vége<z>zte [z <z> fölé írva, mert az előbbi z helyőn összefolyt a tinta.]

⁹⁵⁵ Cap.12. [a-q-ból javítva.]

indulat vezet arra ha valami olyan benned nincsené, az mi aval ellenkeznek. 3. tarcs tanacsot valamely okos szent életü egyházi emberel. az ki néked meg mondhasa mire kelesék vigyázni. meg is üsmértetvén veled, ha arra alkalmas
5 tosvagyé.

Hogy ha sok végezésed után. ugyan csak abban az rendben akarsz menni. készüly ahoz ugy az mint kívántatik. tiszta és szent étettel. és minek utánna már magadban el végezted volna. két dologra⁹⁵⁶ vigyáz.

10 1. Adgyad magadot tellyeségel az áitatoságra, az vétket ke-[129b:]rülyyed.,⁹⁵⁷ rosz indulatidot meg zabolázad., rendeletlen hajlandóságidot. meg jobbittsad, az keresztényi jó erkölcsökben foglallyad magadot. az tisztaságban. aláztóságban. szemérmeteségben., kerülyyed az világi rosz szokásokat. és társaságokat, gyakorollyad az szenttségeket. jó
15 könyveket olvass. mindenek felet⁹⁵⁸ az új testamentumot. és olyanokat, kik az egyházi rendnek köteleiségire tanyitanak.

légyen mindenkor az szemed előtt sz. hieronimusnak ez az szép mondása. *élly olly szentül az klastromban. hogy meg érdemellyed az clericuságot. és hogy az vétekel meg nem mocskosítván iffiúságot. az kristus jesusnak oltárához járulhas tőkélletes tisztaságban.* * ezeket fiam jól meg gondold. mert ez neked szól.

* ita age, et vive in monasterio, ut clericus esse merearis. ut adolescentiam tuam. nulla sorde commacules, ut ad altare christi quasi de thalamo virgo procedas. S. hier epist ad rusticum.

2. készüly ehez az rendhez. jó erkölcsü étellel. de szükséges
25 hogy az szorgalmatos tanulásra adgyad magadot, hogy alkalmas lehes az Isten szolgálattyára. ebben az rendben. erre lelek szerént tartozol. mert azt el mulatván. érdemetlené tennéd magadot. az magad hivatallyára. *mert az Isten. ki veti azt az papságból. az ki meg veti az tanulást* * de még
30 töb, mert számot adcz az Istennek mind azokért az vétkeért. mellyek az te tudatlanságotdol jönnek.

Az anyaszent egyházban semmi nem okoz nagyob rosztat. mint az papoknak., tudatlanságok. az, az oka az nép meg

⁹⁵⁶ két dolog vigyáz. [Íráshibából elmaradt a *ra* rag.]

⁹⁵⁷ ke[129b:] </>rülyyed.,

⁹⁵⁸ * felet [Beszúrás. 1744?]

* osiac 4.

romlásának. az lelkek veszedelmének, lehetetlen hogy az mely egyhazi ember tudatlan. hogy az rest, és henylő is ne legyen., mert mivel tudatlan, az tanulást is nem kedvelheti. az henylés pedig, az vétekb^{en} veti. ezt minden nap láttyuk. de ámbár rosz erkölcsü ne lenne is. de az henyllés vétek az papban.

Hát még az nép iránt micsoda sok rosz. következik. az egy házi embernek tudatlanságáért. mivel alkalmatlanok⁹⁵⁹ hogy munkálkodhasanak az lelkek üdveségiben. az népnek tölle nem is lehet semmi segítséget venni az lelki dolgokban. nem is lehet azt⁹⁶⁰ meg fogni, mennyi lélek vész el az papok tudatlanságok miat. szent bernárd mondgya. hogy az anyaszent egyház nagy szomorúság szánnya: micsoda veszedelemben vannak az olyan [130a:] lelkek. mikor az pasztor nem talál legeltető helyt juhainak., mikor az vezető. nem üsméri az üdveségnek uttyát. sem az szolgál. az ő urának akarattyát.*

*quid enim periculi sit ubi non invenit⁹⁶¹ pastor. pasqua. dux ignorat. itineris viam. servus nescit domini⁹⁶² voluntatem. ecclesia quotidie multipliciter. et miserabiliter experitur. s. bern. in declamationibus.

Oh édes gyermekem visgáld meg jól ezeket. és rettegj. attól hogy tudatlanságod oka ne legyen az lelkek⁹⁶³ veszedelmének. az kik az kristus jesus drága szent vérin váltattak meg. hanem adgyad magadot tellyeségl az egyhazi rendhez. valo tanulásra. és arra czélozz, hogy magadot alkalmasosá tehesed az Isten szolgálattyára abban az rendben. az melyben hivut téged.

Egy szoval midön ehez az rendhez készülsz., az szemeid elöt legyenek. szent ágostonnak ezek az szép szavai. az ki tanácsot adván egy jó akarojának. azt mondgya., *mindenek elötte arra kérlek, hogy az te jó erkölcsü okoságodal. gondold meg jól. hogy nincsen semmi ez életben. és fő képen az mostani időben. könnyeb, és kedveseb az emberek elöt mint egy püspöknek, egy papnak. vagy egy diaconusnak hivatallya.*

⁹⁵⁹ alkalmatlanok <az> hogy

⁹⁶⁰ * azt [t – későbbi beszúrás. 1744?]

⁹⁶¹ non invenit<ur> pastor.

⁹⁶² doni

⁹⁶³ az lelkek <sz> veszedelmének.

5 *hogy ha abban csak kedvek szerint akarnak járni. de Isten előtt annál nincsen nyomorultab. keserveseb. és kárhozatosab., ismét nincsen semmi ez életben. és főképen az mostani időben nehezebb, sullyosab. és veszedelmeseb. mint egy püspöknek, egy papnak. egy diaconusnak hivatallya. hogy ha azt úgy viszik végben az mint kívántatik. de meg annál nincsen boldogab Isten előtt.**

*ante omnia peto ut cogitet religiosa prudentia tua. nihil esse in hac vita et maxime hoc tempore facilius et levius et hominibus acceptabilis episcopi. presbyteri diaconi officio. si perfunctorie at adulatorie res agatur. sed nihil apud deum miserabilis et tristius et damnabilis item nihil esse in hac et maxime hoc tempore difficilium, laboriosius et periculosius episcopi aut presbyteri aut diaconi officio, sed apud deum nihil beatius⁹⁶⁵ si eo modo militetur quo noster imperator iubet. S. Augst epist 184.

Tizedik Resz

Az szerzetességnek rendiről

10 Az. egyházi rend után. már az szerzetességnek rendire jövök az melynek is választása. nem aláb valo keppen jár. az elsőnél.

15 Igen dicséretes az jó szerzetes. az ki is mindent el hagyván.⁹⁶⁴ egyébire gondgya nincsen, hanem hogy az Istennek tessék, az békeséges türésnek. és az alázatoságnak végben vitelével, élvén az ő eleiben adatot rendnek meg tartásában. és távul az világi gondoktól. hogy magát tellyeséggel az igazán valo tökéleteségnek⁹⁶⁶ tanulására adhassa.

20 De meg ellenben. igen szomorú. állapot, és szánakodásra méltó [130b:] az olyan szerzetes., az kinek csak az ruhája szerzetes. és az ki távulab vagyon az tökéleteségtől. akár mely rossz életű világi embernél. az ki még az világot. és az világi dolgot szereti. az kiben uralkodik az kevélység. irigység. nem is beszéllek azokról. kik csak könnyen menvén az szerzetben. és az Isten akarattya nélkül, azután holtig 25 valo nyomoruságban, és szomorúságban estek.

Hogy jól lehesen ezt az rendet választani, ahoz két dolog kívántatik. elsőben azt jól meg kel üsmérni, az az. hogy mi légyen az, annak micsoda kötelességei⁹⁶⁷ és veszedelmei van-

⁹⁶⁴ el hagyván. <egyeb> egyébire [Törlés a sor végén.]

⁹⁶⁵ nihil <beatius> beatius [A margónál belement a szövegrész tükrebe, azért törölte a szót.]

⁹⁶⁶ tökéleteség<el>nek

⁹⁶⁷ kötelességei <vannak.> és veszedelmei vannak.

nak. másodszer. azt jól meg kell tudni micsoda modal kell
arról végezni, és azt meg üsmerni. hogy ha arra hivatalos
vagyé.

I Articulus

5 Hogy mi légyen az szerzetes rend. annak micsoda kötelesegei
hasznai, és veszedelmi vannak.

Az szerzetes rend. sz. thamas szerént, az szenttségre⁹⁶⁹
valo menetelért rendeltet. de nem az külső képpen valo
szenttséget kell érteni, mely csak az köntösben, és az külső
cselekedetekben állyon. hanem az belső képpen valo szent-
10 tséget. az mely az lélek meg szentelésiben állyon. az pedig
ugy leszen meg, hogy ha minden rossz kívánságit meg zabo-
láza. az rendeletlen szeretetet el hadgya. magát meg foszt-
tya az teremtet állatokhoz., és az magához valo szeretettől.
az Istenhez kapcsolja magát szeretettel. ugyan azért is
15 hadgyák el az világot. hogy keveseb akadálllyal, és egész
szabadsággal foglalhasák magokat az Isten szolgálattában.
ugyan azért is mondanak ellene az világi jóknak. és gyönyör-
rüsegeknek. nem csak belső képpen, valamint minden
keresztények tartoznak aval. hanem külső képpen is. hogy
20 az Istennek adhasák tellyeséggel magokat.

2. Ennek az rendnek kötelesegei igen nagyok. mert az
tökéletes tisztaságnak, és szegénységnek meg tartására köte-
lez, nem csak hogy ez földön ne birjon semmi jóságot, ha-
nem még az maga akarattjától is meg foszsa magát. csak
25 az előtte valójának követvén akarattját. meg tartssa az
szabot rendet. és belső képpen⁹⁷⁰ legyjen [131a:] szenté.
követvén az keresztényi jó erkölcsöket.

3 Mint hogy ennek az rendnek kötelesegei nagyok. azért
is vannak nagy hasznai. valamint sz. bernard mondgya.
30 *hogy az szerzetben az ember tisztábban áll. nagyobb vigyázással
jár. az mennyei kegyelemnek harmattya reája gyakrabban száll.
bátrabban nyugszik keveseb félelemmel hal meg, hamaréb tisztit-
tatik meg az más életben. és bőveb jutalmat is veszen az égben *.*

⁹⁶⁸ * [A latin idézet későbbi beírás lehet, mert a tinta színe
eltérő, sötétebb. 1744?]

⁹⁶⁹ szenttségre [n — beszúrás.]

⁹⁷⁰ belső képpen <sz> legyjen szenté.

*status***
religionis est
exercitium
quoddam ad
sanctitatem
assequendam
2. 2. quaest
169 art 1

*nonne haec religio, sancta, pura, et immaculata, et homo vivit purius cadit rarius surgit velocius incidit cautius, irroratur frequentius, quiescit securius, moritur fiducius, purgatur licitus, praemiatur Copiosius S. bern. homil. de verbis Domini.⁹⁷²

de ez olyan szerzetről értetik, az mint maga mondgya. az mely szent. tiszta, és⁹⁷¹ szeplötelen, az melyet szentül visznek végben. és az melyben. az belső képpen való szentségért munkálkodnak.

5 Hogy ha ennek az rendnek az hasznai ilyen nagyok, veszedelmi annak nem aláb valok. sz. bernárd hármát hoz elő.

10 Az első az kevélység. és az maga hittség. ez olyan könnyen szijja magát akár mely jó cselekedetekben is, hogy nehéz észre venni.*

*timendum enim periculum triplex id est ne forte aut aequare se alteri aut respicere retro. aut certe in medio ponte stare seu residere quis velit. s. bern. serm. de tribus ordinibus.

Az második veszedelem midőn hátra néznek, hogy viszá menyenek az világban.

15 Az harmadik veszedelem., midőn szorgalmatlanul viszik végben ennek az rendnek hivatalyait. mert ez olyan ut, mondgya⁹⁷³ ezaz szent az melyben vagy előre. vagy hátra kel menni, mert az ki abban meg áll., sok rendeletlenségben esik. és az szerzetes köntösben. világi életet fog élni.

20 Az első veszedelem attol vagyon. hogy az szentséget külső képpen intézik., úgy itélnék magok felől valamint 25 külső képpen vannak, nem vigyázzván arra, hogy az szentség, az léleknek. jó erkölcsiben, és az tökéletes alázatóságban áll. az második, és az harmadik veszedelem⁹⁷⁴ gyakrabban attol vagyon. hogy gyakorta társalkodnak az világiakkal.⁹⁷⁵ holot az szerzeteseknek az igen ártalmas. valamint sz. bernárd mondgya.* és sokszor attol vagyon⁹⁷⁶ hogy nem 25 hivattattak erre az rendre.

⁹⁷¹ és [f – t-ből javítva.]

⁹⁷² Dni.

⁹⁷³ * mondgya [a – későbbi beírás, valószínűleg 1744-ben.] [. . .] sok [:sorvégén; új sor elején:] sok

⁹⁷⁴ veszedelem <gyak> gyakrabban [Törlés a sor végén tollhiba miatt.]

⁹⁷⁵ az világiakkal. <az> holot az [Törlés a sor elején.]

⁹⁷⁶ * vagyon [Beszúrás. 1744 ?]

fiam ezeket kel hát meg gondolni ha szerzetes akarsz lenni. meg mondom hát néked micsoda rendet kel tartani és miképpen lehesen meg üsmérni. ha arra hivatalos vagyé.

II Articulus

Hogy miképpen lehesen meg üsmérni az szerzeteségre valo hivatalt.

5

[131b:] Először, hogy ha éresz valamely indulatot ehez az rendez, azt kine vessed az elmédből. mert ugy lehet hogy az Istentől vagyon. se mindgyárt arra ne állj. mert emberi indulatból is lehet. hanem belső képpen kel meg vizsgálni ha

10

Istentől vagyoné. mert ha ő tölle vagyon engedelmeskedni kel. de ha nem tölle vagyon. semmit nem kel cselekedni. K. Hogy lehesen hát azt meg üsmérni?

F. fiam végy magadnak egy darab időt. az melyben ebben az nagy dologban foglalatoskodgyál.. és négy dologra

15

vigyáz

1. vond el magadot azoknak társaságoktól. kik az szerzeteséget jóvallyák. az oka ennek világos. mert⁹⁷⁷ valamég arra ingerelnek. addig meg nem üsmérheted ha az Istentől vagyoné arra hajlandóságod. vagy az emberek jóvallásából.

20

És noha az Isten az emberek eszköze által ad némelykor jó szándékot mi belénk. de mint hogy az ritkán vagyon, hogy azt meg tudhasad ha az emberek jóvallása az Istentől vagyoné. abban nincsen bizonyosab mod., mint hogy távozá el egy ideig másoktól. és csak az Istent halgasad. figyelmeztvén arra. hogy belső képpen mit fog néked mondani.

25

valamint az propheta mondgya. *audiam quid loquetur in me dominus. meg halgatom mit fog az ur én bennem mondani**

* psalm. 48.

2. kérjed szorgalmatoságal meg mutatni néked akarattját. tarttsa meg indulatodot ha ő tölle vagyon. és vegye el⁹⁷⁸ ha nem tölle jő., mondgyad néki mint sz. péter *uram ha te vagy, parancsollyad had mennyek hozzád.** mutast meg néki hogy kész vagy az halgatásra az iffiu samuellel *beszély uram*

30

* matth. 14

⁹⁷⁷ mert [mértből javítva az ékezet áthúzásával.]

⁹⁷⁸ vegy e<1> el

mert halgat téged, az te szolgál* és sz. pállal. uram mit akarsz. hogy cselekedgyem?*. *1 reg. 15
*act. 9.

3. vizsgál meg jól az következő dolgokat. 1. az kötelesegeket. hasznait, és veszedelmit az szerzetes rendnek. az
5 mellyekről már beszéltem.

Micsoda szándék vezet erre az rendre. mivel annak nem más-[132a:]nak kel lenni, hanem hogy az világot el hadgyad. és penitencziát tars. magadot belső képpen meg szenteltyed, kövesed⁹⁷⁹ az keresztényi jó erkölcsöket. nézd meg
10 ha ezé indulatod, magadnak nem hizelkedvén. mivel ha más indulat vezet erre az rendre., szándékod nem az Istentől vagyon. vizsgál meg ha arra alkalmas vagyé. nincsené valami olyan benned mely ez rendel ellenkeznek. nyavalyás⁹⁸⁰ nem vagyé. álhatatos elméd vané. mert az változo és
15 álhatatlan elme alkalmatlan az szerzetes életre.

4. Mindenek felet magadtol ne végez semmit. és tanács nélkül. mert ez igen közönséges az iffiaknál. az kik nem mástol. hanem csak az magok elméjéktől kérvén tanácsot. gondolatlanul az szerzetben ugranak., attol vagyon hogy
20 sokszor ketelenek el hadni. vagy ha el nem hadgyák is. szégyenből, azután nyomoru életet élnek., ekképpen⁹⁸¹ ne cselekedgyél. hanem közöllyed szándékodot valamely okos emberel. fő képen az gyontato atyádal.

Midön már ekképpen cselekedtél volna egy darab ideig. úgy mint hat holnapig vagy tovább is, és⁹⁸² ha az szerzeteségre valo akarad benned meg marad.⁹⁸³ szándékod is olyan az micsodásnak kel lenni, az az, tiszta, és szent. és se testedben, se elmédben valamely ellenkezöt nem találsz evel az rendel. akoron el hiheted hogy szándékod az Istentől
30 vagyon. és az szerzetre hivatatul. tölle., ha pedig meg gyengül indulatod, és el fogy, az jele hogy csak emberi indulat volt.

⁹⁷⁹ * kövesed [*követ*ből javítva; hosszú *f*-*t*-ből jav., *ed* – sorköz; beszúrás. 1744.]

⁹⁸⁰ nyavalyás <*v*> nem vagyé.

⁹⁸¹ ekképpen [Második *p*-*b*-ből javítva elválasztás után, a sor elején.]

⁹⁸² és <hogy> ha [*ha* <hogy> fölé írva.]

⁹⁸³ meg marad. <még is,> szándékod is

Azt mondhatnák néked erre. hogy az Isten sugarlását hamarjában kel vegben vinni, mert az sokára valo halasztásért. azt el⁹⁸⁴ lehet veszteti. valamint sz. ambrus mondgya. hogy az szent léleknek kegyelmit nem kel lassan
5 követni.

Azt felelem erre. hogy igen is ugy van. midön azt meg üsmérhetni⁹⁸⁵ hogy tellyeségel az Istentől vagyon. de minek előtte azt meg lehesen üsmérni. nem csak jo el halasztani de kivantatik is. fő képen az nagy dolgokban., mert ekképpen
10 cselekedni, nem hogy az Isten kegyelme ellen vétenénk. de azt követtyük az mit az szent lélek parancsol. *nehidgyetek minden léleknek. hanem próbályátok meg a lelket hogy ha Istentől vané.*

III Articulus

Arra⁹⁸⁶ idöt kel venni. hogy meg lehesen üsmérni ha⁹⁸⁷ az szerzeteségre vagyé hivatalos.
15

[132b:] Ha az Isten bizonyos jelit adná mindenkor akarrattyának. az nagy dolgokban. az bizonyos hogy nem kéne idöt venni se az végezésre, se az végben vitelre. de mint hogy rend szerént néki nem tettzik ekképpen cselekedni.
20 valamint az apostol mondgya. *hogy ne hidgyetek minden lelkeknek*⁹⁸⁸ *hanem próbályátok meg az lelkeket ha Istentől vannaké.* meg másut. *hogy az sátán is el változik világóságnak angyalává** ez igy lévén nem csak jó el halasztani, hanem még szükséges. és meg egyezik az Isten rendelésivel. az ki
25 is azt akarja. hogy illendő⁹⁸⁹ modal üsmérjük meg akarrattyát,

*1 joan. 4.
*2. Cor. 11.

⁹⁸⁴ el <veszt> [Törlés a sor végén;] lehet<ni.> veszteti [el vesztetniből javítva; le — sor előtti margóra írva, het elé.]

⁹⁸⁵ * üsmérhetni [hetni — későbbi beírás a sorelji margóra; az r betű is későbbi beírás a sor végén. 1744.]

⁹⁸⁶ Arra [Első r — z-ből javítva.]

⁹⁸⁷ ha [Beszúrás;] az szerzeteségre vagyé<lo> [eredetileg valo volt.]

⁹⁸⁸ lelkeknek [Második l — k-ből javítva.]

⁹⁸⁹ illendő <üs> modal üsmérjük [modal — sorvégi margóra írva, a törlés mellé.]

Már még mondtam micsoda három mód legyen. az. az jó élet; az imádság, és az tanácskérés. az jó élet el törli az mi leg inkább meg akadályozná az Isten kegyelmit. az az akadály, az véték, az imádsággal meg nyerjük. de az buzgo, alázatos, és végig tartó legyen. és az jó tanáccsal magunkot vezethetjük az Isten akarattjának meg üsmérésire. midőn az Isten sz. pált meg térité. azt kérdé tőlle, uram mit akarsz hogy cselekedgyem. az ur ananiashoz küldé. hogy tőlle meg tudná akarattját. és midőn ananiás pálhoz mene. imádkozva találá. és meg mondá néki az Isten akarattját. ekképpen kel hát cselekedned.

Az hivataloságodnak pedig jelei három. az alázatoság, az elmének csendesége, és az álhatatoság. az alázatoságon azt értem, midőn az magunk itéletihez nem bizunk, hanem az másokét követjük. ilyen nagy dologban. az csendes elmén pedig, mikor készek vagyunk az Isten akarattját követni. akár mely felé fordítsa azt. midőn elegendő képpen. meg üsmérjük aztot., az álhatatoságon azt értem, mikor végig meg marad az elmében az indulat.

Ezek az három jelek. az mellyek által rend szerent szokta az Isten ki nyilatkoztatni akarattját, és ha valamelyikben fogyatkozást látz, kételkedhetel. hivatattásodban. ha pedig mind az három fel találtatik benned. magadal el hitetheted hogy az Isten hi téged.

K. Mi szükség ennyi sok féle dologra vigyázni. az ki szerzetes akar lenni, annak esztendő adnak az próbára. az alat meg vizsgálhattya mind ezeket?

F. fiam való hogy az ugy van., hogy ha olyan könnyü volna az szerzetből ki menni. mint abban menni. de mint hogy sokszor történik [133a:] hogy az ki az szerzetben ment. ót is maradot. félvén attol hogy változo elmének ne tarttsák., vagy valamely más emberi tekintetért, vagy pediglen az világban álhatatlannak fogják tartani, mint olyat az ki semmire való, azért, mind ezekre való nézve., csak azt jovallom hogy jól meg vizsgállya az ki az szerzetben akar menni ha arra hivatalosé, még annak előtte.

Cselekedgyél hát ekképpen fiam. ha szerzeteségre van kedved, mert, ha aval az tiszta szándékkal fogod követni az mit mondtam. hogy az Isten akarattját meg üsmérhessed,

az Isten is arra az rendre fog vezetni, az mellyet készítet
néked. álhatatos⁹⁹⁰ elmét ád. el is végzi benned azt az jó⁹⁹¹
munkát az mellyet el kezdet. valamint sz. pál mondgya.
qui coepit invobis opus bonum. perficiet. Confirmabit. soli-
5 dabitque

Tizen egyedik Resz

Az külömb külömb féle⁹⁹² világi életnek rendeiről.

Valamint hogy az egy házi és szerzetes élet veszelemel⁹⁹³
jár. az világi élet is hasonloban forog, azért arra még előre
kel vigyázni. és mint hogy az rendek külömb félék, az vesze-
10 delmek is külömbek annak okáért az világi főveb rendekről
fogok szolni azért. hogy mindenik meg vizsgálhassa. azt. az
mellyiket magának akarja venni. és meg üsmérhesse annak
köteleségeit.

I Articulus.

15 Az nagy renden valokról. és azokrol kiknek
másokat kel igazgatni

Ha ez világon valamely nehéz rend vagyon, ez az rend
az akinek másokat kel igazgatni. ugy mint az királyok. és
az fejedelmek, az kiknek nagy⁹⁹⁴ hatalmok vagyon. az urak
akiknek valamely helyt kel igazgatni. az birák és más tisz-
20 tek. kiknek hatalmok mások alá van vettelve. hogy ha
ollyan rendben születél, vagy arra hivattál hogy másokat
igazgas. vigyáz⁹⁹⁵ annak az rendnek nehézségi.[133b:]re, és
meg számlálhatatlan veszedelmire. annak okáért olvasad ezt
figyelmeteséget:

25 I vigyáz arra hogy kevély. és maga hit ne légy. azért
hogy fellyeb valo vagy másoknál., emlékezel meg arrol,

⁹⁹⁰ álhatos [Íráshiba;] elmét ád. el el is végzi [az igekötő ismétlése
íráshiba.]

⁹⁹¹ az jó [a-j-ből javítva.]

⁹⁹² féle <el> világi életnek

⁹⁹³ veszelemel [Elírás? vagy a veszedelem rövid alakja? Vö.
1028. sz. jegyz. is. — L. a főszöveg 470. sz. szövegjegyz.]

⁹⁹⁴ nagy [másó-ból javítva; a fölötte és alább levő másokat
hatására.]

⁹⁹⁵ vigyáz [y-a-ból, á-z-ből javítva; először *vigaz* volt.]

hogy mentől fellyeb vagy emeltetve. annál inkább félhetz. valamint az írás mondgya. *hogy mentől nagyobb vagy, annál inkább meg alázad magadot.** . *hogy ha fellyeb valonak tetted téged. azért fel ne emellyed magadot**

* Ecclé. 3.
* Ecclé. 30.

5 2. Ne tekintsed az magad rendit úgy, mint valamely boldogságot. hanem mint egy nehéz⁹⁹⁶ terhet, ne úgy mint olyan dolgot. mellyet⁹⁹⁷ jovodra adtak volna neked, hanem az mások jóvára. tud meg azt is, hogy azok, az kiknek parancsolsz. nem te eretted vannak. hanem te vagy ő érettek. te néked ők tartoznak tisztelettel. engedelmeséggel, és hűséggel. de te nehezebel. tartozol nékik. úgy mint. gond viselés. segittségel. vigyázásal, és igazsággal.

3 Hitesd el azt magadal. hogy akár mely nagy hatalmod legyen is. de azt az Istentől vetted. ő vévén tégedet szolgáljának hogy az embereket igazgasad. ebből következik hát, hogy az ő akarattya szerént is kel őket igazgatni. és hogy kemény számadásal tartozol néki. igazgatásodért.

4. legyenek gyakorta szemeid előtt ezek az rettentő szavai az szent írásnak. *kemény ítélet szál az fejedelmekre. az hatalmasoknak kemény büntetések léssen.**

20 két dologra kel gondodnak lenni, az magad rendiben, először. az jó élet. és az jól igazgatás.

* sap. 6.

Az mi az elsőt illeti. úgy kel élned. valamint Isten félö emberhez illik., parancsolván az magad indulatinak, az 25 Isten törvényihez szabván magadot minden cselekedetiben. meg gondolván. hogy gyalázatos. másokat igazgatni. és nem tudni magát igazgatni az embereknek parancsolni., az rossz indulatoknak. és az ördögnek szolgálni.

30 A jó életel⁹⁹⁸ tartozol az rendért az melyben vagy, mivel az Isten helyit tartod. tartozol hát ötet követni szenttségiben

[134a:] Aval tartozol az alattad valoknak jovokra, az kik nyomorultak lesznek. ha gonosz ember igazgattya őket. valamint az bölcs mondgya. *hogy mikoron uralkodnak az*

⁹⁹⁶ nehéz <rendet.> terhet,

⁹⁹⁷ mellyed [Íráshiba.]

⁹⁹⁸ * A jó életel <Aval> tartozol <azért> az rendért [A jó életel – <Aval> elé írva 1744-ben.]

igazak, örül az nép, mikoron pedig uralkodik az gonosz. ohajt az nép .*

Ugyan azért parancsolta⁹⁹⁹ az Isten az ó törvényben az királynak. hogy mindenkor magánál hordoza. az törvénynek könyvét. minden nap olvasván azt, *hogy meg tanullya az urat félni. és hogy meg tarttsa az ő beszédit és ceremoniáit. mellyek meg vannak hagyva az törvényben**

Az te példád sokat tészén az te alattad valoidon. ha jó vagy követni fognak az joban ha rosz erkölcsü vagy, abban is követni fognak. valamint az böles mondgya, *hogy valaminemü, az kösségnek bírája. az ő szolgálai is olyanok., és valaminemü az városnak hadnadgya. olyan annak minden lakosi is.** csak egyedül példa adásodal, sok jót. vagy rosztat okozhatz. azokért az vétkekért pedik Isten elöt vétkes lesz. az mellyeket cselekesznek mások te read valo nézve

Emlékezel meg az jeroboam király példájáról, ez az fejdelem az királyságra fel emeltetvén, alig¹⁰⁰⁰ véné kezéhez az birodalmat. hogy el hagyá az Istennek szolgálattját. és az bálványoknak szolgálá, az ő példájára. az egész nép bálványozo lön, söt még az maradékok is két száz esztendeig azok valának., és az irás mindenkor irtozásal beszél ezen király felöl. mondván. *hogy vétkezet. és vétkeztette az izrael népit.** és még midön az töb királyokrol beszél is. azt mondgya *hogy az jeroboam¹⁰⁰¹ uttyát követték. az ki az izrael népit vétékben hozta.*

Az második gondod az legyen, hogy jól igazgas, meg emlékeztvén arrol, hogy azok kik másokat igazgatnak. az Isten képit¹⁰⁰² viselik igazgatván alattok valojokat látható képen. valamint ő igazgat mindeneiket láthatatlan képen gondviselésivel, annak okáért, ha az ő képe vagy. igyekezel hozzája hasonlitani, és mint hogy ő, nem csak hatalomal igazgat. hanem bölcseséggel, kegyeséggel,¹⁰⁰³ és igazsággal., ekképpen

⁹⁹⁹ parancsolta <vala> az Isten az ó törvényben az kirá<lyoknak> rálynak. [Törlés elválasztás után, új sor elején.]

¹⁰⁰⁰ * alig [elígből javítva; esetleg fordítva. Mikes elíg alakot is használ. 1744.] véné <az> kezéhez az birodalmat.

¹⁰⁰¹ [Sorvégen:] jéro- [új sor elején:] roboam

¹⁰⁰² képit </> viselik

¹⁰⁰³ kegyeséggel, <ig> és igazsággal.,

kel neked is cselekedned. rendedben, cselekedvén mindent okoságal.. az alattad valokhoz¹⁰⁰⁴ kegyeséggel lenni. mindeniknek igazságot tenni mivel az hatalom, bölcsesség nélkül. fene vadhoz hasonló. az jószág nél-[134b:]kül, kegyetlenség, az igazság nélkül pedig tolvajság.*

*prov. 28.

Mindenek felet hatalmadot és erődöt, az vallás meg tartására kel fordítanod, az Isten tisztességét keresed, az vétkeket el töröllyed, az gonoszokat ki irttsad, meg tartani és nevelned kell. az Isteni szolgálatot azok között kik alattad vannak, mivel az Isten ez végre rendelte az világi hatalmot. és ha ezt végben nem viszed. számot fog kérni az ítéletkor

Az vallás után, az testi jóvokra is gondodnak kel lenni az alattad valoidnak, hogy ők nyugodalomban legyenek. meg oltalmazván őket az gonoszoktól. holot az Isten erre rendelt tégedet. halgasd meg örömet panaszokat: had járulhason könnyen minden te hozzád. mivel az igen nagy vétek az nagy uraktól. hogy az alá valok. nem mehetnek hozzájuk. hogy igazságokat kereshesék. valamint az írás mondgya. *hogy az árvának igazságot nem tesznek. és az özvegynek dolga. bé sem megy hozzájuk.** . ne várjad azt hogy panaszolkozgyanak. hanem előzd meg azokat az kiknek valami fogyatkozások vagon. meny végire micsoda rendeletlenség lehet az tiéid között. hogy azt meg orvosolhasad.

*Isaia. 1.

Ne hadgyad magadot meg győzetni az hízkeldestől. mert az ronttya az nagy urak elméjét. az kik is nyomorultak az iránt, soha nékik meg nem mondgyák az igazságot abban az dologban. az mellyet kéne tudniok. távoztasd el magadtól az hízkelkedőket. és tarttsad őket,¹⁰⁰⁵ úgy, mint leg nagyob ellenségidet, ellenben pedig szeresed azokat kik néked meg mondgyák az igazságot, kedvellyed azokat kik meg intenek. és arra adgy alkalmatoságot nékik. jaj mely ritka az a nagy ur, az ki ezt kövesse

Oltalmazad magadot az fősvénységtől, és az telhetetlen pénz gyűjtésitől, mert ez olyan mint az méreg az nagy urak között, rettentő sok vétkekben is esnek ez iránt. mivel ettől származik az igazságtalanság. az erőszakoskodás. az ártat-

¹⁰⁰⁴ * alattad [Szóvégi a-o-ból javítva;] valokhoz [hoz — sorközi beszúrás. 1744.]

¹⁰⁰⁵ őket, <mint> úgy, mint

lanok el nyomtatások. és töb efféle rendetlenségek. az mellyekért sohajt az szegény nép. az nagy urak igazságtalan, és kegyetlenségek alat.

[135a:] Az boszu állás olyan vétek. az mellyet el kel⁵ kerülni, ez annál is közönségeseb az nagy urak közöt, hogy az hatalom az kezekben vagyon. és sokszor az igazságnak szine alat. boszut állanak. noha az magok rosz indulattyot követik. az melyben igen meg csallyák magokat., mivel az igazság az közönséges jót tekinti. az boszu állásban pedig¹⁰ az magoknak valo elég tételt keresik.

De az boszu állást kerülvén. vigyáz hogy más vétekben ne esél. mely az felettéb valo szelidcség, és lágycság az büntetésben, holot tartozol hogy abban szorgalmatos légy. fő képpen midön az vétek az közönséges jo ellen vagyon. még¹⁵ inkább ha az vallásal ellenkezik. az el mulatásért számot adez az Istennek., ákáb. az izraelnek királya meg kegyelmezvén valamely embernek. az prophéta meg feddé rolla, mondván. *mint hogy te meg nem feddetted azt az embert. az ki az halált meg érdemlette, azért az*¹⁰⁰⁶ *te életed vész el helyette.** három esztendő mulva béis tellyesedék mert ugyan az ölé meg. az²⁰ kit ő meg nem ölete.

* 3 reg. 20.

Hogy meg mutassam néked mit tégyen jól igazgatni másokot. két bizonytságot hozok elő. az nagy urak oktatásokra. kérlek olvasad figyelmeteségel.

²⁵ Az első az sz. irásbol valo. meg látod micsoda keményen inti az szent lélek az nagy urakat. és az ítélő bírákat.

*Hallyátok meg azért királyok, vegyétek eszetekben., és tanuljatok föld határinak bírái. füleitekben vegyétek sokaságon uralkodok, és kik dicsekedtek nemzettségeknék sokaságával.*³⁰ *mert az urtol adatot ti néktek az hatalom., és az birodalom az felséges Istentől. ki az ti cselekedetteket meg vizsgállya. és tanácsotoknak vegire megyen. mert az ő országának szolgálai lévén, nem ítélteket igazán. meg sem tartottátok az törvényt, sem az Istennek tanácsát nem követtétek. rettenetesen és hamarságal. rajtak³⁵ tok léssen, mert kemény ítélet szál az fejdelmekre. mert az szegény méltó könyörületeségre, de az hatalmasoknak kemény büntetések léssen. mert az ur senkinek személlyének nem ked-*

¹⁰⁰⁶ az <élet> te életed

vez. és nem fél az nagyságtól, holot mind nagyot. mind kicsint
ő teremtet. és egyenlő képpen mindenikre gondot visel.. az
hatalma[135b:]sokra pedig kemény büntetés következik* . ad-
ná Isten hogy mind azok. kiknek valamely hatalmok van ez
világón. hogy gyakran olvasnák ezt az intést.

*sap. 6.

Az másokra szent agoston tanyit, ekképpen is írja le az
fő rendeknek kötelességeit.

Mink nem tarttyuk az keresztény császárokat boldogoknak,
(ez az fő rendeknek is szol.). azért hogy sokáig uralkodtak.
gyermekeket holtok után magok helyekben hadták. vagy hogy
mind külső, mind belső ellenségeket meg győzték, mert mind
ezek meg adattak volt. az pogányoknakis. az kiknek nincsen
semmi részek az Isten országában. és az Isten ezt irgalmaságá-
ból cselekedte. azért hogy¹⁰⁰⁷ keresztények azokat az jokat. ne
tarttsák, leg nagyobb joknak.*

*neque enim nos christianos quosdam imperatores ideo felices dicimus. quia vel diutius
imperarunt. vel imperantes filios morte placida reliquerunt. vel hostes rei publicae do-
nuerunt vel inimicos civis adversus se insurgentes et cavere, et opprimere potuerunt.
hoc enim et alia vitae hujus aerumnosae. vel munera vel solatia quidam etiam cultores
daemonum accipere meruerunt, qui non pertinent ad regnum dei. quò pertinent isti,
et hoc ipsius misericordia factum est, ne ab illo ista qui in eum crederent velut summa
bona desiderarent. S. Aug. lib 5. de civitate Dei. Cap. 14.

Ha nem azért tarttyuk boldogoknak őket. hogy ha igazságal
uralkodnak.

Hogy ha az nagy dicséreték. és tiszteletek közöt, mellyekkel van-
nak mások ő hozájok. fel nem fuvalkodnak kevélységal. de söt
még meg emlékeznek arról hogy halando emberek.

Hogy ha hatalmokat az Isten méltóságának. szolgálattyanak,
és az vallásnak, nagyobulására¹⁰⁰⁸ és ki terjedésire fordítták

Hogy ha az Istent szeretik,¹⁰⁰⁹ félik és tisztelik,

Hogy ha inkább szeretik azt az örökké valo országot az mely-
ben nem kel felniek az túrsaságtól.

Hogy ha késedelmesek az büntetésben. és könnyek az meg
engedésben.

Hogy ha az büntetést az közönséges nyugodalomért, és nem
az magokért valo boszu állásért cselekszik, és ha azért¹⁰¹¹ enged-

¹⁰⁰⁷ hogy <az> keresztények azokat az jokat.

¹⁰⁰⁸ nagyobulására <for> és ki terjedésire fordítták

¹⁰⁰⁹ szeretik, <és> félik és

¹⁰¹⁰ si <eo> eandem

¹⁰¹¹ azért [a-e-ből javítva.]

nek meg az bűnösnek hogy remélik meg térésit. és nem azért hogy meg nem akarnák büntetni az vétket.

Hogy ha irgalmaságal, jó tétellel meg enyhítettik azt az [136a:] keménységet. mellyel kel lenniék sokszor.

5 Hogy ha magokat annál is inkább meg tartoztattyák az rosz kívánságoktól., hogy hatalmok vagyon¹⁰¹² annak vegben vitelére

Hogy ha nagyobnak tarttyák az magok rosz kívánságoknak parancsolni. mint sem az egész földön lévő népeknek.

10 Hogy ha mind ezeket nem az hejában valo dicsőségért cselekszik. hanem az örökké valo életnek szeretetiért

Hogy ha el nem mulatttyák bűnöknek bocsánattyáért, alázatoságokat. irgalmaságokat. és imádságokat az Istennek áldozni

Azt mondgyuk hogy azok az nagy renden valok. az kik ekképpen élnek, azok boldogok ez életben az reménség által. az másikkban¹⁰¹³ pedig valójával.*.

*sed eos felices dicimus si iuste imperant. si inter lingvas sublimiter honorantium et obsequia nimis humiliter salutantium non se extollunt. sed se homines esse meminerint. si suam potestatem ad dei cultum maxime dilatandum majestati ejus famulum faciunt. si deum timent. diligunt colunt. si plus amant illud regnum ubi non timent habere consortes. si tardius vindicant facile ignoscunt. si eandem vindictam pro utilitate regendae tuendaeque rei publicae. non prosaturandis inimicitiarum odiis exerunt. si¹⁰¹⁰ eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis. sed ad spem correctionis indulgent. si quod asperum coguntur plerumque decernere. misericordiae lenitate. et beneficiorum largitate compensant. si luxuria tanto eis est Castigatio. quanto posset esse liberior. si malunt cupiditatibus pravis quam quibuslibet imperare. et si haec omnia faciunt non propter ardorem. inanis gloriae. sed propter charitatem felicitatis aeternae. si prosuis peccatis humilitatis. miserationis et orationis sacrificium deo suo vero immolare non negligunt. tales christianos imperatores dicimus esse felices. interim spe. postea reipsa futuros. cum id quod expectamus evererit. S. Aug. lib 5. de civitate Dei. cap. 14.

II Articulus

Az ítélő biráknak, és azoknak kik törvényes dolgokban forognak. hivatallyokrol

20 Mind azok az miket ide fellyeb mondottam. az ítélő bírát is illeti. de vannak még más bizonyos kötelességek az mellyekhez kel készülni azoknak kik ez tisztségekben akar-nak menni.

fiam ha erre van szándékok. mindenek felet eszedben legyen hogy mire inté az sz. király josaphát az bírátot, *jel meg lássátok mit cselekesztek. mert nem ember képiben ítéltek* hanem az urnak képében. *ki az ítéletben jelen vagyon. azért az urnak félelme legyen rajtatok. okkal cselekedgyetek. és szorgal-*

*2 paral. 19.

¹⁰¹² vagyon [o – a-ból javítva;] annak vegben vitelére(s) [szóv ég e – i-ből javítva.]

¹⁰¹³ másikkban [k – b-ből javítva.]

matoságal legyetek. * erre inté fiam az bírákat az szent lélek.
az sz. király szája által

2. Hogy jól. lehesen követni¹⁰¹⁴ ezeket az intéseket., igye-
kezel tudos lenni az magad hivatalyában. és alkalmazatos az
5 magad tiszttségének végben vitelében. hogy vétkekben ne
esél. arrol emlékezel meg hogy az embereknek jóságok,
becsületek. és élettyek, az te iteletedtől füg. hogy ha tudat-
lanságod miat meg csalod magadot az ítéletben, mind azo-
kért az károkért [**136b:**] mellyeket fog szenvedni fele bará-
10 tod. te fogsz számot adni.

3 Ha szinte alkalmazatos vagy is tiszttségedben. de az ma-
gad eszihez ne bizál. soha semmit ne cselekedgyel hirtelen-
ségel, és minek előtte jól meg nem vizsgálád az dolgot melly-
röl ítélsz. valamint jól mondgya. *hogy igen szorgalmatosan*
15 *meg vizsgáltam azt az dolgot az mellyet nem üsmértem.* * az
társaid ítéletekre se bizzad magadot. annál is inkább az
vicéidre, mert ha rossz ítéletet tész tudatlanságból, hirtelen-
ségből. vagy az mások ítéletek szerént. tartozol viszá adni
az kárt¹⁰¹⁶ mellyet ítéletedért okoztál, erre jól rea vigyáz.
20 mert kevés bírák gondollyák ezt meg.

4. Soha magadot meg ne hadgyad rontani az ajándékal.
mivel egy jó biro azt úgy kerüli mint az halált, valamint az
írás mondgya. *ajándékot ne végy. mert az ajándék az bölcseket*
25 *meg vakittyta. és el fordittyta az igazaknak szavokat.* * *jaž*
azoknak kik az latrot meg jámborittyák az ajándékért. és az
igazaknak igazságokat el fordittyák ő töllök * se fenyegetés-
ből valamit ne cselekedgyél. se ígérertet, se hizelkedésből.
mert egy jó biro mind az ilyenekre nem hajt. hanem ted fel
magadban hogy soha semiért igazságtalanságot nem cselek-
szel. valamint az bölcs mondgya. mind holtig viaskodgyál
30 az igazságért, és az ur Isten hartzol te éretted. *

5. Vigyáz hogy személy válogato ne légy. ez az vétkek
könnyen bé lopja magát az bírák elméjekben. és sok vétket
is cselekedtet vélek. mert az gazdagokat könnyen magok-
hoz bocsáttják. meg halgatván dolgokat hamar el is végzik.
35 és mindenben kedveznek nekik. de az közönséges renden

¹⁰¹⁴ * követni [Beszúrás. 1744.]

¹⁰¹⁵ [Hiányzik az utalás, l. a főszöveget.]

¹⁰¹⁶ az<t> kárt

* 1015

* Deut. 16.

* isaiae 5.

* Eccles. 4.

lévők. és az szegények, feléjek sem mehetnek, jó szot sem adnak nekik. dolgokat el mulattyák. és annyira el halasztják. hogy utolsó szegénységre kel jutniok, mind ezek az igazságtalanságok az személy válogatástól jönnek. az melyet

5 igen tilt az Isten az bírának. *halgassátok meg azokat kiket ítéltek, és az igazság szerént ítéllyetek. akárt ti félétek, akár idegen légyen az, semmi külömbözést ne tegyetek halgassátok meg az kicsint valamint az nagyot., és semmi személy válogatást ne tegyetek. mert az, az Isten ítélete.**

* Deut 1.

10 [137a:] 6. Ály ellene keményen az rosznak., az igazságtalanságoknak., erőszakoskodásoknak., midön látod hogy ezeket követik az gonoszok., mert a val tartozol. mivel az böles mondgya. *hogy ne igyekezel biro lenni. hogy ha boszuságot nem szenvedhetz. hogy valami képpen ne fély az hatalmasnak orcájától., és az te igaz utadnak botránkozást szerez.** az Isten igen tilttya ezt az bírának hogy az hatalmasoknak inkább ne kedvezenek mint másoknak. *az fejdelem kíván, és az biro könnyen enged.** vigyáz hát erre, mert ez igen vétke sé teszi az bírákot. az Isten előtt. fel tévén magadban,

15 hogy inkább készeb lész minden jóságodot, és még életedet is el veszteni, mint sem igazságtalanságban kedvezni valamely hatalmas embernek.

* Eccles 7.

* princeps
postulat. et
iudex in re-
iudex in re-
dendo est . .
Michae. 7

20 hogy inkább készeb lész minden jóságodot, és még életedet is el veszteni, mint sem igazságtalanságban kedvezni valamely hatalmas embernek.

Meg ne engedgyed azt is. az mennyiben töled lehet., hogy az törvénykezésben. huzás, csalás, álnokság esék. az prokátoroktól.

25

7. légy szorgalmatos az gonoszok meg büntetésiben. töröld el az roszul cselekedöket. és mind azokat, az kik az közönséges nyugodalomnak. háborgatoi.

8. legy gyámola az szegényeknek. özvegyeknek, árváknak.

30 és mind azoknak. kik igazságtalanságokat szenvednek. erre kötelez hivatalod. és így cselekedvén. az Isten áldását veszed magadra. tanuld meg ezt az szép intésit az bölesnek. szabadisd meg azt, az ki boszuságot szenved, az boszu tévönek kezéből. és ne légy félelmes elmével. mikoron ítélz.

35 legy az árváknak attyok gyanánt. és férje gyanánt az árváknak anyjának. ekkepen lészesz úgy mint fia az magosságos Istennek. és szeret tégedet inkább az anyádnál.* oh mely¹⁰¹⁷

* Eccles. 4.

¹⁰¹⁷ mely mely szép [Az ismétlés íráshiba.]

szép vigasztalás midőn egy bíró ezt mondhattya jobbal.
*mert én az nyomoruság miat kiálto szegént meg szabadítottam
vala. az arvat is. és azt is az kinek segítője nem vala. az özve-
gyeknek szívét meg vigasztalom vala. és az szükölködőknek*
5 *attyok valék**

*job 29.

9. Arra vigyáz. hogy soha abban az vétékben ne esél, az
mellyeket másban meg büntecz. mert micsoda orezával
büntethetz meg másokat. holot magad is azon vétékben
vagy. valamennyi itéletet tész. annyi sentenciát mondasz
10 magadra az pedig itéletedre leszen az itéletkor. akoron azt
fogják az szemedre hánni, hogy meg büntetted [137b:] az
tolvalyokot. lopokot. de magad is huztad, loptad. az mások
joszágát. többet kívánván mint sem kellet volna. azt az
15 joszágot az mellyet az tolvajnál meg tanáltak. magadnak
meg tartottad, holot viszá kellet volna adni. annak az kié
volt. ennek okáért nagyob tolvaj vagy az tolvajnál. holot
arra rendeltettél hogy meg adgyad kinek kinek az magáét.
te pedig magadnak meg tartod.

Végezetre fiam. ne kívány itélni, se igazgatni másokat.
20 ha ez az négy dolog fel nem találtatik benned. az mellyek
szükségesek az bírának. valamint az irás mondgya. *az böl-
ceség, az Isteni félelem. az igazságnak szeretele. és az fősvény-
séget gyűlölyed**. ilyeneket jovalla jethro mojsesnek.
valasztani. kik igazgasák az Isten népit. *ollyan bölcs embe-
reket az kik az Istent félik. az igazságot szeretik. és az kik
25 gyűlölik az fősvénységet.**

*Exod 18.¹⁰

Ez az négy dolog szükséges hogy fel találtasék. nem csak
az bírákban. hanem az prokátorokban. és mind azokban
kik az igazság szolgáltatására vannak rendeltetve.

III Articulus

Az udvari életről

30 K. Az udvari élet nékem igen tettzenék. mert ót cziffrán
járnak. az szép nyájaság, egy más szeretet meg vagyon. az
üdvesség uttyát is ót lehet követni.

35 F. Oh édes gyermekem, mely igen meg csal tegedet az
szemed, az a külső fényesség, belső setettség, az külső viga-

¹⁰¹⁸ [Előbb:] < * Exod 8. > [Három sorral alább:] * Exod 8.

ság, belső szomorúság. nincsen is veszedelmeseb élet az udvari-életnél. nehezen is kerülük azt el azok. kik erre az életre adgyák magokat holot ót az jó erkölcs ót csak hamar hajo törést szenved. és csak nem lehetetlen ót el nem veszni.
5 mivel ez olyan élet. az melyben uralkodik az kevélység. nagyra vágyás, maga hittség, mértékletlenség. minden féle gyönyörüségnek szeretete. és az világi joknak. telhetetlenségel valo kívánsága, az mi az vallást illeti, aval jár, az micsodás az fejdelem. ha az fejdelem Isten félő, az udvariak
10 is [138a:] azok, leg aláb kép mutatásal. ha az fejdelem nem áitatos, az udvariak is hasonlok.. egy szoval ugy fordittya mindenik az áitatoságot. az mint láttya hogy előmenetelire szolgálhat, az jó erkölcsöt ót meg vetik, nevetik. csufollyák. ót az előmenetelnek telhetetlen kívánsága¹⁰¹⁹ uralkodik az
15 elmékben, mindenik az maga hasznát keresi, attol is szár-mazik, az sok hizelkedés. kívánván mindennek tettzeni. az illetlen maga meg alázás, hamis barátság, két színőség., az ki mindenhez jo kedvet mutat. noha halalos képpen gyűlölye sziviben. attol az irigység, csalás. rosz itélet, szó hordás.
20 egymás ellen valo vádoskodás. hazudozás,¹⁰²⁰ arulkodás. attol az meg békélhetetlen harag tartások. boszu állások. és más veszedelmes dolgok.

K. Ez így lévén nem lehet hát üdvezülni az udvarban. ? mit kéne hát cselekedni azoknak kik oda mennek ?

25 F. fiam noha tellyeséggel nem lehetetlen. de mind azon által igen nehéz. és azok kik magokat erre az életre adgyák, féllyenek, és magokra vigyázanak. annak okáért ha valamely szükségből, és valamely jó indulatból. erre az rendre akárod adni magadot.evel az készülettel légy.

30 Először olyan elmével kel oda menni, el hitetvén magaddal. hogy az tiszttség. becsület, gazdagság. gyönyörüség el mulik. magad is el mulsz azokkal. de az örökké valóság soha el nem mulik.

2. Mértékletes elmével kel lenni az előmenetelnek kívánságában. masoknak kárával előmeneteledet soha ne kívánnyad, meg emlékeztvén arról, hogy ha szinte leg első lennél

¹⁰¹⁹ kívánsá- [Elválasztás után, új sor elején nem folytatja.]

¹⁰²⁰ hazudozás, [Első z - d-ből javítva.]

is, (azon kívül hogy sok irigyid lennének.) de egy botlás, egy dolognak nem jól való végben vitele miatt, arról le eshetel. akkor mikor meg sem gondolnád, akkor ha valakivel jól tettél az szánni fóg. de meg tiz annyi fog örülni. az jó barátid is szánnának. de jaj adatiké inkább igaz barátság az udvarnál? határozd meg hát elmédet, és tud meg hogy nincsen¹⁰²¹ nagyobb szerenttse, mint az üdveség uttyán járni. valamint az Isten fia mondgya *mit használ az embernek. ha az¹⁰²² egész világot bírja is. ha az lelkit el veszi.* egy kevés ideig boldog lenni. és örökké nyomorult. oh édes fiam [138b:]

3. Azt fel ted magadban. hogy keresztényi életet fogsz élni. és hogy az Istent soha semmiért meg nem kívánod bántani, se az becsületért, előmenetelért. mások barátságokért. kerjed az Istent hogy tarttsa meg benned ezt az szándékot.

15 K. Az ki keresztényi életet akar élni, annak alázatosnak kel lenni, leheté udvarnál alázatosnak lenni, holot őt. az alázatoság, CSufság?

F. fiam lehet az Isten kegyelmivel. való hogy őt az alázatoság csufság. de ki előt? az rosz és furcsa elmék előt. az kevélyek előt. az kik az Istent nem félik. viseljed tehát alázatosággal és okosággal magadot minden cselekedetidben. mert az alázatosat az Isten szereti, másik az hogy annak az világban is töb akarója vagyon. vigyáz arra hogy mindeneiket meg becsüly. mindennel jól légy. kívány mindennel jót tenni. mindennek szolgálni, magadot szeretetni. azt pedig nem azért hogy mások becsüllyenek, vagy hozzád tarttsanak. hanem hogy az Isten kedviben lehess. azért mert az fele¹⁰²³ barati szeretet kötelez arra. sok dolgot hallatlanná, es¹⁰²⁴ látatlanná kel tenni. midön valamit mondanak. vagy cselekesznek ellened. azon hirtelen meg ne induly, tünni és szenvedni kel sok dolgot. mert ha leg kiseben is meg indulsz, senki nem fog szeretni, és hasonló lész az lántzon lévő vad állathoz, az kihez senki nem mér menni.

Meg tudni hogy mit mondanak felölled. abban né légy szorgalmatos. oh mely nagy nyughatatlanság ez sokakban:

¹⁰²¹ hogy nincsen <hoz> nagyobb

¹⁰²² ez [Beszúrás.]

¹⁰²³ fele barati [f-b-ből javítva.]

¹⁰²⁴ es <látlan> látatlanná

ne hajcs arra akár mit mondgyanak felölled. csak arra vigyáz hogy arra okot ne adgy, és hogy az roszat igazán felölled ne mondhasák. de megint soha senki felöl roszat ne mondgy, ha másokot hallasz is roszul beszélni, vagy for-
5 disd másra.vagy menny el onnét. vagy halgas. kérvén az Istent felebarátodért. és hogy vegye el tölled az olyan elmét.

Szó hordó pedig ne légy. ez fiam ez. az udvarban leg nagyobb mirigy. kerül el hát azt. akár mit hallasz is az tovább ne mennyen. mert azon kívül hogy abbol sok vesze-
10 delem következik. az nem is illik az okos elméhez. az szó hordot ugy kerüllyed valamint¹⁰²⁵ az halált.

[139a:] Az mindennel valo barátságot kerüllyed. ugy mint az kik részegesek. tisztátalanok. szitkozodok, embert itélők, sok beszéduek. ezeket felebaráti szeretettel szeresed.
15 de társaságban, annál is inkább barátságban. az ilyenekel ne légy. hanem olyanal az ki Isten félő, értelmes, az kitől mind lelki, mind magad jó viselésire valo dolgokat tanulhas. az ki nem az maga hasznáért szeresen., az ki csendes és álhatatos meg ért elméjü legyen, azt felehetnéd erre hogy
20 az ilyen ritka udvarnál,. valo hogy ritka. de az Isten meg adhattya azt néked. csak ne hirtelenkedgyél az barátságban valo esésel. azért két dolgot jóvallok; vagy soha senki-vel köteles barátságban ne légy. vagy ha lész, olyanal légy az mint már meg monddtam.

25 Soha senkit ne itélly. akár mint visellyék mások magokat arra ne vigyáz, ha jól viselik magokat kövesed azt, ha roszul. magadot visgáld meg ha nem vagyé meg másoknál aláb valo, senkivel ne veszekedgyél, ha veszekedést látz. meny el onnét. hogy ha csak hivatalod nem hozza magával hogy azt
30 meg csendesítsed.

Végezetre azt jóvallom, hogy ugy visellyed magadot udvarnál, mint ha udvarnál nem volnál. hogy lehet az? mondhattya valaki, valo hogy nehéz, de az Isten kegyelmi-
35 vel meg lehet. csak az Isten parancsolattyában járj, jo erkölcsü légy. az szentségekhez gyakran járuly, mindent szeres. és becsüly, mindennel jól légy, és tégy., szelid, csendes, és emberséges légy. senki dolgában nem ártván maga-

¹⁰²⁵ va-mint [Elválasztás után tévesen folytatja.]

dot, hogy ha csak az keresztényi, vagy az udvarnál lévő hivatalod nem hozza magával,¹⁰²⁶ mindennel szeretessed magadot., és minden cselekedetidben az Istent tekintsed.,¹⁰²⁷ és így. se ő ellene, se az emberek ellen nem vétesz,⁵ mind keresztényi, mind világi hivatalodban jól járván. és magadot ekképpen viselvén. édes fiam, az Isten áldását adgya reád. az udvarban lévő veszedelmet¹⁰²⁸ veled el kerülteti. és az üdveséget el nyeretü.

IV *Articulus.*

Az hadi rendről

¹⁰ Ez az rend nem aláb való veszedelemel jár az fellyeb való [139b:]nál. magában noha jó, és szükséges. az ország megtartására, és az religio oltalmazására, de annyira megtromlot már. hogy csak nem lehetetlenségel jár abban az üdveség.

Ebben az rendben öt irtoztato vétek leg közönségeseb., az ¹⁵ első az, hogy, az hadi emberek az vallásal nem gondolnak. az Isten szolgálattyát., és az üdveségeket megtetik, és ami rettentőb, athéusoka lesznek. az második. az rettentő szabadcságal való esküvés, az Isten nevinek káromlása. az. harmadik az tisztátalan élet. az negyedik. az fegyverre való ²⁰ hívás, a ötödik, az lopás. pusztítás. és erőszakoskodás.

Igen nehéz egy hadi embernek ezeket az vétkeket el kerülni, holot még az leg job erkölcsü is megtanullya ezeket, azért fiam. hogy ha valamely el kerülhetetlen szükség viszen erre az rendre, tud megt, hogy eleget nem félhetz az veszedelmektől. és szükséges még eleinte készülni azokhoz. ²⁵

I. Ha ezt az rendet választod magadnak., jó¹⁰²⁹ okbol válaszad; vagy azért hogy arra születettél. vagy az közönséges jóért, de soha ne valamely boszuságbol., az szabad és tunya életért, se ne az huzásbol. prédából való gazdagulásért. rend szerint¹⁰³⁰ ezen indulatok visznek sokakat erre ³⁰ az rendre.*

¹⁰²⁶ magával., [Szóvégi a fölött törölt ékezet.]

¹⁰²⁷ tekintsed., [te - cs-ből javítva.]

¹⁰²⁸ veszedelmet [Elírás.]

¹⁰²⁹ jó(k) okbol

¹⁰³⁰ * rend szerint <az> ezen [ezen <az> fölé írva. 1744.]

*non enim militare delictum est. sed propter praedam militare peccatum est.
S. Aug. serm. 19. de verbis Domini.¹⁰³¹

2. Magadban fel kel tenned hogy ugy fogsz élni mint jó,
és Isten felő emberhez illik. nem hajtván arra, akarmit
mondgyanak mások felölled.*.

*apud omnem christianum prima honestatis debet esse militia. idem. ibid.

3. Ne tarttsad abban vitézségedet; hogy senkitől semmit
5 ne szenvedgy. és hogy azért mindgyárt meg verekedgyél.
hanem abban; hogy mikor az alkalματοςág hozza magával.
hüségesen szolgáljad az fejedelmet. és az hazát.*.

*hoc primum cogita quando armaris ad pugnam, quia virtus tua etiam ipsa corporalis
donum Dei est. sic enim cogitabis de dono Dei non facere contra Deum.. S. aug. epist
205 ad bonifacium

4. kerüld el. és ted fel magadban. hogy soha senkivel meg
nem verekedel. és senkit ki nem hisz fegyvere.¹⁰³² mivel ez
10 nélkül nem lehetz az kegyelemben., hanem szüntelen valo
halálos vétekbén lész. ámbár minden ki gondolható jot
cselekednél is. olyan életet élnél is mint az leg nagyob
szentek. de ha azt fel nem teszed [140a:] magadban. nem
üdvözülhetz. minden gyonásod szenttség törés, és utála-
15 tos¹⁰³³ lesz Isten előt: mivel mindenkor abban az akaratan
maradtz. hogy meg bánttsad. meg az utolso orádon valo
gyonásod is haszontalan leszen. mert mivel hogy életedben
azt fel nem tetted volt,. halálodkor az késő lesz, mivel mit
használ akkor fel tenni hogy senkit meg nem¹⁰³⁴ ölsz, midőn
20 látod hogy az halál el akarja eletedet venni

Elég nagy okokat hozhatnék elő, és meg mutathatnám,
hogy nem bátorság valakit ki hini fegyvere. holot az bátor-
ság abban áll, midőn az hazáért teszed veszedelemre élete-
det, de it szükség nélkül teszed veszedelemre életedet, egy
25 szóért. egy boszu állásért. mivel az nem szabad senkinek.
gyakrabban¹⁰³⁵ egy semmiért, bolondságért, oly életet tész
veszedelemre az mely nem tiéd. hanem az Istené, és az

¹⁰³¹ Dni.

¹⁰³² fegyvere. [f-v-ből javítva.]

¹⁰³³ [Sorvégen:] utála [új sor elején:] <la>tos

¹⁰³⁴ meg nem <o> ölsz,

¹⁰³⁵ gyarabban [Íráshiba.]

hazáé, becsületedben¹⁰³⁶ jár mondod, el nem kerülni ha ki hinak,¹⁰³⁷ ezt csak az világiak tarttyák. az anyaszent egyház pedig tilttya az verekedést. sőt még el sem temetteti azokat szokás szerént, az kik ugy hálnak meg.

5 kérélek hát azért két dologra vigyáz. 1. hogy az verekedés nagy vétek Isten előtt. 2. hogy az üdveséget ellenkezik, ez szintég olyan nagy vétek mint az gyilkosság. emlékezel meg arról mint utállya az Isten az gyilkoságot., az ő képinek, és munkájanak el rontása. olyan nagy vétek. hogy tilttya
10 az¹⁰³⁸ bocsánatot az illyennek. *az ki az embernek. verit ki onttya. annak az vére ki ontasék, mert az ember az Isten kepire teremtetet.* * sőt még az oktalan állatokat is fenyegeti boszu állással. kik ember vért ontanak, itéld el ebből mi nagy vétek légyen az verekedés. az mely által ki ontod az atyád fia vérit. el rontván az Isten képit, és az mi irtoztatob, örökül el vesztel lelkét. és az magadét, az mellyekért meg holt az kristus jesus. gondold meg, hogy az a vér mellyet ki akarsz ontani, boszu állást kér az Istentől. valamint az abel vére. *
15 és az a lélek mellyet el fogsz veszteni örökke átkozni fog,
20 és az te lelked üsméreti is szüntelen valo nyughatatlanságban léssen. rettegván attól. az boszu állástól az mellyet rajtad fog állani az Isten, vagy ezen, vagy az más világon. *

*Genes 4.

*anima vulneratorum clamavit et Deus in ultimum abire patitur job. 24.

2. Hogy az fegyverrel valo verekedés ellenkezik az [140b:] üdveséget. az verekedésen nem csak az valójában valo verekedést értem, hanem még az¹⁰³⁹ akaratot is, mert az vétekre vivő akarat ellenkezik az üdveséget, annak okáért, vagy az verekedésnek mondgy ellene, vagy az üdveségnek. nézd meg mellyiknek mondasz inkább ellene. azt mondhatnád erre hogy igen nehéz dolog ez, ? az valo, de szükséges, az valo hogy ez
25 az ellene valo mondás igen nehéz, főképpen az micsoda meg romlot időben vagyunk. de mint hogy üdveségben jár. eleinte ha nehéz is, de könnyeb lesz az Isten kegyelmivel. egy szoval mind ezeket az nehézségeket meg győzöd, ha ezeket fogod követni.

¹⁰³⁶ becsületedben [Első e-a-ból javítva.]

¹⁰³⁷ ki hinak, [k-h-ból javítva.]

¹⁰³⁸ * az <engedelmet> bocsánatot [A javítás a törlés fölé írva. 1744.]

¹⁰³⁹ * az [Beszúrás. 1744?]

1. Kérjed az Isten kegyelmit, hogy mondhas ellene ennek. az kegyetlenségnek, és hogy abban ne esél.

2. Hitesd el magadal, hogy az verekedés, gonosz és nem nemesi cselekedet., az Isten tilttya azt. az anyaszent egy-
5 ház utállya; az közönséges jóval ellenkezik. üdveségednek ellensége kegyetlen utálatos szokás. ördög találmannya, hogy el veszese az lelkeket.¹⁰⁴⁰ valamint az concilium mond-
gya*.

*detestabilis duellorum usus fabricante diabolo introductus. ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur. ex orbe penitus exterminetur. Concil. trid. sess. 25. Cap. 19.

3. Gondolkodgyál azokrol kik ekképpen ölettek meg. é⁸
10 az kiket üsmértél. hogy mit gondolnak mostanában az vere-
kedésről. és hogy miképpen mondanának ellene annak., ha az világra jöhetnének. de már késő, de hát ha még helyettek ót volnál.

4. Ha fegyverre hinak felellyed azt. hogy az verekedés
15 meg van tiltva. mind az Isteni, mind az emberi törvénytől. ha azt mondgyák hogy bátorságod nincsen. felellyed azt. hogy te meg mutatod azt, mikor az fejdemednek., és az hazádnak. szolgálattya hoza magával. ha fenyegetnek, mondgyad hogy oltalmazni fogod magadot. ha ugyan csak
20 arra kényszeritnek akoron¹⁰⁴¹ te is oltalmazad magadot.

5. kerüld el az verekedésre¹⁰⁴² valo okot, az veszekedést. az gyüöltséget. senkit meg ne bánts, vagy ha valamiképpen meg. [141a:] bántasz valakit, kövesd meg mindgyárt. és mutasd meg néki, hogy nem szán szándékal bántottad meg.

25 Az¹⁰⁴³ mi pedig életednek rendit illeti, káromkodo ne légy. se esküvő. kerüllyed az tisztátalanságot. mert ez az oka, sok. szamtalan szerencsétlenségeknek.*.

*ornet mores tuos pudicia conjugalis. ornet sobrietas. et frugalitas. valde enim turpe est ut quem non vincit homo. vincat libido. et obruatur vino qui non vincitur ferro. S. Aug. epist 205 ad bonifacium.

Meg ne engedgyed az káromkodást. igazságtalanságot, fosztást, huzást, vonást. szenttség törést. és más egyéb

¹⁰⁴⁰ lelkeket. [t-d-ből javítva.]

¹⁰⁴¹ akoron [a-o-ből javítva.]

¹⁰⁴² ve<sz>rekedésre [Első r – beszúrás.]

¹⁰⁴³ Az <m> mi [Tollhiba; az articulus végén, a következő rész előtt lapszélességű aláhúzás van a kéziratban.]

ilyeneket, ezekre köteles vagy. főképpen ha az had tölled füg. számot adcz az Istennek azokért az rendetlenségekért mellyeket alataid valoid cselekesznek. ha azokat meg engeded. viszá is kel adnod azokat az károkot. mellyek vigyázatatlanságodert esnek, örömet segittsed az nyomorultakat., szegényeket:

Ne légy kevély az gyözedelemben. se kegyetlen. hanem kegyelmes. az mennyiben az okosság meg engedi. valamint szent agoston mondgya. hogy valamely ellenség szemben áll, arra erővel mennek, irgalmassággal kel lenni ahoz az ki meg gyözetet.*

*hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas. sicut enim rebellanti et resistent violentia redditur, ita victo vel capto misericordia iam debetur. maxime in quo pacis perturbatio non timetur. S. aug. supr.

Visgáld meg gyakorta az lelked üsmeretit. gyonnyál meg, kérvén az Istennek kegyelmet hogy keresztényi modon élhes:

Tizen kettődik Rész

15 Az házaságnak rendiről.

fiam midön már az fellyeb emlitet rendekközül valamelyikben mentél volna. és az idő el jó hogy az házaságról gondolkodgyál. kívánván az világban meg telepedni, szükséges azért hogy holmi oktatásokat adgyak. hogy el kerülhesed azokat az vétkeket, mellyekben esnek azok kik ezt az rendet választtyák. és sokszor örökké valo kárhozatot okoznak, vigyáz tehát az aláb meg mondot dolgokra

I Articulus

Hogy mit kel meg üsmérni az házaság rendiben

25 Négy dolgot kel meg üsmérni ebben az rendben., annak szent[141b:]tségit. kötelességit. hasznát, és veszedelmit.

Azt mondom elsőben hogy ez az rend szent., rendeltetvén, és meg szenteltetvén az Istentől meg világ kezdetekor., és azután az szenttségek közü számláltatván az kristus jesustól, hogy meg szenteltésenek.¹⁰⁴⁴ azok kik ebben az rendben 30 mennek. és kegyelmet vegyenek. kötelességinek végben vitelére, ez így lévén ez az rend szent minden kepen. mind

¹⁰⁴⁴ meg szenteltese(k)nek.

*sacramen-
tum hoc mag-
num est. ego
autem dico in
christo et in
ecclesia.
ephes.

azért hogy az Isten volt kezdője, mind pedig az szenttségek között való voltáért. és mind azért hogy az kristus és az anyaszent egy ház közöt való egyeséget jelenti. az mellyért is szent pál nagy szenttségnek hija*.

5 2 Ennek az rendnek szenttsége nagy kötelességekkel jár. mellyek közöt az első az hogy, szentül kel ebben menni, az második. az hogy, szent. és igazán való keresztényi életet kel abban élni., az Isteni félelemben. és parancsolatinak végben vitelében, valamint az sz. jános apjáról, és annyáról
10 mondgya az sz. irás *. az egy máshoz való hűséget meg tartani., az házaságban való szabadságal, mértékletesen élni., az gyermekeket Istenesen nevelni, szükségéről tenni, életekre gondgyoknak lenni, de még inkább üdveségekre.

3. Ennek az rendnek mint hogy hasznai nem olyan nagyok,
15 mint az egy házi rendnek., azért kötelességei sem olyan nagyok. nem is szollok az világi hasznokrol., mivel az üdveséget kel csak tekinteni ebben az rendben. nem is szamlalom azt az kevés gyönyörüséget mely abban találtatik, mivel igen elegyes az szomorúságal, valamint sz. pál mondgya,
20 hogy az házások el nem kerülük az nyomoruságot*

4. Ennek az rendnek veszedelmi nem kevesek., söt annál is nagyobak. hogy arra nem vigyáznak.

Az első veszedelem. attol az rendetlen és mód nélkül való szeretettől jö, az mellyel az házások vannak egy máshoz,
25 az is az oka hogy sok vétkekben esnek. félvén inkább egy mást meg szomorítani. mint sem az Istent meg bántani.

Az 2. veszedelem éppen ellenkező okbol jó. midön egy máshoz gyüölöséget vannak., az természetek ellenkezik, vagy egy másra gyanakodnak.

30 Az 3. az gyermekekhez való rendetlen szeretettől va-
[142a:]gyon., ezért sok vétkekben esnek az szülék, mivel csak az világi jövokra van gondgyok. az egészségekre, szépségekre, magok szépen való viselésekre, az világban elő való menetekre., hogy nekik jóságot gyűtthesenek. és
35 azonban el mulattják őket jól nevelni, és oktatni.

Az 4 veszedelem., midön¹⁰⁴⁵ az világot mod nélkül szeretik, annak¹⁰⁴⁶ jóvai, és gyönyörüségei után futnak., üdvesé-

¹⁰⁴⁵ midön [d - k-ból javítva.]

¹⁰⁴⁶ * annak [nak - soreleji margóra írva. 1744.]

*lucae. 10.

*1 Cor. 7.

gekel keveset gondolván. azért is mondgya sz. pál. hogy az ki házas, az világi dolgokra van gondgya. és az ő elméje két felé van osztva, az Isten és az világ közöt *.¹⁰⁴⁷ mind ezek az veszedelmek sokal nagyobak, mint sem azt sokan gondollyák. az házasok¹⁰⁴⁸ el sem kerülhetik azt kegyelem nélkül.¹⁰⁴⁹ *¹ Cor 7.

II *Articulus*

Hogy micsoda készüllettel kel lenni
az házasagnak rendihez

Igazságal el lehet mondani, hogy minden nyomoruság az
¹⁰ házaságban. az rosz készüllettől vagyon

Először az iffiaknak rosz élettyektől vagyon. főképpen attol fogvást hogy az iskolát el hadgyák. mind addig valamég¹⁰⁵⁰ meg házasodnak., mert mivel hogy az böles azt mondgya, hogy az Isten jó házaságot ád azoknak kik iffiuságokban jól éltek, abbol következik hogy meg bünteti szerentsétlen házaságal vétkeket, az mint láttjuk minden nap.

Az második vétek attol vagyon, hogy rosz indulattal házasodnak meg, mivel nem más végre teszük ezt az rendet, hanem az rosz kívánságerért. az testi gyönyörüségerért. noha mind más képen talállják azt azután. mint sem magokban gondolták.

Az 3. az személynek választásától vagyon, az mely választás sokszor az Isten akarattya nélkül vagyon. nem hogy az elméjít, szokását, természetit meg vizsgálják annak az személynek az melyhez. holtig kel kötelezni magokot., hanem sokszor csak az magok¹⁰⁵¹ hasznokot tekintik. vagy is gyakorta valamely vak szeretetnek tanacsát követik, azért¹⁰⁵² is mondgya sz. hieronimus, hogy sokszor rosz
³⁰ választást tévén az háza[142b:]ségban, és csak akor üsmé-

¹⁰⁴⁷ * közötöt [Szóvégi *öt* — téves beszúrás, 1744-ben.]

¹⁰⁴⁸ házasok [a — á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁰⁴⁹ nélkül. [Első *l* — *k*-ből javítva.]

¹⁰⁵⁰ valamég <a> meg házasodnak.,

¹⁰⁵¹ magok<ot> hasznokot

¹⁰⁵² azért [é — a-ból javítva.]

rik meg az személyben lévő fogyatkozásokat. minek utána el veszik*.

*plerisque nulla est uxoris electio sed qualis obvenit habenda, si iracunda. ambitiosa quod cumque vitii est. post nuptias discimus. S. hier.¹⁰⁵⁴

Az 4. attól vagyton. hogy rossz készüléttel járulnak az házasságnak szentségihez. és hogy az lakadalomkor nagy
5 rendeletlenségek éssnek. mind az házásoktól. mind az hivataltalostól. mert ugyan is hogy adná az Isten áldását az új házásokra, az midőn csak¹⁰⁵³ az sok tisztátalan gondolatokat. és kívánságokat forrallyák az szivekben. őt az sok költtség. az köntösre. az vendégségre, holot az, az keresztényi szokás
10 ellen vagyton, sokszor fellyül is haladgya. az költtség. az tehetségét, az lakadalomban pedig az nagy szabadság mindent mondani, és cselekedni, az sok részekség, ugy annyira hogy az ilyen lakadalmat inkább el mondhatni az ördög öröme napjának. mint sem olyan keresztényi lakadalomnak., az melynek kel lenni tisztességel. és meg szenteltetve az kristus jesus jelen létivel.

Ezek hát az okai az rossz házasságnak. és mind azoknak az nyomoruságoknak, mellyek azt követik. ezeket el kel hát kerülni. és három dolgot kel jól meg vizsgálni.

20 Az első az hogy. nagyobb boldogságot nem várhat magára ez életben az olyan, az ki az házasságnak rendit veszi magának, mint ha jó társat talál választani. ellenben meg, nincsen nagyobb nyomoruság, mint ha szerencsétlen lesz az választásban. az második az hogy, az jó választás az Istentől vagyton. az harmadik az hogy, az Isten, annak adgya
25 segítségét rend szerént. az kik jól éltenek. vagy kik penitenciát tartottak. és az kik az fellyeb meg mondot vétkekben nem estenek.

Erre az három igazságra az szent lélek tanyit az böles
30 által. *hogy az, aki jó feleségre talált, jó akaratot vett az urtól., az jó asszonyi állatnak, boldog az férje. és hogy semmi gazdagság nem ér az jó asszonyi állattal. de ellenben. az ki rossz asszonyra talált. olyan mint ha scorpionot fogot volna. * és hogy könnyeb az oroslánnyal lakni, mint az gonosz asszonyal., **

¹⁰⁵³ az midőn csak <az midőn csak> az sok [Törlés a sorvégen és új sor elején.]

¹⁰⁵⁴ S.hier. <tom 8.>

prov. 18.

*Eccle 26

*Eccle 25

az másik igazságra azt mondgya *hogy az Istennek ajándékja. az jó és értelmes aszszonyi állat. * és hogy az attyák adhatnak gazdagságot az gyermekeknek, de az jó felesé[143a:]get az Isten adgya. * az harmadikra azt mondgya hogy az jó aszszonyi állat. jó rész. az Isten félőnek adatik részül ez *.*

* Eccle. 26
* prov 19.
* Eccle. 26.

5 Raphael angyal azt mondá az sára apjának, hogy az iffiu tobiásnak tartatot az ő leánya, mert ő Isten félő volna. az többi pediglen. az ő gonoszságokért nem lakhatának véle. *huic timentí Deum debetur conjux filia tua. propterea alius non potuít habere eam*

10 Kerüld el hát mind ezeket az vétkeket. és kövesed azokat. mellyek az hazaságnak jó keszületire, vezethetnek., vigyáz hát ezekre.

Először igyekezél jól élni iffiuságodban. légy tiszta életü. és az szivedet meg ne gyöze az tisztátalan szeretet., és a¹⁰⁵⁵ kivánság, ne kövesed más iffiaknak példájokat. kik csak az magok gyönyörüségeket keresik. fély attol hogy az Isten meg ne büntesen az által. az mellyel vétkezel., és hogy az iffiusagban vet gyönyörüségért. mellyek hamar el mulnak, szerencsétlen házaságnak keserüségeit ne küldgye reád. az mellyek holtig tartanak.

Másodszor. midön abban az időben lész. hogy az házaságról kel. gondolkodni. azon igyekezél,¹⁰⁵⁶ hogy azt tiszta szemel tekintsed, és szentül valo szándékal légy ahoz, nem az testi gyönyörüségeket tekintvén ilyen szent dologban. mivel egy kereszténynek., jó és tisztéséges végre valo indulattyának kel ahoz lenni. valamint az angyal mondotta az iffiu tobiasnak., *vedd el azért feleségül magadnak az Isten félelmében. azért hogy gyermekid legyenek. és nem az testi gyönyörüségért. meg mondom azért néked, hogy kiken van hatalma az ördögnek. az kik az Isten nélkül házasodnak meg. az kik csak az testi gyönyörüségre vigyáznak. mint az oktalan állatok, az illyeneken van hatalma az ördögnek.**

*tobiae 6.

fiam ved az szivedben ezeket az szokot. és tud meg, hogy ha mostanában olyan szem látomást, nem öli is meg az ördög azokat kik viszá élnek, az házaságnak szenttségivel.

¹⁰⁵⁵ a kivánság, [a — beszúrás.]

¹⁰⁵⁶ igyekezél, [k — n-ből? javítva.]

de talál ő abban modot, hogy meg mutassa rajtok hatalmát. mellyet az Isten ád néki. ezt minden nap is láttyuk, az nyomorultul valo házasságokban. [143b:] azért ha ezekben nem akarsz esni, kerüld el az rosz készületet, és légy tiszta szivel.
5 hogy tobiással el mondhasad ezeket az szép szokot. *te tudod én Istenem. hogy nem az bujáságból veszem magamnak feleségül. hanem hogy maradékom legyen. mely örökké dicsérje szent nevedet **

* tobiae 8.

Harmadszor. jo szándékban lévén. illendő modal kel
10 végezni ilyen nagy dologrol. az első, és az leg szükségeseb, az hogy, az Istent kel kérni buzgo imádságal, mivel az jó házasság, az ő ajándékja. és egyik leg nagyob kegyelme azokhoz kik ezt az rendet választtyák. hozá adván azt. hogy nincsen semmi nehezeb, mint jól meg üsmérni az személynek elméjit., és természetit. arra valo nézve szükséges az
15 Istennek különös segittsége, hogy abban meg ne lehesen csaldolni. ezt az segittséget pedig kérni kel.

Negyedszer. midön már az házasságnak napját el éred., vigyáz hogy az fellyeb meg mondot vétkekben ne esél. az lakadalmad alkalmatoságával. de mint hogy ez szenttség. ahoz kegyelemben is kel járulni és ahoz kel¹⁰⁵⁷ készülni gyonásal, és Communioval, az valo hogy ezt rend szerént vegben viszik. de az is valo, hogy leg gyakrabban olyan roszul viszik végben. hogy egész életekben sem tettek roszab
25 gyonást, mint azon az napon. mert sokszor. készületlenül, nem gondolkodván semmiről kevesebet. mint az Istenről. és az üdveségekről. hanem csak az hejában valóságrol. az pompárol gondolkodnak. nem is szollok az olyanokrol, kik csak sietve gyonnak meg, töredelmeség nélkül. ezekben
30 sem lévén az magok meg jobbitások., ugyan azért is szenttség törésben esnek. az olyanokot elő sem hozom, az ki bár jo gyonást tettek is. de az kik egy kevés idő mulva vétkekben esnek még meg esküvések előtt, az tisztátalan kívánságokért. nem szükséges meg mondani. micsoda nyomorúságok ésnek az házasságokra az ilyen gyonásokért.,
35 még más sok nyomorúságokon kívül, az Isten átka szál

¹⁰⁵⁷ * kel [Beszúrás 1744-ben?] [Az előző bekezdés végén:] különös segittse, [elfrásból *segittsége* helyett.]

reájok. mivel meg bántották ötet szenttség törésekel,
olyan időben az melyben leg több szükségek volna az ő
kegyelmire. távoztasd el hát [144a:] ezt az vétket. és meg ne
elégedgyél valamely könnyen tet gyonással. hanem végy
5 magadnak három vagy négy napot lakadalmod előtt. az
mellyekben gondolkodgyál valójában üdveséged felől. kér-
jed az Istennek kegyelmit. irgalmaságát. visgáld meg jól
az lelked üsméretit. és ted fel magadban hogy keresztényi
képen akarsz ezután élni. és végben vinni házasságodnak
10 kötelességeit, jóvalom hogy olvasad az iffiu tobiásnak histo-
riáját. őt meg is látod az szentül valo házasságnak példáját.

Az lakadalmadkor, kerüld el az cziffraságot. az ételben
valo tékozlást.¹⁰⁵⁸ és más egyéb hejában valo költtségeket,
ezek helyet adgy tehetséged szerént valo alamisnát. az
15 szegényeknek. azért az Isten áldása fog szálni házasságodra.
valamint tobias felől mondgya az irás. hogy vigan voltak.
de az Isteni félelemben ment végben az lakadalom. *

*tobias 8.

Vigyáz hát arra, hogy lakadalmod. tisztéségesen., és ke-
resztényi modon mennyen végben az Isten semmben meg
20 ne bántodgyék, minek előtte el hinád atyád fiait, és jó akaroi-
dot. hid el leg elsőben is az kristus jesust., kérjed hogy
legyen¹⁰⁵⁹ jelen. szent kegyelmivel. és áldgya meg lakadalma-
dot. el ne felejttsed hini az ő szent annyát is. mert az kána
béli lakadalomkor is. gondgya vala arra., hogy valami fo-
gyatkozás ne lenne, azért kéré az ő fiát hogy szánná meg
25 őket, és kérésével meg nyeré az viznek., borá valo változását.
hasonlo képpen fog éretted cselekedni. valamint sz. bernard
mondgya. hogy ha gondgya vala az testi¹⁰⁶⁰ szükségekre
azoknak, kik el hitták vala. annal nagyob gondgya leszen
30 lelki szükségidre. meg fogja neked nyerni azt., az mi rend
szerént ritka az lakadalomban nem az testnek valo bort.,
hanem az léleknek. az Isteni szeretetet., szent indulatot.,
az házasságban valo tisztaságot., az jó erkölcsben végig valo
meg maradást., és az Isten kegyelmit. hogy végben vihessed
35 rendednek kötelességeit.

¹⁰⁵⁸ té(k)kozlást. [Törlés a sor végén.]

¹⁰⁵⁹ legyen <1> jelen.

¹⁰⁶⁰ testi [st - sz-ből javítva.] szükségekre

III Articulus

Ennek az résznek. bé fejezése

Kedves fiam. midőn már az világban meg telepedtél, és meg házasodtál volna. ted fel magadban. úgy élni. hogy rended ne kár[144b:]hozatodra. hanem üdvéségedre legyen.

⁵ holot azért választottad magadnak., az Isten is ez végre tett abban; kövesed hát az Isten akarattját, és vid végben fel tett szándékodot., azért is adtam rendednek köteleségeit elődben. és veszedelmit, hogy az egyikét végben vivén, az másikat el kerülhessed.

¹⁰ Ezeket az köteleségeket négy részre oszthatni., az mellyekkel tartoznak az házasok négy féle személyekhez lenni., az Istenhez. feleségekhez. gyermekekhez. és magokhoz, az Istenhez tartoznak. az ő parancsalattjában valo szent élettel., feleségekhez. tökelleteséggel valo hűségel. gyermekekhez.

¹⁵ hogy azokat az Isteni félelemben nevellyék. és magokhoz., hogy mindenek felet gondgyok legyen üdvéségekre. ved elődben ezt az négy féle köteleséget. és szemeid előtt legyenek életednek minden napjaiban. hogy hűségesen vihesed végben.

²⁰ Az mi az veszedelmeket illeti. négy részre osztottuk volt ide fellyeb. mivel rend szerént ebből az négyből származnak. az lelki, és testi nyomoruságok. az házasokra.¹⁰⁶¹ mind ezeket el kerüllyed.

El kerülheted az első, és az harmadik veszedelmet. ha szemed előtt lesznek. mindenkor az kristusnak ezek az szavai.

²⁵ *hogy az, az ki jobban szereti nálamnál szüleit, fiait. nem méltó én hozám* * ha az Istent mindenek felet szereted. mindennél inkább, az mi leg drágáb előtted ez világon. az ki pedig ekképpen nem¹⁰⁶² szereti, nem méltó ötöt birni az örökké valo boldogságban. tehát az feleségedet, gyermekidet., az ³⁰ Isten után. az Isten szerént. és az Istenért szeresed.

Az második veszedelem, mely az házaságban. az egy más-hoz valo gyülölségtől jő, ezt jobban meg nem lehet előzni. mint ha sz. pálnak ezt az mondását az elméjekben meg tarttyák az házasok. *férfiak. szeresétek az ti feleségteket.*

³⁵ *miképpen christus is szerette az anyaszent egy házat., és ő*

* Matth. 10.

* ephes 5.

¹⁰⁶¹ háza⟨sá⟩sokra. [Hosszú ∫ betűje g-ből javítva.]

¹⁰⁶² nem ⟨birj⟩ szereti,

magát adta azért, hogy azt meg szentelné. * ha ezt jól meg gondolod., meg látod micsoda igaz szeretettel tartozol hűtös társadnak., az mely nemes szeretet légyen, hogy el szenvedgye¹⁰⁶³ békeséges türesem gyengességit,¹⁰⁶⁴ és fo[145a:]gyatkozását. és az Isteni szeretet modot ad abban. hogy el kerülhesék az gyülölséget, ha igazán való szándékok vagyon. az¹⁰⁶⁵ együt való üdvösségre.

El kerülheted az negyedik veszedelmet is. mely az világhoz való szeretettől jő. ha azt követed. az mire sz. pál inti az házásokat. *ezt pedig azért mondom atyám fiai. mert az mi idő még vagyon. igen rövid. annyira, hogy az kiknek feleségek vagyon. úgy tarttsák mint ha nem volna. és az kik sírnak., mint ha nem sírnának., az kik vigadnak. mint haném vigadnának. és az kik vésznek valamit, mint ha nem bírnák azt.*
¹⁵ *és az kik ez világal élnek. mint ha nem élnének. mert el mulik ez világnak ábrázattya* * azért nem kel ez világhoz. ragaszkodni. el hagyo félben kel ez világi jokal. élni. igen nagy bolondság is az más világon való joknak el vesztésivel szeretni, és az veszendő jokért, az örökké való jokat el hadni,
²⁰ és az örökké való nyomoruságban esni

*1 Cor 7.

Tizen harmadik Resz

Igen szükséges oktatások.¹⁰⁶⁶ melyek az olyan iffiaknak valok. az kik már az világban kezdenek bé lépni.

Az Machabeusok 2. könyvinek,¹⁰⁶⁷ 2 részében olvasuk. hogy midőn nabuchodonozor meg véné jerusalemet. és az sidokot rabságban akará vinni, jeremias prophétának nagy gondgya vala arra, hogy nékik oktatásokat adna., félvén attól hogy el ne hadgyák abban az idegen országban. az Isten szolgálattját. *azért meg parancsolta, az törvényt nékik adván, hogy el ne feletkezzenek, az urnak parancsolatitrol, és meg ne csalatatnának. elméjekben., mikor az arany és ezüst bálványokat és azoknak ékeségeket látnák. és egyebeket efféléket*

¹⁰⁶³ el szenvedgye [v—d-ből javítva.]

¹⁰⁶⁴ gyenségít, [Elírás.]

¹⁰⁶⁵ az <vélek> együt való

¹⁰⁶⁶ * oktatások. <kik> melyek [melyek <kik> fölé írva. 1744.]

¹⁰⁶⁷ könyvinek, [y—v-ből javítva.]

*meg parancsolván. inti vala, hogy ez törvény az ő szivekből kine esnék **

Valamint ez az szent propheta cselekedék az sidok iránt, hasonló képen kel veled kedves fiam cselekednem. mert
5 minék utánna már első iffiuságodnak végire vezettelek volna, az mely rend sze[145b:]rént az iskolában mulik el. már most azt az idöd el érvén hogy az életnek valamely rendit válaszad, tartozom olyan jó oktatásokat adni néked, az mellyekkel el kerülhesed azokat az veszedelmeket. mellyeket fogsz
10 találni az világban. az olyan hely, az hol elég alkalmatoságot találsz az Istent el felejteni, és magadot el veszeszteni. azért intelk az prophetával, hogy vigyáz magadra. és soha ki ne vesed az Isten törvényit az szivedből. azért is adom ezeket az oktatásokat elődben, kérlek olvasad figyelmeteséggel.
15

I Oktatás.

Hogy az iffiuságból való ki kelesnek ideje. és az világban való menetel. leg veszedelmeseb. és sokan is vesznek el.

Erre intelk hát fiam leg először¹⁰⁶⁸ is, kívánván ezt az iffiak elméjiben óltani, hogy vigyázanak eleteknek erre az leg veszedelmeseb idejére.
20

Mivel erre az időre várja az ördög őket. remélvén, inscelkedése nem leszen hejában. minden ki gondolhatatlan alkalmatoságot is keres őket el vonni az jó erkölestől, vagy
25 még jobban az vétekben ejteni, mert az szabadság, az melyben már kezdenek élni: az henyéllés, az melyben könnyen esnek abban az időben: alkalmatoságok is nagyob lévén az rosz cselekedetre. modgyok is töb az magok mulatására, sok féle társaságokat is gyakorolván. csak hamar az
30 világi szokásokat is bé veszik. az kevélységet, az gyönyörüségeknék szeretetit, mind ezek közöt az veszedelmek közöt, csak hamar el vesztik az jó erkölcsöz való indulatokat,. az mellyel valának iffiuságokban. azt ugy tekintik, mint ha csak az gyermekeket illetnék. aztot meg vetik. az mit az előt
30 becsültek. az előbbeni jó élettyek. nékik már együgyüségnek

¹⁰⁶⁸ először [r-n-ből javítva.]

tettzik. ettől jö azután, az jó erkölcsnek, jó szokásnak.,
telleségel valo meg romlása.

Mind ezek nyilvánosságok. és ezeket minden nap.¹⁰⁶⁹
láttyuk. sz. agoston meg probalta vala ezt. az mint maga
5 is [146a:] sirattya gyonásiban. az hol azt mondgya. hogy az
házánál lévő dolgok miat el hagyván az iskolát. és az apja
házához visza menvén tizen hat esztendő korában, az rossz
erkölcsök csak hamar kezdének nőni benne. valamint az
tövis az el hagyot földben, és annál könnyebben is szaporod-
10 dának benne, hogy senki nem vala, az ki azokat ki irtaná*.

*S. Aug. lib
2. Conf.
Cap. 3.

kevesen is vannak az kik tobiást követnék. holot például
kéne venni az iffiaknak. az irás azt mondgya felölle, hogy
iffiu korában nem gyermeki modon viselte magát. és midön
mások az bálvánt mentenek imádni, ő jerusalembe ment
15 az igaz Isten imádására *

*tobiae 1.

Oh mely szép példa ez, azoknak az iffiaknak, kik az világ-
ban kezdenek meni. de bár minnyájan nem követik is ezt
az példát. sokan találkoznak, az kik követik. tart az Isten
magának szolgálót. az kiket meg őriz. az báálnak valo térd
20 hajtástol. és az kik nem hadgyák magokat meg csalatni az
világtol. ugyan azért is adom fiam ezeket az oktatásokat.
hogy ezek közü számláltathasál.

II Oktatás.

Hogy egy iffiu embernek. a¹⁰⁷⁰ ki az világban megyen. leg
első gondgyának annak kel lenni. hogy meg tarttsa és
25 kövesse. az jó erkölcsöket. melyeket iffiuságában vet
magához.

Leg első oka. ennek az oktatásnak az hogy, ebben az idő-
ben az ifiak meg változtatták szándékokot., és el hadgyák¹⁰⁷¹
követésit. az jó erkölcsnek, el hadgyák az jó könyvek olvasá-
30 sát. az szenttségeknek gyakorlását. és az jó erkölcsüekkel
valo társalkodást. azért fiam. leg első gondod is az légyen.
abban az időben hogy meg tarttsad azokat az jó erkölcsöket
melyeket már vettél. és kövesed azokat, az mint már meg
mondották néked.

¹⁰⁶⁹ minden nap. nap [Sorvégen és új sor elején.]

¹⁰⁷⁰ a<z> ki az világban

¹⁰⁷¹ el hadgyák <anna k> követésit. [Törlés a sor végén.]

Az mi az jó szándékot illeti, azt tud meg, hogy az jó er-
[146b:]köles¹⁰⁷² mindenkor egy. és nem változik, és hogy
nincsen olyan idő, se alkalmatoság, az melyben nem volnál
az Istené, és az melyben. nem kelletnék ötet szolgálni. hűs-
gesen.

Az mi az jó erkölcsnek követésit illeti, azt tud meg, hogy¹⁰⁷³
köteles vagy. aztot követni, üdveségedben jár, hogy azt el
ne hadgyad, ha azt el hagyod az vétekbén esel. hanem az
imádságot. az jó könyvek olvasását. és az szenttségeket
gyakorollyad, az jó erkölcsüekkel társalkodgyál, és mindenek
felet az gyontato atyádnak ad eleiben lelked üsméretit, mert
ebben sokat vétenek az iffiak, az kik is midőn magokot kez-
dik üsmérni, nem akarják senkivel magokot meg üsmértetni,
az kik őket az jó utban meg tarthatnák. azokat kerülük.
attol is vagyon hogy tellyeségel el távoznak attol. és sokszor
viszá sem mennek arra. vagy pedig igen későn. és nagy
nehezen.

fiam ne cselekedgyél hát eképpen, emlékezél meg arrol.
hogy szent ágoston. az mely rendeletlenségekben eset. annak
tulajdonittya hogy nem volt senki is, ki arol meg intette
volna., emlékezél meg jóas királyrol. az ki is mind addig jó
erkölcsü vala. valamég az fő pap josada oktató ötet, de mi-
hent az¹⁰⁷⁴ meg hola. az gonoszságra adá magát. és el veszté
nyomorultul.

3. oktatás

Hogy igyekezzék az rossz társaságot el kerülni. fő képen az
rossz erkölcsü iffiakot.

fiam leg első lesse az ördögnek, midőn az iffiak ki kelnek
az iskolákból. az hogy, az rossz társaságban vesse őket. meg
mondottuk már, micsoda veszedelmes legyen az. mivel az
világ tele rossz erkölcsü iffiakal, igen nehéz hát őket el ke-
rülni, még az gonoszok is, környül vévén tégedet. azt fogják
mondani. hogy úgy kel viselni magadot valamint mások.,
holot még az barátság is arra viszen. és ilyen formán, egy

¹⁰⁷² az jó erkölcs(öt illeti.) mindenkor

¹⁰⁷³ hogy <arra> köteles vagy. [Törlés a sor végén.]

¹⁰⁷⁴ az [Beszúrás.]

kevés idő alatt könnyen el fajulnak. oh! Istenem! fiam ki szabadít meg téged ebből az nagy veszedelemből?

Rettegj hát ettől az veszedelemtől. ha üdveségedet kívánod. kérjed az Istent. hogy menttsen meg az rosz társaságtól.

[147a:] De mindenek felet. az rosz erkölcsü iffiaknak kerüllyed társaságokat; az kik veled egy rendben vannak. mert az ilyenek könnyen meg birják az elmédet. joás király, az ki oly szentül éle iffiuságában, az még az fő pap élt,¹⁰⁷⁵ azután bálványozásban ejték ötet szolgálai. vigyáz hát magadra. ha szinte¹⁰⁷⁶ el nem kerülheted is az ilyen rosz társaságot. leg aláb meg ne ronttsanak. oh! fiam mely boldog volnál, ha el mondhatnád, az mint david *protexisti me, a conventu maglignantium. a multitudine operantium iniquitatem.*

psalm. 63.

4. Oktatás

Hogy még idején kel valamely munkára adni magát mivel az henyéllés igen veszedelmes abban az időben

fiam az henyéllés leg nagyob oka az iffiak rendeletlen életeknek midőn az iskolát el hadgyák. ezt igen nehezen is kerülük el, mivel az természet arra maga is hajlando, főképpen olyan nehezen tet munka után, valamint az tanulás, annak okáért midőn már szabadságban kezdenek lenni, és magokra kelni, tellyeséggel az reszttségre adgyák magokat annál is inkább hogy azt régen sohajtották. és nem üsmérik, hogy micsoda szükséges munkálkodni abban az időben. és mely károkra fordul még az. holot az henyélésben. az rosz szokások kevés idő alatt meg nőnek. főképpen, ha csak az játékról, mulattságról, és az magok gyönyörüségekről gondolkodnak.

Hogy el kerülhesed abban az időben az henyéllést, intelek hát azért fiam, hogy foglallyad magadot valamely munkában. és leg inkább olyanban. hogy alkalmas lehes abban az rendben mellyet választasz magadnak. evel tartozol az Isten előtt, azért valamely tanulást végy magadnak. mely az

¹⁰⁷⁵ élt, [t-e-ből javítva.]

¹⁰⁷⁶ szinte [n-t-ből javítva.]

elmédet meg világosítsa. úgy mint az szent irást, hadi, vagy törvényes dolgokat., valami¹⁰⁷⁷ hasznos historiákat. vagy nyelvet tanoly, csak akarjad, találhatz abban modot, vagy hasznoson tölttsed az időt.

[147b:] 5. oktatás

5 Vigyázonak¹⁰⁷⁸ arra., hogy ezt az három dolgot elkerüllyék.¹⁰⁷⁹ mert ezek vesztik el az iffiakot

Az. játék. az bór. az¹⁰⁸⁰ tisztátalan élet.

fiam. ez az három féle dolog leg veszedelmeseb az iffiaknak., midön már az iskolát el hadgyák. ezekre pedig az
10 henyélés és az rosz társaság vezetí öket. némellyek az játéknak, rendeletlen szeretete miat vesznek el. el vesztetvén vélek sok időt. jóságokot el tékozollyák. és nyomoruságban esnek. némellyek pedig az részegség és az sok étel miat. mert azon kívül hogy el ronttyák egéségeket., meg eszik
15 és iszák minden jóságokot. még sok nyomoruságokban is esnek. mások pediglen. az miá utálatos vétek miat. mely oly igen nyomorgattya, és fogságban tarttya az iffiakot. sokakban pedig, mind ez az három fel találatik.

Kérlek hát az Isten neviért. vigyáz erre az három féle
20 veszedelemre. és kerüld el minden tehetségedel,¹⁰⁸¹ azt meg tudván, hogy az el kerülésen áll üdveséged.

6. oktatás.

Hogy mikor valamely rendet választasz magadnak., nem kel az iránt sokáig kételkedésben lenni. és az választás után, azt meg nem kel változtatni.

25 fiam ez igen szükséges oktatás az iffiaknak, midön valamely rendet választznak, ne legyenek sokáig abban az kételkedésben, hogy micsoda rendet válaszanak, hogy egyet le tegyenek. meg mást akarjanak., némelykor meg, egyikét sem. nem tudván mire adni magokot. az ilyen tétovázás

¹⁰⁷⁷ * valami [*mi* – utólag írva *vala-* mellé a sorvégen, más színű tintával; valószínűleg 1744-ben.]

¹⁰⁷⁸ * Vigyázonak [*ak* – beszúrás 1744-ben?]

¹⁰⁷⁹ * el kerüllyék. [*ék* – későbbi beírásnak látszik, félig a sorvégi margón. 1744?]

¹⁰⁸⁰ az tisztátalan [*az-es-ből?* javítva.]

¹⁰⁸¹ tehetségedel, <alt> [?] azt meg tudván,

azért nem jó. mert semmi állandó dologra nem adgyák magokot., és sok idejeket vesztek el, magokot meg unnyák, mindenhez kedvetleneké lesznek. és ha sokáig úgy maradnak. végtire egész életüket is haszontalanul úgy töltik el.
5 ezt minden nap láttyuk.

[148a:] Azért¹⁰⁸² az mely rendben akarsz menni, azt idején el kel magadban végezni, de mind azon által olyan formán kel cselekedni az mint már meg mondtam

10 Midön már magadban el végezted volna. az álhatatlanságot el kerüllyed. mert ez igen veszedelmes. nem is lehet ki mondani micsoda rosztat okoz egy iffiu emberben. az ördög azon igyekeztvén hogy az gondolkozásban, nyughatatlanságban vese. és az után az henyélesben. azért hogy el veszeshese véle haszontalanul, az életnek leg szeb idejét. és alkalmatlan légyen, valamely hivatalra.
15

Azért mondgya az bölcs. hogy az ki változtattya szándékát. olyan mint az madár. az ki el hagyván fészkit. és nem találván maradando helytet. ide s. tová repül. az életit is sok veszedelemre adgya * hasonló képen. az álhatatlan
20 ember, az lelkit sok veszedelemre¹⁰⁸³ tészti.

*prov. 27.

kerüld el hát ezt az változtatást az szándékodban., és ha ilyen vagy, vesd ki az elméből. mert gyakorta ez, az vétek büntetéséért vagyon. azért alázad meg magadot az Isten előtt. és kérjed hogy attol meg menttsen. adgyon néked
25 álhatatos elmét. hogy az ő akarattyában maradván. azt követhesed hűségesen.

Hanem valamely jó szándékot vévén, az mint már meg mondtuk. azt meg ne változtasad. hanem ha valamely nagy okra kéne azt meg változtatni.¹⁰⁸⁴ de semmit ne cselekedgyél magadtol. hanem okos emberektől kérj tanácsot. és visgáld meg, ha változásod, nem leszé lelkednek kárára.
30

7 oktatás

Hogy még előre meg lása rendinek köteleségeit. és veszedelmit. és azokat végben vivén. és el kerülvén. Istenesen éllyen fiam mikor én azt mondom hogy még előre kel által látni

¹⁰⁸² [Előző lap alján, őrszó: azért.]

¹⁰⁸³ veszedelemre [re — beszúrás.]

¹⁰⁸⁴ változtatni. [Elírás.]

rendednek. kötelességit és veszedelmit, azt értem rajta. hogy nem [148b:] csak egy napot kel venni annak meg vizsgálására. hanem egy néhány napokat.

Hogy pedig jól mehesen végben. két dolgot jóvallok. az
5 első, hogy minden nap kérjed az Istennek segítségét, hogy el kerülhesed azokat az veszedelmeket. mellyeket fogsz az világban találni. és hogy keresztényi módon vihesed végben, rendednek kötelességeit. az. második, hogy olvasd gyakorta azt az részt. az melyben előben adtam. az veszedelmit, és kötelességit annak az rendnek mellyet választottál,
10

8 oktatás

Hogy még idején szoktassa ahoz magát. hogy ne szégyenelje. az jó erkölcsnek cselekedetét.

fiam, ha az fellyeb meg mondot¹⁰⁸⁵ dolgokat végben vitted
15 is. vagyon még egy hátra, az melyre kel vigyázni, nem más, hanem az a nyomoruságos szégyen, az mellyel vannak az jó erkölshöz. holot már az világ annyira meg romlot, hogy az jó erkölösöt, szégyennek. és csufságának tarttyák,. fő képen az iffiak. intelek azért arra. hogy tapodgyad lábad¹⁰⁸⁶ alá
20 ezt a szégyent, mert ez egyik akadállya üdveségednek. nagy¹⁰⁸⁷ vétkes dolog Isten előtt, meg pirulni az ő szolgálattyáért. nem is fogja szolgainak tartani azokat, kik szégyenlik parancsolatit végben vinni

kedves fiam, ellene kel hát állani. ennek az szégyennek. az
25 kezdete nehéz. de idején kel arra szoktatni magadot, hogy az jót dicsérjed, és az rosztat gyalázd., és szabadon cselekedgyed mjnd azokat. mellyek egy keresztényhez illenek. de két féle dolgot kel el kerülni. az egyike az, hogy. ne az emberektől való dicséretért cselekedgyed. az másik,¹⁰⁸⁸
30 hogy el nem kel azért hadni, hogy ő töllök meg ne gyaláztatásál.. hanem jót kel cselekedni, arra nem hajtván akár mit

¹⁰⁸⁵ * mondot [ot o-ja e-ből javítva, t későbbi beírás, sötétebb tintával. 1744.]

¹⁰⁸⁶ lábad [a-o-ból javítva.]

¹⁰⁸⁷ nagy [a-e-ből javítva;] vétkes dolog [d-k-ből javítva.]

¹⁰⁸⁸ az másik(a)..

mondgyon az világ. csak egyedül az Istent kel tekinteni, az ki azt parancsollya. és az keresztényi kötelességet, az¹⁰⁸⁹ mely engedelmeséget tartozik néki.

[149a:] 9 oktatás

Hogy arra vigyázon, hogy ne külső, hanem igazán való
5 joerkölcsü legyen.

fiam ezt az veszedelmet is fel találod az világban. az melyben ha fel teted is magadban hogy az jó erkölcsben élsz, de még is meg csalhatod magadot. hogy ha el hagyván az igazán való belső jó erkölcsöt., az hamis és külsőt veszed
10 magadnak., ez sokal veszedelmeseb az nyilván való vétkes életnél. holot ez igen közönséges, minden renden lévőknél. sőt még az egyházi emberek között is. vagyon pedig egy néhány féle két színű áitatoság. de az többi között, ezek leg közönségesebek.

Először. azok, kik csak külső képen tárttyák az áitatoságot. szorgalmatosággal is visznek végben. holmi külső áitatos dolgokat, ugymint. az imádságot. az parancsolaton kívül való böjtöt. vagy valami más effélet. és azonban el mulattyák az belső képen valokot. mint, az vétkeknek el kerülését. rosz
20 szokásoknak meg jobbitását. rosz kívánságoknak, meg zabolázását. és mindenkor meg maradnak az vétkekben. azért is kevélyek. haragosok. szenvedhetlenek, boszu állók. az földi jóvokot keresik. és az élet gyönyörüségit.

Másodsor. azok, kik szorgalmatosan viszik, az mit nékik
25 jovalnak vagy tanácsolnak. és el hadgyák azt. az mire kötelesek. az olyan gazda embernek ilyen az áitatosága, az ki gyakorta járul az szenttségekhez. az templomot gyakorollya. templom béli öltözetet csináltatván. arra sokat költ. azonban pedig az háza népére¹⁰⁹⁰ gondgya nincsen., el mulattya
30 az gyermekit tanyitatni, az jó erkölcsben nevelni. az cseledinek mind lelki. mind testi szükségekre vigyázni. hogy az házánál való rendeletlenségeket meg orvoslaná. adoságit meg fizetné. és az roszul kereset jóságot viszá adná.

Harmadsor. azok, kik az parancsolatban. egyikét végben
35 viszik, az másikat el hadgyák. követvén azt. az mellyik

¹⁰⁸⁹ * az <ki> mely [mely <ki>] fölé írva, sor elején. 1744.]

¹⁰⁹⁰ háza népére <sokat költ.> gondgya nincsen.,

könnyebnek tettzik nékik., és el hadgyák az mi nehéznek látzzik. olyanok vannak. az kik leg kiseb kárt nem tennének felebaráttynak,¹⁰⁹¹ de be[149b:]csületiben meg károsítani, semminek tarttyák. mások az részegséget gyűlölik, de az
5 tisztátalan életet nem kerülilik, mások egy tisztátalan cselekedetet nem cselekednének. de az tisztátalan kívánságtol. és beszéd-től. nem örzik magokot. némellyek szeretik jól tenni másokal. de nem meg engedni másoknak. azért mind ezek az áitatoságok. nem igazán valok. mert az ki¹⁰⁹² egyet
10 el hágy az parancsolatban. abban ninesen az Isteni szeretet.

Negyedszer. azok. ki követik az olyan koteleségeket. mellyek közönségesek minden keresztényekel., de azt el mulattyák melly rendekhez valo, mivel az nem igazán valo jó erkölcs egy lelki pásztorban, egy ítélő biroban, hogy jó
15 életet élyen,¹⁰⁹³ ha el mulattya hivataljának kötelesegeit.

Sok volna mind ezeket elő számlálnom. mennyi két színű áitatoságok vannak. hanem csak rövideden azt mondom. hogy jó erkölcsnek ne tarttsad az mely kevély. és magahit. az ki masokot meg vet. semmit nem szenvedhet. az ki má-
20 sokban az vétket meg láttya. de az magáét meg sem tekinti.

Sem az ollyat. az ki mord, szomorú. gondolkozo. az ki másoknak is terhére vagon. az ki másokhoz kemény. magához engedelmes.

Se az ollyat, az ki különös. az ki másokal nem jár egy
25 uton. az ki minden áitatoságiban meg akarja magát különböztetni. másoktól.

Se az ollyat az mely alá valo. és gyermeki, az ki fél ót az hol nem kéne félni. és ót nem fél. az hol kéne rettegni. az ki igen vigyázo olyanban az mi nem véték. és abban nem az
30 mi véték.

Se az ollyat. az mely szabados. az ki az alat az szín alatt hogy nagy vétket nem cselekszik. magának szabadságot ád az több vétkekre. ez nagy bün. mert az ki meg veti az kis vétkeket. nagyokban esik.

85 Se az ollyat. az ki emberi tekintetből, szín mutatás-[150a:]ból. vagon. hogy valakinek tessenék. azért hogy becsüllyék,

¹⁰⁹¹ felebaráttynak, [Mindkét *e* – *a*-ból javítva.]

¹⁰⁹² az ki <egyben> egyet

¹⁰⁹³ * élyen, [*yen*, – beszúrás a két szó közé, 1744-ben.]

hogy valamire mennyen. egy szóval az ki csak magát tekinti mindenben az mit cselekszik.

Se az ollyat. az ki csak az hasznót keresi. az ki azért adgya az jora magát. hogy hasznát, elő menetelit láttya abban.

5 Se az ollyat az ki csak kevés ideig tartó. az ki mindgyárt meg csökenik, mihent valamely akadályt lát.¹⁰⁹⁴ és az jót mindgyárt el hadgya.

Azért fiam örized magadot az ilyen szines áitatoságoktól. mert ezek ronttyák el az igazán való jó erkölcsöt.

10 Azon igyekezél hat hogy jó erkölcsöd igazán való legyen, magában alázatos, csendes, másokat szerető. ne legyen különözö. az anyaszent egyháznak rendit szerese, okos. az az. se igen félekeny, se igen szabados. ne az világi hasznodot. tekintsed, hanem hogy mindenben az Istennek tessél.

10. oktatás

15 Hogy magát meg gyarapítsa¹⁰⁹⁵ hová tovább jobban. az hitben, és az vallásban.

fiam ez igen szukséges oktatás. mert az hit fundamentuma az jó erkölcsnek. és az nélkül nem lehet üdvezülni *

*hebr. 11.

20 Az világban pedig elég ellenkezöt találsz evel az fundamentumal. ugy mint az hitelenséget. eretnekséget. és az szabad életet.

Az hitelenség, olyan mint egy fene állat.¹⁰⁹⁶ az ki az Isten ellen támad. fel tátya száját az égg ellen. és az ő kezit az minden ható ellen emeli. teremtöit el hadgya. az teremtet allat szolgálattyáért, igyekezvén el törölni, az hit által sziviben oltatot szent gondolatokat. hogy azután szabadságal adhasa magát az rut kívánságoknak.

Az eretnekség pedig. hogy könnyebben követhese az maga itéletit az hit dolgában. az anyaszent egyháztól. el szakad, az mely is oszlopa az igazságnak. az kristus azt parancsollya, hogy halgasuk, ha pogányoknak nem akarunk tartatni *

*Matth. 18.

30 az ki pedig azt annyá-[150b:]nak nem tarttya, az. Isten

¹⁰⁹⁴ lát. <es> és [Törlés tollhiba miatt.]

¹⁰⁹⁵ gyarapítsa [p-b-ből, hosszú f-y-ből javítva.]

¹⁰⁹⁶ allát. [Ékezethiba.]

¹⁰⁹⁷ matrem. [em szóérés javítva.]

*habere non potest deum patrem. qui ecclesiam noluerit habere matrem.¹⁰⁸⁷ S. Cypr. libr. de unitate ecclesiae.

nem lesznek annak atya. valamint az sz. attyák mondgyák *

Az szabad élettyek az rossz catholicusoknak, abban modot keresnek hogy meg maradgyanak. az vétekekben,. magoknak szabadságot adnak, hogy az szent dolgokrol valo igazságokat. visgállják, és azokrol emberi okoságal itéletet tegyenek. ugyan azért is kételkedésben esnek. az kételkedésből. az rossz hiszzenben. és az vakságban. az mellyek is veszedelemben vetik.

10 Ez fiam, az az nagy három vétek. ezeket az világban fel találod. de kerüld el őket. és mind azokat az kikben ezeket tapasztalod. mert azt mondgya az apostol. *hogy lesznek az emberek magoknak szeretői, kevélyek, szidalmazok, árulok, gyönyörűségnek¹⁰⁹⁸ szeretői. inkább mint Isten szeretői. ezeket távoztasad.* *

*2 tím 3.

15 Azt bizonyosnak tarttsad, hogy nincsen semmi félelmeseb. és meg változhatatlanab mint az keresztényi közonséges hit. és az hit nagy az ő titkaiban. tiszta. és szent minden tanításiban. ezt az prophéták előre meg mondották. az sok csudák meg bizonyosították. az martirumok vérekel meg peccsételték.¹⁰⁹⁹ annyi sok szent doktorok. életek el vesztesíivel is oltalmazták. anyi sok száz esztendőktől fogvást mindenkor meg maradt. és soha meg nem változhatot., sem az pogányok üldözésekkor, sem az eretnekektől. sem az rossz életű catholicusoktól.

20 *Mind ezek után.* mondgya sz. agoston. *kételkedünké még is az anyaszent egyhaznak kebeliben keményen meg maradni. az ki is az egész világnak vallása szerént. az apostoloktol fogvást mind eddig mindenkor fent maradt. anyi sok eretnekek közöt is. kik ellene hejában fel támadtak. és az kik mindenkor meg íteltettek. vagy az néptől, vagy az conciliumoktól, vagy az csudák által: azért még is nem üsmérni azt az anyaszent egy házat elsőnek, jele, vagy az nagy hitlenségnek. vagy az vakmerőségnek **

¹⁰⁹⁸ árulok, gyönyörűségnek <áruloi.> szeretői.

¹⁰⁹⁹ meg peccs<1>tették. annyi sok szent doktorok. [szent — hosszú f betűje d-ből javítva.]

*. cum igitur tantum auxilium dei. tantum profectum videamus dubitabimus nos ejus ecclesiae condere gremio. quae usque ad confessionem generis humani ab apostolica sede per successionem episcoporum. frustra haereticis circum latrantibus et partim plebis ipsius iudicio. partim conciliorum. gravitate. partim etiam miraculorum majestate damnatis culmen auctoritatis obtinuit. cui nolle primas dare vel summae profecto impietatis est. vel praecipitis arrogantiae. S. Aug. de utilitate credenda circa finem

Adgy hálákot az Istennek hogy az anyaszent egyháznak kebeliben tet tégedet. maradgy meg hát abban keményen és hiven. kap[151a:]csollyad magadot az ő szent, és igazságos tanyításához. legy engedelmeséged¹¹⁰⁰ pásztorihoz, és az ő láthato fejihez. az pápához. az hitet tarsd meg, az jó életre vigyáz. mert az hitnek meg romlása, az vétektől vagyton. *intelek hát arra tégedet. hogy vitézkedgyél meg tartván az hitet. és az jó lelki üsméretet. melyet némellyek meg vetvén. az hitet el vesztették.**

*1 tim 2.

11. oktatás.

- 10 Hogy meg erősítse magát, az kereszteni rend tartásokban fiam, nem elég az hitben valo meg gyarapodás. hanem még az kereszteni életben. és rend tartásokban is szükséges meg erősíteni magadot. mert az világban nem fogsz veszedelmeseb dolgot látni, mint az elmének, az világi rosz szokásoktól valo meg romlását. az mellyek tellyeséged ellenkeznek az üdveséged. azért is inti jeremias propheta az sidokot. hogy babiloniában. aranyal, ezüstel fel ékesitetet bálványokat fognak látni, de vigyázatok, hogy azokat ne imádgátok. hanem mondgyátok szivetekben. oh uram csak
- 20 egyedül tegedet kel imádni. hasonlot mondok fiam néked. mert az világban, látz olyanokat kik az bálványokat imádgják, az az, kik csak az magok gyönyörüségeket keresik. az gazdagságokat. hejában valóságokat. az kik csak az test kívánságít követik. az rosz erkölcsöt, becsületben
- 25 fogod látni, és az jót meg vetésben. vigyáz hát hogy az sokaság példája meg ne ronttson. annak okáért. mindenkor az szemed elöt legyenek ezek az kereszteni intések. meg nem üsmérhette az világ ezeket az igazságokat. ezek pedig soha meg nem változnak. vegyed jól elmédben őket. hogy meg
- 30 üsmérhesed ezekből az világi rosz szokásokat. és hogy ezek szerént rendelhesed életedet.

¹¹⁰⁰ engedelmeséged [Első g-d-ből, d-g-ből javítva.]

Tizen negyedik Rész
Az keresztényi tartásokról való intések

Első intések

Hogy mi nem az mostani életért, hanem az más életben való [151b:] boldogságot teremtettünk.

*credere enim oportet accedentem ad deum quia est. et inquirentibus se remunerator fit

Ez az igazság az fundamentuma, az kereszténységnek, tudnillik, hogy egy Isten vagyunk. és az jutalmat készítet azoknak. az kik ötét szolgálják *hogy ez az élet nem egyéb hanem olyan ut mely az örök életre vezet. *nincsen út meg maradando helyünk.* mondgya¹¹⁰¹ az apostol. *hanem mást*¹¹⁰² keresünk.

¹⁰ kedves fiam visgáld meg jól ezt az igazságot, és légyen mindenkor az elmédben. mert ez, az első kezdete az keresztényi életnek. és ehez kel szabni életedet.

2 intések

Hogy ez életben nincsen nagyobb dolog az üdvösegnél.

Ez az igazság, az elsőből következik. mert ha ez az élet nem egyéb, hanem hogy által mennyünk más jóbra., ebből következik, hogy az mi leg nagyobb dolgunk. ebben az halando életben az, hogy azt keresük az mely örökös. leszen, egy dolog szükséges, mondgya az kristus. mert mit használ az embernek, ha mind ez világot meg nyeri is. ha az lelkit el veszti. * fiam fontold meg jól ezeket az szokot. és el ne feleltsed.

*Matth. 16.

²⁰

3 intések

Hogy az üdvőséghez. munka és fáradság kívántatik

Ezt nem lehet el hitetni az emberekkel¹¹⁰³ holot ez igen bizonyos. mivel az Isten fia azt mondgya. *az ki akar én utánnam jöni, tagadgya meg magát. és vegye fel az ő keresztjét * hogy az kapu szoros. és az ut keskeny, mely az üdvőségre vezet. és kevesen vadsanak azok, az kik azt meg talállyák. * és masut. ígykezetek bé menni az szoros kapun. mert sokan. mondom*

*matth 16.

²⁵

*matth. 7.

¹¹⁰¹ mondgya [Íráshiba.]

¹¹⁰² * mást [t — későbbi betoldás más mellé, valószínűleg 1744-ben.]

¹¹⁰³ az emberekkel <hogy> holot [holot <hogy> fölé írva.]

néktek. igyekeznek bé menni, és nem mehetnek. * . visgáld meg *^{inc. 13.}
jól ezeket fiam, és győzd meg azokat az akadályokat mellyeket találsz az jó erkölcsnek uttyán.

4 intes

5 Hogy ebben az életben. leg nagyob gondunknak arra [152a:]
kel lenni. hogy az Istennek tessünk. és az ő
kegyelmiben éllyünk.

Ez az leg nagyob. és leg igazab boldogsága az embernek.
ez életben. hogy kedviben legyen az ő teremő Isteninek.
urának, és örökös jóvának. ez nélkül az egész világ jova
10 nyomorúság. ezt is kívánta az apostol az ő tanítványinak.
*nem szününk meg ti érettetek imádkozni, és kérti, hogy bé
töltessetek az Isten akarattjának minden értelmével. minden
bölcseéssel és ertelemel, hogy járjatok az mint az urhoz méltó.
minden¹¹⁰⁴ engedelemre, minden jó cselekedetekel. gyümölcsöt* *^{Coloss. 1.}
15 *teremtén és nevedkén az Isteni üsméretre.* * . hogy ha az
keresztények el hitetnék magokal ezt az igazságot. az vétket
inkáb el kerülnék, mint sem az halált. minden modon azon
igyekeznének. hogy az Isten kedviben lehetnének. és az ő
kegyelmiben élhetnének.

5¹¹⁰⁵ intés

20 Hogy az Isten kegyelmiben nem lehetz. ha tellyeséggel fel.
nem teszed magadban. hogy soha halálos vétkekel meg nem
bántod.

Ebben áll annak az nagy¹¹⁰⁶ parancsolatnak végben vitele.
hogy szeresed az te Istenedet mindenek felet. ez nélkül nem
25 lehet Istennek tettzeni. és kegyelmiben lenni. mivel az, aki
nem szereti. az halálban marad. az Istent pedig nem szere-
ted, ha csak fel. nem teszed magadban. hogy soha nem aka-
rod ötet meg bántani. az Isten fia azt mondgya. *hogy az ki
ötet szereti, az meg tarttya az ő parancsolatit. az ki pedig ötet*
30 *nem szereti, az meg nem tarttya az ő beszédit.* *¹¹⁰⁷

¹¹⁰⁴ minden <eg> engedelemre,

¹¹⁰⁵ 5 <okt> intés

¹¹⁰⁶ nagy <1> parancsolatnak

¹¹⁰⁷ [Az idézet mellé Mikes nem írt forrásjelzést a margóra: János
14, 15.]

6 intés.

Hogy az ember nagyobb rosszban nem eshetik az véteknél

[152b:] Az Istent meg bánttya aval. úgy, hogy azt soha se az emberek., se az angyalok helyre nem hozhatták. el is veszti az. az emberel az Isten kegyelmit. és az menyországot. az örök kárhozatnak veszedelmiben teszi. és méltatlanná azokhoz az kegyelmekhez, az melyek nélkül. fel nem kelhet nyomoru állapottyából. az melyben is. az Isten igazságal el hadgya ötet. valamint el hagyot¹¹⁰⁸ sokakat. oh Istenem leheté ez világon nyomorultab állapot ennél?
10 leheté hogy az emberek olly keveset gondolkodgyanak erről, és ne félyenek ettől az irtoztato rosztol. hát te kedves fiam gondolkodólé erről, és el kerülödé azt, minden cselekedetiben?

7 intés.

15 Hogy az leg nagyobb. veszedelem., az halálos vetekben meg halni.

Ez fiam az nyomoruságnak nyomorusága. mert ez, az kezdete, az örökké valo nyomoruságnak. minden joknak el veszése. minden¹¹⁰⁹ rosznak eredete. és azt¹¹¹⁰ mind segítség, mind remenség nélkül, hogy meg foghasad ezt az nyomoruságot. fontold meg azt, ha lehet. hogy mit tégyen az
20 Istentől örökösön meg valni. örökül az égből ki rekesztetni, örök kárhozatra. az ördögeltettetni, ót vég nélkül, szüntelen, könnyebség nélkül, remenség nélkül. égni, mindenkor dühségben. és kétttségben lenni. abban az irtoztato nyomoruságban valo esésért. noha azt el kerülhette volna: ha annyi kegyelemel viszá nem élt volna. ha az üdveségnek annyi modgyát el nem veszette volna. oh fiam leheté erről gondolkodni rettegés nélkül?

8 intes

30 Hogy ebben az nyomoruságban sokan esnek. fő képen azok, kik erről leg kevesebet gondolkodnak.

Minnýáján abban esnek azok. az kiknek idejek nem volt [153a:] az penitentzia tartásra halalok elöt, vagy az kiknek

¹¹⁰⁸ el hagyot <k> sokakat.

¹¹⁰⁹ minden [i-e-ből javítva.]

¹¹¹⁰ * azt [az-ból javítva a t betű hozzáírásával. 1744?]

idejek lévén, nem tartanak., vagy úgy nem tartanak az mint kéne. meg halván az üdveséghez való készülétek nélkül. ugyan azért is int bennünk gyakran az kristus. *hogy vigyázzunk, és imádkozunk., mert nem tudjuk mikor jő el az idő.*
5 *nem tudjuk se az napját, se az oráját. legyünk készen. mert olyankor jő el. mikor meg sem gondolnok, ezt pedig minnyájatoknak*¹¹¹¹ *mondom hogy vigyázatok. fiam vigyáz hát. had talállyon készen az édes*¹¹¹² *meg váltod.*

9 intes

10 Hogy gyakran kel gondolkodni az halálról. az itéletről, és az örökké való boldogságról.

Ez leg job módgya el kerülni azt az nyomoruságot. mert az ki az Isten itéletiről jól gondolkodik. félni fog az vétekből való eséstől. vagy abban maradni csak kevés idejig is. azért is adgya az böles ezt az nagy intést, *hogy minden cselekedetiben meg emlékezzél az te utolso végedről. és nem vétkezel soha* *.
15 erről keveset gondolkodnak az iffiak, gondolkodgyál hát erről fiam. és az Isten itéletiről. való gondolat fordítottson el az vétekről

* in omnibus operibus tuis. memorare novissima tua. et in aeternum non peccabis Eccl. 7.

10. intés.

Hogy az Istent magáért kel szolgálni.

20 és szeretetből.

Noha az halálról. az itéletről, és az örökké valóságól való gondolatok szükségesek. mert azok az jó erkölcsre vezetnek, mind azon által nem kel csak abban meg maradni. mivel szolgálhoz illik az félelemből való szolgálat, de az
25 nemes lelkek az Istent szeretetből szolgálják, azt azért. mert ő meg érdemli az szeretetet. tiszteletet, és az szolgálatot az félelem is jó, de ne legyen egyedül. mert az szeretetnek kel azt véghez vinni, az mit az félelem el kezdet. fiam hogy lehet egy nemes léleknek más kép szolgálni. hanem szeretetből.
30 azt az Istent az ki oly méltó magában az szeretetre. az kitől is vette azokat az jokat az melyek[153b:]ben nagyon. és az kitől is várja mind azt. az mit csak valaha remélhet. ?

¹¹¹¹ minnyájatoknak <mog> mondom

¹¹¹² az édes [é-a-ból javítva; az idézet mellett nincs forrásjelzés a margón: Luk. 12 és Márk 13.]

11 intés

Hogy az mi cselekedetinket az Isten törvényihez, az kristus példájához, és tanításához kel szabunk. és nem az világhoz. se mások példájokhoz. se ne¹¹¹³ az szokáshoz.

Ez igen közönséges szokás az emberek között, hogy ugy
5 cselekedgyenek valamint mások., azt az okát adgyák. mert az világ is ugy cselekszik. ez az szokás, azért így kel cselekedni. ez igen rossz és veszedelmes dolog. mert nem az embereket kel példánknak venni, hanem az Istent, az világ tele lévén vétekel., az emberek akár kicsodások legyenek.
10 de meg csalatkozhatnak, az Isten maga az igazság, azért adta törvényit, hogy az szerént járjunk. azért küldötte fiát. hogy minket tanitson., azt is parancsolta, hogy ötet halgasuk. *ipsum audite.* sz. hieronimus is azt mondgya. *hogy azok ne kövesék az tévelygő sokaságot. az kik tanítványinak tarttyák magokat az igazságnak. mert azt bizodalmason lehet követni, az ki azt mondotta, hogy ő az ut. az igazság, és az élet. az ki az igazságot követi. meg nem csalatkozik* * ne szabd

*nec turbam sequantur errantem qui se veritatis discipulos Confitentur hunc certe imitari tutissimum est. atque ejus vestigia sequi, qui dixit. ego sum via veritas, et vita. nunquam errat qui sequitur veritatem. s hier epist ad Celantiam.

hát soha is magadot az világhoz, másokhoz. vagy az szokáshoz. cselekedetidben, ne az emberek ítéletit tekincsed,
20 hanem az Isten törvényit, az kristus jésus, és az anyaszent egy haz tanítását. ne¹¹¹⁴ cselekedgyél hát soha semmit is. az mi evel meg nem egyezik.

12 intés.

Hogy az világ minden ítéletiben. és szokásiban, meg csallya magát.

25 Ezt az igazságot könnyü meg mutatni.
Az világ, az gazdagságokban tarttya az boldogságot. azokat kívánnya. és keresi mindenek felet. *
Az pediglen igaz, hogy az gazdagságok nem teszik az [154a:] embert¹¹¹⁶ boldogá. sőt még akadályára vannak

¹¹¹³ ne [Beszúrás.]

¹¹¹⁴ ne [Beszúrás.]

¹¹¹⁵ Dnus

¹¹¹⁶ * embert [t — későbbi beszúrás a két szó közé, halványabb tintával. 1744 ?]

*beatum dixerunt populum cui haec sunt. beatus populus cuius Dominus¹¹¹⁵ deus ejus. psalm 143.

sokszor az üdvességnek. és hogy az igazán való gazdagság az. hogy, az Istent lehesen birni.

Az világ azt tarttya, hogy nincsen¹¹¹⁷ nagyobb kedveség. mint az érzékenségeknek eleget tenni.

5 Az pedig igaz, hogy nincsen állandó gyönyörűség. mint az jó erkölcsben.

Az világ sok olyan dolgokban tarttya az becsületet, mellyek nem méltok az becsületre. mint az hirt nevet. méltóságokat. nagy tiszttségeket. az emberek tiszteletit.

10 Az pedig igaz. hogy az igazán való becsület. az jó erkölcsben áll. és attól. meg válthatatlan.

Az világ abban tarttya az bátorságot. és az vitézséget., hogy az meg bántást, meg ne bocsása, hanem boszut állyon

15 Az pedig igaz. hogy az bátorság, az bocsátásban áll. vagy az Isten fiának nem vala bátorsága. mikor üldözőiért könnyörgöt az kereszt fán. és mint ha magát meg csalta volna, mikor azt parancsolta, hogy szeresed ellenségedet. egyik az kettő közül meg csallya magát, mondgya sz. bernárd. vagy az Isten fia. vagy az világ. * az Isten fia pedig meg nem
20 csallhattya magát mert ő igazság. az világ csallya meg hát magát minden tartásiban. azért nem ötet kel követni, hanem az kristus jésust.

*S. bern:
Sermo 3. de
nativ.

13. intés

Hogy az földi dolgokat meg kel vetni. és csak

az Istenhez kapcsolni kel¹¹¹⁸ magadot.

25 Igy kel édes fiam igy. mert minden az mi az világban vagyon. csak hejában valóság. és nincsen semmi állandó csak az Isten. és az Istenben. azért mondgya az bölcs, *hogy hejában valóságnak, hejában valósága, és minden hejában valóság** az mit [154b:] it látunk.. csak semmi, és ugy el
30 mulik, mint az árnyék. és az füst. azért is mondotta az apostol., hogy mindent meg vetet. hogy meg nyerhesse az kristus jésust.* és az kedves tanyitván azt mondgya. *hogy ne szeresétek az világot. se azokat mellyek az világban vannak. ha*

* Eccl. 1.

* philipp¹¹¹⁹ 3

¹¹¹⁷ nincsen [c-t-ből javítva;] nagyobb kedveség. [b-k-ből jav.]

¹¹¹⁸ kel [Beszúrás.] [Az 1-13 intés szövege végén, lapszéllességű aláhúzás van.]

¹¹¹⁹ philipp <2> [?] 3

*1 joan. 2.

*S. Augs.
tract. 1. in
epist. s. joan.

valaki szereti az világot, nincsen, abban. az atyának szerelme.
mert valami ez világban vagyon., mind testnek kívánsága.
szemeknek bujálkodása. életnek kevélysége. ez világ el mulik.
és az ő kívánsága is.* erre mondgya sz. agoston. válasz
15 mellyikét akarod. vagy az világi dolgokat, szeretni,¹¹²⁰ és azok-
kal. el mulni. vagy az örökké való jokat, és örökké élni az
Istenel.*.

Utolsó Rész

Az álhatatosan., végig¹¹²¹ való meg maradásról. az jóban.

20 Kedves fiam, ez az utolsó intésem maradt még hátra.
azt kívánom hogy ez a rész tegye az eddig való oktatásimot
tökéltesé. mivel ez mindeniknél szükségeseb. mert az jó
erkölcs uttyában lépni. és abban csak egy kevés ideig
maradni. semmit nem használ. ha¹¹²² abban álhatatosan
végig meg nem maradtz. mert az jó életet, az végig való
15 meg maradás koronáza, és jutalmaztattya meg. és is fejezi
bé.¹¹²³ az üdvéségnek nagy munkáját, vezetvén tégedet az
örökké való boldogságnak. kezdetire.

fiam igen nagy boldogság¹¹²⁴ az ki iffiuságában hív volt
az Isten kegyelmihez. és meg tartotta az jó erkölcsököt
20 midön az életnek valamelyik rendiben ment., de meg ellen-
ben nagy nyomoruság. ha azt az kötelességet el felejtet,
hogy az Istent kel szolgálni. és ha viszá élvén azokkal az
kegyelmeségekkel. mellyeket irgalmaságától vettél, azokat
nyomorultul el hagyod. hogy az rosztat kövesed. oh édes
25 fiam. nézd meg micsoda nyomoruság ez. azt mondgya az
böles. jaj tinéktek kik el vesztettétek az békeséges türest. el had-
tátok az jó utat. és az rosztat vetté-[155a:]tek elötökben. vallyon
s. mit cselekesztek. mikor meg látogat az ur*

*Eccle. 2.

30 fiam mit fognak az ilyenek felelni azon az rettentő napján
az Isten ítéletinek. midön elejekben adgya kegyelminek
sokaságát. midön szemekre hányva háláadatatlanságokat,

¹¹²⁰ szeretni, [Utólagos beírásnak látszik, nagyobbrészt a sorvégi
margón.]

¹¹²¹ végig [é-o-ból javítva.]

¹¹²² ha <csak> abban

¹¹²³ és [az] is fejezi bé. [A kéziratban hiányzik az az vagy (ez?) szó.]

¹¹²⁴ boldoság [Íráshiba.]

hüségtelességeket. és álhatatlanságokat szolgálattýában. az
ö vakságokat, az mellyel el hadták ötet. holot minden jonak
ö az kut feje. és az üdveségnek adoja. *nem let volnaé job*
azoknak, mondgya sz. péter. hogy meg ne üsmérték volna
5 *az igazság uttyát. hogy nem mint annak üsméreti után az*
*nékik adatot tudománybol hátra állani**.

*2 petr..2.

10 Az bizonyos hogy az iffiuságban valo jó élet. szükséges.
az jó végnek¹¹²⁵ el éérésére, de az is bizonyos hogy abban
nem mindenkor maradnak meg, hasonlot látunk az emberek-
ben, valamit az fákban, az kik tavaszal szép virágokat
hoznak. de őszel gyümölcstelenek. az szent irás egy néhány
példát ád előnkben. olyanokrol, kik iffiukoroktol fogvást
végig az jó erkölcsökben meg maradtak. de olyanokat is ád
15 előnkben. kik álhatatlanok voltak, hogy meg mutasa evel
az embereknek. hogy álhatatosak legyenek az jó utban.

Ezt az igazságot láttyuk az joas király példájában. az kit
is már egy néhányszor hoztam elő. ki iffiuságától fogva
negyven esztendeig az jó erkölcsben éle. de azután az bál-
ványozásban esék.

20 Ez iránt az salamon példája még rettentőb, mert az Isten
ennek az fejdelemnek mindenekben nagyon kedveze.*
nagy gond viselésel is nevelteté. az mint maga mondgya. *
szentül és tökéletesen éle iffiuságában * olyan boldog
is vala. hogy az Isten maga beszelle véle. és szabadcságot
25 ada néki. hogy kérhetne tőlle. mindent az mit akarna*.

*2 reg. 12.

*prov. 4. 3.

*sap. 5. v. 7.

8. et. 9.

*3 reg.

30 Ő pediglen olyan. bölcsen viselé magát. hogy nem kére,
se gazdagságot. se dicsőséget. se semmit olyant. az mi
után az iffiu elme olly igen sohajt. hanem csak jó erkölcsset,
és bölcseséget kére.*.

Ez az Istennek ollyan igen tették. és ollyan bölcseséget
ada néki. hogy se ő előtte, se utánna, soha embernek
nagyob bölcsesége¹¹²⁶ nem vala.* evel az bölcseséggel tölté el
életinek nagyob részit. [155b:] az Istennek kedviben lévő.
és az emberek nagyon tisztelék, mindenünnen, hozája¹¹²⁷
35 mennek vala. halgatni bölcseségit. az ő népit nagy bölcse-

*3 reg. 4.

¹¹²⁵ * az jó vég(re)nek <valo éérésre> el éérésére [A javítások a tör-
lések fölé írva. 1744.]

¹¹²⁶ bölcsesége <v> nem vala.

¹¹²⁷ hozajá [Ékezethiba.]

* Ecclie. 12.

ségel igazgató, és oktató az Isten szolgálattýára. azokkal az oktatásokkal. melyeket írta az szent lélek által,* fiam mind ezek után ki hihetné el. ha az szent írás nem mondaná. hogy ez az példa nélkül való, nagy bölcseségű ember. olly nyomorultul meg essék. az ő nagy elméje meg homályosodék, és az aszonyokhoz való szeretettől meg hagyá magát győzetni, és így egy kevés idő alatt el veszté minden bölcseségit, és ő aszszonyival. bálványozó lön.*

* 3 reg 11.

Óh emberi nyomoruság, mely nagy vagy. ! óh embereknek gyengesége, és álhatatlansága, ki nem rettegne, ezután az rettentő példa után. ha az ilyen nagy bölcseségű meg esik, hogy ne félne az alá való., jaj hát, jaj azoknak, az kik meg nem maradnak végig az jobban. és az kik az jó erkölcsnek uttyát el hadgyák. és az véteknek uttyát követik..

* philip 2.

oh édes fiam, tanuld meg ebből, hogy rettegéssel, és félelemmel munkálkodgyad üdveségedet* mindenkor magadra vigyáz. és magadnak ne hidgy. és az, az ki gondollya hogy áll. vigyázon hogy el ne esék.* és az ki végiglen meg marad, az üdvezül.* kérlek hát hogy ezekre vigyáz

* 1 cor. 10.
* matth. 24

Először. légy hü az Isten kegyelmihez. mert valamint az concilium mondgya. *hogy ha mi el nem hadgyuk az Isten kegyelmit. el is végzi mi bennünk. az jó cselekedetet melyet el kezdet. adván arra akaratot, és tehetséget.**

* deus enim nisi¹¹²⁸ ipsi illius gratiae defuerint sicut coepit opus bonum ita perficiet operans velle. et perficere. Concil. trid. sess. 6. C. 32.

2. hogy mindenkor az alázatoságban ély. az félelemben, és az magadnak való nem hitelben. az jonak cselekedetiben. valamint az sz. Concilium taníttya. *hogy mindennek az Isten segítségiben kel erős bizodalmit vetni, de mind azon által azok kik azt gondollyák hogy állanak. tarttsanak az eséstől, félelemmel, és rettegéssel munkálkodgyák üdveségeket. az vigyázásokkal, alamisnálkodással. imádságokkal. böjtölésekkel. es az.¹¹²⁹ tiszta étellel, féltniek kel. mert még nem az dicső-[156a:]ségben. hanem az reménségben születettek ujonnan, és még az test ellen kel hartzolniok. az ördög és az világ ellen. és győzedelmet nem vehetnek. ha csak Isten kegyelmével az apostol szavát nem*

¹¹²⁸ nisi <illius> ipsi illius

¹¹²⁹ es az. [Beszúrás.]

*követik, az ki arra int, hogy nem kel az test szerént élni. mert ha az szerént élünk, meg halunk, hogy ha pedig az testi cselekedetet magunkból ki töröllyük. élni fogunk.**

* verum tamen qui se existimant stare. videant ne cadant. et cum timore et tremore salutem suam operentur in laboribus. in vigiliis. in elemosinis. in orationibus. et in oblationibus. in jejuniis. et castitate. formidare enim debent. scientes quod in spem gloriae et non dum in gloriam renati sunt. de pugna quae super est cum carne. cum mundo. cum diabolo. in qua victores esse non possunt. nisi cum dei gratia apostolo obtemperent. dicenti. debitores. facti sumus non carni ut secundum carnem vivamus. si autem spiritu facta carnis mortificaveritis. vivetis Sup..

3. hogy erre az ött dologra igen vigyázz. 1. hogy el kerül-
5 lyed az Isten meg bántására vivő alkalmatoságokat, mert az ki az veszedelmet nem kerüli, abban esik. 2. az resztsé-
ben. és az meg hidegülésben ne esél. mert az vétkekre viszen,
3. tavoztasd el az fogytkozásnak vétkit, és azok között¹¹³⁰
kik az te rended köteleségivel ellenkeznek. mert ez, az leg
10 jób erkölcsüeknek¹¹³¹ is meg történik. nem vigyázzván némely köteleségekre. 4. oltalmazad magadot. az magad¹¹³²
el hittségtől. mert ez. az áitatoság közi is bé lopja magát. 5. kerülöd el az bocsánando vétket. mert ha azt el mulatod.,
halálosra vezet. valamint az böles mondgya. *hogy az ki az*
15 *keveset meg veti, lassanként el esik**

*Ecc1. 19.

4 Visgáld meg gyakorta az lelked állapottyát. az magad
szokásit. hajlandóságidot, azokat meg üsmérvén,¹¹³³ meg
is jobbithassad. annak okáért jól meg vizsgálván természet-
det. kívánnyad magadot hová tovább alkalmatosabá tenni az
20 Isten szolgálattýára. hogy pedig abban álhatatos lehes. kérjed azt minden nap az Istentől. az kristus azt mondgya
hogy vigyázni, és imádkozni kel. az concilium azt tanittya.
hogy az hiveknek, és még az szenteknek is kel az Isten
segittségit kérni. hogy az jó véget el érhesék. vagy az jó
25 cselekedetekben meg maradgyanak.*

*Concil arau-
sic 2. Cap. 10

Oh. édes fiam. micsoda boldog volnál. ha még gyermeksé-
gedben el kezdvén az Istennek szolgálni. és azután is egész
életedben el mondhatnád Davidal. *Isten. tanítottál engemet*

¹¹³⁰ azok között [k-a-ból javítva.] kik az te rended(nek) köte-
leségivel

¹¹³¹ erkölcsüeknek [Második k-n-ből javítva.]

¹¹³² magad [g-d-ből javítva.]

¹¹³³ meg üsmérvén, <me> meg is [Törlés tollhiba miatt.]

az én gyermekségemtől fogvást. és mind ez mái napig hirdetem
az te csudálatos dolgaiddot. vénségemig, és az én meg öszülésemig,
Istenem ne hadgy el engemet. miglen hirdessem az te hatalmas-
ságodot.*

*psal. 70.

- 5 [156b:] Mind ezek után kedves fiam, emlékezel meg arról,
hogy az élet csak el mulik, az halál siet, és az örökké valóság
közelget. az élet olyan mint egy szem pillantás. és ezen az
szem pillantáson füg az örökké valóság. oh szem pillantás,
10 óh örökké valóság! töltcsük leg aláb ezt az szem pillantást
az mi teremtönk szolgálattában. mert ő. örökké valo szol-
gálatot érdemel mi töllünk. adgyuk magunkot egészen
ebben az halando életben. annak az joságnak. az ki magát
adgya nékünk egészen az örök életben. ne légyen soha
rom. 8. semmi is. az mi bennunket el választhason szolgálattától.
15 kicsoda szakaszthat el minket az kristusnak szerelmetől*
oh kedves fiam kérjük az Istent, mondván. oh Istenem ne
engedgyed azt hogy el vályyunk, de söt még cselekedgyed¹¹³⁴
irgalmaságodbol. hogy az mi szívünk; hozzád légyen kap-
csolva. és¹¹³⁵ szent akaratodot követvén mindenekben;
20 álhatoságal szeresünk ez életben, és hogy örökké szeresünk.
imádgjunk, és dicsérjük az¹¹³⁶ az égben. az hol élsz, és
uralkodol., tied az dicséret. az dicsőség¹¹³⁷ az tisztesség.
az erő. és az hatalom, most és, mind öröké Amen.

V E G E

- 25 Légyen edes jesusom szent nevednek. dicséretire ez az
munkám. légyen lelkemnek hasznára. gyermekemnek. és
mind azoknak kik olvasák, lelkeknek üdveségekre. hálákat

¹¹³⁴ cselekedgyed [Utolsó e—o-ból, vagy a-ból javítva.]

¹¹³⁵ és <az ö> szent akara<ttyát>todot

¹¹³⁶ az az égben. [Sorvégen és új sor elején.]

¹¹³⁷ az dicsőség <és az> az tisztesség. [Törlés a sor elején; az <az>
fölé írva. — A befejező sor után, a *Vege* fölött lapszélességű alá-
húzás van.]

adok uram hogy el kezdted. hálákot adok¹¹³⁸ hogy el végeztetted velem tiéd légyen. mindenkor. mindenben, és mindenért az dicsőség.

Constanczinapoli Pérában.¹¹³⁹

1744..

¹¹³⁸ adok [*d-k*-ből javítva.]

¹¹³⁹ Constanczinapoli Pérában. [Későbbi írás halvány tintával, talán 1744 utáni; mintha idegen kéz írásának látszanék.] 1744.. <rodosztó.> [első *4*-es *2*-esből javítva (1724-ből 1744-re)! L. a kézirát címlapját is!]

[157a:] ENNEK AZ KÖNYVNEK TÁBLÁJA

Első szakasz.

- Első Rész*¹¹⁴⁰ Mi végre teremtett az ember.¹¹⁴¹ pag. 1. [6a]
2 *Rész*¹¹⁴² az kereszttség kegyelmére valo hivatalrol.
pag. 6. [8b]
*Első articulus.*¹¹⁴³ az keresztényi hivatalnak mi voltárol.
pag 6. [8b]
2 *articulus.* az keresztényi hivatalnak nagy voltárol pag.¹¹⁴⁴
8. [9b]
3 *Rész.* hogy az Isten kívánnya. es kedvelli az iffiak szolgálattyát. pag 11. [11a]
4 *Rész* hogy az Isten kívált képpen szereti az iffiuságot
pag. 14. [12b]
5. *Rész* hogy azok kik iffiuságokban nem adgyák magokat
az Isten szolgálattyára. nagyon¹¹⁴⁵ meg banttyák ötet.
pag. 23. [15b]
6 *Rész* hogy az Isten utállya az rosz erkölcsü iffiakot. pag.
27. [17b]
7 *Rész.* hogy rend szerént, az iffiuságban¹¹⁴⁶ valo időtől
füg az üdveség pag. 29. [18b]
8. *Rész* hogy azok az kik az jó erkölcsben¹¹⁴⁷ foglalták
magokat iffiukorokban rend szerént meg is tarttyák azt
végig pag. 32. [20a]
9 *Rész* az sz irásból valo példák azokrol kik jo erkölcsüek
lévén iffiuságokban abban meg is maradtanak. pag. 34.
[21a]

¹¹⁴⁰ Rész [R-a-ból? javítva.]

¹¹⁴¹ az az ember. [Sorvégen és új sor elején.]

¹¹⁴² <Első articulus. az keresztényi hivatalnak mi voltárol.> [Két sorral alább újra leírva.]

¹¹⁴³ articulus. [l-s-ből javítva.]

¹¹⁴⁴ pag. <6.> 8.

¹¹⁴⁵ nyagyon [Elírás.]

¹¹⁴⁶ iffiuságban [g-b-ből javítva.]

¹¹⁴⁷ erkölcsben [er-és-ből javítva.]

- 10 *Rész* hogy azok, kik iffikorokban az rossz erkölcsre adgyák magokat, nehezen térnek ki abból, vagy talám soha sem, pag.¹¹⁴⁸ 40. [24a]
11. *Rész.* példák azokról az kik meg tértenek iffiuságoknak rossz erkölcséből pag. 44. [26a]
- 12 *Rész.* pelda azokról kik soha meg nem tértenek. iffiuságoknak rossz erkölcséből. pag. 48. [28a]
13. *Rész.* hogy micsoda rossz származik az iffiuságnak rossz élettyiből pag. 52. [30a]
- Első articulus* az iffiuságokban való vétkek, sokaknak rövid életet okoznak, pag. 52. [30a]
- 2 *articulus.* az iffiuságnak vétkes élettyétől származik az elmenek meg homályodása. és az rossz erkölcsben való meg keményedés, pag. 54. [31a]
- 3 *articulus* hogy mennyi sok szép reménségeknak veszedelmit okozza, pag. 55. [31b]
- 4 *articulus* hogy az vétkeknek el áradása az emberek között, az vétkes iffiuságtól származik pag. 58. [33a]
- 14 *Rész.* hogy az ördög minden erejével azon vagyon, hogy az iffiakot az rossz¹¹⁴⁹ erkölcsre fordítsa pag. 60. [34a]
- [157b:] 15 *Rész* mind azoknak bé fejezése, valamelyeket mondottam az első szakaszban, pag. 62 [35a]

Második szakasz

Az iffiuságban, az jó erkölcsre való szer tevének modgyáról. 66. [37a]

Első Rész hogy miben áll, az jó erkölcs, pag. 67. [37b]

2 *Rész* ha jó erkölcsű akarsz lenni azt kívánod kel, pag. 69. [38b]

3 *Rész* hogy az imádság harmadik modgya az jó erkölcs el nyerésinek, pag. 70. [39a]

4. *Rész* hogy az oktatást, szeretni és keresni kell, pag. 72 [40a]

5 *Rész* hogy micsoda szükségünk van olyanra, az ki az jó¹¹⁵⁰ erkölcsnek uttyán vezesen bennünket, pag 73 [40b]

¹¹⁴⁸ pag. [a - g-ből javítva.]

¹¹⁴⁹ az rossz [az z-je r-ből javítva.]

¹¹⁵⁰ jó [Ékezethiba.]

- 6 *Rész* az gyonásról az generalis Confessoriol. pag 76. [42a]
- 7 *Rész* az rend szerént valo gyonásról. pag. 79. [43b]
- 8 *Rész* az gyonásról valo hasznos intések. pag. 81. [44b]
- 9 *Rész* az ur vacsorájáról. pag. 84. [46a]
10. *Rész* az Communioniol. pag. 85. [46b]
- 11 *Rész* az reggeli imádságról. pag. 87. [47b]
12. *Rész* az estvéli imádságról. pag. 89. [48b]
- 13 *Rész* az szent miséről. pag 92. [50a]
- 14 *Rész* az munkárol. és az időnek töltésiről. pag 93. [50b]
- 15 *Rész* az magok meg üsmerése szükségés az iffiaknak.¹¹⁵¹ pag. 94. [51a]
- 16 *Rész* hogy az jó könyveket kel olvasni pag. 97. [52b]
- 17 *Rész* az jó társaságról. pag. 100. [54a]
- 18 *Rész* az Boldogsagos szüz. és az sz.josephez valo áitatoságról pag. 101. [54b]
- 19 *Rész* az örző angyalhoz valo áitatoságról. az sz. patronusodhoz. pag. 105. [56b]
- 20 *Rész* az innepeknek. de főképen az vasárnapoknak üllesekről pag. 107. [57b]
- 21 *Rész* hogy az Isteni szolgálatra. az parochialis templomban kel menni pag. 111. [59b]

Harmadik szakasz

hogy micsoda akadallyok fordittyák el az iffiakot az jó erkölctől pag. 117 [62b]

Első Rész első akadállya az iffiak üdveséginek az tudatlanság pag. 117. [62b]

2 *Rész* az második, akadály. az szüléknek nagy kedvezésetől. rosz példa adásoktól. és az gyermekeknek rosz oktatás adástól vagyon pag. 119. [63b]

3 *Rész* az harmadik akadállya az iffiak üdveséginek az ö engedétlenségektől, vagy szo fogadatlanságoktól vagyon. pag 123. [65b]

[158a:] 4 *Rész* negyedik akadály. az alhatatlanságtól vagyon. pag. 126. [67a]

¹¹⁵¹ iffiakk.

- 5 Rész az ötödik akadály. az jó cselekedetnek szégyenitől
 vagyon pag 129. [68b] -
- 6 Rész az hatodik akadály az rosz társaságtól vagyon.
 pag. 131. [69b]
- 1 *articulus* hogy micsoda ártalmas az rosz társaság. pag.
 131 [69b]
- 2 *articulus.* hogy ket dolog ártalmas. az gonoszok társa-
 ságában. pag 133. [70b]
- 3 *articulus* hogy négy féle rosz társaságot kel el kerulni
 pag. 125.. [71b]
- 7 Rész az hetedik akadály az iffiak üdveségeknék az
 henyeléstől vagyon pag. 126. [72a]
- 8 Rész az nyolczadik akadály az szemérmertlenségtől
 vagyon. pag. 129. [73b]
- 1 *articulus* hogy az tisztátalan véték: leg nagyob ellensége
 az iffiuságnak. es hogy az egyedül töb iffiakot kárhoztat
 el. mind sem minnyájan az töb¹¹⁵² vétkek pag. 130. [74a]
2. *articulus* hogy micsoda keserves dolgok követik az tiszt-
 átalan vétket. pag. 132. [75a]
- 3 *articulus* pelda az szerencsétlenül valo halálokról azok-
 nak,¹¹⁵³ kik erre az tisztátalan vetekre adtak magokot
 pag. 136. [77a]
- 4 *articulus* hogy micsoda modal kel az tisztátalanságot
 meg orvoslani¹¹⁵⁴ és hogy még eleinte kel ellene állani.
 pag. 139. [78b]
- 5 *articulus* hogy el kel kerülni az tisztátalansagra vivő
 okokot pag 140 [79a]
6. *articulus* az tisztátalanság ellen valo hasznos orvoságok
 pag. 143 [80b]
- 9 Rész az kísértetekről. pag 145. [81b]
- 1 *articulus* hogy mi légyen az kísértet. es hogy lehesen azt
 meg üsmérni. hogy ha az kísértetben vetekben estél.
 pag. 145. [81b]
2. *articulus* hogy el nem lehet kerülni hogy ne kísértésél.
 azért idején kel készülni annak ellene allására. pag. 146.
 [82a]

¹¹⁵² az töb <te> vétkek

¹¹⁵³ azokk,

¹¹⁵⁴ meg orvoslani <p> és hogy

- 3 *articulus* az kísértetben levő elmét meg erősítő gondolatok. pag. 148. [83a]
- 4 *articulus* hogy mit kellesék cselekedni az kísértetekben. pag. 150 [84a]
5. *articulus* hogy micsoda mesterségekel csallya meg az ördög az embereket. az kísértetben. fő kép az iffiakot pag. 152 [85a]
- 6 *articulus* hogy micsoda vétkekben esnek az iffiak az kísértetekkor. pag. 154 [86a]
- [158b:] 7. *articulus* hogy mit kellesék azután cselekedni.¹¹⁵⁵ midőn az kísértet meg győződ pag. 156. [87a]
- 8 *articulus* pelda hogy mi képpen kellesék az kísértetek ellen állani pag. 157 [87b]
- 10 *Rész* azokról¹¹⁵⁶ az akadallyokrol az kik főképen az gazdag iffiakot illetik pag. 159. [88b]
- 11 *Rész* azokrol az akadallyokrol melyek az nemeseket illetik pag. 162. [90a]

Negyedik szakasz

- Azokról¹¹⁵⁷ az jó erkölcsökről melyek szükségesek az iffiuságban.¹¹⁵⁸ pag. 165. [91b]
- Első Rész* hogy az iffiaknak az kristus jesust kel például vennie. pag. 165. [91b]
- 2 *Rész* az Isteni félelemről pag. 167. [92b]
- 3 *Rész.* az Isteni szeretetről pag. 168. [93a]
- 4 *Rész.* az atyákhoz való szeretetről pag. 171 [94b]
- 5 *Rész* hogy meg kiket kel masokot is becsülni az iffiaknak.¹¹⁵⁹ pag. 174. [96a]
- 6 *Rész* az oktatásnak szeretetiről pag. 175 [96b]
- 7 *Rész* az engedelmeségről.¹¹⁶⁰ pag. 175. [96b]
- 8 *Rész* az tisztaságról. pag. 176. [97a]
- 9 *Rész* az szemérmeteségről. pag. 177. [97b]

¹¹⁵⁵ cselekedni. [*d-k*-ből javítva.]

¹¹⁵⁶ azokrol [*l-k*-ből javítva.]

¹¹⁵⁷ Azokrok [Íráshiba.]

¹¹⁵⁸ iffiuságban. [*ban-a*-ja fölött áthúzott ékezet.]

¹¹⁵⁹ iffiak̃k.

¹¹⁶⁰ engedelmeségről. [Első *g-d*-ből javítva.]

- 10 Rész az beszédben való szemérmességéről pag 178. [98a]
- 11 Rész az rossz nyelvről, és az esküvésről. pag. 180 [99a]
 Az¹¹⁶¹ ember szollásról. pag. 182 [100a]
 Az veszekedésről. pag 183 [100b]
 Az szó hordásról. pag 183 [100b]
 Az hazugságról. pag 184 [101a]
- 12 rész az mértékleteségről. pag 186. [102a]
- 13 Rész az haragról pag 188. [103a]
- 14 Rész. az felebaráttal való békeségről, az veszekedésről, és az gyűlölködésről pag. 191 [104b]
- 15 Rész az meg bántódásért való bocsánatrol. és az boszu állásról pag. 193. [105b]
- 16 Rész az felebaráti szeretetről. pag 196. [107a]
- 17 Rész az felebaráti szeretettel való intésről es micsoda kötelesség mast meg gátolni rossz cselekedetiben. ha lehet. pag 199. [108b]
- 18 Rész az barátságrol pag. 203. [110b]
- 19 Rész. az játékról, és az mulattsagokrol. pag 206. [112a]
- 20 Rész az fősvénységről. pag. 207 [112b]
- 21 Rész az alamisnárol. pag. 210. [114a]
- 22 Rész az alázatoságról. pag. 213. [115b]

ötödik szakasz.

Az élet rendinek választásáról. pag. 217. [117b]

Első Rész micsoda szükséges legyen az¹¹⁶² élet rendinek jól meg választása pag. 217. [117b]

2 Rész hogy rend szerént micsoda vetekben esnek az választásban pag. 219. [118b]

[159a:] 3 Rész micsoda modal kel választani az életnek rendét. és hogy az iffiúságban való jó élet ahoz igen szükséges. pag. 221 [119b]

4 Rész hogy jól meg választani lehesen pedig az életnek rendit szükséges arról gondolkodni még az idő előtt pag. 223. [120b]

¹¹⁶¹ Az [A – a-ból javítva.]

¹¹⁶² az az élet [Sorvégen és új sor elején.]

- 5 *Rész* hogy micsoda modal kel az élet rendinek választásáról végezni pag 224. [121a]
- 6 *Rész* hogy mit kellesék¹¹⁶³ Cselekedni mikor abban az időben lesz. hogy valamely rendet válasz. pag 225. [121b]
- 7 *Rész* hogy micsodásnak kel azoknak lenni, az kiktől tanácsot kérdesz ebben az dologban. pag. 228. [123a]
- 8 *Rész* hogy az atyáknak, es az¹¹⁶⁴ atyafiaknak tanacsokat bé kellé venni ebben az dologban pag 228. [123a]
Hogy az attyák miképpen cselekedgyenek: midőn valamely hivatalra adgyak gyermekeket. pag 230. [124a]
- 9 *Rész* az életnek külömb külömb féle rendeiről először az egyházi rendről pag. 234. [126a]
1. *articulus* az egy házi rend köteleséginek. és veszedelmes voltának nagyságáról pag. 235 [126b]
2. *articulus* az egy házi rendre valo hivatásról: pag. 237. [127b]
- 3 *articulus* hogy micsoda készüllettel kel lenni az egy házi rendhez. pag 238. [128a]
- 4 *articulus* ennek az resznek bé fejezése. pag. 240 [129a]
- 10 *Rész* az szerzeteségnek rendiről. 242 [130a]
1. *articulus* hogy mi legyen az szerzetes rend. annak micsoda köteleségei. hasznai, és veszedelmi vannak. pag. 243. [130b]
2. *articulus* hogy mi képpen lehesen meg üsmérni. az szerzeteségre valo hivatalt. pag. 244 [131a]
- 3 *articulus* arra időt kel venni. hogy meg lehesen üsmérni ha az szerzeteségre vagyé hivatalos pag 246 [132a]
- 11 *Rész* az külömb külömb féle világi életnek rendiről pag 248 [133a]
1. *articulus* az nagy renden valokrol. és azokrol. kiknek másokot kel igazgatni pag. 248 [133a]
2. *articulus* az itélő bíráknak es azoknak kik törvényes dolgokban forognak.hivatalyokrol. pag. 254 [136a]
3. *articulus* az udvari életről pag 257. [137b]
- 4 *articulus* az hadi rendről. pag. 260 [139a]

¹¹⁶³ kellesék <g> Cselekedni

¹¹⁶⁴ es az <at> atyafiaknak [Törlés a sor végén.]

- 12 *Rész az házasnagnak rendiről pag 264 [141a]*
1. *articulus* hogy mit kel meg üsmérni az házasnagnak rendiben pag. 264 [141a]
 2. *articulus* hogy micsoda készülettal kel lenni az házasnagnak rendihez. pag 266 [142a]
 - 3 *articulus* ennek az résznek bé fejezése. pag. 270 [144a]
- 13 *Rész igen szükséges oktatások kik az olyan iffiaknak¹¹⁶⁵ valok. az kik már az világban kezdenek lépni pag. 272. [145a]*
- [159b:] 1. *oktatás.* hogy¹¹⁶⁶ az iffiuságból valo ki kelésnek ideje. és az világban valo menetel. leg veszedelmeseb. és sokan is vesznek el. pag. 273. [145b]
2. *oktatás* hogy egy íffiú embernek az ki az világban megyen. leg első gondgyának annak kel lenni, hogy meg tarttssa, és kövesse az jó erkölceset. mellyeket iffiuságában vet magához pag. 274 [146a]
 - 3 *oktatás* hogy igyekezék az rosz társaságot el kerülni. pag. 275. [146b]
 4. *oktatás* hogy még idején kel valamely munkára adni magát mivel az henyéllés igen veszedelmes abban az időben. pag. 276. [147a]
 - 5 *oktatás* vigyázon arra hogy ezt az három dolgot el kerüllye. az játék az bór, az tisztátalan élet pag. 277. [147b]
 - 6 *oktatás* hogy mikor valamely rendet választanak nem kel az iránt kételkedésben lenni. pag. 277. [147b]
 - 7 *oktatás* hogy még előre meg lássa az ő rendinek kötelesegeit és veszedelmit pag. 278 [148a]
 - 8 *oktatás* hogy még idején ahoz szoktassa magát hogy az jó erkölcsnek cselekedetit ne szegyenellye pag. 279 [148b]
 - 9¹¹⁶⁷ *oktatás* arra vigyázon. hogy igazán valo és nem külső képpen valo jó erkölcsü legyen pag. 280 [149a]
 - 10 *oktatás* hogy magát meg gyarapittsa hová tovább jobban az hitben. és az vallásban pag. 282 [150a]

¹¹⁶⁵ iffia[~]kk

¹¹⁶⁶ h az [h íráshiba *hogy* helyett.]

¹¹⁶⁷ <1> 9 [9-es 0-ból javítva.]

- 11 *oktatás* hogy erősítse magát az keresztényi rend tartásokban. az mellyek ellenkeznek az világal pag. 284. [151a]
- 14 *Rész* az keresztényi tartásokrol valo intések. pag. 284. [151a]
- 1 *intés* hogy mi nem az mostani, hanem az más életben valo boldogsáért teremtettünk. pag. 284. [151a]
- 2 *intés* hogy ez életben nincsen nagyob dolog az üdveségnél. pag. 285. [151b]
- 3 *intés* hogy az üdveséghez. munka. és fáradtság¹¹⁶⁸ kívántatik pag. 285 [151b]
- 4 *intés*.¹¹⁶⁹ Hogy ebben az életben leg nagyob gondunknak arra kell lenni hogy az Istennek tessünk, és az ő kegyelmében élünk. pag. 285. [151b]
- 5 *intés* hogy az Isten kegyelmében nem lehet, ha telyeségel fel nem teszed magadban hogy soha halálos vétetek meg nem bántod. 286. [152a]
- 6 *intés* hogy az ember nagyob roszban nem eshetik avéteknél. pag. 286. [152a]
- 7 *intés* hogy aleg nagyob veszedelem a halálos vétetekben meg halni. pag. 287. [152b]
- 8 *intés* hogy ebben a nyomoruságban sokan esnek. főképpen azok, kik erről, leg kevesebet gondolkodnak pag. 287. [152b]
- 9 *intes* hogy gyakran kell gondolkodni a halálrol, az itéletről, és az örökkévalo boldogságról pag. 288 [153a]
- 10 *intés*. hogy az Istent. magáért kell szolgálni, és szeretetből. pag. 288 [153a]
- [160a:] 11 *intés*¹¹⁷⁰ hogy a mi tselekedetinket. az Isten törvényéhez, a kristus példájához, és tanításához kell szabnunk.és nem avilághoz. se mások példájokhoz, se ne aszokáshoz. pag. 289. [153b]

¹¹⁶⁸ fáradtság [g-k-ból javítva.]

¹¹⁶⁹ [Kelemen József lektori véleménye szerint a 4 *intés*.-től végig, későbbi kézírás, valószínűleg 1744-ből vagy még későbbi évből, de szerintünk toll- és tintacsere következménye is lehet az eltérőnek látszó írás.]

¹¹⁷⁰ [A 11 *intés*-től végig: nem kéthasábosan, hanem a lapon végig írt hosszú sorok.]

12 *intés* hogy a világ minden itéletiben, és szokásiban meg
tsallya magát. pag. 289. [153b]

13 *intés* hogy a földi dolgokat meg kell vetni. és tsak az
Istenhez kel kapsolni magadot 290. [154a]

Utolso Rész Az alhatatosan végig valo meg maradásrol a
joban. 291.¹¹⁷¹ [154b]

¹¹⁷¹ 291. [1-es 2-esből javítva. — A táblában az első és az ötödik szakasz részletezése végén nincs aláhúzás; a 2, 3, 4. szakasz végén hasábszélességű aláhúzás van a kéziratban.]

JEGYZETEK

Mikes ÖM IV. kötete az előző kötetekben lefektetett és bevált kiadási elvek alapján készült. A betűhív szövegközlés alapjául az időrendben következő végleges szerzői kéziratok rendjében *Az Ifjak Kalauza* kézírata szolgált.

A *Kalauz* esetében az autográf kézirat utolsó változatát, a véglegesnek ismert szerzői tisztázatot vettük alapul. Ugyanis az 1724-ben lefordított, majd 1744-ben javított kéziratot követő 1751-i új átdolgozás olyan mérvű volt, hogy az 1724–44-es kézirat szövegváltozatnak minősül. Ezt Kelemen József gondos lektori jelentése is megerősítette. A *Kalauz* 1724/44-es változata variánsként követi a főszövegbe került végleges 1751-i átdolgozást.

A kötet főszövegében és variáns kéziratában idegen kéz nyoma látszik. A Mikes kezétől eltérő írásrészekre főlhívjuk jegyzetben a figyelmet akkor is, ha nem tudjuk teljes bizonyossággal eldönteni, hogy idegen tollvonásról van-e szó. A variáns szövegéhez kapcsolódó lapalji szövegkritikai jegyzetekben lehetőség szerint megkülönböztettük azokat a javításokat, amelyek 1744-ből valók; ezek a jegyzetszámhoz egy külön csillagot kaptak. Mikes aláhúzásait a kiadványban kurziváltuk. A kéziratok lapszélességű, szerkesztési rendeltetésű aláhúzásait elhagytuk, de a lapalji szövegjegyzetekben erről folyamatosan jelzést adunk.

A *Kalauz* variáns-szövegéhez nem adtunk újra tárgyi jegyzeteket, mivel a tárgyi jegyzetek a *Kalauz* főszöveggént közölt végleges átdolgozásához kapcsolódnak. A tárgyi jegyzetek a főszöveg, ill. a variáns közlése után következnek.

A kézíratszámozás és a lapkezdet jelölésére továbbra is a kézírattári levél-számozást használtuk, s a szögletes zárójelben a recto/verso oldalt is jelöltük. A sorokat paginánként ötösével számoztuk; az áttekinthetőség kedvéért a tárgyi jegyzetekben a kiadás lapszáma mellett erre a sorszámozásra is hivatkozunk. (A sorok közé beszédett latin petit margószöveg nem számít bele a sorszámozásba.)

A főszövegben a margóról a tükörbe a sorok közé beszédett petit latin margószöveg sorkezdetét azonos csillaggal láttuk el; ezzel a csillagtípussal jelöltük meg a nyomtatásban a bal- és jobboldali margón azt a sormagasságot s helyet, ahol a latin margószöveg kezdődött a kézirat margóján.

A főszöveg és a variáns együttes szövege új vizsgálódási anyagot nyújt Mikes nyelvi és stilisztikai szempontú tanulmányozásához, helyesírásának és írásmódjának fejlődéstörténeti értelmezéséhez, valamint fordítói gyakorlatának jobb megértéséhez. Fokozottan figyeltünk mindarra, ami az író kiejtése, hangjelölése vagy szövegének értelmezése szempontjából fontos lehet. Az ejtésen alapuló egyszerű íráshibák javítását és átírását még elvszerűbben mellőztük, s a fordítás szövegét változatlanul hagyva, az általunk javított alakot vettük lapalji jegyzetbe. Ritkán, s csak azt írtuk át a főszövegben szövegkritikai jegyzet kíséretében, ami félreértésre adhatna okot, s azt ma-

gyaraztuk tömören, ami az író stilizálása és nyelvi fantáziája, fordítói eljárása szempontjából figyelemre méltó.

Mikes a bibliai részleteket és idézeteket hol önállóan, hol pedig Káldi szövegének fölhhasználásával vagy átalakításával fordítja. A nyelvi alkalmazás módjaira a tárgyi jegyzetekben esetenként kitértünk. Ezek a bibliai szövegrészek tanulságos helyesírási, hangtani, nyelvi vizsgálódásokra adnak alapot, akárcsak Mikes szó- és kifejezéskincsére, a fordító nyelvében tükröződő fogalmi, tárgyi és fogalomtörténeti részletekre, a fontosabb nyelvtani sajátosságok és szerkezetek rögzítésére, közmondásokra, szólásokra stb. vonatkozó utalások. Ezek azonban már nem olyan bőségesek, mint a *Törökországi Levelek* vagy a *Mulatságos napok* kiadásában, mert ezzel kapcsolatos nyelvészeti szakirodalom jóformán nincsen.

Ebben a kötetben is utaltunk *Az Ifjak Kalauza* és a *Törökországi Levelek* közötti témák, motívumok, kritikai hangok és gondolatok rokonságára, anélkül azonban, hogy a fordításrészeket minden esetben közvetlen forrásnak tekintettük volna. Bár ezúttal figyelembe veendő, hogy Mikes egyik (téma szerint is) legkedveltebb olvasmányáról van szó.

A fordítással kapcsolatos jelenségek megvilágítására fölhasználtuk a franciaországi tanulmányutunk (1962) idején megkeresett és a nemzetközi kölcsönzés (Eötvös Könyvtár – OSzK) útján meghozatott francia forrásmű szövegét. De Mikes fordítói módszerének mélyebb elemzésére, a francia szövegrészek bővebb idézésére nem volt helyünk s módunk. Többször visszatértünk a fordító egyes kifejezéseinek francia változataira s jelentésárnyalataira. Az idézett francia szövegrészeket vagy szavakat a használt kiadás régi helyesírása szerint közöljük idézőjelben, lapszám (p.) megjelölésével. A *Kalauz* két fordításváltozata páratlan összehasonlítási alapot nyújt a fordító Mikes műhelytitkainak megismeréséhez.

Az MTA Irodalomtudományi Intézete XVIII. századi Kutatócsoportjának munkái keretében készült Mikes ÖM IV. kötetével kapcsolatos szerkesztési és sajtó alá rendezési feladatok 1971-ben fejeződtek be. Munkánk befejező szakaszában igyekeztünk érvényesíteni az első három kötet megjelenését követő bírálatok és kritikák tanulságait, meg a szóbeli tanácsokat és javaslatokat. A Mikes-kiadás tökéletesítését célzó szíves észrevételekért, amelyeket a befejező kötetek munkálataiban kamatoztathatunk, ezúton is köszönetet mondunk. Támaskodtunk a Mikes-kiadás időközben elhunyt irodalomtörténész lektorának, Zolnai Bélának korábbi önzetlen tanácsaira, továbbá Kelemen József igen alapos lektori jelentésére.

Kézirathagyomány

Az alábbiakban leírjuk a főszöveg és a variáns kéziratát. Mindkét kézirat mikrofilmje megtalálható Mikes címszó alatt az OSzK, az MTAK mikrofilm-tárában, valamint a kolozsvári EK-ban.

Az Ifjak Kalauza a Keresztyéni Áitatoságban 1751. A kávébarna színű újabb keletű egész bőrkötésre rá van ragasztva a régi barna töredékes, ronggált bőrfelület. Ezen egy tintával írt nagy 4-es van; alatta kisebb számmal írt 49-es áll. A 4° kézirat Mikes lapszámozásában 679 oldal. A kézirat elsősdott, rongált, restaurált felső fél címlapján kivehető nagy álló

betűk: AZ I. LAUZA TYÉNI GBAN nyomai láthatók. A bevezető részt (1a–8b) s az üresen hagyott 9ab–10ab leveleket a szerző nem számozta. Mikes lapszámozása a 12a-n kezdődik. A számozáskor 230 és 231 helyett tévedésből 240, 241-et írt, majd a 240-et áthúzta és 230-at írt alája, a 241-nél pedig a 4-est 3-asra javította. 349 után eltévesztette a lapszámozást és 350 helyett 400-at írt, s így folytatta 563-ig; ekkor észrevette a hibát, és 350-től újra számozta a lapokat. 577 helyett 578-at írt, majd a 8-ast 7-esre javítva folytatta 679-ig. A kéziratári levélszámozás 351 levelet jelöl. A kézirat első része penész vagy átázás következtében igen rosszul olvasható; hasonló a befejező rész állapota is. Tintaszíne általában egyenletesen barna, de a szöveg a kézirat vége felé az átütő tinta miatt nehezen olvasható. A középső rész a legépebb. Az egész kézirat szabályosan szerkesztett, egyenletes, nagyobb sorközü; javítás viszonylag kevés benne. Több utólagos javítás esetében Mikesétől eltérő betűtípusok (z, d) található a kéziratban; mintha idegen kéz nyomai volnának! A gyanús helyeket a szövegkritikai jegyzetekben megjelöltük. A fordító a hosszabb latin margószövegeket – a francia forráskiadás nyomdatechnikai megoldását követve – folytatólag beírta az alapszöveg megfelelő bekezdése alá, de igen apró betűkkel. A kézirat jellege szerzői tisztázat.

Lelőhelye és jelzete: OSzK Quart. Hung. 1099.

A variánsként közölt korábbi átdolgozás címe: *Az Iffiaknak kalauza az Isten uttyában. Az Sz. Írásból. és az Sz. Atyákból Szedegetett keresztényi oktatások ölt szakaszra osztva.* (Rodosztó.) 1.7(2)44. (2 jav. 4-re). Ez a kézirat is barna színű, egész bőrkötésű, 4° alakú. Mikes által írott és számozott 302 + 7 számozatlan üres kéziratoldal. Téves számozás: a 16–18. lap jelzése elmaradt; 124-től 133-ig kétszer van meg egymás után a lapszámozásban; kéziratári levélszámozás szerint 160 kéziratlevél. A címlap előtti 1ab–2ab, és a címlap versója 3b, valamint a végén a 160b üres. A 14a–17b rész (Mikes lapszámozásában 20–27) idegen kéz írása, hasonlít a rodostói György Deák kézírásához (Kiss István Magyar Phylosophya OSzK Quart. Hung. 122.). Ezt a kéziratot Mikes 1724-ben fordította le, majd 1744-ben hozzáfogott javíthatásához, de abbahagyta. A címlapon s a kötet végén törölte a város (Rodosztó) nevét, és az évszámot mindkét helyen 1744-re változtatta. A kézirat szövegének végén, a tábla előtt (156b) odajegyzett *Constanczinapolyi Pérában.* mintha nem Mikes kézírása lenne, de ez nem állítható bizonyosan. A kézirat szerkezeti egységeit jelzik a következő oldalakon beírt nagybetűk, sorrendben: 5b (lent a jobb sarokban) A – 14a (lent a margón) B – 26a (szintén) C – 38a (lent) D – 50a (lent) E – 60a (lent) F – 70a (lent) G – 80a (lent) H betű; itt megszűnnek. (Mikes betűjelzései?) A papír állapota elég jó; alaptintaszíne egyenletesen barna, kivéve az erősen elütő sötétbarna színű javításokat. Az első levegősebb oldalakat kivéve a kézirat sűrűn írott, eléggé szabályos margóval. A fordító mind a margó latin utalásait, mind a folyamatos szöveg vonatkozó passzusait csillaggal látta el. A hosszú latin margószövegeket itt is beírta folytatólag a szöveg közé.

Lelőhelye és jelzete: Budapesti EK kéziratára, A. 241.

Az *Ifjak Kalauza* két kéziratának sorsáról a többi Mikes-fordítás kéziratának történetével együtt, Mikes ÖM II. kötete jegyzeteinek bevezetőjében adtunk összefoglaló képet. L. ott a Mikes-hagyaték hazakerülésének és előkerülésének történetét ismertető beszámolót, 907–914. Vö. a Mikes ÖM I. kötetének a kézirat sorsáról szóló fejezetében a 362. l. is.

Nyomtatott kiadások

Az *Ifjak Kalauzának* előszava. Figyelő 1877, 318. Abafi Lajos szövegközlése a budapesti EK-ban megtalálta 1724/44. évi kéziratból. — Az előjáró beszédet kiadta még: Baránszky-Jób László: A magyar széppróza története szemelvényekben. Bp. 1937, 88.

„Hogy a jó könyveket kell olvasni” c. fejezet a *Kalauzból*; Abafi Lajos: Mikes Kelemen pedagógiai nézetei. Magyar Tanügy 1877, 385–394.

„S. Bernardi meditationes 6.3.” c. latin költemény és magyar fordítása a *Kalauzból*; Abafi Lajos: Mikes Kelemen. Bp. 1878, 151–152.

Forrás- és keletkezéstörténet

Mikes 1751 előtti fordítói tevékenységére vö. Mikes ÖM II, 294–938 és III, 951–977. Az alábbiakban — Mikes egész fordítói munkásságát szem előtt tartva — *Az Ifjak Kalauza* keletkezésének történetét foglaljuk össze, s nem térünk ki az előző kötetekben már érintett általános vonatkozásokra.

A *Kalauz* Mikes legelső nagyobb fordítói kezdeményezése volt. Már a rodostói évek elején nekifogott, s lefordította. 1744-ben újra elővette fordítását, s miközben más munkáin dolgozott, ezt is stilizálta, javíttatta. Az a tény, hogy Mikes 1751-ben újra lefordította, arra enged következtetni, hogy elégedetlen volt az első változattal, ezért hagyott föl annak javításával.

Abafi ugyan a *Kalauz*nak szerzői tisztázását tíz évvel korábban véli a megrongálódott címlap bizonytalan olvasata alapján: „Az újabb dolgozás címlapja rongyos, de annyit némi bizonyossággal kivehetni, hogy 1741-ben készült.” (1878, 110.) Király kételkedik ebben, mondván, hogy a múzeumi példány „Abafi szerint 1741-ből való (valószínűleg azonban még későbből; mire való lett volna az előbbinek átjavítása 1744-ben, mikor ez sokkal tökéletesebb átdolgozás.)” (EPhK 1912, 24.) Mi is ezen a véleményen vagyunk. Logikus Király gondolatmenete, miért foglalkozott volna Mikes a *Kalauz* 1724-ben lefordított kéziratának további tökéletesítésével még 1744-ben is, ha az új átdolgozást 1741-ben (egy időben az *Epistolák*... négy kötetnyi kéziratával?!) végezte volna el? Az a valószínűbb, hogy éppen a javítások közben jött rá, hogy az egész generális átdolgozásra szorul.

Megjegyzendő, hogy Farkas Lajos hagyatékában egy lista többször is 1751-gyel jelzi a *Kalauz* múzeumi példányát. A lista elkészítésekor bizonyára még kivehető volt a sérült címlapon levő évszám (vö. Mikes ÖM II. A kézirat sorsa, 910–913).

Bibliográfia a *Kalauz* 1724/1744-es variáns-példányát 1875-től tartja számon, Mikes nevének említése nélkül. Címét Márki J. közölte: *Az Ifjaknak*

kalauza az Isten uttyában. 1744. Magyar kéziratok a budapesti tudományegyetem könyvtárában c. ismertetésében (Irodalmi Értesítő 1875, 7. sz. 104. l.). A kéziratári katalógusban 1850 óta volt nyilvántartva ezen a címen, szerző nélkül.

Az OSzK példányáról, *Az Ifjak Kalauza* 1751-i kéziratáról első ízben fölfedezője, Pulszky Ferenc adott hírt: Mikes Kelemen kéziratai. Fővárosi Lapok 1874, XI, jún. 26. 144. sz. 630–32 és Mikes Kelemen ismeretlen kézíratairól. A Kisfaludy-Társaság Évtlapjai, Új folyam X. k. 1874/75, 155–60.

A meglehetősen gyér szakirodalomból felsoroljuk a legfontosabbakat:

Abafi Lajos: Mikes Kelemen. Bp. 1878, 110, 131, 151–52.

Imre Antal: Mikes Kelemen élete és munkái. Bp. 1883, 35.

Mikes Kelemen. Az iffiaknak kalauza az Isten úttyában... 1744. 4° 6 + 295 + 7 l. „Mikes saját kézírata az egész...” megjegyzéssel. Catalogus librorum mancriptorum Bibliothecae Universitatis R. Scientiarum Budapestiensis. I. Bp. 1889, 39. (Jelzete: A. 241.)

Kardos Albert: A magyar szépirodalom története. Bp. 1892, 110–16.

Papp Endre: Mikes Kelemen kiadatlan kéziratai. Bp. 1895, 59.

Toncs Gusztáv: Zágoni Mikes Kelemen élete. Bp. 1897, 250.

Mikulics Károly: Mikes Kelemen élete, irodalmi működése. Trecsén, 1899, 74.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. VIII. k. Bp. 1902.

Lévay Ede: Mikes Kelemen Ifjak kalauzának ismertetése. Bp. 1905.

Kürty Menyhért: Mikes Kelemen kiadatlan munkái. Egri Főgimn. Értesítő 1906–1907, 4, 10, 17, 35–44.

Riedl Frigyes: A magyar irodalom története Zrínyi halálától Bessenyei felléptéig. Bp. 1908, 290–301.

Király György: Mikes Kelemen fordításai. EPhK 1912, 24–25.

Zolnai Béla: II. Rákóczi Ferenc könyvtára. Bp. 1926, 23.

Vajthó László: Mikes Kelemen. Bev. a Törökországi Levelekhez. Bp. 1941.

Gálos Rezső: Mikes Kelemen. Bp. 1954, 109.

A magyar irodalom története. 2. k. Szerk. Klaniczay Tibor. Bp. 1964, 524–25. (H. L.)

Hopp Lajos: Mikes Kelemen francia fordításai. Klny. Eszmei és irodalmi találkozások. Szerk. Köpeczi Béla és Sötér István. Bp. 1970, 53–58. Uő. Mikes Kelemen, a műfordító (Zolnai Béla emlékére). ItK 1969, 645–48.

*

A pedagógiai, erkölcsnevelő munka szerzője jeles francia pedagógusíró, Charles Gobinet (1613–1690). Saint-Quentin-ban (Picardie) született. Tanulmányait kiváló eredménnyel végezte el a párizsi egyetemen, s doktori címet (docteur de la maison et société de Sorbonne) szerzett. Püspökök versengtek, hogy megnyerjék maguknak a tehetséges fiatalembert, korán felkínálva neki a püspöki helynöki (grand vicaire) tisztséget. Richelieu bíboros, a Sorbonne bőkezű újjáépíttetője és proviseurje azonban másképp döntött: őt szemelte ki az újjászervezett Collège de Plessis vezetőjének. Ennek az egyetem szempontjából igen fontos intézménynek Gobinet 43 éven keresztül igazgatója

(premier principal), szellemi gondozója és tanára volt. Ő dolgozta ki a Sorbonne-kollégium új racionalis oktatási tervét, fölélesztve hallgatóinak tudományos érdeklődését és a könyvek iránti szeretetét; fejlesztette a kollégiumi könyvtárat, pezsgő szellemi légkört teremtett, ösztöndíjat alapított szülővárosából való tanulóknak számára. Itt is halt meg 1690. dec. 9-én. Tudós érényeit, hosszú évek alatt kifejtett munkásságát és termékeny életét egyik pályatársa, Ch. Rollin szép latin költeményben örökítette meg. (Vö. Moréri, Michaud.)

Irodalmi tevékenysége elsősorban pedagógiai jellegű. Az ifjak és leányok nevelésével foglalkozó írásai rendkívül népszerűek voltak egészen a XVIII. század végéig. Egyes könyvei angolul és spanyolul is megjelentek. A Mikes tetszését megnyert könyve az *Instruction de la jeunesse* ún. első részét (Première partie) alkotja. A második és harmadik rész a következő:

Instruction sur la pénitence et sur la sainte communion, seconde partie de l'Instruction de la jeunesse, par M. Ch. G. . . . Paris, F. Le Cointe, 1668. 2 parties en 1 vol. In-12°. (Ez már az 5. kiadása volt; 1715-ben a 10. kiadásnál tartott, 1827-ben pedig már meghaladta a 20. kiadást.)

Instruction sur la religion, où l'on traite des sentimens qu'il faut avoir de Dieu, de Jésus-Christ, de l'Eglise catholique et de la vertu. Troisième partie de l'Instruction de la jeunesse, par M. Ch. G. . . . Paris, F. Le Cointe, 1687. In-12°. (Más kiadásai, 1733, 1750, 1771 stb.)

Főművével kapcsolatos, külön megjelent könyvei:

Instruction sur la manière de bien étudier, par M. Ch. G. . . . Paris, F. Le Cointe et U. Coutelier, 1689. In-12°. (Más kiadások: 1690, 1746 stb.)

Instruction sur la vérité du Saint Sacrement . . . par M. Ch. G. . . . Paris, F. Le Cointe, 1677. In-12°.

Instruction chrétienne des Jeunes filles . . . tirée [par M. Marquot] du livre de l'Instruction de la jeunesse, fait par M. Gobinet . . . Paris, F. Le Cointe et Elie, 1682. In-12°. (További kiadások: 1703, 1709, 1720, 1734, 1754. stb., valamint 1767 és 1865 között több változatban kb. 25 kiadás.)

Gobinet összes írásai közül az *Instruction de la jeunesse . . .* volt a legnépszerűbb. A barokk és klasszicizmus átmeneti időszakában megjelent mű kiadásait jóformán alig lehetne összeszámolni. Használták iskolákban, kollégiumokban, olvasták tanárok, diákok, egyháziak és világiak, udvari emberek, franciák és külföldiek. A terjedelmes munkának három változata volt:

A) *Instruction de la jeunesse en la piété chrétienne, tirée de l'Ecriture Sainte et des Saints Pères, par M. Charles Gobinet . . . Paris, impr. de F. Le Cointe, 1655. In-12°, pièces limin. 705 p. et pl. gravées.* (Paris, BN CatGen 1915. Jelzete: D. 36131.) (További kiadások: 1695, 1704 (Paris); az új javított és bővített kiadások jelzése „Très-exactement revûë, corrigée et augmentée par l'Autheur” (1704), lényeges változtatásokat csak a szerző halála évéig (1690) jelenthetett; 1704 (Troyes), 1714 (Reims), 1714 (Paris), 1719 (Paris, C. Le Clerc et P. Morisset), 1719 (Sainte-Manehould, G. de Liege), 1732, 1733, 1754 (Paris, C. Le Clerc), 1754 (Paris, J.-T. Hérissant, 627 p.), 1754 (Hérissant, 523 p.), 1754 (Paris, Vve Berton) és 1770-től 1820-ig még 9 kiadásban.)

B) *Instruction de la jeunesse en la piété chrestienne . . . avec une instruction très utile pour la méditation et oraison. Paris, F. Le Cointe, 1667, 4e*

édition. In-12°, pièces limin. 660 p. et pl. gravées. (Más kiadásai: 1677, 1682, 1710, 1771 stb.)

C) Instruction de la jeunesse en la piété chrétienne... avec le souverain moyen de bien mourir. Rouen, J.-B. Besongne 1712. In-12°, 495 p. et table. (1810—1851 között még mintegy 30 kiadása van.)

A szerző munkáját egy külön kötettel is kiegészítette:

Addition à l'Instruction de la jeunesse, contenant cinq traités: 1. de l'Imitation de la sainte jeunesse de Notre Seigneur; 2. de la Dévotion à la très sainte Vierge; 3. de la Prière; 4. de l'Oraison dominicale; 5. de la Méditation. Par M. Ch. G. . . . Paris, F. le Cointe et U. Coutelier, 1689. In-12°, pièces limin. et 468 p. (Más kiadása 1714 stb.)

Az Instruction de la jeunesse... utóéletére jellemző, hogy 1820 és 1850 között kb. 20 teljes és mintegy 25 kivonatos kiadását jelzi a BN katalógusa.

A mű utóéletéhez tartozik, hogy egy Mortier nevezetű egyházi személy a XVIII. század elején átdolgozta a könyv egyik fejezetét, amiből aztán bonyodalmak származtak. Moréri azt írja erről: „Mortier s'avisa en 1703 d'en détacher le quatrième chapitre, sur la Correction fraternelle, et y ajouta ses propres réflexions, dont quelques-unes autorisaient, conseillaient même les délations. L'ouvrage fut publié; mais ayant paru dangereux, il fut supprimé, et l'auteur fut admonesté.” Van egy kritikája is ennek a munkának (Critique de la Correction fraternelle. Bâle, 1707, in-12°, 167 p.). „L'anonyme contredit avec énergie Gobinet lui-même, qui si on l'en croit, a ouvert la voie aux folies de Mortier.”

Michaud biográfiája jogosan írta a XIX. század derekán, hogy Gobinet munkáinak nyelve már elavult („style un peu suranné”). Morális szempontból azonban még időtállóknak érzi, s azt javasolja, hogy egy jó stilizta írja át a XVII. századi szerző stílusát „pour ôter tout prétexte de les écarter de l'éducation, où ils ont été et peuvent être encore si utiles”. Úgy látszik, hogy a XIX. sz. elején fölmerült az igény, hogy korszerűbb művel kellene már helyettesíteni az oktatásban Gobinet tisztességben előregedett könyvét, s akadt, aki még ugyanazon század közepén is védelmébe vette.

A XVII. század derekán megjelent kötet és a „très exactement revuë, corrigée” új kiadások szövege barokk stílusban írt értekező próza. Gobinet értekezéseivel nem áll egyedül; Fénelon és Claude Fleury szintén foglalkoztak a fiatalok nevelésének hasonló problémáival. Ezekre a *Törökországi Levelek* kapcsán részletesen kitértünk (vö. Mikes ÖM I, 27, 62, 82, 88. lev. jegyz.).

Már többen foglalkoztak Mikes pedagógiai nézeteivel és a *Kalauz* 1751-i, illetve 1724/44-es kéziratával (Abafi, Papp Endre, Lévay Ede, Kürty Menyhért), forrását azonban csak a század elején sikerült Király Györgynek kiderítenie (EPhK 1912, 25), s Gobinet pedagógiai művében megtalálni: „Előttem az eredetinek második, 1677-i kiadása volt. Kezdődik a Fiú Istenhez intézett Ajánlással, ezt először követi, mint Mikesnél, de ő ide beleszótta műve fordítására vonatkozó megjegyzéseit. Hiányzik azonban kiadásomban a kérdés-felelet formája (egy apa és fia párbeszéde), az egész — mint Mikes múzeumi kéziratában — megszakítás nélkül folyik, de második személyben egy ifjúhoz intézve. Lehet, hogy Mikes a francia eredeti két külön-

bőző kiadását használta, s ezek egyike, akár az első kiadás, akár egy későbbi (pld. Páris, 1714), a párbeszédés formát alkalmazta; lehet azonban, hogy ez a forma Mikes eredeti invenciója.”

A megfelelő kiadást ebben az esetben a legnehezebb megtalálni, mert a szükséges kiadások csak külföldön érhetők el. Gobinet kérdéses művének számtalan kiadása ezt a feladatot még inkább megnehezíti. A Király által másodiknak nevezett 1677-i kiadás valójában már legalább az ötödik kiadás volt. Párizsi kutatásaink idején (1962) jó néhányat átvizsgáltunk, de Mikes két fordításváltozatából akkor nem állott elegendő gépelt anyag rendelkezésünkre, s így a Mikes által használt kiadást nem tudtuk pontosan meghatározni. Párbeszédés formát egyébként egyik francia kiadásban sem találtunk. (A kérdések egyébként adva vannak a francia szövegben, de nincsenek szerkezetileg kiemelve.)

A *Kalauz* két változatának különbségeiről már jó néhányan írtak Abafi óta, de a dolgot alaposan még nem vizsgálták meg; csak felületesen vetették össze a két kézirat tartalomjegyzékét. Ennek legjellemzőbb példája az a regényes nagyítás, hogy Mikes a második átdolgozást „jól meg is bővíti: az új átdolgozásban a munka terjedelme több mint kétszer akkora, mint az előbbiben. Több új fejezete is van . . .” (Gálos, 1954, 109). A fejezeteket alább megvizsgáljuk, most csupán a terjedelemtől mondjuk meg, hogy az 1724/44-es sűrűn írott szerzői fogalmazvány Mikes számozásában 302, az 1751-i pedig szerzői lapszámozásban 679 oldalt tartalmaz. A terjedelmi különbség azonban nem a tartalom ilyen mérvű növekedéséből, hanem abból adódik, hogy az 1751-es átdolgozás rendezett, szabályos, széles margóval ellátott, levegős sorokkal írt oldalakkal szerkesztett szerzői tisztázata. Ehhez képest elenyésző a fejezetgyarapodásból adódó többlet. A stílári eltérés a lényeges, Király megállapítása szerint: „gyökeres átdolgozás”.

Király helyesen írta, hogy Mikes fordítása szakaszról szakaszra pontosan követi az eredetit, alig egy-két elhagyással. A két kéziratot azonban ő csak a kezeügyében levő francia eredetihez mérte, nem egymáshoz. De megjegyzi, hogy „az egyetemi könyvtári példányban hiányzik két fejezet, a melyek azonban előkerülnek a múzeumi példányban, az egyik a II. szakasz 17. fejezete: *Avertissement contre les mauvais Livres*, a másik az V. szakasz XIII. fejezete: *De l'Etat du Celibat*. Mindkét példányban hiányzik a III. szakasz két utolsó fejezete, a 12. *Obstacles particuliers aux Beneficiers* és 13. *Avis aux parens sur le même sujet*.” — Ehhez kiigazításul annyit, hogy a III. 12. fejezet megvan az 1751-es változatban.

A *Kalauz* 1751-i átdolgozásában levő következő részek:

Második könyv 17 Rész A roz könyvekről.

Harmadik könyv 12 Rész Az olyan ifju egyháziaknak kik beneficiumokat bírnak különös akadályirol

Negyedik könyv 9 Rész A modos maga viselésről.

Ötödik könyv 11 Rész. V Articulus A világi életnek. meg más rendeiről.

Ötödik könyv 13 Rész A Nötlenségnek rendéről.

nincsenek meg a korábbi változatban.

A *Kalauz* 1724/44-i fordításában található rész:

Negyedik szakasz 6 Rész az oktatásnak szeretetiről

nincs meg a későbbi átdolgozásban.

Ha valaki Abafi óta (1878, 131) írt róla, azt állította, hogy az 1724/44-es kézirat értekezése *Az szó hordásról*. nincsen benne az új átdolgozásban. Nézzük meg először a *Negyedik szakasz* (1724/44) „tábláját”:

11 Rész az rosz nyelvről, és az eskuvesről.

Az ember szollásról.

Az veszekedésről.

Az szó hordásról.

Az hazugságról.

Most pedig az új átdolgozásban a *Negyedik könyv* „tábláját” (1751):

11 Rész A nyelvnek más egyéb rosz erkölcsseiről, és leg előbször az eskuvesről

Az ember szollásról.

A boszuság, vagy a gyalázattal valo illetésről

A veszekedest szerzőkről

A hazugságról.

A *11 Rész* tartalma megegyezik (kisebb fogalmazási eltérésekkel) a két kéziratban. A *veszekedest szerzőkről* szóló részlet ugyanis *Az szó hordásról* értekezik, csak rövidebben. A *(Gondolatok függelékénél, Mikes ÖM III, 1062–1063. l. említett) Kalauz* első kéziratában meglévő közös példa ugyan elmarad a végén; de a téma kifejtése itt is megvan.

A két kéziratnak a megfelelő kiadás szerkezeti fölépítésére vonatkozó vizsgálatát elősegítené, ha sikerülne legalább az általunk meghatározott egyes kiadások analitikus tábláját Mikes két „táblá”-jával összevetni. Ti. a fejezeteken belül további részbeosztás áll fenn:

1724/44 Első szakasz. 1. Rész — 2. Rész (ezen belül 2 articulus) — 3. Rész — 4. Rész — 5. Rész — 6. Rész — 7. Rész — 8. Rész. — 9. Rész — 10. Rész — 11. Rész — 12. Rész — 13. Rész (és 4 articulus) — 14. Rész — 15. Rész.

Második szakasz. Összesen 21 Rész-ből áll; ezek nem oszlanak tovább.

Harmadik szakasz. 1. Rész — 2. Rész — 3. Rész — 4. Rész — 5. Rész — 6. Rész (és 3 articulus) — 7. Rész — 8. Rész (és 6 articulus) — 9. Rész (és 8 articulus) — 10. Rész — 11. Rész.

Negyedik szakasz. Összesen 22 Rész-ből áll; tovább nem részleteződnek.

Ötödik szakasz. 1. Rész — 2. Rész — 3. Rész — 4. Rész — 5. Rész — 6. Rész — 7. Rész — 8. Rész — 9. Rész (és 4 articulus) — 10. Rész (és 3 articulus) — 11. Rész (és 4 articulus) — 12. Rész (és 3 articulus) — 13. Rész (és 11 oktatás) — 14. Rész (és 13 intés) — Utolsó Rész.

Az 1751-es kézirat öt könyve az alább következő fejezetbeosztásban a kérdéses fejezeteken belül ugyanazt az analitikus táblázatot mutatja, azzal a módosulással, hogy az

Ötödik könyvben a 11. Részben van még egy 5. articulus. Itt a 14. Rész (és 11 intés) után a 15. Rész (és 13 tudomány) következik az Utolsó Rész előtt. De az előbbi kézirat eltolódott fejezetszámozásában a 13. Rész (és 11 oktatás) egyezik az utóbbi 14. Rész (és 11 intés)-sel. Továbbá az előbbi 14. Rész (és 13 intés) megfelelője az utóbbi 15. Rész (és 13 tudomány). A két kézirat szerkezete közötti különbség inkább Mikes szerkesztői eljárására, mint két eltérő kiadás használatára vezethető vissza. (Bizonyos tartalmi eltérést jeleztünk a tárgyi jegyzetekben, pl. a 39. lapon „négy neve-

zetes példa” van, a variánsban pedig csak háromról van szó (407. l.); előfordulnak kisebb eltérések a margóidézetekben és utalásokban.)

Vegyük szemügyre az általunk elért kiadások fejezetbeosztásának variációit:

	Première partie	Deuxième partie	Troisième partie	Quatrième partie	Cinquième partie
1655	XV	XX	XII	XIX	XIII et dernier
1664	XV	XXII	XIII	XXII	XIII et dernier
1677	XV	XXII	XIII	XXII	XV et dernier
1695	XV	XXII	XIII	XXIII	XV et dernier
1712	XV	XXII	X	XXI	XI et dernier

Vegyük hozzá Mikes két átdolgozását:

1724/1744	XV	XXI	XI	XXII	XIV és utolsó
1751	XV	XXII	XII	XXII	XV és utolsó

Az 1664-i harmadik kiadást követi: 1667.

Az 1677-t követi: 1682, 1710.

Az 1695-t követi: 1704, 1714, 1719, 1732, 1733, 1739, 1754. stb.

Egy ilyen összevetési lehetőségben még számos bizonytalansági tényező marad. Ugyanis Mikes kéziratváltozatainak fejezetbeosztása egyik említett kiadásával sem egyezik meg pontosan. De mivel az csaknem bizonyos, hogy inkább elvett fejezetet, mint hozzátett volna, nem valószínű, hogy az 1655, 1664, 1712-es típust használta. Marad az általunk ismertek közül az 1677 és 1695-ös típus. Mikes szerkesztési módszeréből következtethet, hogy egyes fejezeteket kihagy, átrendez. Pl. a *Negyedik könyv* (1751) és *Negyedik szakasz* (1724/44) fejezeteinek száma (XXII) megegyezik; ám az előbbiben a *9 Rész A modos maga viselésről* és az utóbbiban a *6 Rész az oktatásnak szeretetéről* szóló fejezet kölcsönösen hiányzik (vö. a két táblát), s így lehetséges, hogy azt a kiadást használta, amelynek negyedik könyvében XXIII fejezet volt (1695).

A kiválasztott két kiadást (1677 és 1695) ismételten megkértük nemzetközi kölcsönzés útján. Sajnos, csak egy 1664-es kiadást kaptunk meg (jelzete: 24627). Az összevetés eredményei a következőkben foglalhatók össze.

Az első három könyv fejezetszámai (XV, XXII, s az elhagyott részt beleszámítva XIII) megegyeznek. A negyedik könyvben hiányzik a kézirat XXI. fejezete (*Az Alamisnárol.*), továbbá az ötödik könyvben a kézirat XII. és XIII. fejezete (*A házasság rendéről.* és *A Nötlenségnek rendéről.*)

Ebből megállapítható, hogy 1. a Mikes által használt kiadás negyedik könyvében összesen XXIII fejezetnek kellett lennie; 2. az ötödik könyv a XV et dernier fejezetcsoportnak felel meg. Ez a típus az 1695-ös és az azt követő 1704, 1714 stb. kiadás.

Mindkét kéziratban vannak olyan kisebb részletek, amelyek nem találhatók meg az 1664-i kiadás szövegében: a 71. lapon latin idézettöbbllet van a margón az ágostoni Confessionesből; a 215. lapon a szövegben egy mondat és Szent Bernáttal kapcsolatos utalás és latin idézet; a 252. lapon egy nagyobb bekezdésnek több mint a fele nincs meg a kiadásban; a 270. lapon a negyedik könyvben *Az Alamisnáról* c. *XXI. Rész* sincs meg; hasonlóképpen a 276. lapon egy Sz. Bernátra vonatkozó kb. húsz soros bekezdés és latin utalás. A 296–302. lapon, az ötödik könyv XIII. részén belül, *A szüléket illető tanács. a gyermekek hivataloságirol.* terjedelmes részlet szintén hiányzik a kiadásból. A 320. lapon *ehez egy különös articulust teszek.* bevezető mondat, s a III. Articulusnak megfelelő szöveg nincs meg a nyomtatásban; akárcsak a 340. lapon levő *A házasság rendéről* c. *XII. Rész* s más kisebb részletek. — Van egy rövid latin margóutalás (196), amely a kiadásból és a variánsból is hiányzik. Viszont a szóhordással kapcsolatos rövid példa csak a variánsban (578) van meg, s a későbbi átdolgozásban és a kiadásban nincs nyoma. A tárgyi jegyzetekben nyomon kísért szövegtöbbllet a fentebb megjelölt bővített kiadásra irányítja figyelmünket.

Vannak természetesen olyan részletek, amelyek a kéziratban tömörebbek vagy a variánsban rövidebbek; ezek összevonás benyomását keltik; némileg eltérnek az utalások számai a kiadásétól. Mivel nem a pontosan megfelelő kiadást használtuk, nem állíthatjuk teljes határozottsággal, hogy az ilyen jellegű eltérések minden esetben Mikes fordítói módszeréből következnek. Ennek megállapítása akkor lehetséges, ha az összehasonlító vizsgálat a Mikes által használt francia kiadás alapján lesz elvégezhető.

Néhány, a fordítással kapcsolatos technikai megjegyzés: a francia szerző helyenként utal a szövegben egyes fejezetekre és részletekre, hogy a szóban forgó gondolatok előzményeire, párhuzamaira rámutasson. Mikes az ilyen didaktikus célokat szolgáló, s az előadás menetét zavaró utalásokat általában elhagyta. A szöveg tartalmát és fő mondanivalóját Gobinet a margón rövid kurzivált francia mondatokkal vagy szavakkal kíséri, néha kérdés formában. Ezeket a kiemelő francia margórészeket Mikes csak ritkán fordítja le. Vannak a kiadásban az auctoroktól vagy a bibliából való latin nyelvű margószövegek is, a hozzájuk tartozó utalásokkal. A végleges átdolgozásban az utalások és margóidézetek jobban igazodnak a kiadáshoz; teljesebb az idézetek száma és szövege. Igaz, előfordul, hogy a variáns helyenként olyan margóidézetekeket tartalmaz, amelyeket a végleges kézirat csak utalással jelöl. Mindkét kéziratban találhatók hiányos vagy lerövidített margóidézetek is. Ez érthető, mert Gobinet gyakran zsúfolja a margóutalásokat és nem takarékoskodik a terjedős latin idézetekkel.

A *Kalauz* a dolgos, munkás életmódot dicséri, s a kulturált időtöltésre nevel. Példákkal bizonyítja, hogy aki ifjúkorában megszereti a jó erkölcsöt, egész életében megőrzi azokat (József és Putifár feleségének története, Tóbiásnak, Eleazárnak históriája); s aki egyszer kiütze szívéből a nemes erényeket (mint Izrael tizenkilenc királya s közben Judea királyai között), a rossz erkölcsöktől megszabadulni aligha lesz képes. S míg az első könyvben állítja, hogy az ifjaknak a jó erkölcs útján kell járniok, a másodikban ennek módjaira tanítja őket. Az udvari és polgári életből vett példák fel-sorakoztatásával munkára sarkall, tanulásra ösztökél; erkölcsi megfontolás-

ból küzd a tétlen életmód ellen, mert „otium est pulvinar diaboli”, azaz a semmittevés az ördög párnája. Intései között vannak régi jelszók: ismerd meg magadat; modern tanácsok: olvasd jó könyveket, kerülj a rossz könyveket; jó erkölcsű személyekkel társalkodjál stb.

A harmadik könyvben a jó erkölcs megszerzésének legfőbb akadályait a tudatlanságban, az oktatás fogyatkozásában, az ésszerűtlen kedvezésekben, az állhatatlanságban, a magahittségben, s a rossz társaságban látja. Egész fejezet festi a „heverő és henyélő” életrajzát. Példákkal s helyenként finom lélektani elemzéssel festegeti az ételben és italban való mértéktelenség és az érzékiség káros következményeit. Orvossága, minden baj elűzője: a munka. Külön kitér azokra az akadályokra, amelyek a gazdag, a nemes világi és a beneficiumos egyházi ifjakat „tekintik”. A negyedik könyv az „imitatio Christi” szellemében int, s gyakorlati oktatást ad; szól a barátságról, a tisztességes játékok és mulatságok szükségességéről, a módos magaviseletről, a szerénységről, a kegyes önmérsékletéről, valamint a szerencsejátékok s a mód nélkül való mulatságok kerüléséről stb.

Az utolsó könyv kizárólag a pályaválasztásról értekezik. A pályaválasztásban modern álláspontot foglal el, a hajlandóságot, a hivatásérzetet s az arravalóságot tartja egyedül jogosult szempontnak. Általános elvül az erőszak kerülését ajánlja. Óva inti a szülőket, hogy pusztán a „familia haszná”-ért szülői hatalmukkal vissza ne éljenek. Tartsák szem előtt, hogy természet szerint minden ember szabad! Az egyházi rendről szólva helyenként egyházkritikával él. Csak azok legyenek az egyház szolgáivá, akiket nem a könnyebb s gondtalanabb megélhetés vagy éppen anyagi javak gyűjtésének önző reménye csábít az oltárhoz. A világi életpályákat részletesen felsorolja; bírák, magistrátusok, hadirend, az udvariak, prókátorok és notáriusok, orvosdoktorok, kereskedők és mesteremberek, valamint a főrendek jellemzésével együtt szól az uralkodók, fejedelmek s általában az előljárók kötelességeiről; ne a maguk gyönyörűségét keressék, hanem alattvalóik javára munkálkodjanak. Az első ifjúságának végére elhalasztott ifjút ezután a házasságról és a „nőtlenység rendéről” oktatja ki a szerző. A nagy anyaghalmazból Gobinet szerkezetileg jól tagolt munkát írt: pedagógiai-erkölcsi gondolatok gyűjteményét.

Eszméi közül Mikes munkáiban több ismétlődik. S talán a rodostói író életkörülményeiből és a bujdosó élet viszontagságaiból következik, hogy egyleg sem találkozunk olyan gyakran, mint a tétlenség, restség, henyélés kárhoztatásával s a munkás élet dicséretével. A francia író gondolatait tolmácsolva Mikes szívvel-lélekkel, saját élettapasztalatával tanítja, kalauzolja leendő ifjú olvasóját. A *Kalauz* elsősorban e tematika révén rokon a *Leveleskönyv* pedagógiai, moralista célzatú leveleivel.

A kérdés hazai vonatkozásait, a XVIII. századi magyar pedagógiai irodalom helyzetét nincs terünk részletezni. Összevetésül azonban megjegyezzük, hogy Gobinet magyar kortársa e tekintetben a XVII. századi magyar puritánus írók-nevelők munkáját betetőző Apáczai Csere János lenne. De Mikes fordításának időpontjai (1724/44 – 1751) szerint a felvilágosodás százada korai évtizedeinek hazai pedagógus törekvéseit kell szem előtt tartanunk. Erről elég részletes irodalmat adtunk a *Leveleskönyv* neveléssel kapcsolatos témáinál (vö. a 27, 62. lev. jegyz.).

A korszerű nevelés problémái iránti érdeklődés Mikesben bizonyára Rákóczi közvetlen hatására fejlődött ki. Az ifjú Mikes még itthon, a kolozsvári kollégiumi évek után tapasztalta, hogy Rákóczi milyen nagy gondot fordít a nemesifjak nevelésére, milyen áldozattal segítette a kétszer is föl-égetett sárospataki ref. kollégium talpraállítását. Megismerte a Rákóczi-kancelláriából kisugárzó, modern tájékozódású kultúrpolitikát; később pedig személyes külföldi tapasztalatok ösztönözték. Gobinet munkáját a fejedelem rodostói könyvtárából választotta ki. (Király, EPHK 1912, 25; Zolnai, 1926, 23; 43. sz.)

S ha a századforduló táján a hazai neves protestáns iskolák és kollégiumok kétségbeesztő helyzetben voltak, sorsuk még súlyosbodott, mint az eperjesi ev. főiskoláé és kollégiumé, amely a Rákóczi-szabadságharc idején bekövetkezett utóvirágzást követően végleg elenyészett. Nemesak a nagyenyedti, hanem a debreceni kollégiumot és könyvtárat is szétdőlték a császáriak, könyveit tábornokozón elégették; maradékát Budán a jezsuiták vetették maglyára. Szomorú képet mutatott ebben az időben a hazai pedagógia és iskolaügy. Mégis biztató volt, hogy a hivatalosan támogatott jezsuiták korszerűtlen ellenreformációs nevelésügyi programja ellenére, sikerült a haladó szellemű polgári értelmiség erőfeszítései révén legalább a protestáns oktatásügy modernizálása és oktatási reformok bevezetése. Figyelmet érdemel az a körülmény, hogy ezek gyakorlatias, az élethez közel álló, polgári társadalmi igényeket kielégíteni törekvő, az anyanyelvi iskolázásért küzdő, a reáliák oktatását pártoló célkitűzések rokoníthatók a Mikes által lefordított francia szerző könyvének oktatói programjával. A katolikus Mikes, Rákóczihoz híven, nem a hazai jezsuiták pedagógiai elveivel rokonszenvez; inkább bírálja azokat (vö. 62. lev. és jegyz.).

A hazai összképet tekintve a korszerű, új tankönyvek kiadása terén is nagy bajok voltak. A nemes ifjak testi és lelki kiképzésével foglalkozó, a művelt társasélet elemi előírásait tartalmazó könyvek között olyanokat találunk, mint pl. az 1727-ben Nagyszombatban kiadott Astiologus Christianus francia szerző művét, melynek első kiadása 1617-ből való! A tanulóifjú napi elfoglaltságát a jezsuita iskolában még Hevenesi Gábor foglalta össze latinul, *Diarium adolescentis studiosi* (Bécs 1697). Az újszolasztikát és az Európa-szerzte keményen bíralt elavult jezsuita nevelési rendszert Graff Gábor, *Problema philosophicum* (Kassa 1731) c. írásában vette védelmébe.

Más utakon járt a hazai pietista érzületű értelmiségi írók kulturált csoportja. Az ország kulturális elmaradottságán író-oktató nevelő munkával igyekeztek segíteni. A legfontosabb eredmények a pietista oktatási reformokért küzdő Bél Mátyás működéséhez fűződnek. Pozsonyi liceumában nemesek fiai is számosan tanultak, elsősorban a Rákóczi mellett szerepet játszott családokból. Az iskolák újjászervezésével együtt járt az új tankönyvek írása és kiadása is. A legnagyobb tankönyvíró-munkásságot maga Bél Mátyás fejtette ki. A pietizmus gyakorlati, pedagógiai célkitűzéseit közvetítő műveket, elsősorban A. H. Francke (1663–1727) könyveit Vázsonyi Márton, Szenicei Bárány György és Sartorius Szabó János fordította le (Halle 1711). Ezek a pedagógiai könyvek, valamint fordítóik előszava a nevelés egyetemes alapelveit fejtetik; az oktatásban a latin helyett az anyanyelv tanítását

és a reális tárgyak, az ún. reáliák, hasznos ismeretek tanítását sürgetik, s általános erkölcsi útmutatásokat tartalmaznak.

A század második felében új irányokba tapogatózik az erdélyi Székely Ádám, aki John Locke (1632–1704) egyik könyvét fordította le (A gyermekek neveléséről. Kolozsvár 1771), hogy megmutassa, „miként kelljen egy nagyrendű úri embernek fiúmagzatját nevelni”. (Vö. MagyarIrod 1964, II, 510; ld. még 403, 409, 414 és 450–56.) Még egy Mikeséhez hasonló típusú munkáról is tudomásunk van: „Stephanus Málhitz ÖM. Conv. Egy nemes magyar urfinak az Isten utjában kalauzza, melyen vezeti . . . minorita pap Nagyszebenben. (Vö. Szentiványi, 294. l. — 686. Diarium itineris Pii. — Chart. in 4°, fol. 76, col. 1. teg. chart., a. 1782. Cs.M. IV. 9, B. 310.)

A hazai állapotokat tekintve a pedagógia helyzete, európai szempontból ítélve, meglehetősen egyenetlen összképet, archaikus vonásokat mutat. Mikes kísérlete, fordításának egész rendszerével, számos modern pedagógiai elvével, racionális vonásaival, kritikus társadalmi nézőpontjával, szociális eszméivel és elismerésre méltó értekező stílusával a legjobb hazai pedagógiai irodalmi törekvésekkel állítható egy vonalba a magyarországi és erdélyi korai felvilágosodás évtizedeiben.

MIKES KÉZIRATAIBAN ELŐFORDULÓ BIBLIAI RÖVIDÍTÉSEK VÁLTOZATAI

A biblia könyveinek száma és rendi (Káldi, 1626)
Az ószövetség könyvei

gen. Gen. genes. Genes. Gens.	Genesis vagy Mózes I. könyve.
Exod. Exod.	Exodus — Mózes II. könyve.
levit. levit.	Leviticus — Mózes III. könyve.
deut. Deut. Deut.	Deuteronomium — Mózes V. könyve.
jud.	Iudicum — Bírák könyve.
1 reg. 1. reg. 1 Reg 1 Reg. 1 király.	I. Regum — Királyok vagy Sámuel I. könyve.
2 reg. 2 Reg.	II. Regum — Királyok vagy Sámuel II. könyve.
3 reg. 3. reg. 3 Reg.	III. Regum — Királyok III. könyve.
4 reg. 4. reg. 4 Reg 4 Reg. 4. Reg.	IV. Regum — Királyok IV. könyve.
1 paral.	I. Paralipomenon — Királyi Krónikának I. könyve.
2 para. 2 parl. 2 paral. 2 paralip.	II. Paralipomenon — Királyi Krónikának II. könyve.
tob. tob. Tob. Tob. Tobi. tobie tobiae Tobiae Tób.	Tobias — Tobiás.
judith.	Iudith — Judit.
job. job. Job. Job. jób. jób. Jób Jób.	Iob — Jób.

ps ps. psal. Psal. psalm psalm.
 prov prov. prov..

Eccle Eccle. eccles. Eccles Eccles.
 Eccl Eccl. Eccle eccli eccli. Eccli
 Eccli. Eccli.. Ecclis.

sap sap. Sap Sap.

Isa. Isai isaiae isaiae. Isaiae
 Isaiae.

jere jerem jerem. Jérem Jerem.
 jeremiae. jerem siral. lament.
 lam. jerem Baruk.

Ezech. Ezech.. Ézék
 dani daniel Dan. Daniel.

oseae.

amos. Amos Amos. Amos. profé.
 Michae.

Zach.

machab.

Psalter. Davidic — Dávid Zsoltári.
 Parabolaе seu Proverbia — Példa-
 beszédek.

Ecclesiastes — Prédikátor könyve.

Ecclesiasticus — Jésus Sírak fia köny-
 ve.

Sapientia — Bölcsesség könyve.

Isaias — Isaias Profétálása.

Jeremias cum Baruch — Jeremias
 Profétálása Bárukkal.

Ezechiel — Ezekiel Profétálása.

Daniel Profétálása.

Osea — Osee Profétálása.

Amos — Amos Profétálása.

Michaeas — Mikaeas Profétálása.

Zacharias — Zakariás Profétálása.

I. Machabaeor — Makabaeusok I.
 könyve.

Az újszövetség könyvei

matth matth. matt. Math: Matth Matth. Mathei.	Evangelium secundum Matthaeum — Máté Evangéliuma.
Marci mark mark. Mark.	Evangelium sec. Marcum — Márk Evangéliuma.
luk luk. luc. lucae.	Evangelium sec. Lucam — Lukách Evangéliuma.
joan. Joan	Evangelium sec. Ioannem — János Evangéliuma.
act.	Acta Apostolorum — Apostolok cse- lekedetei.
rom rom. Rom	Epistola Pauli Ad Romanos — Pál levele a Rómaiakhoz.
1 cor 1 cor. 1 Cor 1 Cor.	Epistola I. ad Corinthios — a Korin- tusiakhoz I.
2 Cor. 2. Cor.	Epistola II. ad Corinthios — a Ko- rintusiakhoz II.
galat galat. Galat	Epistola Pauli ad Galatas — a Ga- lateiaiakhoz.
eph. ephes ephes. Ephes Ephes.	Epistola ad Ephesios — az Efezusiak- hoz.

philip philip. philipp	Epistola ad Philippenienses — a Filippiekhez.
coloss. Coloss.	Epistola ad Colossenienses — a Kolossaiakhoz.
1 tessa 1 thess.	Epistola I. ad Thessalonicenses — a Thessalonikaiakhoz I.
1 tim 1 tim. 1. tim. 1 timoth.	Epistola I. ad Timotheum — Timóteushoz I.
2 tim 2 tim.	Epistola II. ad Timotheum — Timóteushoz II.
tit. ad tit	Epistola ad Titum — Títushoz.
hebr hebr. Hebr.	Epistola ad Hebraeos — a Zsidókhoz.
jacob. Jacob. S. Jacob. jacobi	Epistola Iacobi — Jakab Levele.
1 petr. 1 petr:	Epistola I. Petri — Péter I. Levele.
2 petr.	Epistola II. Petri — Péter II. Levele.
1 joan 1 joan. 1 Joan. 1 epist jános	Epistola I. Ioannis — János I. Levele.
apoc. Apoc. apocal.	Apocalypsis Ioannis — János Jelenések könyve.

*

A kötet tematikájával összefüggő, kortörténeti, patrisztikai, bibliai, társadalmi stb. magyarázatot s az idézett auktorok műveire vonatkozó további felvilágosítást igénylők figyelmét felhívjuk az előző kötetek rokon témájú jegyzeteire s az alábbi segédkönyvekre:

Abraham Bosse et la société française au XVIIe siècle, par André Blum, préface de Gabriel Hanotaux. Paris 1924.

Szent Ágoston Vallomásai. I, II. k. Ford. és magyarázta Balogh József. (A Parthenon kétnyelvű klasszikusai) Bp. 1944.

Alfaric P. Origines sociales du christianisme. Éditions rationalistes. Paris 1959. Magyarul is: A kereszténység társadalmi gyökerei. Ford. Nyilas Vera. Bp. 1966.

Altauer, B. Patrologie. Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter. 1960.

Bevezetés a vallástörténetbe és a valláskritikába. Bp. Tankönyvkiadó, 1967. (Főleg a IX. A vallás és filozófia viszonya c. fejezet s a X. Vallás és tudomány.)

Bibliotheca hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis. Ed. Socii Bollandiani I. II. 1898, 1901; Suppl. 1911.

Cave, W. Scriptorum ecclesiasticorum historia literaria, tom. 2. Londen 1688/98.

Ceillier, R. Histoire générale des auteurs sacrés et ecclésiastiques, tom. 23. Paris 1729/64. Table des matières de Rondet et Drouet, tom. 2, 1782.

Chevalier, J. Histoire de la pensée. (III. La pensée moderne, de Descartes à Kant.) Paris 1961.

Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, hrsg. von der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien (1866-tól, eddig 77 kötet).

Dictionnaire de la langue philosophique, par P. Foulquié et R. Saint-Jean. Paris 1962.

Dictionnaire des Lettres françaises du XVIIe siècle. Paris 1954.

Dictionnaire portatif, historique, théologique, géographique, critique... Barral, P. Paris 1758—1759.

Encyclopaedia Biblica. Cheyne, T. K.—Black, I. 4 vol. London 1899—1903.

Filozófiai kislexikon. Szerk. M. Rozenthal és P. Jugyin. Bp. 1964.

Filozófiai kislexikon. (Az 1964-es k. 2. átdolgozott kiadása, bibliográfiával.) Bp. 1970.

Filozófiatörténeti szöveggyűjtemény. I. k. Az ókortól a XVII. század végéig. II. k. A XVII. század végétől Marxig. Szerk. Simon Endre. Az előszót írta Mátrai László. Bp. 1966.

Hartmann, Nikolai: Teleologisches Denken. A teleológiai gondolkodás. Ford. és bev. Redl Károly. Bp. 1970.

Holbach, P. H. Tableau des saints. Londres 1770. Magyarul is: Szentek képtára. Ford. Gellért György. Bp. 1966.

Jöcher, Ch. G. Allgemeines Gelehrten-Lexikon. 4 Bde. Leipzig 1750/51, und Suppl.

Kanapa, Jean: La doctrine sociale de l'église et le marxisme. Paris 1962. Magyarul: Az egyház társadalmi tanítása és a marxizmus. Ford. Gellért György. Bp. 1964.

Kézikönyv a vallásról. Mátrai László előszavával; oroszról ford. Szepesy Gyula. Bp. 1961.

Kosidowski, Zenon: Opowieści biblijne. Warszawa 1963. Magyarul: Bibliai történetek. Ford. Varsányi István. Bp. 1968.

Lacroix, Paul: Le XVIIe siècle. Institutions, usages et costumes. Paris 1891.

Levada, Jurij: A vallás társadalmi természete. Ford. Józsa Péter. Bp. 1969.

Marx—Engels, A vallásról. Bp. 1961.

A marxista filozófia alapjai. Bp. 1963.

Paulys Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft, neue Bearb. von Georg Wissowa (und W. Kroll, K. Ziegler). Stuttgart 1893—1957.

Pigler, A. Barockthemen. Eine Auswahl von Verzeichnissen zur Ikonographie des 17. und 18. Jahrhunderts. Bd. I, II. Bp. 1956.

Plehanov, G. V. A vallásról. (Válogatott írások.) Ford. Nyilas Vera és Zalai Edvin. Bp. 1960.

Réau, Louis: Iconographie de l'art chrétien, I. Paris 1955 (tom II, 1956, Iconographie de la Bible; tom III, 1958/59).

Tokarjev, Sz. A. Vallás és történelem. (A vallás a világ népeinek történetében.) Ford. Siklósi Mihály. Bp. 1966.

Tusculum—Lexikon. Griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters, von W. Buchwald, A. Hohlweg und O. Prinz. München 1963.

Ugolinus, Bl. Thesaurus antiquitatum sacrarum. 34 vol. Venetiis 1744—1769.

Vallástörténeti kislexikon. Irta Geese Gusztáv, szerk. Lakatos György. Bp. 1971.

Wetzer und Weltes Kirchenlexikon, von J. Hergenröther und Fr. Kaulen. 12 vol. Friburg i Br. 1882–1903, 1905.

Zolnai Béla: Mikes eszményei. (Király György emlékezetére.) Minerva 1937, 3–55. — Bp. Minerva-Könyvtár 1937.

Helyesírási tanácsadó szótár (Szerk. Deme László és Fábíán Pál). Bp. 1961. A magyar helyesírás szabályai 10. kiadásában felsorolt, s a jegyzetekben is előforduló állandó rövidítéseket külön nem jelöltük. Vö. még A magyar helyesírás rendszere. Irta Deme L. Fábíán P. Benczedy J. Bp. 1966. Nyelvtudományi Értekezések 54. sz. — Kniezsa István: Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig. Bp. 1952. — Fábíán P. Az akadémiai helyesírás előzményei (1772–1832 között). Bp. 1967.

A magyar nyelv története. Bárczi G. Benkő L. Berrár J. Bp. 1967. — A mai magyar nyelv. Benczedy J. Fábíán P. Rácz E. Velcsov Mártonné. Bp. 1968. — Bárczi Géza: A magyar nyelv életrajza. Bp. 1963. — Benkő Loránd: A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában. Bp. 1960. — Szathmári István: Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk. Bp. 1968. — A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan. I, II. Készült az MTA Nyelvtudományi Intézetében. Szerk. Tompa J. Bp. 1961, 1962.

A Mikesnél előforduló szavak, szólások, közmondások értelmezéséhez vö. Magyar Nyelvtörténeti Szótár (Szarvas G. Simonyi Zs.) Bp. 1890–93, I–III. — Magyar Tájszótár, szerk. Szinnyi J. Bp. I, 1893–96, II, 1897–1901. — A magyar nyelv értelmező szótára. I–VII. Szerk. az MTA Nyelvtudományi Intézete. Bp. 1959–1962. — A magyar nyelv történeti és etimológiai szótára. I, II. (A–O) Készült az MTA Nyelvtudományi Intézete és az ELTE I. sz. Magyar nyelvészeti tanszékének közös munkájaként. Főszerk. Benkő Loránd. Bp. 1967, 1970. — O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások. Bp. 1966.

Stilisztikai vonatkozásúak: A magyar stilisztika vázlatja. Fábíán P. Szathmári I. Terestyéni F. Bp. 1958. — A magyar stilisztika útja. Szerk. Szathmári I. (Fordítás és stilisztika, bibliográfiai útmutató, 560–62. l.) Bp. 1961. — Szabó Zoltán: Kis magyar stílustörténet. Bukarest 1970.

A kötet tárgyi jegyzeteiben használt néhány rövidítésre ld. az I. és III. kötetben a rövidítések jegyzékét.

TÁRGYI JEGYZETEK

7. lap 1. sor *Az Isten Fiához való imádság* — A variáns csaknem három évtizeddel korábbi szövegében: *Ajánlom Fiu Isten Sz Felségednek ezt az érdemellen kis munkámat.* — A francia kiadásban: „Oraison dedicatoire av fils de Dieu.” A végső átdolgozásban Mikes jobban ragaszkodik a nyomtatott szöveghez; a korábbiiban szabadabban fordítja ezt az imaszerű ajánlást. Vö. mindkettőt a fr. eredetivel:

„C'est à vous (ô Sauueur des ames!) à qui ie veux ie dois consacrer cét Ouurage. Il vient de vous, et il faut qu'il retourne à vous: et en vous l'offrant, ie vous rends vne chose qui vous appartient par toutes sortes de titres.* Ce sont vos diuines paroles qui y sont employées; et celles qu'il vous a plû inspirer par vostre S. Esprit à vos plus grands seruiteurs. Vostre grace m'a aidé à les mettre par ordre, par des assistances singulieres que i'ay receuës de vous en ce petit trauail. Le zele si grand qu'il vous a plû si souuent témoigner pour le salut des ieunes ames, lors que vous estiez sur la terre, m'en a fait conceuoir le dessein: et l'esperance que i'ay euë de vostre secours, m'a donné la confiance de l'entreprendre. O mon Dieu, receuez vostre don, et ne le rejetez pas pour l'indignité de celui qui vous le presente. Que ma misere n'arreste pas les effets de vostre Bonté, et qu'elle n'empêche pas que vos saintes Instructions ne produisent dans les ames le fruit qu'elles y doivent faire. Diuin IESVS! animez de vostre S. Esprit les paroles de ce Liure. Faites que ceux pour lesquels il est fait, reconnoissent en le lisant, les étroites obligations qu'ils ont de vous seruir, et le grand desir que vous auez de leur salut. Parlez à leur coeur au mesme temps que ces lettres parleront à leurs yeux: et inspirez-leur par les mouuemens de vostre grace, les enseignemens qu'ils trouueront icy pour le salut. C'est maintenant plus que iamais où il est besoin que vous fassiez paroistre sur les ieunes ames les effets de vostre misericorde. Tempus faciendi Domine, dissipauerunt legem tuam.* La plus-part vous abandonnent, lors qu'ils doiuent commencer à vous seruir. Ils oublient ce pacte solennel qu'ils ont fait avec vous au saint Baptesme; et les graces inestimables qu'ils y ont receuës de vostre infinie Bonté. O diuin Sauueur! ne laissez point perdre les ames que vous auez rachetées de vostre Sang: et pour le salut desquelles vous auez témoigné tant d'amour. Reseruez-les pour vostre seruice. Empêchez qu'elles ne courbent le genoüil deuant Baal; et qu'elles ne se perdent point par la contagion de ce siecle peruers. Faites reuiure dans le coeur de vos Prestres ce Zele que vous auez eu pour le salut de la Ieunesse. Et donnez-moy la grace que ie vous demande en toute humilité, de pouuoir y employer fidellement mes soins et mes trauaux pour vostre gloire.”

7.24 A latin idézetnél a nyomtatásban utalás van: „Psalm.118.” Káldinál: „Ideje a' chelekedetnek Uram: el-hánták a'te törvényedet.” (Ps. 118, 126)

8.6 . . . *hogy hűségel fordíthasam minden munkáimot dűtsőségdre.* A variánsban: *dűcséretedre akarom magyar nyelvre fordítani.* A fr. szövegben fordításról természetesen nincs szó.

9.1 Az *Elöl járó beszédben* az auctor, a francia szerző beszél. Az erősen összevont variáns-szövegben Mikes hangsúlyozza: *midön idegen nyelvből magyarra akartam fordítani, . . . Szándékom nem egyéb vala . . . és személyes mozzanatot visz bele: az bujdosásomnak ideje., adván alkalmatoságot erre. hogy szomorúságal muló időmet, haszontalanul ne tölteném, . . .* Úgy látszik, hogy Mikes az ilyenféle „aktuális”, szubjektív elemeket kihagyta a végleges átdolgozás szövegéből. Ekkor már hatvanéves elmúlt, hatalmas munka

*Tua sunt omnia: & quae de manu tua accepimus dedimus tibi. I. Paral. 29.

* Psalm. 118.

állt mögötte; nem érezte szükségét az önmagát biztató ifjúkori fordulatoknak.

Amit Gobinet műve keletkezésével kapcsolatban említ, Mikes elhagyja. A fordító nem ad nevet a „kegyes olvasónak” sem, akit a szerző jelképesen „Theotime”-nek hív. Theotimus (Timót) a görögben a. m. istent tisztelő. Egyébként Teotimus (†403 körül) püspök, görög műveltségű hittérítő, a bölcsészek védőszentje. Timót vértanú († első század vége) Szent Pál kedves tanítványa; Timóthoz írt levelei a példás életre buzdítanak.

Az összevetéshez közöljük a rövid „Preface av Lecteur” c. részt.

„Ce Liure (mon cher Lecteur) n'a pas grand besoin de Preface; et si l'en fais ici vne, ce n'est que pour vous dire que ie n'ay pas dessein d'en faire. Les Prefaces sont necessaires pour aduertir le Lecteur, ou du dessein de l'Autheur: ou de l'occasion qui a fait naistre son Ouurage: ou de l'ordre qui y est obserué: ou de l'vtilité qu'il peut apporter: ou de quelque chose semblable. Quant à mon dessein, il n'est autre que celuy qui est porté par le titre du Liure, à sçauoir, d'instruire la Ieunesse en la Pieté: c'est là tout mon but & toute ma pretention. L'occasion qui me l'a fait entreprendre, a esté que me voyant appellé à la conduite de la Ieunesse, i'ay tâché de me rendre capable de cét employ si important, & de correspondre aux intentions saintes de la Compagnie qui m'a fait l'honneur de m'en charger. Et ne trouuillant pour m'instruire moy-mesme, i'ay trouué que ce que i'auois préparé pour moy, pourroit seruir à l'instruction de la Ieunesse, s'il estoit mis en quelque ordre: & que cela me seroit encore plus vtile, estant veritable que le meilleur moyen d'apprendre est celuy d'enseigner. Je l'ay donc reduit en l'ordre que vous voyez, dans lequel ie traite cinq choses qui m'ont semblé les plus necessaires pour donner aux Ieunes, vne instruction entiere en la Pieté: à sçauoir, Premièrement les motifs qui les y obligent 2. Les moyens qu'ils doivent employer pour l'acquerir. 3. Les Obstacles & les difficultez qu'ils y rencontrent. 4. Les Vertus qui leur sont propres. 5. L'importance de bien choisir vn estat de vie, & les moyens de les faire comme il faut, qui est vn sujet peu connu aux Ieunes gens, & encore moins pratiqué.

Quant à l'vtilité du Liure (mon cher Lecteur) ce n'est pas à moy d'en iuger; mais à vous. La fin pour laquelle il est fait, qui est l'instruction de la Ieunesse, vous le fera estimer vtile. Les choses dont il est remply, qui sont pour la pluspart tirées de l'Ecriture ou des Peres, vous feront faire le mesme iugement. Si l'ordre que i'y ay gardé vous semble facile, ce sera pour acheuer le iugement entier.

Au reste i'écris pour les Ieunes, c'est pour eux que i'ay dressé cét Ouurage. & particulièrement pour ceux dont il plaist à Dieu me donner la conduite. Que si d'autres plus auancez en âge, prennent la peine de le lire, ie les prie qu'ils le lisent en esprit de charité, excusant ce qu'ils y trouueront de defectueux, & receuant de bonne part ce qu'ils y trouueront de bon. Mais vous (ô mon cher Lecteur! pour qui i'écris) ie vous exhorte à faire vostre profit de ce petit traual, que ie vous donne pour vostre salut. Je vous appelle en cette Instruction du nom de Theotime, qui signifie honorant Dieu; pource que ie vous considere en cét estat, ou en la volonté d'y paruenir. Lisez la donc en cét esprit & avec ce desir. Lisez la pour y estre instruit de vostre

salut: & pour y apprendre de bonne heure ce qu'il faut faire durant toute la vie, c'est à dire à servir celui à qui vous devez tout.

Et afin que vous en fassiez vn profit certain & assuré, ie vous demande deux choses.

La premiere, que vous la lisiez avec trois conditions: avec desir d'apprendre, avec attention, & avec ordre, c'est à dire lisant les parties l'une apres l'autre.

La 2. que vous consideriez que ce n'est pas moy qui vous enseigne; mais Dieu, par les diuines Instructions qu'il nous a données dans les saintes Ecritures,* & dans les écrits des SS. Lisez la par consequent avec tout le respect que vous devez à ce Maistre adorable: & cherchez dans ces sources sacrées la veritable Sagesse, sans laquelle tout le reste n'est que folie. Heureux si vous la cherchez comme il faut: & si vous pouvez dire vn iour avec vn des plus Sages des mortels, que vous auez cherché la Sagesse durant vostre ieunesse; & que vous estant addonné serieusement à sa recherche, vous l'avez receuë. & y auez fait progrez. Vous en donnerez comme luy toute la gloire à Dieu qui en est l'Autheur: Danti mihi sapientiam, dabo gloriam. Et vous en recevrez le profit qui vous demeurera iusqu'en l'Eternité." (Ed. 1664.)

9.3 *hogy meg tudgyad, hogy nem [ti. akartam] tsinálni.* Vö. a fr. szöveget.

11.1 *A Részek Táblája.* — Vö. a variáns táblájával, amelyet Mikes a kézirat végén helyezett el. A két tábla eltéréseiről a jegyzetek bevezetőjében a keletkezéstörténet kapcsán szoltunk. Mikes mindkét táblában általában tömörebben fogalmazta meg a fejezeteimket.

20.6 *okos teremtet állat* — fr. „une creature raisonnable,” (p. 2)

21.10 *teremtetetek... teremptőjök... teremptettél... teremtet* Az -mpt-kapcsolat nem ritka a régi szövegekben. Mikes gyakran írja így kézírataiban. De pár sorral lejjebb: *teremtetett... teremtet... teremtetete... teremtetttél*, alakban is; alább ismét *teremtet... teremtet* váltakozása.

21.33 *aki kezdője mindennek,* — fr. „qui est l'Autheur de toutes choses” (p. 4) Vö. az 50. sz. lapalji szövegjegyz. is.

22.22 A zárójeles rész fr. megfelelője „(figure opposée à celles des bestes qui ne regardent que la terre)” (p. 5)

22.25 *metam.3.* — A kiadásban (p. 5) az Ovidius-részlet a Metamorphoses-ból: „Metam. 1.”

„Pronaque cum spectent animalia caetera terram,

Os homini sublime dedit, coelumque tueri

Iussit, et erectos ad sidera tollere vultus.”

A világ keletkezéséről szóló Metam. I, 84–86. sora magyarul:

„Minden egyéb állat letekint görnyedten a földre,

embernek fölemelt orcát és adta parancsát,

hogy föl a csillagokig pillantson, az égre tekintsen.”

(Ovidius: Átváltozások. Metamorphoses. Ford. Devecseri G. Bp. 1964, 9.)

* Eccli. 51. Cum ad luc inior essem, priusquam oberrarem, quaesivi sapientiam palam in oratione mea. Laetatum est cor meum in ea, à iuentute inuestigabam eam. Inclinaui modice aurem meam & excepi illam.

23.24 *s. bernard. in declamationibus* — Szent Bernát neve az előző fordításokban többször előfordult. Gobinet is több munkáját idézi. Vö. róla Mikes ÓM II, 951 és III, 1023, 1048, 1086. l. stb.

23.30 *ihon erre a nemesi végre... ihon az örökség... oh! talám... oh'emberi vakság... oh'kedves fiam... oh! ember,...* — fr. „Voilà la fin tres noble... voilà l'heritage... hélas! peut-estre que vous n'y avez iamais pensé... O aveuglement des hommes, que tu es grand! O mon cher Enfant, ... o Enfant du Ciel, ... O Homme, ...” (p. 8) Az első fejezet barokk pátozssal telített. Az író figyelemfölkeltő stilizálással és érzelmi hatást keltő hangváltással fokozza ezt a pátozst.

24.19 *s.chrysol serm.17.* — *chrysologus szent péter.* — A kiadásban a margón: „S. Chrysol. serm. 71.” Latin egyházi szónok (Petrus de Ravenna, kb. 406–450), a szigorú erkölcsösség és a munka tiszteletben tartása ügyében mondott beszédeiről nevezetes (Sermones).

25.30 *apocal.5.* — A kiadásban: „Apocal.1.” (p. 10) Az utalás pontos helye: Apoc. 1,5

26.21 *feredője* — Káldinál: „fördője”; a *Leveleskönyvben* is: *feredők* (189. lev. és jegyz.) székelys alak. — *böségesen* a variánsban: *bövségel*. Káldinál: „bövségessen”. Az idézett részlet a helyesírási és bizonyos hangtani eltéréseket leszámítva megegyezik Káldi szövegével. A variánsban az egész idézet már sokkal szabadabb fordítás. Mikes a *Kalauz* 1751-es átdolgozásakor a terjedelmes bibliai idézetek fordításakor általában Káldi pontos bibliai szövegét adja.

26.28 *millium* — a. m. millió (fr. million), a *Leveleskönyvben* is: *milliumot*, 56. lev. jegyz. Szily.

27.7 *Beati sumus ó Israel; quia...* A kiadásban utalás is van: „Baruch. 4.” (p. 13) A variánsban Mikes ezt magyarul írja le.

27.13 *szent Agoston azt mondgya Theodosius császár felől.* — Ágoston (354–430) egyházatya (Szt. Ambrus hatására tért meg); a kiadás utalása („Aug.lib. 5. de Civit.cap.20.”) szerint a *De civitate Dei*-ben írt Theodosius-ról. — Mikes *Leveleskönyvében* elmond egy legendát, amely a császár és Ambrus milánói érsek személyével kapcsolatos (72. lev. és jegyz.).

27.28 *a jó erkölcsről való tudományok. a melyeket predikálotta,* — fr. „les maximes de vertu qu'il a prêchées,” (p. 14) A vonatkozó névmási tárgy utáni tárgyaz ragozás Mikes minden kéziratára jellemző.

28.11 *szent pál mondása szerént,* — A kiadásban utalással: „Tit. 1.” (p. 15)

28.26 *mondgya szent Agoston* — *s. aug. 1. 4. de symbolo ad Cathecumenos cap. 1.* — A továbbiakban feltűnő Ágoston gyakori és sokoldalú idézése. Az előző két kötetben is sűrűn fordult elő neve, vö. Mikes ÓM II, 946; III, 1020, 1046, 1065, 1085. l. stb.

28.31 *hogy ha hiti szeget nem akarsz lenni.* — A variánsban: *ha hitedet meg nem akarod szegni* fr. „si vous ne voulez passez pour vn perfide et pour vn deserteur.” (p. 16)

29.32 *victor uticensis. persecutionum vandalicarum. lib 3.* — A kéziratban 5.-nek is olvasható. Victor de Vite, Victor Vitensis (cc. 430–?) *Historia persecutionis Vandalicae seu Africanae sub Gensericó et Hunnerico, Vandalorum regibus.* (Egyik régi kiadása, Paris 1694.)

30.12 *a sengéjít.* — a zsengeit, fr. „les premieres,” (p. 19)

31.25 *a veled egy korásuak.* — A variánsban: *veled egy időseük*, fr. „... ten-
té de ceux de vostre âge,” (p. 21) vö. a 758. l. jegyz. is.

31.30 *a melyet viaskodo. és proba időnek nevezhetni,* — fr. „qu'on peut
appeller le temps de combat et d'épreuve,” (p. 21) a variánsban: *méltán
lehet ezen időt az proba és hartz idejének hini.*

32.5 *s. Cyprianus lib de mortalitate.* — Cyprianus itt idézett művével (De
mortalitate) a pestis idején vigasztalta híveit. Ld. róla Mikes ÖM II, 954
és III, 1036, 1051, 1068.

32.9 *Hugo à s. victor.* — *egy tudos auctor mondgya.* — H. de Saint-Victor
(1096–1141), augustinus szerzetes, skolasztikus és misztikus író.

33.3 *az együgyűeket,* — A variánsban: *az edgyügyűeket.* fr. „Les simples”
(p. 23)

33.16 *mint az időseüknek.* — A variánsban más szerkezettel: *mint az
idősb koruak*, fr. „... que dans les âges plus avancez.” (p. 24)

34.11 *... hogy meg láthasam az el mult időt. és ...* — Itt is, a variáns-
ban is, Kálditól eltérő fogalmazással fordított idézet (Job 29). A kiadásban
a margón latinul, a szövegben franciául írva; a magyar szöveg az utóbbi-
hoz áll közel.

34.15 *Szent Agoston ... meg valya gyonásiban.* — *lib I. conf. cap. 10.* —
tovább: *lib. 5. c. 9.* — Gobinet alább többször idézi Ágoston Confessiones c.
munkáját, 737, 738, 743, 746, 748, 749, 750, 752, 757, 758, 759, 774. l. jegyz.

35.18 *s. Aug. ser. de Epiphan* — Ágoston: Serm. 8. de Epiphania.

37.21 *szent jános szerént* — A variánsban megjelöli az idézett passzust:
I. Joan 5.

39.16 *Erről valo nevezetes példák.* — fr. „Exemples notables sur ce sujet.”
(p. 34) Az író gyakran él különféle példákkal; *négy nevezetes példát adok
előbben* — fr. „Je vous en rapporteray icy quatre exemples tres-notables,”
(p. 35) A variánsban: *szép három példát hozok néked elő...* Az Absalonról
szóló negyedik példa itt hiányzik; a második pedig kb. fele terjedelmű,
akárcsak a fejezet vége. *A negyedik példa Absolonról,* ... Az Absalon tema-
tika, férfiszépsége, halála, népszerű tárgya volt a manierista és a barokk
festészetnek. L. például A. Tempesta, P. Lastman, Rembrandt, M. Preti,
F. Bol, B. Cavallino, L. Giordano, G. D. Tiepolo képeit. Bővebben Pigler,
I, 155–57.

39.25 *genes. 38.* — A kiadásban itt „Sap. 14.” áll, ez a jó.

42.2 *Ez kevély elméjü volt. tudta magát tettetni, boszu álló, nagyra vagyó ...*
— Dávid harmadik fiának, Absalonnak jellemzésekor az író halmozza
azokat a vonásokat, amelyek sejtetik a gyilkos ifjúnak apja elleni
lázasását.

44.24 *prov. 22. 6.* — A nyomtatásban tévesen: „Prov. 12.” (p. 43)

44.32 A francia szerző nagy erudícióval dolgozik, sokat idéz a bibliából.
Ebben a részletben több passzusra is utal. Mikes általában Káldi bibliai
szövegének fölhasználásával követi francia forrását és annak helyenkénti
latin idézeteit. Itt pl. sokkal szorosabban ragaszkodik Káldihoz, mint a
variánsban, ahol elég szabadon ültette át e sorokat.

45.5 *Ez a caput tsak abol áll, hogy ...* fr. „Et tout le reste de ce Cha-
pitre, ...” (p. 44) Ez a mondat a variánsban nincs meg.

45.32 *A minden napi proba ezt a mondást. oly nyilvánosságá teszi.* — fr.

„L'experience rend cette proposition si evidente, . . .” (p. 46) Többször hivatkozik az író a „próbára”, a tapasztalatra; erkölesi tételeit igazoltnak látja az élet gyakorlatában.

46.5 *a szokások* — Megfelelője itt: „les habitudes” (p. 46) másutt: „l'experience” (p. 47) „ses moeurs” (p. 70) „coustume” (p. II, 18) „maximes”. (p. III, 3) megfelelője is.

46.12 *mondgya szent hyeronimus*. — *S. Hiero. epist ad letam* — *S. Hier Epist. ad nep.* — Epistola ad nepotianum, levélformában megírt nekrológ. Szent Jeromosra vö. Mikes ÖM II, 943 és III, 1026.

46.29 *S. Bern. l. de ordin. vitae*. — Sz. Bernát, De ordine vitae. L. előbb a 734. l. jegyz. is.

47.17 *S. Aug. Serm. 250 (de tempore.)* — Ágoston Sermones c. munkájából; alább is idézi 756. l. jegyz.

47.17 *hasonló atüzhöz, a mely meg fojtodik, a nyers fa alatt* — Vö. a variánsban is; fr. „semblable au feu qui se conserue avec peine sous le bois verd dont il est accablé.” (p. 48) Latinul is megvan a margón.

47.17 *S. Hier. in vita pauli*. — Hieronimus 374/79-ből való műve.

47.22 *az ember élete . . .* — A hozzá tartozó margó: *militia est vita hominis . . .* (Iob. 7)

48.32 *hogy meg menekedgyél az idegen aszszony állattól, a kinek beszéde kegyes. és tsalárd*. — A variánsban más szerkezettel: . . . *az idegen aszszonyi állattól, ki az ő beszédével hízelkedik*. — Káldinál: „Hogy meg-menekedgyél az idegen aszszonyi állattól, és a'kivül-valótól, ki az ő beszédit meg-lágyította;” (Prov. 2, 16)

49.22 *egy mély veremben* — fr. „dans vne vieille cisterne,” (p. 52) a variánsban: *egy száraz kutban*

51.17 *nem tsak boszút nem álla*. — L. a lapalji szövegjegyz. fr. „Ayant occasion de se venger de ses freres qui vinrent en Egypte pour faire leurs prouisions durant vne grande famine, non-seulement il ne le fit pas; mais . . .” (p. 55) Vö. a variáns fogalmazását is.

51.27 *óh'fiam, gondolkodgyál jól erről apéldáról. és tanuld meg ebből, . . .* — A szerző ismét nevezet példák részletes előadásába fogott. József története után egy másik népszerű történet következik: *Az öreg Tobiásnak példáját akarom tehát elé hozni.*

52.13 *Oh'fiam mely szép élet egy ifiutól, aki . . .* — fr. „O la belle vie d'vn ieune homme, Theotime, qui . . .” (p. 56) Hangulatkeltő stilizálás, színezi a közvetlen beszélgető modort.

53.7 *véletlen történetből*. — véletlen esetből, véletlenül; fr. „par vn accident inopiné.” (p. 58)

53.27 *Elnem végezhetem ezt a részt amely már is elég hoszu. hogy még egy harmadik példát is ne hozak elé néked*. — A szerző is érzi, hogy a fejezet kissé terjengőssé vált. Igaz, hogy az előadás fonala egyenes irányú maradt, s az előző két példa is eseményes; a befejező részlet hőse, az ősz zsidó mártír, Élézár. A nyomtatásban utalás: „2. Machab. 6.”

54.25 *Oh! fiam, hogy nintsen olyan foganatos pennám . . .* — fr. „O Theotime, que n'ay-ie icy vne plume assez puissante pour grauer dans vostre coeur, plus fortement que sur le bronz, ou sur le marbre, . . .” (p. 61) Vö. a variáns eme részének fogalmazásával.

55.24 *Eccles 15.* — A nyomtatásban: „Ecclesiastae 1.” Pontosan: 1, 15.
56.1 *ossa ejus...* — A nyomtatásban utalás: „Iob 20.”
56.22 *S. Aug. lib 8. conf c. 3.* — Ld. előbb is, ahol Ágoston első és ötödik könyvét idézte a Vallomásokból, 735. l.

56.20 *a mint egy auctor mondgya, ... S. Isidor* — Valószínűleg Szent Isidor (Pelusium) cc. 360–435) görög egyházi íróra és szónokra utal.

57.20 *oh! fiam. kitsoda mondhatnáki...* A kiadásban az egész bekezdés egyetlen jól fölépített barokk körmondat. Mikes követi a mondanivaló menétét, fordítása világos; vö. a variáns fogalmazását is.

58.3 *oh'fiam, mely boldogtalanok...* A variánsban adja e részlethez a kiadás utalását is: *jerem. 16.*

58.15 *Meg elégszem tehát egy igen fő példával... a mely a szent Agoston példája.* — Nemcsak példájára hivatkozik, de műveire is gyakran utal, és idéz tőle.

58.34 *S. Aug. lib 1. conf. c 12. cap 16. cap. 19... lib 2. cap 1. cap. 2. cap. 3... lib 3. cap. 4... lib 5. c. 1. c 11... lib 6. c 11... lib 8. C. 5. cap. 7... lib 10 c. 30.* A Confessiones idézett részletei alapján rajzolja meg Ágoston ifjúkori tévelygéseinek és megtérésének történetét; vö. 735. l. jegyz.

59.20 *az iskolából* — A variánsban: *az oskolából* — Továbbá: *tselekesznek* var. *cselekesznek*. — *szabadság*. var. *szabadcság* — *mitsoda* var. *micsoða* — *tsuda által* var. *csudálatosan* — másutt sokszor: *tsak* — a variánsban: *csak* stb. *tettzik* var. *telczik* a kézirat elején: *váltottad meg*, var. *váltottál megh. fogh kérní*

60.25 *Cicero könyvének olvasásával, a mely könyvet nevezik Hortensiusnak.* — M. T. Cicero (i. e. 106–43) Hortensius c. dialógus formában írt böleseleti művéről van szó; vö. 743. l. jegyz. is.

61.20 *a manikéusok eretnkségiben veté ötet,* — A manicheusok a kereszténységből és a mágusok böleseletéből Manes v. Mani perzsa származású férfi által alapított szekta. Az *ötet*, ragkettőzések alak a régi nyelvben; vö. *Epistolák*... 950. l. jegyz.

63.15 *rom 13.* — A variánsban az idézett részt (Káldihoz képest) szabad magyar fordításban adja.

64.1 *oh! fiam. olvasd el egy néhányszor ezt a példát, visgáld meg...* — A szerző később összefoglalja az olvasás módjára vonatkozó utasításait. Itt is, előbb is, ezek szellemében jár el: fr. „O Theotime, lisez et relisez cét exemple; considerez attentivement toutes les particularitez, et voyez...” (p. 76) — A következő fejezetben ellentétes példák olvashatók, azokról, akik nem tértek meg (mint Ágoston).

64.9 *Valamint a szélvészkor a hajó esze töretetvén. sokan vesznek el, ... ugy a jó erkölcsnek hajó törésiben...* — Kedvelt hasonlat és barokk metafora: „Comme dans vn naufrage où vn nauire est brizé par la tempete, ...” (p. 77) Az *esze* ’össze’ alakra vö. a *Leveleskönyv* 9. lev. jegyz. *Epistolák*... 950. l. jegyz.

64.18 *a kinek elődben adom historiáját* — A Királyok könyve alapján szól Izrael és Judea királyairól, Manases „tsudálatos megtéréséről”. A historiához Hieronimust is idézi.

64.27 *a meg oszlás után.* — Itt a kiadásban folytatása „depuis la diuision qui fut faite de ce Royaume, d’avec celuy de la tribu de Iuda, apres

la mort de Salomon, il n'y en a pas vn seul . . ." (p. 78) A variánsban utal Salamonra.

65.20 4 Reg 6. — Alatta még egy utalás a kiadásban (p. 79): „2. Par. 28.” alább újra: „2. Par. 36.”

68.29 *evilági hejában valóságok.* — Szólamszerűen ismétlődik; más fordításokban is: a *KerTükörében*, az *EpistolákErvMagyban*; a *Leveleskönyvben* is jellemző szólam.

69.5 *daniel* . . . — Ehhez utalás a kiadásban (p. 86) és a variánsban: *dani 13.*

69.13 *S. Fulgent. Epist. 2. Cap. 3.* — Szent Fulgentius Claudius Gordianus püspök (468–532) epistolái.

69.19 . . . *és olyan lesz. a meg sértet szőlő gerezd. az első virágjában. és mint a virágját el hányo olaj fa.* — Káldi alapján íródott (Jób 15, 33) fr. „Et qu'il sera comme la grappe de raisin, que le mauuais temps fait couler en sa premiere fleur: et comme l'oliuier duquel les fleurs sont emportées par le vent et par la tempeste.” (p. 87) Érdemes összevetni a szabadon fordított variánssal: *és olyanná leszén valamint az szőlő, melyet még virágjában meg ront az rozsz idő. és valamint mikor az olaj fa el hullaitya virágát.*

71.1 *minden meg tartozkodás nélkül* — fr. „sans aucune retenuë.” (p. 90)

71.21. *S. Aug. libr 2. Conf. cap. 2.* — Ismét Ágoston „gyonásit” idézi, főlhívja olvasója figyelmét a Vallomások „szívet megható” részleteire, *a melyek meg érdemlik hogy itt egészen ki télessenek.* — Mikes a Kalauz fordítása-kor egészében számottevő (a Gobinet által idézett) részleteket ültet át a Confessionesből magyarrá. Vö. 737. l. jegyz. A 20-as években készült variánszövegben fogalmazása eltérő. Mindkét kéziratban a második latin margó-idézet bővebb, mint az 1664-i kiadásban, ahol (p. 91) „ibam longius à te, etc.”-val befejeződik.

72.25 *hasonlok lévén az olyan fákhöz., a melyek tavaszal. rakva lévén virágokal, egy hó harmat azokat gyümölcsteléneké teszi . . .* — fr. „semblables aux arbres tout couverts de fleurs au Printemps, qu'vn mauuais vent rend infructueux pour tout le reste de l'année.” (p. 93) Vö. a variáns szövegével Mikes stílárís eltéréseit.

73.29 *ezt igen gyakran láthatni az egyházi rendben, . . .* — Egyházkritika! Alább ismét: *. . . a kik beneficiumokat bírnak, heverők. fősvények. mértéktelenek., alkalmatlanok apapi hivatalok végben vitelére, . . .*

73.34 *ps. 131* — Mindkét kéziratban tévesen: 31 áll.

76.16 A rossz erkölcsű tanulók *a Nemesek között, kevély nemes emberek. veszedők. szemtelenek, káromkodók. szabad életűek.,* — más jellemképek: *a bírák között, gyenge bírók, személy valogatok, a kik igazatlanságot tesznek a pénzért. becsületért, a félelemért. tudatlanságból. vagy hirtelenkedésből, a melyel ítél, a prokátorok között, ravasz versengő. tsalárd.,* A XVII. század derekán készült morális szempontú francia társadalomrajz; „Dans la noblesse les Gentilshommes superbes, querelleux, duellistes, impudiques, blasphemateurs, libertins. Dans la Iustice, les iuges laches, corruptibles, acceptateurs de personnes, & qui commettent beaucoup d'injustices par argent, par faueur, par crainte, par ignorance, ou par la precipitation avec laquelle ils rendent leurs iugemens. Les aduocats, chicanneurs, inuenteurs de fourbes & de tromperies. Dans la police, les Magistrats incapables de leurs charges,

peu soucieux de leur deuoir, qui voyent le vice, & ne l'empéchant pas. Et de la corruption de ces quatre sortes de personnes vient la deprauation des peuples, & le debordement du vice dans le monde. Et ainsi il est vray de dire que de la mauuaise vie des estudians procede vne grande partie des desordres du monde." (p. 98) A nemesi rend bírálatoról ld. később is.

77.27 *a ki a patakot meg akarja mérgecsiteni. a forrásban veti a mérget*, — fr. „Il sçait bien que pour empoisonner les eaux d'une fontaine il suffit de jeter le poison dans la source, . . .” (p. 100) A szerző nemcsak példákkal, hanem szemléletes stílusával is szolgálja a munka erkölcsi célzatát.

78.4 *jérusálem meg vételekor . . .* — Nabukodonozor kegyetlen cselekedetét a szerző már kellő stílusaláfestéssel részletezte (12. Rész.). Itt Jeremiás sirmalaira is utal.

78.22 *akiket rabságában tarttya* — A vonatkozó névmási tárgy utáni tárgyas ragozásra vö. 734. l. jegyz., ld. a *Leveleskönyvben* 3. lev. jegyz.

78.31 *mondgya szent János a látásiban Cap. 12.* — fr. „. . . saint Iean en son Apocalypse” (p. 103) János Jelenések könyve.

79.4 *Irok néktek ifiu gyermekek, . . .* A kiadásban a latin margórészlet alatt utalás: „1. Ioan. 2.” (p. 103)

79.20 *Bé fejezése mind annak, valamit mondottunk ebben az első könyvben.* — fr. címe: „Conclusion de tout ce qui a esté dit cy-dessus.” (p. 104) A szerző elmélkedésszerűen foglalja össze az utolsó részben az eddigi fejtegetések legfontosabb erkölcsi tanulságait; az egyes pontokhoz a margón a vonatkozó fejezeteket is megjelöli (Mikes is a variánsban).

81.11 *A szent historia azt mondgya*, — Ismételten a szentírást említi így, fr. „L'Histoire Sainte” (p. 107); itt az ószövetségre hivatkozik; a kiadásban utalás is van: „2. Esdrae 8.” Alább (II. könyv p. 3.) a „l'Ecriture Sainte” kifejezést *szent írás*-sal fordítja.

82.8 *mondván szent Agoston után.* — *soliloq c. 33.* — Soliloquia első fennmaradt művei korából (386–87).

Gobinet az érzelmi fokozás eszközeit is igénybe veszi hatásos ágostoni részletek kiválasztásával. Mikes ezeket kiváló stílusérzékkel tilteti át. Vö. a variáns szövegével is.

82.22 *mondván szent bernárd után* — *Serm. 16. cant.* — Sermones, In Cantica Canticorum.

83.5 *a melyet meg fogok néked mutatni . . .* fr. „. . . que ie vay vous decourrir, . . .” (p. 110) *azokat figyelmeteséggel olvasad.* — A szerző az első könyv utolsó soraival a második könyv olvasására készít elő.

84.1 *Második könyv* — Terjedelme kb. azonos az első könyvével.

84.9 *utozo köntösben. Rafael Angyalra találta.* — Ismét Tóbiás alakja; a kiadásban utalás is: Tobie 4. et 5. Égi és földi alakok találkozása: a manierista és a barokk művészet kedvelt jelene, pl. Id. Jan Brueghel: Tájkép, Tóbiás és az angyal staffage-alakjaival. Raffaellino da Reggio követője: Tóbiás az angyallal (Budapest). F. Guardí is megfestette Tóbiás történetét (Venezia). Vö. még Mikes ÖM III, 1102. l. jegyz. ld. Pigler, I, 184–90.

85.36 *Ecclis. 11.* — A kiadásban: „Eccl. 1.” Pontosán: Eccl. 1, 11. — Közvetlenül alatta még egy utalás: „Psal. 110.” (p. 4, II. könyv)

87.17 *Oh'fiam mely szép példa ez arra. hogy . . .* — Ez a Bölcseség könyvé-

ből idézett részletekre vonatkozik. Ezek fordítását Mikes Káldi szövegével helyettesítette (Sap. 6 stb.). A variánsban maga fordította le őket; vö. a két fogalmazást.

88.3 *A bölcs Salamon . . . az ő imádságát. ennek a résznek a végén tesszük fel.* — Salamon imáját (Sap. 9) Káldi szövegének fölhasználásával fordította Mikes, de eltér tőle; különbözik a variáns fogalmazásától is. A latin margó-idézetek a kéziratban elmaradtak.

88.15 *Ecce 51.* — A kiadásban tévedésből: „15”. Mikes helyreigazította.

90.14 *Fiam ha szomat fogadot tanulni fogsz,* — ha szómat fogadod (d ~ t) — A „szép intéseket” a tanulás módja egészíti ki: *ugy mint a predikacio. a lelki dolgokrol valo könyvek.* De jó kalauz is kell.

91.6 *Ha egy vak más vakot vezet.* — fr. „Si vn aueugle conduit vn autre, . . . ils tomberont tous deux dans la fosse.” (p. II, 15) Mikes más fordításai-ban (*KJÉHist, Epistolák . . .* és a *Leveleskönyvben* is (62. lev.) találkozunk a bibliai közmondás változataival (Máté 15, 14). Vö. Mikes ÖM II, 964 és III, 1073. l. jegyz.

92.7 *S. Hier. ep. ad rustic* — Sz. Hieronimus, Epistola ad rusticum. Ld. előbb a 736. l. jegyz.

93.7 *Nem ugy, fiam nem ugy, . . .* — A variánsban: *nem így kedves fiam, nem így, hanem . . .* fr. „Non non, Theotime, il faut que . . .” (p. II, 18) Ez a közvetlen hang élénkíti az erkölcsi intelmek témáiról szőtt, helyenként monotonná váló fejezeteket.

94.4 *4 Reg. 2.* — A. m. 4 Reg. 12, 2

94.9 *a szabados és rendetlen ros z életre adá magát,* — fr. „. . . s'aban-donna au libertinage, et aux desordres d'une mauuaise vie,” (p. II, 20)

95.34 Utalás csak a variánsban van; a kiadásban: „Psal. 50.” és „Psal. 55.” (p. II, 22)

97.11 *absolutiot* — föloldozást; a fejezetben a szerző külsőségektől mentes valóságos penitenciatartást, igazi bűnbánatot ajánl, szigorú követelményeket állít, vö. erről a témáról az *Epistolák . . .* jegyz. 942. lap stb.

99.18 *S. Bern. Serm de interiori dono* — A kiadásban fejezetmegjelölés-sel: cap. 37. Ld. Szent Bernát, Sermones. 751. l. jegyz.

99.23 *ez iránt még több oktatásokat is adok. a melyeket kérlek. olvasad figyel-meteséggel.* — fr. „i'ay plusieurs aduis à vous donner, que ie vous prie de lire attentivement, et de les bien remarquer.” (p. II, 28) Az első személyben író moralista nevelő lépten-nyomon beleszólva, mintegy személyes jelenlétével irányítja ifjú olvasóját.

100.8 *lágyságból,* — fr. „soit par lacheté” (p. II, 30) A variánsban *tunya-ságból.*

100.12 *közönséges* — általános, fr. „commun” (p. II, 30)

100.14 *esnek, az esésért . . . az esetel . . . az esettől.* — esés v. eset a. m. botlás, elesés; fr. „Il ne faut point perdre courage pour estre tombé, il faut se releuer au plustost, et se seruir de la cheute pour estre dauantage sur ses gardes par apres.” (p. II, 30) Vö. a variáns fogalmazását is.

100.20 *az ördög a menyiben tölle lehet,* — A variánsban: *az ördög minden tehetségivel* fr. „le diable fera tout son possible” (p. II, 30)

102.5 A kéziratban kilenc pont van; a variánsban és a kiadásban tíz. Mikesnél itt a variánsban 8. ponttal jelzett rész hiányzik.

102.10 *A Szent Komuniorol* — A variánsban így írta: *Az Ur vacsorájáról.* fr. „De la sainte Communion.” (p. II, 34)

103.2 *Zach. 9.* Alatta még egy utalás a kiadásban: „Psal. 22.”

103.10 *mind azon által.,* — fr. „pourtant” (p. II, 35)

103.17 *Mint kell. a jó kuniohoz készülni* — A variánsban: *Az komunioról valo oktatás* — fr. „Aduis pour bien Communier.” (p. II, 36) Rákóczi is foglalkozott ezzel a témával rodostói írásaiban. Mikes említi, hogy *aminap a fejdelem arról beszélgetet. hogy micsoda nagy buzgoságal kel bé venni a comuniot* (31. lev. 1719). Ld. az *Epistolák* . . . jegyz. is 960. lap.

103.24 *Grande opus. non . . .* — A kiadásban utalással: „I. Par. 29.”

104.23 *minek utánna el mondottad volna a Confíteort.* *Domine non sum dignus.* — Confíteor Deo omnipotenti . . . A szertartáshoz tartozó bűnbánó tartalmú imaszöveg. — Áldozás előtti rövid ima: „Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo et sanabitur anima mea”: „Uram nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj . . .”

104.37 *ps. 31* — A kiadásban „Psal. 17.”

105.12 *vetsernyére . . . mulattságod.* A variánsban *vecsernyét . . . mulatcságod,* fr. „recreation” (p. II, 40)

105.22 *a jó könyvek olvasását. a jó társaságot.* — Mindkét témáról alább külön fejezet szól. 743, 745. l. jegyz.

105.25 Az első bekezdés után a kéziratban a kiadás következő két bekezdése hiányzik; a variánsban viszont megtalálható. Lehet, hogy Mikes az ismétlődés miatt (ami a variánsban megfigyelhető) rövidített.

106.17 *különös helyen* — magános helyen, fr. „en quelque lieu vn peut retiré,” (p. II, 43)

103.30 *oh! kedves fiam, hogy lehetne alumi . . .* — Az ilyen közvetlen hangú felkiáltásokra vö. előbb is. — *és azördög tört vett var. az ördögnek kelepccéit.* A bekezdés utolsó mondata nincs meg az 1664-i kiadásban. Ld. a variáns eltérő fogalmazását.

109.22 *egy szers mind.* — fr. „tout ensemble” (p. II, 48) — Az ezután következő négy kifejezés latin megfelelőjét írta le a variánsban Mikes.

110.4 *nemimel. ámal, és csak szokásbol.* — fr. „non pas negligemment et par coustume,” (p. II, 49) nem ímmel-ámmal, . . .

110.25 *a Consecratiotol fogvást a Communioig* — A mise részéről van szó; fr. „consecration” a. m. a kenyér és bor megszentelése; *introitus,* bemenetel, bevezető ének; *a kriei eleisonkor* könyörgéskor (uram irlalmazz); *az offer-toriumkor* följajánlások; *a prefatiokor* prófeca a. m. előima, dicsőítő ének. — Az egész bekezdés hiányzik a variánsból.

111.1 *A munkárol. és az idő töltéséről.* — fr. „Du trauail et de l'employ du temps.” (p. II, 51) Ez Mikes kedvelt témái közé tartozott, vö. a fordításokban *Epistolák . . .*, *K Gondolatok, KerTüköre* jegyz. is, valamint a *Leveleskönyvben* a 88. lev. éojegyz. Ld. Mikes ÖM II, 142, III, 1055, 1099. l.

111.15 *a rossz humorok* — rossz nedvek; ilyen értelemben a *Leveleskönyvben* is (49, 64. lev. jegyz.). *Amunka, az egészség és betegség összefüggéséről, a heverés és henylés ellen,* vö. 64. lev. jegyz.

111.22 *Elné mulasad tehát fiam magadot minden nap olyan munkában foglatni, a mely ahoz arendhez állik, . . .* — A francia író társadalmi szemszög-ből is differenciálja az ifjak munkáját; tágabb értelemben is, életkor, állapot,

helyzet (la condition, profession) megjelöléssel: *Hogy ha amunka szükséges minden renden lévöknek, a sokal szükségeseb atanuloknak, . . .* A fejezet utolsó bekezdését közöljük:

Le travail necessaire à tous: et encore plus aux estudiens, et pourquoi.

„Que si cet aduis est necessaire en toutes les conditions qui occupent la vie des hommes differemment, il l'est encore beaucoup plus en la profession des estudes. Si vous y estes appellé, vous devez vous y employer encore plus fidellement qu'en aucune autre condition. Non seulement à cause que Dieu vous a mis en cet exercice, & que c'est aussi vn moyen pour vous faire éuiter l'oisiueté; mais encore dautant que si vous estes paresseux dans cette condition, vous perdez le temps propre pour apprendre, qui est le temps de la jeunesse, que vous ne pourrez iamais reparer. Vous perdez l'occasion de vous rendre capable de quelque bon employ, comme on le voit arriuer tous les iours a plusieurs, qui ayant perdu le temps durant leurs estudes, demeurent faineants & inutiles à tout bien, le reste de leur vie, & souuent deuiennent vicieux & meschans. O Theotime, vous devez faire grand scrupule de perdre ce temps si precieux. Vous en rendrez vn compte exact au Iugement de Dieu. *L'ignorant (dit l'Escruteur) sera ignoré. Et celui qui refuse d'apprendre, tombera en beaucoup de mauz.*” (p. II, 52)

Si quis ignorat, ignorabitur. I. Cor. 14. Qui euitat discere, incidet in mala. Prou. 17. Voyoz le chap 7. de la 3. partie.

112.24 az *Apollo templomának akapujára irták delphus városában, üsmérd meg magad. magadot.* — *Juvenal. sat. XI.* — Apollo a görögöknél és a rómaiaknál a nap, a fény és a művészet istene volt. Az idézett részletre vö. a IV. könyv 5. részében található sorokat Juvenalis Szatíráiból; a kiadás görögül idézi. — *delphus városában* a. m. Delfiben; mint pl. *roma varosa* (230. l)

113.8 *S. Ambr. l. I. offi 4.* — *szent Ambrus mondása szerént,* — Szent Ambrusról vö. a *KeresztKírttya* és a *KerGondolatok* jegyz. Mikes ÖM III, 1030, 1053. De officii ministrorum egyháziak részére készült erkölcsan. Alább még többször utal rá a szerző.

113.14 *a keleptzékét el készíti.* — fr. „il dresse des embuches” (p. II, 55) var. *nékik tört készít.*

113.35 *mondgya szent Bernárd.,* — *S. Bernard. l. 2. de consideratione. c. 3.* — Szent Bernát, De Consideratione c. munkája a pápai kormányzat elveinek jó stílusban megírt kódexe. Ld. róla előbb is, 734. l. jegyz.

114.9 *valamint annak a filosofusnak, . . .* — A filozófussal kapcsolatos anekdotát vö. a variáns szövegének fogalmazásával; fr. „. . . Comme à ce Philosophe (ti. il arrive), lequel estant attentif à contempler les astres, tomba dans une fosse profonde, faute de regarder soy-mesme, et se rendit la risée des spectateurs.” (p. II, 57)

114.14 . . . *meg türkötetésére.,* — fr. „à la moderation de vos affections.” (p. II, 57) Alább *meg türkötétést.* A variánsban más szerkezetben: *mértéketeségre*

114.34 Az Ovidius-idezetet ld. a harmadik könyvben is. 177. és 751. lap jegyz.

115.13 *noverim me, . . .* A kiadásban a margón e fölött: „Psal. 17.” A latin margóidézet végén pedig: „S. Bern. 37 in Cant.” (p. II, 59)

115.19 *A jó könyvek olvasásáról.* — Erről már előbb is volt szó, itt a szerző egész fejezetet szán e témára. Vö. a *Leveleskönyvben* a 27. és 62. lev. jegyz. is. — *A bölcs ember* hez margóidézet és utalás a kiadásban: Eccli. 39.

115.27 *az oktatást pedig nem csak a mesterek tanításából lehet venni, hanem még a könyvek olvasásából is,* — Az oktatás mellett az olvasás propagálása modern nevelési szempont a XVII. század közepén megjelent francia műben. Még Mikes idejében is az, de a vallás-erkölcsi, ájtatos, meditációs jellegű könyvek egyoldalú előtérbe állítása és a világiás tartalmú olvasmányok teljes háttérbe szorítása a XVIII. század derekán már elavult nézőpont.

116.14 *szent Agoston... gyónásinak 3 könyvében. és 4 részében.* — Előbb már idézte: *Confessiones lib. 3, cap. 4.* vö. 737. l. jegyz.

116.15 *a hortensius könyvének olvasása* — Ciceró művét ebben az összefüggésben Gobinet már előbb (60. l.) is említette, 737. l. jegyz.

116.29 *De nem elég a jó könyveket csak olvasni, hasznosan kel olvasni, erre való nézve. az olvasásidőben ezekre vigyáz.* — „Hasznosan”, gyakorta gondolkodva kell olvasni, meditálva az olvasottakon. Gobinet tanácsa összefügg az ajánlott olvasmányokkal: Ágoston Vallomásait, Kempis Imitációját ajánlja elsősorban, *vagy valamely más szép ájtatos könyvet.* — Mikes az 1724-i variáns szövegében nevek nélkül fogalmazott. A hét pontba foglalt recept az olvasás módjáról bizonyára Mikesnek is mintául szolgált fiatalabb éveiben; vö. a variáns fogalmazását.

117.2 *Az I. pont végéhez utalás a kiadásban: „Psal. 118.”*

117.6 *S. Ambr. l. I. offic. 20.* — Szent Ambrus, lib. 1. offic. cap. 20. Ezt a munkát előbb idézte. — *S. Ambr. fölött a kiadásban van még egy auktor: „S. Hier. Epist. ad Eustochium.”* (p. II, 62)

117.6 *S. Cypr. ep. ad dominum.* [helyesen: *Ad Donatum.*] — A már idézett Cyprianusnak itt egy másik könyvére utal; *Ad Donatum*, beszélgetés a pogányságból való megtérésről, a keresztség utáni boldog lelkiállapotról.

117.23 *S. Bernd. de vita solitaria. ad fratres de monte Dei.* — Szent Bernát sermója, *De vita solitaria...* alább ismét utal rá.

117.24 *Ved eszedben fiam jól ezeket,...* — Ez az utolsó bekezdés a variánsban egy-két sorral bővebb; az 1664-es kiadásban nincs meg.

118.1 *A rossz könyvekről.* — Ez a fejezet nincs meg a variánsban. Előszőr általában említi a *minden féle rossz könyveket... az ördög... minden időben és minden nyelveken és minden nap újakat találhat, sokan azok közül, holmi színes tudományokkal. vagy ékesen való szollásokal. vagen elme találmánnyal vannak tele,* a szerző panasza, hogy az ifiak azokat gyönyörűséggel és buzgósággal olvasák, és meg is tarttyák. A „rossz könyv” az ifjú olvasónak olyan, mint az „utálatos méreg”, *a melyet apokol okáda a földre,* — fakad ki az író hatásos barokk fordulattal; fr. „Et il les doient fuir comme des productions du diable, et comme vn venin detestable que l'Enfer a vomy sur la terre, pour infecter les ames et pour les faire mourir.” (p. II, 65)

Ezután felsorolja a rossz könyvek csoportjait. 1. *ahereticus könyvek*, 2. *Istentelen könyvek*, (egyházgyalázók, vallásgúnyolók, egyházi személyeket csúfolók, szentírást félremagyarázók) 3. *A szemérmellen és fajtalan könyvek, a melyek a tisztaságot üldözik. a szelemtől való könyvek, magyar, vagy deák versek.* — A magyar vonatkozás természetesen a „François” magyarra ültetése. A francia szövegben egyébként négy pont van; Mikes az utolsó

kettőt erősen összevonta. Ez mindenesetre fontos mozzanat. A fejezet végét is felére csökkentette. Összevetésül érdemes megnézni a fejezet irodalmi szempontból legfontosabb részletét:

„Ces liures sont, 1. tous les liures heretiques, qui enseignent des erreurs en la Foy, ou qui combattent les veritez receuës par l'Eglise.

2. Tous les liures impies qui tournent en derision la Religion & les choses saintes: qui blâment les ceremonies de l'Eglise, & les costumes receuës par elle: qui se moquent des personnes dédiées à Dieu, comme des Prestres & des Religieux. Ceux qui abusent de l'Escriture Sainte en des applications mauuaises & profanes.

3. Les liures lascifs & impudiques, qui font vne guerre ouuerte à la chasteté.

4. Les liures qui traitent d'amours, encores qu'ils ne soient pas impudiques en paroles; tels que sont plusieurs Poëtes Latins & François, & vne grande partie des Romans. Ces liures sont plus dangereux que ceux de la troisième sorte; dautant que ceux-là enseignent le mal à découuert, donnent facilement auersion d'eux mesmes aux ames qui ont encore la crainte de Dieu: mais ceux-cy ne paroissans pas méchans tout d'abord, attirent l'esprit par leurs beaux discours, & par la douceur des choses qu'ils traittent, par laquelle delectant les sens, ils allument dans le coeur le feu de l'amour impudique.” (p. II, 65)

A tilalmi lista első két pontja célzás a XVII. században terjedő kezdetleges polgári materialista filozófiának az egyház dogmáit s a filozófiai idealizmust kikezdő tanításaira, antiklerikális pamfletekre, szkeptikusok és ateisták írásaira, a reneszánsz tovább élő eszméire, a reformáció heretikusként bélyegzett és kiátkozott írásaira stb. (erre a sorsra jutnak az ez idő tájt megjelent janzenista művek is), vö. ehhez az *Epistolák* . . . 952. lap jegyz., valamint a libertinusokra vonatkozó jegyz. a *KerTükör*-ben, Mikes ÖM III, 1089. A felvilágosodás hajnalán török földön elszigetelten fordító Mikes előtt nem voltak teljesen ismeretlenek azok az ideológiai természetű viták és világnézeti küzdelmek, amelyek szellemi téren folytak a XVII. századi Franciaországban. De nincs nyoma, hogy erre különösebben reagálna; minden kommentár nélkül fordít.

A 3. pont, figyelemmel a francia szöveg 4. pontjára is, részben az antik és a reneszánsz s főként a francia barokk szépirodalomra vonatkozik. Kiterjed a gáláns és heroikus, libertinus költészetre (la poesie heroïque et galante, le lirisme „grotesque” művelőire, mint pl. Theophile, Cyrano, Tristan l'Hermite, Saint-Amant, Voiture, Benserade stb.), szatirikus műfajokra (l'épopée bouffonne, la parodie epique, la comedie italienne; Satires de Régnier), a regények nagy részére (le roman pastorale d'Urfée, le roman d'aventures, La Calprenède, Mademoiselle de Scudery), le roman trivial (Charles Sorel) és a roman burlesque (Scarron) s a mondain és précieux irodalomra.

Kétségtelen, hogy a francia barokk irodalomnak ezek a profán rétegei a „l'amour” központúsággal, „szerelemre gerjesztő”, gyönyörködtető tematikájával szembekerültek a korabeli vallásos irodalmi szemlélettel s a korfelfogásra jellemző előítéletekkel.

A Mikes fordításával kapcsolatos „puritán” irodalomfelfogás, a világi szépirodalom iránti elutasító szemlélet, amelynek történetére a rodostói

Rákóczi-könyvtár szellemére vonatkozólag Zolnai Béla utalt (Minerva 1937, 165–73), Ágoston és Kempis nyomán szinte valamennyi janzenista írónál, Nicole stb., de mások, Fleury, Bossuet munkáiban is fölfedezhetők. Talán a Port-Royalból is kisugárzó, esztétizmust és intellektualizmust tagadó rigorózus szellemből magyarázható Gobinet munkájában a rossz könyvekről szóló fejezetnek az a részlete, amely a szerelemről szóló verseket, énekeket, regényeket, s általában az ilyen tárgyú világi szemléletű szépirodalmi könyveket sommásan elítéli.

A XVII. század közepén készült listát Mikes egy évszázad múlva ellátja magyar vonatkozású tilalmakkal. Érdekes jelenség, hogy a fordító Mikes, a levélíró világias érdeklődésétől eltérően, ha szűkszavúan, lerövidítve is, de átveszi forrásainak rigorista szemléletét, „szépirodalom-ellenességét” is; egy másik fordításban szintén elítélőleg szólt ilyen írásokról: *Tisztátalanságról való könyvek, a szerelemről való versek, és énekek, de sőt még a katzágásra való szok is, a helytelen tréfák, a két értelemre való szók, és többek ilyenek . . .* (Epistolák . . . 311. lap és 956. lap jegyz.) Hasonlóképpen a *KerGondolatokban*: *a komédiák, vendégségek, tántzok. tisztátalan versek, rossz könyvek, énekek, szemérmertlenségek, mind ezek, véghetetlen vétkeket okoznak, . . .* Mikes ÖM III, 1056. A *Mulattságos Napok* önálló előljáró beszédében Mikes a janzenisták szentjére, Szent Pálra hivatkozva írja: *a beszédinknek, és még a mulattságinknak is olyanoknak kell lenni, a melyekben dűsértesség az Istennek szent neve, mind pedig magunknak. és másoknak lelki vagy testi hasznokra szolgállyanak . . . a melyek mind az elmének mulattságára, és hasznára mind a szívnek meg jobbítására lehetnek . . . ebben a könyvben sok szép jó erkölcsűeket. és nemesi indulatuakat látz, a melyek még ez életben hasznokra vált. Szépirodalmi munkáinak érdemét a jó erkölcsre való oktatásban jelöli meg: *ne tsak mulattságal. de hasznal olvasad.**

A levélíró Mikes nem sokat törődik a szerelmi tárgyú témákra, könyvekre és gáláns históriákra vonatkozó tilalmakkal, sőt különösképpen kedveli őket, olyannyira, hogy a szerelmi tematika iránti érdeklődés a levélírás első két évtizedében a Mikes-levelek egyik legjellemzőbb irodalmi vonása. A *Leveleskönyvben* Mikes irodalmi szemlélete modernebb, mint fordításáiban. Vö. alább a 751. l. jegyz. is. Továbbá Mikes ÖM III, 978, 1056.

119.26 *A jó társalkodásról.* — A variánsban: *Az jó társaságról.* A kettő összefügg: a társalgás szabályairól és a jó társaság megválasztásáról van szó ebben a fejezetben. „De bonnes Conuersations.” A társalkodik szó XVII. sz.-i jelentésére vö. Martinkó A. MNy 1949, 57–63.

121.5 *S. Ambr. l. offic. 20.* — Előbb a mű I. könyvére, itt a 2. (libr.)re utal.

121. lap *S. Hiern. epist ad nepotianum* — A kézirat elején hivatkozott rá.

121.14 *akik ne fodorítot hajal;* — Vö. eltérő szerkezetben a variánsban; fr. „qu'ils n'ayent pas soin de frizer leurs cheueux;” (p. II, 70) a margón latinul is.

122.10 *S. Bernd. serm. 4 de assump.* — Vö. előbb, Szent Bernát Sermones.

123.22 *S. Bern. serm. 1. super salve Regina* — Szent Bernát a sermójában szép irodalmisággal magyarázza a régi Mária-himnuszt, annak befejező szavait (melyeket egy időben neki tulajdonítottak).

124.13 *S. Bern. homil. 2. super missus est* — Super Missus est. Alább is idézi, 757. l. jegyz.

124.22 *Anselm. in. alloq Coelest n. 27.* — Szent Anselmus canterburyi érsek és Anglia primása (1033–1109), nagy skolasztikus. A kiadás szövege utal S. Anselmera, de a latin idézet és utalás nincs meg a margón a nyomtatásban. A variánsban megvan.

124.23 *egy igen szép példát hozok elé.* — Szent Brigitta (megh. 1373) *Revelationum. c. 53* (a kiadásban Lib. 7. Revelationum cap. 13.), a svéd származású misztikus szerzetesnő látomásainak elbeszélése jellegzetes barokk példázat (De la devotion à la sainte Vierge). Vö. *Revelationes Sanctae Brigittae*. Róma 1448.

126.22 *S. Bern. Serm. 12 in psa qui habitat* — Sermones c. idézett művében.

126.14 *az udvarából való fejedelmet küld egy szegény szolgának gondviselésire.* — Ez is kedvelt barokk allegória: az őrzőangyal (alább *jó kalauz* — „vn si bon conducteur”) az ember szolgálatában (De la devotion à l'Ange Gardien).

127.11 *emberséges ember* — A *Leveleskönyvben*, a fordításokban is előfordul; megfelelője itt: „vn homme de bien.” (p. II, 79)

128.13 *S. Bernard. epist. 42 S. Ambr homil. 5. de virginitate.* — Szent Bernát epistoláit és Szent Ambrus homiliáit idézi együtt.

128.18 *S. Aug. serm 29. sanct.* — Ágostontól már idézett mű.

129.4 *Genes. 2.* — Ez alatt a kiadásban még két utalás van a bekezdéshez: „Exodi 20. Leuitici 23.” (p. II, 82) A variánsban megvan. — Alább *hebr. 7. alatt még „1. Petri 2.”* latin margóidézettel, ami megvan a variánsban, de az utalás nélkül.

129.23 *s: leo. epist 15.* — Nagy Szent Leó (440–61) *Epistolae*.

130.9 *origenes homil. 23 in numeros* — Origenes (Adamantius) görög egyházi író (185–252), művei nagyrészt elvesztek; szentírás-magyarzatai részben rövid szöveginterpretációk, részben homíliák.

131.7 *S. Aug. in ps. 22.* — Ágoston, *Enarrationes in Psalmos*.

131.17 *mondgya origenes.* — *supra o num. 15.* — Az előbb idézett mű.

131.29 *joan. 8.* — Itt a kiadásban helyett két másik utalás van latin idézettel: „Rom. 6.” és „2. Petri 2.” (p. II, 86) A bibliában a joan. 8, 34-nél ez a két utalás párhuzamos passzusként van feltüntetve (Rom. 6. c. 16. és 2. Pet. 2. d. 19.)

132.21 *S. leo. serm 3. de quadrag.* — Nagy Szent Leó, *Sermones*.

132.22 *S. August Serm. 275* — Ágoston, *Sermones c. művéről* előbb is.

132.24 *Szent Agoston a maga gyónásiban meg vallya* — *lib 12 conf 33* — A *Confessionest* gyakran idézi a szerző; Mikes „gyónások”-nak fordítja a később Vallomásoknak nevezett művet, vö. 735. l. jegyz.

132.25 *fogvást, f-v-ből jav. vö. a lapalji szövegjegyz.* Alább is: *igazság-nak* második *g-k-ből jav. 464. sz. szövegjegyz.* — *regelig. szövégi g-k-ből jav. 612. sz. szövegjegyz.* — *De végik és hetegik* nincs javítva, ld. a 433, 707. sz. szövegjegyz. — *részekség, 1206. sz. lapalji szövegjegyz.* — *ragaszgodnak, 1221. sz. szövegjegyz.* Mikes általában javít a zöngés-zöngétlen mássalhangzó párok téves írásakor. Csak néhány esetben hagyta őket kijavítatlanul.

133.4 *nem azért hogy trécsély, neves, nezed ki jön bé. ki megyen ki, mindent köszöngess, azért hogy láss másokat; és tégedet is lássanak.* — fr. „... non pas pour y deuiser, rire, regarder les passans, saluër tout le monde, pour y voir et estre veu, comme il arriue à plusieurs, . . .” (p. II, 88) Eleven stili-

zálással rögzített templomi jelenet a figyelmetlen templombajáró jellemzésére; alább is lesz még egy ilyen mozzanatos pillanatkép (231. l. jegyz.)

133.24 Ehhez a kiadásban latin margó és utalás: „Psal. 83.” (Fölötte még kettő: „Isaia 33.” és „Heb. 4.” (p. II, 89) — A zsolttár szövege a helyesírási, hangtani, központozási eltéréseket leszámítva megegyezik Káldi szövegével (Ps. 83, 2, 5, 6); a variáns sorai szabad fogalmazásúak.

134.27 *Szent Ignác, aki . . . emlékezik leveleiben*, — Antiochiai Szent Ignác (II. sz.) Trajanus császár alatt vértanúságot szenvedett. Híveihez írt görög szövegeket hagyott hátra.

134.31 *Canon 10 Apost.* — *Canones Apostolorum*

135.1 *Szent Justinus . . . apológiájában*, — *S. Just. Apol. 2.* — Iustinus Martir egyházatyja (kb. 100—megh. 165). 150 körül a császárhoz írta a keresztény vallás apológiáját, amely 2. apologia néven ismeretes. Marcus Aurelius alatt még egy párbeszédet írt.

135.19 *Tertullianus a maga Apologeticájában*. — *Tert. in Apol. c 39* — Quintus Septimius Florus: Apologeticus. Vö. róla a *KerGondolatok* jegyz. Tertullianus. Mikes ÖM III, 1020, 1058 és II, 961.

136.9 *a keresztény császárok alatt* — Nagy Constantinus császártól (i. sz. 306—337) kezdve, aki államvallássá tette a keresztény vallást a IV. században. A jelzett auktorok az őskeresztények életéből idézik a néprajzi érdekességű egyháztörténeti részleteket.

136.24 *a tridentinumi Conciliumbol*. — *concil. trid. ses. 22.* — *Sess. 24. cap. 4.* — A zsinat anyagára vö. a *KerGondolatok* Mikes ÖM III, 1051 és II, 945. l. jegyz.

137.32 *úttalanságból* — fr. „Les vns le font par vne pure indeuotion, . . .” (p. II, 97) A variánsban igei szerkezettel fordítja.

138.9 *S. Aug. serm 271 . . . 251* — Ágoston többször idézett műve, *Sermones*, ld. 746, 736. l. stb. jegyz.

138.21 *S. Bern. epist 42* — Előbb már utalt Szent Bernát epistoláira, 746. l. jegyz.

138.14 . . . *rugodozás*; — fr. „vne rebellion” (p. II, 98)

140.9 *anem úttalosság, hanem játzodtatás*. — fr. „n'est pas vne deuotion; mais plustost vne illusion.” (p. II, 100) A 119a-val kezdődő részlet első három rövid bekezdése nincs meg a variánsban.

140.17 *Végezetre arra intelek fiam, . . .* — A második könyv utolsó, 22. fejezeténél tartunk, a terjengős befejező részt Mikes a kéziratban rövidítette. A szerző itt nem tér ki az egész könyv tanulságaira, mint az első könyv végén.

140.28 *ati előttetek jároknak*, — Káldi kifejezése: „a'ti előttetek-járok-nak,” az egész idézet némi eltéréssel Kálditól való (hebr. 13, 17); a variánsnak ez a részlete fogalmazásban erősen eltér tőle.

141.1 *Harmadik könyv* — Ez 12 részből áll, de egyes részek kisebb artikulusokra oszlanak; terjedelme kb. azonos az előzőkével. *ebben a harmadik könyvben . . . meg mutatom* A rövid bevezető ráirányítja az olvasó figyelmét az erkölcsi mondanivaló lényegére s a pedagógiai oktatás magjára.

141.10 *Raphael. Angyal. (akiről már szóllottunk)*. — fr. „Ainsi l'Ange Raphaël (duquel nous auons parlé cydessus) ne se contenta pas de guider

le jeune Tobie: mais . . ." (p. III, 1) Az epizódra vö. a második könyv elejét.

142.19 *ez a tudatlanság az oktatásnak fogyátkozásától jö, . . .* — A szerző megkülönbözteti a vallási és világi oktatást és tudományt; kevesli az üdvös és ájtatos dolgok iránti érdeklődést, s ezért a szülőket és a „mestereket” okolja. Igazságának bizonyítására két ellenkező példát hoz, az egyiket Ágoston Vallomásaiból, a másikat, *atiszta Susánnának nemesi cselekedetét*, a bibliából. A téma ábrázolására vö. P. P. Rubens, A. Van Dyck, Rembrandt, Maulbertsch képeit. Pigler, I, 218–29.

143.8 *lib 3 Conf. cap. 1.* — Hatásos idézet a Confessionesből.

144.1 *A bölcs elme, azt keresi hogy tanítsák, . . .* — Ezt a mondatot Mikes itt a fr. szöveg alapján, a variánsban a latin margó szerint fordítja. Vö. Káldit is (Prov. 15, 2).

144.4 *a Szüléknek. nagy kedvezések. rosz példa adások., és rosz oktatások* — Hasonló tartalmú fejtegetésekről ld. az *Epistolák . . .* 972. lap, a *KerGondolatok* és a *KerTüköre* jegyz. Mikes ÖM III, 1056, 1103; valamint a 27, 62. lev. jegyz. — Az indulatos stílus *Nyomorult Atyák! . . . vak atyák. nem láttátoké . . .* „Malheureux peres! . . . Peres auegles . . .” hatásfokozás; *hasonlok azokhoz az ostoba állatokhoz, kik addig ölelgetik fiokot. hogy meg ölik*, fr. „semblables à ces sots animaux qui étouffent leurs petits à force de les embrasser.” (p. III, 7)

145.27 *a melyről ide fellyeb szoltunk, . . .* — Héli főpap fiairól az első könyv 6. részében volt szó.

146.30 *A Előbbeni Részhez valo adás.* — A variánsban ez a todalék nincs így elkülönítve, hanem folyamatosan következik. Az általunk használt francia kiadásban nincs meg!

148.33 *S. Hier. in cap. 6. Micheae.* — Hieronimus homiliáiból.

149.12 *a fejeségtől.* — [értsd: a fejességtől] az önfejüségétől; fr. „de l’opiniâtreté” (p. III, 11)

149.21 *a mely beteg . . .* — fr. „Le malade qui ne veut pas connaître son mal, et qui regette les remedes, est hors d’esperance de guerison.” (p. III, 11)

149.29 *Az oktatásokról azt mondgya.* — Ez s a következő bekezdések a variánsban bővebbek, akárcsak a kiadás szövegében; az utóbbiakban elől még két utalás van: „Sap. 3.” és „Prov. 10.” (p. III, 12) s folytatólag is több az utalások száma. A latin margóidézetek az utalások mellől mindenütt elmaradtak. — A Példabeszédek könyvéből halmozott idézeteket Mikes Káldi alapján fordítja; a variánsban szabadon.

150.24 *Hüesd el magadal.,* — fr. „Persuadez-vous,” (p. III, 14)

150.29 *az az igazgatás pedig negy dologban áll; az oktatásban. tanásban, feddésben, és intésben, . . .* — A fejezetben tárgyalt nevelési eszközök összefoglalása. A szerző a feddés, intés, dorgálás („la reprehension”, „l’exhortation”) hangoztatásával a nevelő kritika szükségességéről beszél: *a ki pedig gyűlöli a feddést. esztelen.* — Helyteleníti a „maga mentést”, „maga hittséget” („la presumption”); a példabeszédek szerint *Az emberre., a ki a feddöt kemény nyakal meg veti, hirtelen veszedelem jö.*

151.17 *S. Hier. in cap. 5. Amos.* — Hieronimus homiliáiból.

151.26 *S. Hier. ad demetriadem de virginitate* — Szent Hieronimusnak tulajdonított epistola, vö. a variánsban is.

152.15 *a fa nem véthet gyökeret a fövényben, . . .* A. m. nem vethet, nem ereszt-het gyökeret . . . fr. „La semence ne peut prendre racine dans vn sable mouuant; ny la vertu dans vn esprit leger, qui change à toute occasion.” (p. III, 17) Vö. a variáns fogalmazását is. — Természeti jelenség erkölcsi példázattal; alább is: *a jó erkölcsű ember . . . valamint anap, a mely soha el nem veszi fényességit; de az esztelen változo. valamint ahóld, a mely soha egy állapotban nintsen* — vö. a variánst is.

153.27 *erősítsd meg* — a. m. erősítsd meg — Káldinál: „Erössíts-meg” (Ps. 16, 5) Az *erősítsd* második *s* betűje íráshiba.

154.7 *Tertull. in apologetico.* — Előbb már idézte Tertullianust.

154.23 *conf. lib 2. Cap. 3* — *valamint etörténék szent Agostonal. aki eröl keservesen beszél gyonásiban* — A következő fejezetben idézi a Vallomások-ból ezeket a részleteket.

154.30 *miért pirulsz meg?* — fr. „De quoy rougissez-vous?” (p. III, 21) a. m. elpirul, szégyenkezik.

156.13 *a rossz társaság* — fr. „Les mauuaises compagnies.” Erről a témáról 3 articulusból álló kis traktátust írt a szerző. A rossz társaság *aza tör.* („le piege”) *a melyre lesi az ördög . . .* alább egy barokk metafora: *ajó erkölcsnek olyan kö sziklája, a melyen sokan hajo törést szenvednek.*, „C'est là l'écueil de la vertu, où plusieurs font des naufrages irreparables;” (p. III, 26)

157.13 Ehhez utalás a variánsban *s* a kiadásban: „2. Tim. 3.”

158.5 *szabadosan és tartalék nélkül* — fr. „aller librement et sans crainte en ces compagnies,” (p. III, 26)

158.33 *a nyelve olyan tűz. mely . . . tüzet a gehenna tüze gerjesztette fel . . . a bünösök szája olyan mint a meg nyílt koporso. a melyből tsak bűdöségek jönnek ki, . . . az áspis kígyonak mérge vagyon ajakakon, . . .* — Nemesak e részle-tek összeválogatása, hanem a stilizálás is a barokk képalkotásra vall. — A jó társalkodásról és a társaság megválasztásáról az előző könyv 18. részében volt szó.

159.10 *A ki a szurokhoz nyul.* — Vö. ezt a részletet a variáns eltérő fogal-mazásával; ld. Káldi: A'ki a' szurkot illeti, meg-mochkoltatik attól: és a'ki a' kevélyvel társalkodik, kevélységbe öltözik.” Stb.

159.22 *Euseb. Emis. homil. 1. de initio quadragesimae.* — Eusebius Emise-nius, emesiai püspök (III. sz. végén), kiváló szónok és vitázó író homí-liái.

159.22 *s. Aug. libr 2. conf 9.* — *lib 2. conf. cap. 5.* — Idézetek a barátság-ról és a rossz társaságról a Vallomásokból.

160.24 *Istentelenek, és szabad életűek.* — fr. „Les impies et les libertins.” (p. III, 31) A libertinusokat támadja, vö. előbb a rossz könyvekre vonatkozó 743. l. jegyz.

161.22 *kerüllyed a heverő és henyélő ifiaknak társaságokat, . . .* — Erről egy egész fejezet következik; ld. a második könyvben a 14. részt: *A munkáról. és az idő töltéséről.* — A heverés és henyélés ellen szólt Mikes a *Levelskönyv*-ben is (62, 88. lev. jegyz.).

161.25 *. . . hogy hivatalodot el mulasád. és magadot mulasád, a játékot, a korcsomát. meg szeretetik veled.* — fr. „Ils vous persuaderont de quitter vostre employ et vostre trauail, et de vous donner du bon temps. Ils vous apprendront à aymer le ieu, hanter les cabarets, frequenter les bals et les comedies.”

(p. III, 33) A variánsban: . . . *hogy dolgodot, hivatalodot hadgyad félben, magadot mulasad, . . . az játékot szeresed, az vendégséget, musikát, tántzot.*

163.1 *S. Bern ad frat. de monte Dei. serm* — Szent Bernát Sermóját ld. előbb is, pl. 740, 743, 745–46. l. jegyz. stb.

163.5 *sokat látz . . . a kik henylő, és tunya életet élnek, amunkát ugy kerülük mint ahalált, . . . tsak a mulattságról. gondolkodnak. a játék. a sétálás. a jól lakás. aluvás. életeknek ezek a leg fővőb hivatallyi, . . .* — A gördülékeny előadás is mutatja, hogy Mikes otthon érzi magát a témakörben; a fr. szövegben is kitűnő az állhatatlan *rest* jellemzése: „C'est l'oisiveté qui apporte l'ignorance et le défaut d'instruction, laquelle on ne peut acquerir que par le trauail . . . Elle est cause de l'inconstance. Le paresseux veut et ne veut pas; aujourd'huy il veut vne chose et demain vne autre; aujourd'huy il veut le bien, et demain il change d'auis . . . Vous en voyez la pluspart viure d'vne vie faineante et oysiue, fuir le trauail comme la mort, ne voulans s'addonner à aucun exercice arresté, . . . Ils n'ont affection ny pensée que pour les plaisirs et les diuertissemens. Les jeux, les promenades, la bonne chere, le dormir . . . O paresseux, . . .” (p. III, 35) A következő reflexiók a munka szépségességének társadalmi és erkölcsi oldalát világítják meg: *az emberek mindnyáján a munkára születtek, . . .* — fr. „Considerez que tous les hommes sont nez pour le trauail” (p. III, 38) *Hogy ha az emberek tartoznak dolgozni egész életekben; még inkább tartoznak ifjúságokban, . . .*

164.16 *S. Bernard in declamationibus* — Már idézte a munka elején.

165.33 *Hieronym. Epist. ad rusticum* — Előbb már hivatkozott rá.

167.22 *ezért is mondotta Aristotéles, — A kiadás a helyet is megjelöli: „3. Ethic. vlt. 3.”* Arisztotelész (i. e. 384–322), a görög filozófust Mikes *Leveles-könyvében* is említette (62. lev. jegyz.).

168.3 *S. Hier. Epist. ad demetriadem.* — Ld. előbb is, 748. l. jegyz.

168.11 A kiadásban itt idézet utalással: „*Idem epist. ad Eustochium.*” (p. III, 44)

169.9 *Auctor libri de Bono pudicitiae.* — Szent Cyprianust tartják szerzőjének.

170.10 *a hideg lelésben lévő ember. a hus eledelt nem kíványa.* — fr. „celuy qui est malade de la fièvre, ne prend point de goust aux meilleurs viandes,” (p. III, 47) Testi példa lelki dolgokról.

171.17 *szent Agostont, Conf. lib 2. cap. 5. — cap. 2. — Confessiones, élet-rajzi részletek; a 2. könyvet már idézte 738, 749. l. jegyz.*

173.11 *a következő példákra nyisd fel a szivedet* — A szerző a továbbiakban emlékeztet számos korábban részletesen elmondott példára; néhányat még hozzáfűz a szentírásból, s folytatja: *többeket is adhatnék a historiákból. de meg elégszem kettővel, a melyeket ki választottam a többi közül — az elsőt szent Gergely adgya előnkben. a dialogusiban.* A kiadásban utalás: „Lib. 4. Dialog. cap. 38.” (Nagy Szent Gergely, *Dialogi* . . .) A furcsa, halállal kapcsolatos látomásos jelenet: . . . *rettentő sok gonosz lelkeket látot irtoztato formákban.* fr. „Estant à l'extremité, il apperçut soudainement vne multitude de malins esprits qui se presenterent à luy en des formes hideuses, et se mettoient en deuoir de l'emporter aux enfers. Il commença a trembler, blémir, crier lamentablement au secours: il se tournoit de tous costez pour éuiter de les voir; mais . . .” (p. III, 57) A következő „még rettentőbb”

történet, melynek végén a bukott ifjú megrázó halálát eseteli: *látom apokol. meg nyílt. hogy engem el nyeljen, . . .* Gobinet tudatosan választja ki azokat a példákat, amelyek mind erkölcsi mondanivalójukkal, mind pedig propagandisztikus barokk megjelenítésükkel hatnak a korabeli olvasóra.

175.23 *egy Istenes püspöki embernek irásiból vették ki.* — A variánsban pontosabban, a kiadás szerint; fr. „Il est rapporté par Iean Gerson Chancelier de Paris, qui l'auoit tiré de Thomas Cantiprè euesque suffragant de Cambray, qui dit en auoit esté témoin.” (p. III, 57)

176.16 *aki engem el hűtetet,* — fr. „qui m'a seduit,” (p. III, 58)

177.13 A kiadásban (p. III, 60)

Principiis obsta, serò medicina paratur,

Cum mala per longas inualuere moras,

Idézte e sorokat a 2. könyv elején is (114. lap), Ovidius: *Remedia amoris*, 91—92. sor.

177.25 *Auctor lib de jejun. apud Cypria* — *Auctor lib. de ieiunio apud Cyprianum.* Az előbb idézett mű.

178.1 *S. Hier. in capite 9 Ecclesiast* — Hieronimus homíliáiból.

178.15 *S. Bern. lib de interiore dono. Cap.* — A kiadásban: „cap. 39.” A műre korábban már utalt: *S. Bern.: Serm. de interiori dono*, 740. l. jegyz.

179.15 *szent Bernárd, — lib. de modo bene vivendi. C. 51* — Alább ismét utal erre a könyvre.

E fölött van még egy utalás a kiadásban egy előbb idézett részlettel: „S. Ber. ser. ad Frat. de monte Dei.” (p. III, 63)

179.18 *Ezt az igazágot még a pogányok is üsmerték halgassad mit mondanak ez iránt.* — Ovidius: *Remedia amoris*, 139—140 és 161—162. sor. Mikes forrásában:

„Otia si tollas, periere Cupidinis arcus.

Contemptaeque jacent et sine luce faces.

Quaeritur Aegystus quare sit factus adulter?

In promptu causa est, desidiosus erat.” (p. III, 64)

179.28 *S. Hier. epist ad furiam de virginitate servanda* — Szent Hieronimus, *Epistola ad furiam . . .* és *Epist ad Eustochium de custodia virginitatis* — A szerző gyakran idézi Hieronimus erkölcsi tartalmú önálló epistoláit.

180.1 *a mély hegyek szüntelen valo tüzet, és lángot okádnak. nem égnek olyan nagy sebeséget. mint az ifiak velői, . . .* — fr. „Que le Mont Aethna, le Mont Vesuue, et le Mont Olympe, qui exhalent continuellement des feux et des flammes, ne brûlent pas avec tant d'ardeur, que les mouëles des ieunes-gens, lors qu'elles sont enflammées par le vin et les viandes.” (p. III, 65) Az író lenyűgöző hasonlatot keresett a borivás ártalmainak esetelésére.

180.28 *az aszonyokal valo nyájás társalkodás. a mely igen veszedelmes.* — fr. „la conuersation familiere avec les femmes, qui est encore infiniment dangereuse.” (p. III, 66) A variánsban a fordító *az aszszonyokal szabadosan valo nyájaskodástól* inti az ifjakat. *Az aszszonyok szépségéért sokan vesztek el.*, A fordításnak ez a részlete a könnyed francia udvari erkölcsök, a XVII. század közepén virágzó nagyvilági szalonélet által megtestesített l'art de plaire kultusza, a hódolást, udvarlást, a színlelt érzelmeket a viselkedés szabályaiba foglaló galantéria erkölcsi kritikájaként és irodalmi jellemzése-

ként is felfogható. A társalkodás és az aszonyokkal való társaság hangoztatása kortünet: a veszedelmesé, és halálosá léssen. hogy ha anyájaságra. és a barát-ságra fordul, a szabados beszédre, az ölelgetésre, ha azt kíványák, hogy tessenek. és szerethesenek, és egyéb efélekre. a melyek közönségesek az ifiaknál, . . . Ted ezekhez még a tsokolásokot is. a melyeket . . . is nevezi egy jó auctor. az ördög marásinak, . . . — „Que si la compagnie des femmes est tres nuisible aux ieunes gens, elle leur deuiet funeste & tout à fait mortelle, quand elle passe à la familiarité, au desir de plaire & d'estre aymé, aux entretiens trop libres, aux caresses & demonstrations d'amitié, & autres semblables priuantez trop communes aux ieunes-gens, . . . Il faut joindre à cette cause les regards, ou deshonestes ou trop curieux, qui se peuuent faire, soit dedans soit hors la conuersation. L'amour entre par les yeux, & quelquesfois vn

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

regard, . . . Gardez la mesme regle & fort exactement à l'égard de toutes les peintures ou figures impudiques, qui sont autant d'écueils à la pudicité dont le monde est malheureusement rempli.

Les baisers.

Ioignez aussi aux causes precedentes les baisers, lesquels principalement entre les ieunes gens, procedent souuent de sensualité & d'affection deshoneste, quoy qu'elle soit quelquefois cachée: ou pour le moins ils l'excitent, & donnent commencement à beaucoup de pechez & de salerez. C'est pourquoy vn bon Auteur les appelle excellement, *les morsures de diable, & les arrhes du peché.*

Les Livres impudiques.

Enfin, adjoustez encore à ces causes les Liures deshonestes, que vous deuez fuir comme la peste des esprits, & la corruption certaine de la chasteté. Voyez ce qui en a esté dit en la 2. Partie chap. 17." (p. III, 67—9)

A szerelmi téma kárhoztatása megfelel a fordított mű aszkétikus-bibliikus szemléletének. Ellentétben Mikes *Leveleskönyvének* világias, a szerelmi témákon kedvtelve anekdotázó, borsos epizódok után kutató szellemével (pl. 49, 58, 86. lev. stb.). Vö. 743. l. jegyz.

181.14 *S. Hier in vita hilarionis.* — Szent Hieronimus 386/91-ből való munkája: Vita S. Hilarionis eremitae.

181.32 *Euseb. Emis. homil. de quadrag.* — E munkát előbb is idézte, 749. l. jegyz.

182.28 28. 1. 8. conf. 7. — lib 2. conf. c. 3. — Ágoston Vallomásainak erkölcsi tanulságaira gyakran hivatkozott az előzőkben, vö. 735. l. jegyz.

183.9 *Epist. ad rusticum.* — Hieronimus epistolájára előbb is utalt.

183.17 *olvasás, és elmélkedés.* — olyan könyveket olvass. a melyek . . . — Az olvasásról és módszeréről ld. a második könyv idevágó 16. fejezetét és jegyz.

183.25 *a munka, . . . ezigen fő orvoság,* — A munka és a tanulás mindenre jó orvosság: ez a gondolat végighúzódik a könyvön. A kiadás itt Senecára utal, „Epist. 56.” „Nunquam vacat lasviuire districtis.” (p. III, 72)

184.9 *a deák auctorok* . . . — A latin margószövegben föl vannak sorolva; fr. „dans l'estude des Auteurs Latins: voulant posseder parfaitement la subtilité de Quintilian, la fluidité de Ciceron, le style graue de Fronton, et la douceur de Pline.” (p. III, 73) A már említett Cicero; Quintilianus, M. F. (35 v. 38—96) a római szónoklattan kézikönyvének megalkotója; Fronto, M. C. F. (cc. 100—170) Cicero után a legnagyobb szónoknak tartották; Plinius, C. (62—cc. 114) levéltípusáról híres.

186.24 *Job. 7.* — Ez áll a kiadásban, ez a pontos utalás. A kéziratban s a variánsban tévedésből *Jacob. 7.* Jakab levele egyébként csak 5 részből áll.

187.5 *S. leo.* — Ld. Szent Leo előbb idézett művét, 746. l. jegyz.

187.5 *S. Greg. lib. 4. moral. c. 12* — Nagy Szent Gergely: *Moralia*. Alább is hivatkozik rá, 754. l.

187.11 *szán szándékal* — A variánsban is így; fr. „volontairement” (p. III, 78) Gyakori előfordulására vö. pl. Mikes ÖM III, 991, 1093. stb. l.

189.19 *S. Aug. Serm. 46. de verbis domini.* — Ágoston: *Sermones*.

189.19 *S. Bern. de Conversione ad clericos. cap 1.* — Szent Bernát sermója, amelyet Párizsban 1140-ben írt.

189.22 A variánsban itt utalás: *Deut 31.* A francia kiadásban tévesen „Deut. 52.” (hosszú latin idézettel).

190.2 *tetétől fogva talpig.* — A variánsban is így; fr. „depuis les pieds usqu'à la teste,” (p. III, 83) alább is: „de pied en cape” (p. III, 88)

190.8 *az oroszlányok* — A variánsban *tigris* áll; fr. „Les tigres” (p. III, 83)

190.24 *S. Aug. manualis, Cap. 22* — *cap 23.* — Ágoston *Manuale* c. művét először idézi.

190.13 *találsz* — *talászból* jav. ld. a 668. sz. és 669. sz. szövegjegyz.

190.25 A latin margóidézett alatt a kiadásban van még egy utalás: Hebr. 6. idézettel.

191.14 *S. Hier, Epist. ad Eustochium 21.* — Ld. előbb is. A kiadásban „22.” áll.

192.27 *nézd meg Dávidot aki a Goliát ellen hartzol.* — Szent Ágostontól idézett részlet; *S. Aug. Serm 4 de verbis apostoli.* — *Sermones*. Dávid és Goliát: igen kedvelt téma az olasz, spanyol, német, németalföldi barokk festészetben, vö. Pigler, I, 133—39.

194.29 *minden tartalék nélkül* — fr. „sans aucune retenuë.” (p. III, 92) a kifejezésre vö. előbb, 749. l. jegyz. és 760, 762. l.

195.1 *szegény esztelenek. kitsoda varáslot meg titeket.* — A variánsban: . . . *mi homályosít meg benneteket.* — Káldinál: „Oh esztelen Galátziaiak, ki ígézt-meg titeket . . .” (Galat. 3, 1). A latin alapszöveg a margón: *o insensati galatae. quis vos fascinavit . . .* fr. „Pauures insensez! qui est-ce qui vous ébloüyt” (p. III, 92)

195.7 *ez az el hitel.* — A variánsban: *az ilyen gondolat* fr. „Cette persuasion” (p. III, 93)

196. *lap conc. triid. sess. 6. c. 12.* — A hozzá tartozó latin margószöveg csak a variánsban van meg. — Az utalás alatti rövid latin idézet rész nincs meg az 1664-i kiadásban.

196.1 *Az első a, hogy . . . A második . . . a hogy.* — Mikes kézírataiban gyakran áll *a* (az helyett), *e* (ez helyett), ld. a 13. lev. jegyz. a *Leveleskönyv*-ben.

196.7 Judit és Holofernes — Ezt a bibliai történetet a szerző már részletesen előadta; itt a hangsúly Judit feddő szavaira esik. A Káldi alapján leírt részletet vö. a variáns eltérő soraival. Ez a bibliai téma kedvelt tárgya volt a későreneszánsz manierista és barokk festészetnek: V. Tiziano, J. Tintoretto, P. Veronese, B. Spranger, A. Bosse, Fr. Solimena, Ph. Van Dyk, G. B. Tiepolo, F. A. Maulbertsch képei is tanúsítják. Vö. Mikes ÖM III, 1084. l. jegyz. is. Pigler, I, 191—97.

197.1 *egy szer . . . egyszer* — „vne fois” (p. III, 96)

197.18 *az ellenséget csak nem mind meg ölék.* — A variánsban és a kiadásban utalás is: Iudic. 20. (p. III, 97)

197.27 *az eseted,* — fr. „vostre chûte” (p. III, 97) vö. a variáns is.

198.27 *S. Greg. 3. moral. 16.* — Ld. fentebb is, 753. l. jegyz.

198.30 *Azt egy régi igen jól mondotta., hogy . . .* — *Seneca. epist. 6.* — Seneca (i. e. 4—i. sz. 65) *Epistulae morales.*

199.4 *A több példák között a melyeket élé hozhatnék, csak a nagy szent Hieronimust választom például néked.,* — Ágoston mellett az aszkéta Hieronimus az egyik legtöbbször idézett auktor. *S. Hier. epist. ad Eustochium. 22.* — Erre már előbb is utalt. A pátoossal teltett életrajzi részletekhez vö. a variáns fordítását is.

199.28 *iszonyodtak a Ciliciumban az én éktelen tagjaim.,* — cilicium a. m. vezekelőing, vezekelőzsák. — A variánsban így fordítja: *az én meg változott testem. irtózkék az sákban való létítől,*

200.7 *ez a nemes vitéz . . . fiam mitsoda nagy példa ez? de halgasad még mi következik.* — Jellemző, hogy a barokk szerző ilyen forrásokat aknáz ki; Mikes megjelenítése is remek stílusteljesítmény. Az aszkézis dícsérete után erős kontraszt: a gazdagok kerülnek tollhegyre.

202.3 *a gazdagság, a nemeség, az egy házi jóságok.* — fr. „Les richesses, la noblesse et les Benefices.” (p. III, 105) A harmadik könyvnek ez a három utolsó fejezete tartalmazza a legkeményebb társadalomkritikát. A morális szempont mellett erőteljesen megnyilvánul a nemesi rendet bíráló polgári nézőpont. Egyházkritikát is tartalmaz; olyan vonásokat emel ki, melyeket különösen a janzenisták tettek szóvá a XVII. század közepétől. A szerző fejtegetéseiben sok évtizedes pedagógiai tapasztalatai jutnak kifejezésre a gazdag ifjak jellemzésében.

202.14 *a minden napi próbán szerzett bizonyosság a gazdagok ellen szól: az gazdag ifiak rend szerént roszab erkölcsűek másoknál . . . restek. a munkát gyűlölik . . . nagyra vágyok, . . . kevélyek, . . . másokat meg vetők. engedetlenek, az oktatásokat bé nem veszik . . . gyakorta, hamisak, . . . csak a gazdagsághoz való szeretet uralkodik bennük.* Ezzel szemben, s ez jellemző Gobinet erkölcsi bátorságára, hangsúlyozza, hogy van a társadalomnak hasznosabb rétege: *ellenben pediglen. az olyanok a kik szegények, vagy közép értékűek* (fr. „pauvres ou de mediocre fortune” p. III, 106) . . . *a jó erkölcsben élék, az oktatást kerülik, a munkát szeretik, a tanulást keresik. és azt hasznokra fordítják, . . .* Ezután a gazdag ifjaknak szóló intelmek következnek: *Légy alázatos gazdagságodban meg emlékeztvén a szent Ágoston mondásáról. hogy . . . S. Aug. serm. de verbis Domini.* (Ezt a munkát már idézte.) A bölcsesség és jó erkölcs nélküli gazdag ifjú *olyan lesz mint egy cifrán fel öltöztetett ló, a ki minden ékeségivel. csak okosság nélkül való állat — „ . . . vous estes*

semblable à vn cheval richement encharné, qui avec tous ses ornemens n'est qu'une beste sans raison." (p. III, 108) ez már nemcsak kritikus, de indulatos, sértő hang is!

202.30 ps. 48. — A variánsban és a kiadásban ez előtt még két utalás latin idézettel: Prov. 28. és Iacobi 4. (p. III, 107)

204.13 luk. 6. után a kiadásban még egy utalás: Job. 21.

204.18 S. Hier. ad celantium. — Sz. Hieronimus, Epistola ad Celantium.

205.17 S. Cypr. lib de habitu virginum. — Cyprianus: De habitu virginum c. könyvében szerény ruházkodásra és imaéletre inti a szűzeket.

205.18 A nemesek különös akadályairól. — fr. „Les obstacles particuliers aux Nobles.” (p. III, 111) A gazdagok bírálatának éle határozottan a nemesi rend ellen irányul: *Tsak egy kevesé vizsgáljuk meg a nemesek életét, ez az igazság ki tettzik, . . . hogy rend szerént. ennél meg romlottab, se rossz erkölcsrel tellyes rend ennél nintsen* — tolmácsolja Mikes kissé ügyetlenül; vö. a variáns fogalmazását is. S itt következik a nemesi rend olyan kritikai jellemzése, amely felülmúlja a gazdagok előbbi szigorú bírálatát is. A biblikus nézőponton túl, a társadalmi ellentéteket kifejező polgári magatartás kap hangsúlyt. Válogatott jelzők garmadáját zúdítja a szerző a nemességre, hangot adva az ismert korabeli polgári sérelmeknek. A valláserkölcsei burokbán született társadalombírálat az osztályellentéteket fedi föl. Gobinet kifakadása: *oh! Istenem mitsoda élet az ilyen.* — merész gondolat fölvetését készíti elő. A sokat támadott születési előjogok mérülnek föl, *mert ha a nemesség a fő renden levő szüléktől való születésből áll, . . . hihetetlen hogy a keresztényeknek leg szob része. oly igen meg légyen romolva. és hogy anemesség, a mely a jó erkölcsnek jutalmára adatot . . . jobb let volna. ha a nemeseknek leg nagyobb része aláb való familiákból volnának.* Ennek magvas kimondása után természetesen kompromisszum következik. A „valóságos nemes” és a „rossz nemes” megfelelő erkölcsi intelmekben részesül. E fejezet néhány részletét közöljük:

„Ce seroit faire iniure à la noblesse de vouloir la mettre entre les obstacles de la Vertu; mais nous ne ferons pas tort à la verité, si nous disons que le mauuais vsage que les nobles en font est vn grand empéchement de leur salut, & souuent la cause de leur perte & de leur damnation.

Il suffit de faire quelque peu de reflexion sur la vie de la noblesse pour voir cette verité, & pour connoistre euidentment qu'il n'y a point d'estat plus corrompu pour l'ordinaire, ny plus remply de vices que celui-la.

* Corruption de la Noblesse. Iob. 11.

On y voit regner vne superbe prodigieuse, qui leur fait mépriser tout le monde, & estimer tous les autres infiniment au dessous d'eux. L'ambition & le desir de s'agrandir les possede incessamment. Ils sont sujets desordonnément à tous leurs plaisirs, amateurs des voluptez: hardis & effrontez à publier leurs pechez, & à en faire gloire. Enuieux au dernier point: attachez à leurs interests: n'aymans personne qu'eux mesmes. Iniustes, violens, durs, & souuent cruels enuers les autres, & principalement enuers les inferieurs. Impatiens & coleres, addonnez aux iuremens & aux blasphêmes. Vindicatifs iusqu'à l'excés, ne pouuans souffrir ny dissimuler la moindre iniure, qui souuent n'est fondée qu'en leur imagination. Voire mesme ils font profession ouuerte de n'en souffrir ny dissimuler iamais aucune. O Dieu! quelle

vie pour des hommes qui font profession de la religion Chrestienne? . . . Et que la noblesse, qui est donnée pour recompense de la Vertu, & pour y exciter les autres, soit deuenue la source du vice & de la deprauation des nobles? en sorte qu'elle est à plusieurs vne marque de reprobation, & qu'il seroit beaucoup plus souhaitable pour la plus grande partie des nobles, qu'ils ne l'eussent iamais esté . . ." (p. III, 111–14).

206.11 az *otmány egymást fegyvere valo ki hívás*. — A párbajt kárhöz-tartja: „cette detestable passion des duels,” (p. III, 113)

206.33 *Euseb. Emíss. homi. 3 de paschate*. — Eusebius Emisenius homí-liáira már utalt, 752. l. jegyz.

207.26 Itt utalás van a kiadásban: „l. Joa. 3.” (p. III, 115)

207.34 *S. Aug. serm. 127. de temp.* — Az elején már utalt rá, 736. l. jegyz.

207.35 *chez hasonlo szép oktatást ad szent Hieronimus a nemeseknek.*, — *epist ad. Celantium*. — E műre előbb is történt hivatkozás. Az oktatás első része: *Ne betsülljed magodat jelyeb másoknál nemességédért: és meg ne vessed azokat a kik nem nemesek*, „Ne vous estimez iamais plus que les autres à cause de vostre noblesse, et ne méprisez pas ceux qui ne sont pas nobles.” (p. III, 116), a XVII. század közepén alapvető társadalmi ellentétre mutatott rá; folytatása erkölcsi jellegű: *a mi vallásunk nem személy valogato. az emberek rendét nem tekintí, hanem az életet. a szokásokrol ítéli a nemiséget.*

A fejezet végén a francia szerző jegyzete: „Voyez encore plusieurs choses qui regardent les nobles, en la 5. Partie chap. 11. art. 1. 3. et 4.” (p. III, 118.) Mikes az ilyen utalásokat szövegéből gyakran elhagyja.

Mikes erdélyi kortársa, Hermányi Dienes József, műveiben szintén bíráló hangon szól a nemességről. Prédikációiban „a szép nemzetségből való származás” kapcsán ez olvasható: „gancjának tarthatni” a tudomány nélküli nemességet; „nem tudom, mint lakhatik az alázatosság a büszke köntös alatt, a fényes fő és kendőzött ortza alatt s ama tiztomákon belül, amelyeket nem szenvedhetni . . .” Vö. Gyenis Vilmos: Hermányi Dienes József, kandidátusi disszertációjának kéziratát. Bp. 1970, 512–13. (4° Pred. II. 35, 149, 210. Kolozsvári Ev. Ref. Theológiai Fakultás Könyvtára M.S.37. — MTAK mft A/639/VII másolat. Továbbá Pred. I. 37, 382. Nagyenyedi Bethlen Állami Dok. Könyvtár M.S.32. — MTA mft 637/I. sz. másolat.)

Rodostói Kiss István, Mikes bujdosótársa, Magyar Phylosophya c. 1730. (OSzK Quart. Hung. 122.) kéziratában filozofikus eszmefuttatásában az igazi nemességet nem a születés előjogában, hanem az egyéntől magától kimunkált erkölcsben, az emberi érdemben látja. Íme a szóban forgó részlet.

„Más a nemesség magától, más történet szerint: magától tulajdon erkölcsre s érdemre nézve, történet szerint eleitől, nemzetségétől. Dicsőségesebb magától fényeskedni, mint csak eleitől, őseitől vett fényesség sugárral élni, mert különben érdemesebb volnál vér szerint, mint más jó erkölcesidnek, viselt dolgaidnak érdeme után. Nagy vérség, sok nemzetség mit használ, kiknek címereivel sok helyen egész pitvarokat szoktak bévonni. Az érdemes jó erkölcs egyedül igaz nemesség. Az egy igaz erkölcs vagy mesterségben, vagy fegyverben áll. Az igaz nemesség az erkolestől, történet szerint nemzetség-től való; ki a szerencsétől származik, ritkán az erkölcsnek bizonyysága. Az vér, nem az erkölcs származik vértől. Nem csinál nemeset festett képekkel való teljes udvar, vagy annak pitvara. Valami előttünk volt, nem miénk, másért

mást dicsir, valaki nemzetét hányja. Tudatlan, kinek minden tudománya mások pennája: nemtelen, kinek minden nemessége mástól vagyon. Szébb dolog embernek érdeme után nemesedni, mint úgy csak születni. Nemtelen vagy? Ha jó erkölcsöd vagyon, nemesség eredetivel bírsz. Nemes vagy? Ha jó erkölcsöd van, hazádhoz illendő vendég vagyon.” (Rákóczi-Emlékkönyv II. Szerk. Lukinich Imre. Bp. 1935, 20–21. A kézirat szövegével összevetve.)

208.17 *szent Bernárd szerént. — Epist. ad Sophiam.* — Ezt az epistolát első ízben idézi.

209.1 *Az olyan ifju egy háziaknak kik beneficiumukat bírnak. különös akadályirol.* — fr. „Des obstacles particuliers aux ieunes Beneficiers.” A XII. fejezet nincs meg a variánsban.

209.9 *beneficium* — egyházi javadalom, hivatal

210.21 *concil. trid. sess. 14. c. 6. de reform.* — Előbb is utalt rá.

211.1 Az egyháziak világi szokásait kifogásolja; leteszik az egyházi köntöst és rövid öltözetet hordanak, *fel ékesítettel valamint a világiak. fodorit hoszu haját viselnek, valamint az udvariak.* — fr. „... les cheueux longs et souent frisez et poudrez comme des Courtisans,” (p. III, 120). Csak anyagi előnyökért senki ne vállaljon egyházi hivatalt; a rossz erkölcsű egyháziak *gonoszabbak, mint mások.*, Egyházkritika!

211.27 *és hanem* — és ha nem. Egybeírva; másutt is többször. Vö. pl. 307, 318. lapon.

212.15 Ehhez utalás a kiadásban: „I. Reg. 2.” (p. III, 123)

212.25 Az 1664-i kiadásban van még egy fejezet ugyanerről a témáról: Chap. XIII. Aduis aux parens sur la mesme sujet. (p. III 124)

213.1 *Negyedik könyv* — Valamivel terjedelmesebb az előzőknél, 22 fejezetből áll. Útmutatása („Des Vertus necessaires aux Ieunes.”) tömör: *E fiam a leg főváb része ate oktatásodnak. az elődbeni három részek ehez tartoznak.*

214.4 *S. Irenaeus. lib. 2. adversus haereses. c. 39.* — Irenaeus (Eirenaios, II. sz.) jelentős görög egyh. író, főműve: *Adversus haereses.*

214.21 *és doktorokat halgatta. és kérdéseket tett tőlök.* — Másutt is hasonló sajátos szerkezettel: *halgatván. és kérdés tévén tőlök?* (*Epistolák*... 101. lap.) — A variánsban: ... *kérdéseket teve nekik*; fr. „il écouitoit les Docteurs et les interrogeoit...” (p. IV, 4) A kiadásban utalás is: „Lucae 2. v. 42.”

215.13 *S: Bern. hom. 1 super missus.* — Előbb már utalt e műre. — A Szent Bernáttal kapcsolatos mondat s a hozzá tartozó latin margóidézett hiányzik az 1664-i kiadás szövegéből!

216.6 *S. Aug. lib. 7. conf. cap. 1.* — Életrajzi részlet a Vallomásokból; vö. 735. l. jegyz.

216.15 *prov. 9.* — A kiadásban fölötte: „Prov. 1.” utána még: „Eccl. 1.” és „Psal. 110.” (p. IV, 7)

217.5 *jerem. 10* — A nyomtatásban több utalás latin idézettel; az 1. pontnál: „Psal. 118.”, a 3. pontnál: „Eccl. 1.” (p. IV, 8)

217.22 *Eccl. 1* — A kiadásban pontatlanul: „Eccl. 5.”

218.7 *viszá* — vissza, vö. NySz és MTsz, ld. a *Leveleskönyvben* is, 7. lev. jegyz., és Mikes ÖM III, pl. 994. l. jegyz.

218.30 A kiadásban utalás idézettel: „Lucae 10.” (p. IV, 11)

219.23 *A szeretetnek az a tulajdonsága, hogy tettzeni akar annak a kit szeret, . . .* — fr. „C'est le propre de l'amour de vouloir plaire à celui qu'il aime.” (p. IV, 13) A l'art de plaire vallásos értelmű alkalmazása.

220.5 *conf. 10. c. 27.* — Ismét Ágostont idézi. Sorai ilyenkor líraibb szárnyalásúak. A fejezet végén a kiadásban utalás Dávid „szép szavai”-ra: „Psal. 72.” (p. IV, 14)

222.18 *nem csak természet szerint, való, és érzékenységi szeretetnek kel lenni,* — fr. „. . . que cet amour ne doit pas estre seulement vn amour naturel et sensible: il faut que ce soit vn amour raisonnable, et selon Dieu.” (p. IV, 18) Érdekes és jellemző az okos, racionális szeretet kívánalma.

223.1 A 4. ponthoz két utalás van a kiadásban; az elején: Eccli. 3. a végén: Luc. 2. (p. IV, 20) margóidézettel.

224.9 *Hebr. 13. 17.* — Alatta más utalások is vannak a kiadásban: „Eccli 7. Levit. 19. Prov. 24.” (p. IV, 21) idézettel.

224.16 Az V. fejezet után a nyomtatásban következő Chap. VI. címe: „De la Docilité.” (p. IV, 22) Ennek fordítása csak a variánsban van meg: *Hatodik Rész — Az oktattatásnak. szeretetiről*

224.17 *VI Rész — Az engedelmeségről.* Chap. VII. „De l'obeysance.” (p. IV, 23) A variánsban: *Hetedik Rész Az engedelmességről* — az eleje rövidítve.

224.26 *Author lib de duodecim abusionibus. saeculi apud cyprianum* — Cypriánusnak tulajdonított munka.

225.16 A szöveghez utalás a nyomtatásban: „Prov. 21. v. 28.” (p. IV, 25)

225.22 *VII Rész — A tisztaságról.* Chap. VIII. „De la Chasteté.” (p. IV, 25) Variáns: *nyolczadik Rész — Az tisztaságról.*

225.32 *olyan kór — kor „áge”* (p. IV, 26)

226.1 *veled egy korásuak.* — fr. „tous ceux de vostre áge,” (p. IV, 26) másutt *egy idősűek.* Vö. 735. l. jegyz.

226.20 *Hier ep ad demetriadem.* — Már volt előbb, 748. l. jegyz.

226.20 *idem in vita B. Hilarionis.* — Hieronimus e művére is utalt már, 752. l. jegyz.

226.20 *S. Bernard. in sententiis.* — Sententiae S. Bernardi. A sentenciák száma 43.

226.20 *Aug. serm 43. de verbis Domini* — Előbb is előfordult.

227.3 *S. Cypr. lib. de bono pudicitiae.* — E művet már idézte. Alatta még egy utalás a kiadásban: „Sap. 1.” (p. IV, 28)

227.3 *Rufinus azt írja náziai szent Gergely felől,* — Rufinus Tyrannius (IV–V. sz.) latin szerző és fordító. „Belle vision de S. Gregoire de Nazianze” (p. IV, 28)

227.21 *VIII Rész — A szemérmességéről.* Chap. IX. „De la Pudeur.” (p. IV, 29) Variáns: *kilencedik Rész Az szemérmességéről* — ennek az eleje és vége rövidített.

228.5 *S. Ambr. 1. officiorum 18.* — Ld. előbb is, 745. l. jegyz.

228.23 *S. Bern serm. ult. in Cant.* — E munkára már hivatkozott.

229.9 *IX Rész — A módos maga viselésről.* — Chap. X. „De la Modestie.” (p. IV, 32) Ez a fejezet nincs meg a variáns szövegében.

229.27 *S. Ambr. lib 1 officiorum cap. 18.* — Vö. fentebb.

230.5 *Juliánus apostata ellen való első oratiojában.* — Nazianus Szent Gergely, Oraison contre Julien l'Apostat.

230.16 *oh! mitsoda tsudát táplál roma varosa.* — fr. „O quel monstre la ville de Roma nourrit.” (p. IV, 34) Furesca jellemzés, de stílusábrázolásnak kitűnő. — *roma varosa-ra* vö. 742. l. jegyz.

230.30 (*a hívalkodás volna.:*) — fr. „(ce qui seroit vne pure vanité)” (p. IV, 35)

231.6 *Eccl. 4.* — Alatta még két utalás a nyomtatásban: „Psal. 92.” és „Sophonias I.” (p. IV, 36)

231.10 *ót maradni illetlenül, ide s'tova tekinteni. szükség nélkül beszélni. nevetni másokat. majd egy székre könyökölni, majd tsak fel térden állani. és . . .* — fr. „Y entrer comme dans vne maison profane, sans respect & sans retenue, y demeurer sans modestie, regardant de costé & d'autre, parlant sans nécessité, riant avec les autres: y estre en posture indecente, appuyé indecement sur les sieges, agenouillé sur vn genouil, & autres semblables irreuerences. . . .” (p. IV, 36) Ismét a figyelmetlen templombajáról esik szó. (Vö. 746. l. jegyz.) Mikes az ilyen eleven részletekben fürge tollú fordítónak bizonyul.

231.23 *S. Aug. 3. conf. 1.* — Ismételt utalás a Vallomások életrajzi tanulságaira, vö. 757. l. jegyz.

231.30 *S. Hier. ad Eustochium* — Már volt előbb, 753. l. jegyz.

232.8 *S. Cypr. lib de bono pudicitiae.* — Idézte már, 758. l. jegyz.

232.15 *X Rész* — *A beszédekben valo szemérmeségről.* Chap. XI. „De la modestie dans les paroles.” (p. IV, 39) A variánsban a *Tizedik Rész*-szel kiegyenlíttődik a fejezetszámozás. A negyedik könyv végéig megmarad az eltolódás a kéziratok és a kiadás fejezetszámozása között. Vö. előbb a VI. fejezet jegyz.

232.17 *Eccl. 1.* — A nyomtatásban: „Eccl. 27.”

232.30 *akét értelmű szokat.* — fr. „les paroles cachées et à double sens,” (p. IV, 40)

233.3 *Az beszélgetésekben, . . . ne légy gyors a szollásra. hanem halgasd minék előtte szoly,* — *A szerző az udvarias társalgás szabályaira oktat: Hogy rendes beszédű lehess. ezeket kövessed.* — *1. Beszély keveset. sokat halgas. nagy jele az okos elmének.* — *A Leveleskönyv* tanúsága szerint Mikes hasonlóképpen társalgott a rodostói társaságban (37. lev.). Részlet Gobinet szövegéből:

„2. Dans les discours bons ou indifferens, ne soyez pas prompt & léger à parler; mais écoutez auant que parler. Il y a des esprits qui sont tousiours les premiers à parler, & les derniers à se taire; qui se meslent de tout, interrompent les autres, parlent des choses qu'ils ne sçauent pas. C'est vn signe d'vn esprit mal fait, volage, indiscret, & quelquesfois superbe . . .

1. Parler peu & écouter beaucoup. C'est vne grande marque d'vn esprit sage, quand il écoute les autres & qu'il parle peu . . .” (p. IV, 40)

233.16 *prov 17. 27.* — *A kiadás még két utalást jelez itt: Iob. 13. és Iac. 1.* (p. IV, 41)

234.3 *XI Rész* — Chap. XII. „Des autres vices de la langue, et premierement des iuremens.” (p. IV, 43) Ez a fejezet négy kisebb részből áll: „De la Médisance.” — „Des injures et des reproches.” — „Des seumeurs de querelles.” — „Du Mensonge.” Sorrendben: *Az Ember Szólásról.* Variáns: *Az Ember szollásról.* — *A boszszuság. vagy a gyalázatal valo illetésről.* Var. *A veszekedésről* — *A veszekedést szerzőkről.* Var. *Az szó hordásról* — *A hazugságról.* Var. *Az hazugságról.* Ezek a részek a variánsban kissé összevontak.

234.24 A nyomtatásban két utalás: „Psal. 110.” és „Exod. 20.” (p. IV, 44)

235.24 *Szent Gergely ... lib 4. Dialogi cap. 18.* — Előbb is idézte.

235.25 *1 tim. 1.* — Fölötte a kiadásban: „Levit 24.” (p. IV, 46)

236.20 *szán szándékal.* — fr. „par dessein de ...” (p. IV, 47)

237.10 *meg nem fokaszt* — Káldinál: fakaszt

237.18 *tartalékból,* — fr. „par timidité” (p. IV, 49) félelemből

238.4 *rom 12.* — Fölötte még egy utalás a nyomtatásban: „Eccli. 23.” (p. IV, 49) latin idézettel.

238.21 A kiadásban itt utalás: „Eccli. 5.” (p. IV, 51), az utalásokat latin idézet kíséri; ezeket Mikes gyakran elhagyja.

239.11 A variáns ezután egy bekezdéssel folytatódik, ami nincs meg az 1664-i kiadásban; Mikes *Az szó hordásról c. részlet végén egy szép példát ír le egy hízkelkedő szó hordoról.* 578. l.

239.22 *A hazug elméjű tsalárd léssen amaga viselésiben.* — fr. „Vn esprit menteur deuiendra fourbe et trompeur en sa conduite. Double en ses paroles. Infidelle en ses promesses. Hypocrite en ses moeurs. Dissimulé en toutes ses actions. Flatteur et lâche, quand il faut dire la verité. Hardy et effronté à produire ses mensonges ...” (p. IV, 53) A kitűnő emberismeretre valló jellemzést vö. a variáns fogalmazásával.

240.20 *S. Aug. tract. 12. in joan.* — Tractatus 12 in Sanctum Joannem. Alább is idézi, 775. l. jegyz.

240.20 *S. Ambr. de dominica passionis.* — Szent Ambrus: Serm. in Dominica Passionis.

241.9 *XII Rész A mértékleteségről.* — Chap. XIII. „De la Sobrieté.” (p. IV, 56) A harmadik könyvből több részlet kapcsolódik ehhez a témakörhöz: egészség és munka, mértékletesség evésben és ivásban, az elme nyugalma, részegség, torkosság („l'yvrognerie et la gourmandise”), betegség és halál; egy régi példabeszéd: *a kövér hass. nem terem éles elmét.* „Le ventre engraisse ne produit pas vn esprit subtil.” (p. IV, 58)

241.34 *a mohon valo étel* — Ez Káldi kifejezése; a variánsban: *az meg elégíthetetlen faldoklás.* A *valo-ra* vö. 764, 766. l. jegyz. is.

242.6 *Hieronimus ... Epist. ad nepotianum* — *S. Hier. lib 2. ép. 9.* — *idem. ad Eustochium* — *epist. ad furiam.* — Már idézett művek.

242.20 Itt a kiadásban még egy utalás: „Eccli. 31.” s a fejezet végén még: „Prov. 23. v. 20.” és „Eccli. 23.” (p. IV, 58, 61)

243.1 *A mi a minémiséget illeti,* — fr. „Dans la qualité ...” (p. IV, 59)

243.8 *mohon nem kel enni, ne tekénts minden ételre, mint ha a szemeid az egész asztalt meg akarnád enni. nem kel tsak a jó falatokrol beszélni ... ne nyúlj elsőben atálban, ... a korcsomákat kerülj el.* — A kulturált étkezésre és társasági viselkedésre oktat az egész fejezet. Egy részlet: „Quant à la modestie dans le repas; manger avec audité, deuorer des yeux toute la table, rechercher tous ses appetits, ne parler que des bon morceaux, estre le premier à manger, & le dernier a cesser, sont des choses entierement opposées à l'honesteté & à la temperance ...” (p. IV, 60)

244.1 *XIII Rész A kegyeségről. a haragrol.* — Chap. XIV. „De la Mansuetude contre la Colere.” (p. IV, 62) Jó a haragos állapotnak leírása: ... *az ortzája el haloványodik., a szemei szikráznak, a szóvába akadályoz. ateste resz-*

ket. akiáltozások, ... fr. „L'exterieur mesme est tellement changé, qu'il rend vn homme méconnoissable. Les yeux estincelans, le visage blesme, la parole entrecoupée, le tremblement du corps, les clameurs, & autres semblables changemens, sont des effets de la colere qui rendent vn homme semblable a vn furieux.” (p. IV, 64)

244.19 A kiadásban itt utalás idézettel: „Eccli. 11.” (p. IV, 63) A variánsban e helyett: *Eccli. 28.* (ez is a haraggal kapcsolatos). Alább az *Eccli. 7.* előtt még „Prov. 12.” (p. IV, 64), mindegyik idézettel a margón; a végén: „1. Cor. 13.” és „Ephes. 4.” (p. IV, 66) a variánsban megvan; a fejezet végén: „Matth. 11.” (p. IV, 70)

245.16 *a könnyen haragvot, ki szenvedheti el ...* — A társasági élet mérge a haragtartás; embertelen következményekkel járhat. A szerző itt is a kulturált együttélés szabályaira oktat.

246.28 *egy poeta szerént. — ovid. quo quisque est májor, magis est placabilis irae. et faciles motus mens generosa Capit.* — Az idézett részlet: Ovidius *Tristia III, 5, 31–32.* sora irae, gen. qualitatis.

246.30 *S. Hier. ep. ad demetriadem* — Ld. előbb is, 758. l. jegyz.

247.6 *Ambr. concione. de obitu theodosii Imp.* — Sz. Ambrus, *Oratio de obitu Theodosii.*

247.14 *türköztesd meg magadot,* — fr. „retenez vous” (p. IV, 68) variáns: *meg tartoztassad magadot,* Vö. pl. Mikes ÖM III, 995. l. jegyz.

249.7 *vak merők, és gondolatlanok.* — fr. „temeraires et inconsiderez, qui ne se conduisent que par caprice, et iamais par raison.” (p. IV, 71) *egyelednek,* — Káldi szava.

249.19 *prov. 15* — A kiadásban pontosabban: „Prov. 17” (p. IV, 72) A 2. pont végéhez: „Prov. 22.”

250.4 *ne fokadgy* — vö. NySz *Fakad;* ld. a 31. lev. jegyz.

250.9 ... *hogy nintsen szived,* — fr. „que ie n'ay point de courage.” (p. IV, 73)

252.21 *A mondhatnádé azt. hogy ...* soroktól (s a variánsban) a bekezdés végéig a megfelelő francia szöveg nincs meg az 1664-i kiadásban.

253.18 *Mind ezekből azt hozuk ki fiam, ...* — Az emberi együttélés nem túri a bosszúállást; a fejtegetések az előző fejezetek témakörével kapcsolatosak.

253.31 A fejezet végéhez utalás és idézet a kiadásban: „S. Ambr. *Oratione de obitu Theodosii.*” (p. IV, 79)

254.11 Itt utalás a kiadásban: „Luc. 10.” (p. IV, 80)

254.29 *el szoktatni,* — *leszoktatni* fr. „Il est tres-important de desabuser la ieunesse de cette erreur si commune,” (p. IV, 81)

255.20 *légy jól tevő,* — *jótevő* fr. „Soyez benin et aimable à tous” (p. IV, 82)

256.1 *oh! mely szép jó erkölcs egy ifiuban. a szegényekhez valo könyörületesség, és szánakodás.* — fr. „la misericorde et la compassion pour les pauvres.” (p. IV, 83) A bibliai szociális szemlélet másik pólusa az előbbi sorokban: *ne légy irigységgel a gazdagokhoz, se azokhoz a kiknek jól foly a dolgok,* fr. „...point d'enuie pour les riches, et pour ceux qui sont en prosperité.”

256.5 *a mint az írás mondgya.* — Mikes a fr. szöveg nyomán gyakran mond egyszerűen *írást* („Ecriture”) a szentírás helyett, vö. 739. l. jegyz.

- 256.26 Itt a kiadásban s a variánsban utalás: „Ecclesi. 11.” (p. IV, 85)
- 257.9 *el mulattyák . . . az el mulatás.* — az elmulasztás.
- 257.15 *egy mást. Egymást* — Mikesnél váltakozva, jobbára külön írva. Káldinál: „egy-mást”, kötőjellel, mint az igeekötők, s az összetett szavak stb.
- 257.26 *S. Chrysost. lib 3. adversus vituperatores vitae monasticae.* — Chrysostomus aszketikus szellemű könyve a kolostori élet kigúnyolói ellen.
- 257.30 *el mulattuk* — fr. „nous auons negligé” ez az *el mulatás.* „cette negligence” a *ki elmulattya . . . „celuy qui manque à . . .”* (p. IV, 87)
- 258.28 *csak . . . cselekedni . . . parantsolat . . . másoda* — A variánsban: *csak . . . cselekedetül . . . parancsolat . . . micsoda* — A variánsban következetesen használt *cs* arra mutat, hogy Mikes később tért át a *ts* (cs) túlnyomó jelölésére.
- 259.25 *I joan. 3.* — A kiadásban tévesen: „Joan. 4.” (p. IV, 90)
- 259.28 *S. Chrys. de ferendis reprehensionibus.* — *hom. 4 in 1. ad. cor.* — Chrysostomus homíliából.
- 260.19 *gyuladásnak . . . égésnek?* — („feu . . . embrasement”)
- 261.1 *hogya ha valamely tartalék, lágység, vagy kedv keresés . . .* — fr. „. . . qu’il n’y aura eu qu’une crainte imaginaire, ou plústost vne grande lascheté, ou vne forte complaisance qui vous en aura retenu?” (p. IV, 93)
- 261.18 *Agoston . . . quæst. c. 1.* — A variánsban: *S. Aug. 5 quæst. c. 1. epist. 109.* — *Quaestionum Evangeliorum.*
- 261.27 A variánsban és a kiadásban: „S. Thom. 2. 2. quæst. 33. art. 7” (p. IV, 94)
- 263.30 *ilyen az olyanok barátságok. akik csak a magok hasznokot keresik.* — fr. „Telle est l’amitié de ceux qui ne cherchent en la vôtre que leur utilité, ou quelque vaine complaisance qu’ils prennent à vous aimer, et à estre aimés de vous.” (p. IV, 98) E bekezdéshez utalás is van: *Prov. 16.* Az emberi önzést a szerző az élet minden terén elítéli.
- 264.4 *S. Ambr. 3. offic. c. 16.* — Ld. előbb is, 758. l. jegyz.
- 264.15 *ajó akarotol vett sebek jobbak., mint sem az ellenségtől vett tsokok.* — Káldinál: „Jobbak a’ szeretőnek sebei, hogy-sem a’ gyűlölőnek álnok chókjai.” (*Prov. 27, 6*) A variánsban: *türhetők az barátságos embertől vett sebek. de az gyűlölőnek csokjai családok.*
- 265.5 *XIX Rész — A játékokrol. és a mulatóságokrol.* — Chap. XX. „Des Jeux et des recreations.” A játék ne legyen céltalan és mértéktelen: *a játék az elme mulatására legyen. hogya alkalmasab lehesen amunkára.* El kell kerülni a „szerencsejátékokat” („les jeux de hazard”), *a melyért a játékosok nagy nyomoruságban esnek, erről elég példa vagyon.* A házárdjáték nagy divat volt a XVII. századi Franciaországban (kártyabarlangok, udvari szórakozások stb.). „. . . qui ruine souvent de bien et d’honneur et reduit à de grandes miseres; comme on n’en void tous les iours que trop d’exemples.” (p. IV, 103)
- 266.25 *S. Aug. lib 2. conf. 4* — Ágoston Vallomásainak kiaknázásáról vö. előbb is, 735. l. jegyz.
- 267.4 *XX Rész — Az adakozásrol a fősvénység ellen.* Variáns: *Huszadik Rész — Az fősvénységről* Chap. XXI. „De la Liberalité contre l’Avarice.” *A fősvénység apénznek rendeletlen szeretetétől származik, . . .* — A fősvény (l’avare) típusa a kornak, Molière tette emlékezetessé. Gobinet is jól jellemzi és elítéli a fősvénységet.

267.29 *meg gyűkeredzik, . . . gyűkerének* — Káldinál: „gyökere”

268.15 *S. Cypri. lib. de opere. et eleemosyna.* — Sz. Cyprianusnak tulajdonított könyv *De opere et . . .*

269.10 *meg gondolván. hogy menyí szegény vagyon olyan. a kinek még kenyeré is nintsen.* — fr. „considerant combien il y a de pauures qui n'ont pas mesme le necessaire, . . . Ayez les pauures, faites volontiers l'aumône . . .” (p. IV, 108) *szeresed a szegényeket. adgy örömet nékik, . . .* Az ilyen sorok Gobinet erős szociális érzékére vallanak. Ld. a 3. könyvben a gazdagok bírálatát. Az *is nintsen* régies alak 'sincsen' értelmében.

269.25 *Végtüre, vagy szegény vagy, vagy közép rendű, vagy gazdag, . . .* — fr. „Enfin ou vous estes pauure, ou de mediocre fortune, ou riche.” (p. IV, 109) Az itt következő jámbor óhajoknak aligha volt hatásuk a korabeli gazdasági és társadalmi életben.

270.6 A kiadásban és a variánsban néhány sorral folytatódik e bekezdés, utalás is van hozzá: *hebr. 13.* (a nyomtatásban tévesen: „Heb. 6.” p. IV, 110).

270.13 XXI *Rész* — *Az Alamisnárol.* Megvan a variánsban is. Az 1664-i kiadásban azonban ez a fejezet hiányzik!

274.27 XXII *Rész* — *Az alázatoságról.* A variánsban is megvan. A kiadásban Chap. XXII. „De l'Humilité.” (p. IV, 111)

275.25 *Eccle. 6* — Fölötte „Eccle. 10.” alatta „Psal. 113.” és „Psal. 38.” utalás a kiadásban (p. IV, 112).

276.16 *S: Bern. serm. 1. in cant.* — Erre a műre már történt hivatkozás. Sem a Sz. Bernátra való (terjedelmes latin idézettel kísért) utalás, sem a hozzá tartozó bekezdés nincs meg a kiadásban.

276.29 *egy féregnyi teremtet állat,* — egy féregnyi teremtetett lény fr. „vne chetive creature” (p. IV, 113) A *teremtet*-re vö. a 733. l. jegyz.

277.24 A margóidézethez utalás a kiadásban: „Eccle. 4.” (p. IV, 114)

278.2 *ugyan erre is tanít szent Bernárd ezekben a szép versekben.* — *S. Bern. medit 6. 3.* — *Meditationes.* A variánsban az első verssor végén *opesque* áll.

A versidézettel a kiadásban vége a fejezetnek s a 4. könyvnek. Mikes a hexametereket idézi, utána prózában lefordítja őket. A variánsban verselés is próbálkozott; tizenkettésbe foglalta Sz. Bernát „szép verseit”. (Abafi közölte: 1878, 151–52.)

279.1 *ötödik könyv* — Az egész munka legterjedelmesebb könyve, gyakorlatias tartalommal: *Az élet rendének választásáról.* „Du Choix de l'estat de Vie.” Vö. Mikes *ÖM* III, 1084. l. jegyz.

280.1 *az embereknek nintsen egyenlő hajlandóságok. se egyenlő természetek, . . .* fr. „tous n'ayans pas les mesmes inclinations, n'y les mesmes capacitez,” (p. V, 2 — a kiadás számozása a 25. oldalig rossz). Hivatás, elme, alkalmasság és gondolkodás szükséges a jó pályaválasztáshoz; az *élet rendjének rossz választása* sok bajt okozott már: *mind magának, mind másoknak terhére léssen, és hivatalyában úgy léssen, mint egy tömlőtben.* A kérdés ilyen fölvetése modern, polgári gondolkodásra és igényre vall a XVII. század közepén készült munkában.

283.2 másképpen tselekedni, olyan, mint a ki meg indulásakor el tévelyedik. vagy hajó törést szenved még a portusban. — fr. „Faire autrement, est se fourvoyer du chemin dès l'entrée, et faire naufrage dès le port.” (p. V, 8) Ezzel a hasonlattal a pályaválasztás vallás-erkölcsi szempontját emeli ki; imé erről való példa. Az oktató bibliai példázat: *Az Izraéliták, ... Egyiptumban ... Jaj pártos fiak, ...* Az idézet fordítása Káldi alapján készült; vö. a variáns eltérő fogalmazását.

286.3 *A királyok története rettentő példát ad előnkben, Saul királynak személyében.* — E részlet kerek előadását az erkölcsi célzat taglalása követi. 286.14 *egy varásló aszonyhoz* — fr. „vne deuneresse,” (p. V, 13)

288.14 *ps 142* — A kéziratban 74, a variánsban: 14. A kiadásban helyesen: „142”

289.3 *magadot kel meg vizsgálnod.* — fr. „il faut se consulter soy-mesme” (p. V, 19) A választásról jó előre kel gondolkozni, az előkészülethez önvizsgálat is kell. A tudatos önvizsgálatot a szerző nyomatékkal ajánlja az ifjakkak.

289.13 *S. Ambr. libr 1. offi. 44.* — Ld. előbb is, 762. l. jegyz.

289.14 *A pogányok magok tudták ezt a szükséges tanácsot, a melyet egy az ő poétájok közül., ezt versben ki tette.* — *Juvenal. XI. satyr.* — Juvenalis XI. szatírájára a második könyvben is utalt; ott is erre a gondolatra hivatkozott: *üsmérd meg magad. magadot.*

„Égből jött ez a szózat: ismerd meg magadat,
el ne feledd, s forgasd ezt emlékezve szivedben,
míg nőszülni, vagy épp az atyák szent testületébe
vágyszakozol [kimaradt: mert Thersites sem kérte Achilles fegyvereit,
s csak gúnyt aratott félve Ulixes;]
és mikor összehívták, rendkívül kétes ügyet vágysz
védeni, fontold meg s dönts el, mi vagy.”

A latin sorok:

27 *sacculus e caelo descendit nosce te ipsum*
28 *figendum et memori tractandum pectore, sive*
29 *coniugium quaeras vel sacri in parte senatus*
30 *esse velis; [neque enim loriceam poscit Achillis*
31 *Thersites, in qua se traducebat Vlixes;*
32 *incipitem] seu tu magno discrimine causam*
33 *protegere adfectas, te consule, dic tibi quis sis,*

(D. Iuni Iuvenalis Satirae. D. I. Iuvenalis Szatírái latinul és magyarul. Ford. és jegyz. Muraközy Gyula. Bev. Horváth István Károly. Bp. 1964, 242–43. XI, 27–30 és 32–33. sor.) Vö. még D. Iunii Iuvenalis Saturarum libri V. Mit erklärenden Anmerkungen von Ludwig Friedlaender. II. Band. Leipzig 1895, S. 492. Ld. a variáns szövegét is (622. l.).

290.11 (*... tizen kilentz, vagy husz esztendő korodban:*) A kiadásban is ez áll zárójelben. — A variánsban: (*... tizen nyolcz esztendő korodban.:*)

291.20 Itt két utalás van a kiadásban idézettel: „Sap. 9. Psal. 24.” (p. V, 23)

292.4 Először „a két közönségesen való rendek” közül kell választani, ezek a házasságon kívül való, és a házasságban való rendek, alább mindegyikkel külön-külön foglalkozik.

294.20 A tanácsadók jó erkölcsűek, okosok. és ne hasznok keresők. legyenek, és ne legyenek elfogultak saját hivatásuk iránt, példának okáért, egy, egyházi embernek, nem kel az egyházi rendet jóvállani, se egy szerzetesnek a szerzetes rendet, . . . Sem a tanácsot, sem a választást nem kell elhírtelenkedni. — A fejezet vége mindkét kéziratban erősen össze van vonva; a kiadásban két utalás is van latin idézettel: Eccli. 8. Eccli. 9. (p. V, 29)

294.20 VIII Rész — *Hogy ha lehet az ilyen választásban a szüléket halgatni.* — „Chap. VIII. „S'il faut écouter les Parens en ce choix.” (p. V, 30) A kérdés fölvetése a feudális társadalmi kényszertől megszabadulni akaró nevelő gondolkodását tükrözi; jogos erről szólni: *mivel a gyakorta történik, hogy az élet rendének választását. meg gátolják. vagy meg háborítják a szülék, a kik szabadságot nem adnak gyermekeknek a választásra,* fr. „Le traite icy cette question, d'autant qu'il arriue souent que le choix de l'estat de vie est empêché ou troublé par les Parens, qui ne donnent pas à leurs enfans la liberté de choisir: mais les determinent eux mesmes selon leur inclination, ou leurs interests. En quoy ils péchent tres griueusement, & ils se rendent coupables deuant Dieu de tous les desordres, & de tous les malheurs qui arriuent souent, ou qui peuuent arriuer de leur iniuste procedé.” (p. V, 30) A helyes szülői magatartás: az erőszaktól, fenyegetéstől való tartózkodás; ne a familia hasznára, hanem gyermekük jövőjére tekintsenek.

296.22 *A szüléket illető tanács. a gyermekek hivatalosáigrol.* Vö. a variánsban is. E cím fölött mindkét kéziratban lapszélességű aláhúzás van. Az itt következő terjedelmes fejtegetés nincs meg az 1664-i francia kiadásban. Feltűnő, hogy a hosszú szöveghez egyetlen utalás sincs!

298.14 *Az okosság arra tanítaná őket., hogy az ember természet szerint szabad. és ura lévén tselekedetének, . . . atyák. lévén, tartoznak a természet törvénye szerint, a fioknak jóvót keresni, . . . A természet törvényeinek ilyen szembeállítás a feudális szokásokkal és érdekekkel pozitív álláspon: nintsen a földön olyan hatalmaság, a ki igazságal arra kötelezhese., a mi ellenkező az ő jóvával, . . . ez a határozott hang figyelemre méltó!*

299.34 *a papság, szerzetesség, és a házasság. ezekre soha sem kel kényszeríteni gyermekeket.* — Erről előbb is volt szó; itt különösen az erőszakos kiházasítás ellen emel szót: *az szüléknek nintsen hatalmuk hogy arra kényszerítsék gyermekeket, . . . a házasság olyan két rész közöt való kötés., a melyhez tellyeséget szükséges a szabadság. és az egy máshoz való szeretet; ez modern (polgári) erkölcsi álláspon.*

302.12 *A moralizáló író intelmével: Kérem az atyákat, és az anyákat. kik ezt az intésimet fogják olvasni, hogy ezt a nagy dolgot igen meg vizsgálják, . . . a pályaválasztásra vonatkozó fő gondolatokra irányítja a szülők figyelmét.*

303.18 *levit. 10.* — A kiadásban ez alatt még egy idézet utalással: „Levit. 1.” (p. V, 35)

303.21 *szent tamás. — S. th. 2. 2. ques. 134. art. 8.* — Aquinoi Szent Tamás, *Questiones quodlibetales* (V. disputatae)

304.15 *Concil. Trid. sess. 22. cap 1.* — Ld. előbb is többször.

304.23 *szent Gergely — Homi. 5. in Ev.* — Nagy Sz. Gergely: *Homiliae in Evangelia.*

305.1 *S. Hier. in cap. 14. Ezechi.* — Sz. Hieronimus homíliáiból.

305.11 *S. Bern. in declamatio* — Már utalt rá előbb, 750. l. jegyz.

305.18 . . . *ha abban a tunyaságban esnek, mely oly közönséges az egyháziak között.* — Gobinet bőven él egyházkritikai megjegyzésekkel; vö. alább is a beneficiariusok fősvénységéről.

307.14 *de hanem* — *de ha nem* Vö. 757. l. jegyz.

308.2 *S. Bern. in declama.* — Ld. fentebb.

308.20 *három féle fogyatkozások* — A variánsban is *három*; a kiadásban: „Il y a deux sortes de défauts . . .” (p. V, 42)

308.26 *az elmében való fogyatkozások, a goromba. nehéz. tompa, és változó elme. a tudatlanság. vagy több ilyenek.* — „Les défauts d'esprit sont la grossiereté vn stupidité, la rudesse, la legereté d'esprit, l'ignorance et autres semblables . . .” (p. V, 42) Jó stílusjellemezés.

310.13 *S. Greg. lib 7. epist. 18. 21.* — Nagy szent Gergely epistoláiból.

310.8 *valamint hogy a nyers fa. nem jó az épületre. és . . . nem hogy az épületet meg tartaná, de még le ronntya.* — Egyházkritikával kapcsolatos szemléletes hasonlat. „Que comme le bois n'est pas propre à estre employé aux bastimens, lors qu'il est encore tout vert et sortant de la foret, s'il n'est desseiché long temps, autrement il sert à rompre le bastiment plustost qu'à le soutenir.” (p. V, 45)

310.18 *S. Hier epist 1* — Hieronimus e művére már hivatkozott.

310.24 *S. Bern. lib. de conversione ad clericos* — Előbb már utalt rá. Ez a szövegrész és utalás hiányzik a variánsból. *vide cap. 17. 20.* — A nyomtatásban más számokkal: „27 28 29”

311.3 *S. Thom. 2. 2 quaest 89. art. 1.* — Ld. előbb, 765. l. jegyz.

311.14 *Sess. 25 cap. 12.* — A tridentinumi gyűlés anyagát már idézte, 765, 757. l. jegyz.

312.18 *és mihent arendben való meneteledet magadban el végezted.* — Az állítmányra vö. a lapalji szövegjegyz. A variánsban: *és minek utánna már magadban el végezted volna.* fr. „Et aussi-tost vostre resolution prise, appliquez-vous serieusement à ces deux-chose.” (p. V, 49)

312.30 *szent Ambrus . . . Hieronimus . . . Gergely . . . Bernárd* — Az itt felsorolt auktorokra és művekre többször hivatkozott a szerző.

313.24 *lehetetlen hogy a tudatlan egy házi, henyélő, és tunya ne legyen. mert tudatlan lévén. nem gyönyörködhetik atanulásban., a mely az ő dolga volna, . . .* fr. „Il est impossible qu'un Ecclesiastique ignorant ne soit faineant et oisif, ne pouuant s'appliquer à l'estude . . . comme on le voit tous les iours.” (p. V, 51) A kulturált és művelt nevelő szigorú egyházkritikus. Ebben a törekvésében az általa kedvelt régi auktorok is támogatják. Erkölcse-bírálatát szemléletesen teszi; *szánalmas látni, a midőn a pásztor meg nem találja a juhainak való legeltető helyt, a midőn a kalauz az üdvéségre vivő utat nem tudgya, . . .* „lors que le guide ne connoît point le chemin par où il doit conduire au salut” (p. V, 52)

314.8 *S. Bern. in declamationibus.* — *S. Aug. epist 184* — Mindegyik műre hivatkozott már.

315.11 *igen szomorú. és keserves dolog, egy olyan szerzetes, a kinek csak a köntöse szerzetes, . . .* — fr. „c'est vne chose triste et deplorable qu'un Religieux, qui n'est Religieux que d'habit . . .” (p. V, 54) A szerző a szerzetesi életben is súlyos fogyatkozásokat lát, s ezeket elítéli.

315.30 *I Articulus*. — A variánsban is így. A kiadásban nincs articulus-felosztás, a kiemelés és a szöveg azonban megegyezik a kéziratokéval.

315.32 *szent Thamás*. — 2. 2. qu. 169 art. 1. sap. — Előbb is idézte.

317.3 *S. Bern. hom de verbis domini — lib. de modo bene vivendi serm 66*. — Mindkettőből többször idézett már. — A variánsban és a kiadásban még egy hivatkozás: *Serm. de tribus ordinibus Ecclesiae*. (p. V, 57)

318.12 *hanem — ha nem*

318.28 *psalm. 48*. — Megvan a variánsban is. Az utalás s a hozzá tartozó bekezdés nincs meg az 1664-i kiadásban.

319.1 *1 reg. 15*. — Ez is kapcsolatos Sámuellel, de a kiadás utalása pontosabb: „1 Reg. 3.” (p. V, 59). Fölötte még egy hivatkozás, ami a variánsban is megvan: *matth. 14*

319.18 3. *Mindentek felet ne végez semmit is a magad fejtől. és jó tanács nélkül, . . .* — fr. „4. Sur toutes choses, ne resoudez rien de vostre teste, et sans prendre bon conseil.” (p. V, 60) A bekezdésszámozás eggyel eltér; valószínűleg elnézésből. A variánsban egyezik a kiadással.

320.5 *valamint szent Ambrus mondgya* — Ld. a variánsban is, de idézet nélkül. A kiadásban ez a hivatkozás nincs meg; a szöveg többi része egyezik (a variánsban rövidebb).

320.25 *ehez egy különös articulusat teszek*. — Ez a mondat nincs meg a variánsban, de a *III Articulus* megvan, csak rövidebben. A kiadásban viszont hiányzik az utaló mondat, s a következő articulusnak megfelelő szövegrész is.

321.9 A kiadásban itt utalás áll: „1. Joan. 4.” (p. V, 62) A következő articulus elején ismétlődik.

323.3 *XI Rész. A világi életnek külömb féle rendeiről* — Chap. XI. „Des diuers estats de la vie seculiere.” Ezt a fejezetet Mikes *XI Articulus*-sal jelzi; a táblában helyesen: *II Rész*. Ez oszlik öt articulusra. Vö. a 1102. sz. szövegjegyz.

323.12 *I Articulus. A fő renden lévőkről, és azokról, akik igazgatnak*. — „De la condition des grands, et de ceux qui gouvernent les autres.” (p. V, 63) Egész traktátussá növesztett fejtegetéseit bibliai forrásokra és terjedelmes Ágoston-idézetekre alapozza a szerző. A királyoknak és fejedelmeknek ajánlott „keresztényeni tudományokat” négy pontba foglalja: 1) ne légy kevély és felfuvalkodott, inkább alázd meg magadat; 2) *azok akiknek parantsolsz, nem te éretted teremtettek, hanem te, ő érettek*. „Sçachez que ceux ausquels vous commandez, ne sont pas faits pour vous: mais vous pour eux.” 3) Istentől vetted hatalmat, számadással tartozol neki; 4) *kemény ítéllet lesznek azokhoz. a kik igazgatnak. és hogy a hatalmasok hatalmasab büntetést fognak szenvedni*.

Gobinet könyve 1655-ben jelent meg, a XIV. Lajos kiskorúsága (1643 — 1651) utáni években, a nagykorúsított abszolút uralkodó (Monarque de droit divin, seul) hatalomátvételének időszakában. A hatalmasokról szóló gondolatok nagyon is időszerűek voltak a Fronde utáni években.

A szerző merészen bíráló szemszögből tekint a hatalmasok „igazgatására”. *Izrael királyának jérobóámnak historiájára* emlékezteti azokat, akik hatalmukkal visszaélnék; *a szent írás. olyan írtozva szól annak anyomorultnak példájáról*. Az alattvalókat bölcsességgel, jósággal és igazsággal („Sagesse,

Bonté, Iustice") kell kormányozni, mert — szögezi le szokatlan élességgel — *a hatalom, bölcsesség nélkül, oktalan állathoz való. jószág nélkül, kegyetlenség. és igazság nélkül. tolvajság.* „L'authorité exercée sans la sagesse est vne brutalité; sans la bonté c'est vne tyrannie; et sans la iustice c'est vn brigandage.” (p. V, 68) Az alattvalók pártján áll: *örömet halgasad. az el nyomottak panaszt, . . . az igen nagy rossz anagy uraknál., hogy a szegények nehezen mehetnek elejekben., hogy panaszkodot néki meg mondhasák.* Az udvaroncok siserahadára célozva tanácsolja: *üzd el magadtol a hizelkedöket,* „Chassez loin de vous les flatteurs, et estimez que ce sont vos plus grands ennemis, . . .” Intő példa a *Juda királyának Joásnak nyomorult példája. a ki . . . nyomorultul el vetemedék . . . az udvariak hizelkedések miat.* A „nagy uraknak” is hallgatni kell a jó szóra: *utálljad a hizelkedöket, és szeresed azokat. kik az igazságot néked meg mondgyák, mutasad jó kedvedet azokhoz a kik téged meg intenek.*

Rámutat a feudális főurak és jobbágyaik alapvető helyzetére is: *Oltalmazad magadot a fősvényégtől., és a pénz telhetetlenségétől, ez a fő renden lévőeknek mirigyé, . . . suhajtozik a nép, a nagy renden lévőeknek. igazságtalan. és kegyetlenségek alat, . . .* „Gardez vous de l'auarice & de ce desir insatiable d'argent, qui est la peste des Grands, & de ceux qui gouvernent, & qui leur fait commettre vne infinité de crimes. Car de la viennent les iniustices, les violences, les oppressions des innocens, les exactions iniques, & mille autres desordres, qui font gemir les peuples sous l'iniustice & la tyrannie des Grands, que Dieu deteste tant par ses Prophetes.” (p. V, 70) A Bölcsesség könyvből *retentő intéseket* citál a nagy uraknak, majd egy összefüggő ágostoni részletben leírja *a nagy renden lévőeknek köteleségit.*

Ezeket a gondolatokat azért emeltük ki, mivel a *Leveleskönyvben* is találkozzunk hasonlókkal (vö. a 32, 39, 43, 51, 69, 85. lev. és jegyz. 1720—1727) a fejedelmek kötelességeiről, ld. itt Rákóczirol is. A rodostói filozófus kéziratában így ír erről a korjellemző témáról:

„A fejedelem földi Isten, az Ég közönséges háza, az értelmek és elmék vezére, forgassák az Eget nem magok, hanem népek hasznára. A fejedelem Nap, a vezérek csillagok, világosságot a Naptól vesznek, hogy azt viszont megtérítsék és visszaadják. A fejedelem hajósmester: az ország hajó, az vezérek kormányosok. Azt kívánom, minden fejedelem Alphonsus legyen, kinek címere fiait vérével éltető pelikán volt, föliben írva: Törvényért és az Népért. Amely nap királlyá lettél, magadnak meghalván, másoknak élni kezdted.” (Rákóczi Emlékkönyv II, i. m. 10.)

„Egy hit, egy törvény, egy királya a természetnek vezérlete szerint is. Dicsértesség a democratia és aristoeratia, de az monarchia tulajdonsága szerént feljebbhaladja, övé a nyereség. . . . Azért egy fejedelme, egy feje legyen minden birodalomnak, ha két feje vagyon, rettentő váz; ha feje három, cerberus; ha pedig hét feje vagyon, hidra. Hát mikor a fejedelmek atyafiasok s barátosok? Julius császár és Pompejus olyanok voltak, de az irigység egyben vesztvén őket, ellenségévé tette egymásnak. Romulus és Remus egy anyának méhében elfértek, egy országban el nem fértek. Nem jó egy háznál sok gazda, egy seregben sok hadnagy, egy hajóban több kormányos, egy kalastromban sok gárdián; sok agár között a nyúl, sok bába között elvész a gyermek.” (I. m. II, 13.)

„Boldog fejedelem alattvalóinak atyja: annyi fia, mennyi jobbágya,

minden őriző és fegyver nélkül bátran alhatik ölökben; mint fiainak, úgy parancsol, mint fiai, úgy szolgálnak. Ha meghal, mi hallatik? Az mely kegyes, dicséretes fejedelem vala ez! Mint atyánk, úgy parancsolt. Mint atyánk, úgy halt meg; békével nyugodjék, fiai könnyhullatásában csendesen temette-tik. Megholt és békéül koporsójával. Nem holt meg, mert az hívei kedves emlékezetében él örökké, azt írván koporsójára: Ez jámbor fejedelem csak abban vétett, hogy megholt.” (I. m. II, 13.)

326.14 *S. Aug. líb 5. de civit. Dei cap 24.* — Ágoston egyik főműve a 410–30-as évekből: *De civitate Dei*. Ld. alább is a szövegben.

327.19 *Ezech. 32.* — A kiadásban fölötte még egy utalás idézettel: „Isaiaec 3” (p. V, 70)

328.22 *senki személyét nem válogattya*, — Vö. a lapalji szövegkritikai jegyz. Káldinál: „válogattya”; a variánsban: *senkinek személyének nem kedvez*. Mikes az egész passzust Káldi alapján írta le. A kiadásban és a variánsban utalás is: *sap. 6.* A variáns fogalmazása eltérő. Hasonlóképpen különbözik a korábbi és a későbbi fogalmazásban a terjedelmes ágostoni részlet fordítása is.

330.22 *A Bírák. és a Magistratusok hivatalyiról.* — „Des Charges de Justice et de Magistrature.” *azon légy hogy ebben a hivatalban tudos lehess., és igen alkalmazatos, . . .* — Tanulással elért tudás és meggondolt okos cselekvés: ez a szerző ideálja minden munkaterületen.

331.5 *2 paral. 19.* — A kéziratban pontatlanul: *2 paral. 1.*

331.23 A bírói foglalkozás erkölcsi háttere: *Az ajándék. soha meg ne rontson tégedet a melyet úgy kel egy jó bironak el kerülni valamint a mirigyet.* „Ne vous laissez jamais corrompre, ny par les presens qu’vn bon Iuge doit fuir comme la peste . . .” Társadalmi vonatkozások: *a gazdagokat szabadon botsáttják magokhoz. kedvezésel halgattják őket, a dolgokat tsak hamar el végezik. és mindenben kedveket keresik,* — Ezzel szemben a *közép rendűek, és a szegények, feléjük sem mehetnek., kemény szóköt vesznek., az ő dolgokat el halogattják.* „5. Gardez-vous de l’acceptation des personnes, c’est vn mal qui se glisse facilement dans l’esprit des Iuges & des Magistrats, & qui leur fait faire beaucoup d’injustices. Ils donnent libre accès aux riches, ils les écou-tent fauorablement, expedient leurs affaires, les fauoristes en tout: mais les pauures, & et les mediocres ne peuuent trouver d’entrée chez eux; ils en sont rebutez, leurs affaires negligées, & tirées en des longueurs extrêmes qui les ruinent souuent, ou les incommodent notablement.” A bíró álljon ellen „minden tehetségével” az igazságtalanságoknak *a melyeket . . . a gonoszok követik, főképpen a nagy renden lévőek.* „6. Soyez ferme à resister au mal, aux injustices, aux violences, que vous voyez exercer par les mé-chans, & sur tout par les Grands . . .” *ne hogy meg ijedvén valamely nagy renden lévőnek színe előtt. köteleségedet el ne mulasad.* Társadalmi rokonszerve itt is megnyilvánul: *Légy gyámola a szegényeknek, özvegyeknek, árváknak, és mind azoknak. a kik igazságtalanságot szenvednek, . . .* „Soyez le protecteur des pauures, des veufes, des orphelins, et de tous ceux qui souffrent injustice . . .” (p. V, 68; a kiadásban rossz a lapszámozás, 70 után újra 60-nal számoz).

332.8 Itt a kiadásban utalás van: „Ierem. 5.”

333.34 *Exod. 18* — Mindkét kéziratban pontatlanul: *Exod. 8*

334.4 *Az udvari életről.* — „De la Vie de la Cour.” A tömör artikuluss mondanivalójának lényege: az udvari élet bírálata, ill. erkölcsi tanácsok összegezése. A nemesekkel szembeni polgári kritika jut kifejezésre az erkölcs-bíráló elítélő hangjában. A variánsban ez az artikuluss kb. még egyszer ilyen terjedelmű, a 4. ponttól bővül ki.

Az udvari életben minden rossz megtalálható, amit a szerző eddig felhozott a gazdagokkal és a nemesekkel szemben: *az olyan élet, a melyben tellyeség uralkodik a kevelység, a nagyra vágyás, a hivalkodás, a heverés, a tizfrádkodás, a mértékletlenség, a mód nélkül való gyönyörűségeknek szeretete, a világi jóknak telhetetlensége,* — kétszínű udvaroncok, irigyek, álnokok, hamis barátok gyülekezete, *ki ki tsak a maga hasznárol, és szerentséjiről gondolkodik.* Képmutatás, csalárdság, bosszúállás, emberileg lealacsonyító jelenségek, *méltatlan maga meg alázások.* „Cette vie est toute pleine de dangers & de precipies qu'il est tres-mal-aisé d'euiter à ceux qui y sont engagez. Les vertus communes s'y corrompent facilement, les plus solides y sont fort ébranléés, & il est tres-difficile de ne s'y perdre pas. C'est vne vie en laquelle on voit regner absolument l'orgueil, l'ambition, la vanité, l'oisiueté, le luxe, l'intemperance, l'amour desordonné des plaisirs, la conuoitise insatiable des biens du monde. S'il y a de la Religion, elle n'y est qu'en mines & en hypocrisie; chacun en fait paroître autant qu'il en a besoin, pour paruenir à ses fins. La solide Vertu y est méprisée, mocquée, & souuent persecutée. Vn desir insatiable de s'agrandir y occupe tous les esprits: chacun ne pense qu'à ses interests, & à sa fortune. De là les flatteries enuers les Grands, les lâches complaisances enuers tout le monde, les soumissions indignes, les fausses amitez, les dissimulations qui font faire bon visage à ceux qu'on hait mortellement dans le coeur. De là les enuies, les fourbes, les tromperies, les intrigues malicieuses, les moyens iniques pour supplanter les autres, & pour s'agrandir à leurs dépens. De là les inimitiez irreconciliables, les vengeances, & beaucoup d'accidens funestes.” (p. V, 71) Mikes oly szakértelemmel és jellemző stilizálással fordította le ezt az élelátású, társadalombírálattá mélyült részletet, mint akinek olvasmányélménye mellett bő emberi tapasztalata volt ahhoz, hogy ossza a francia szerző kritikuss véleményét az udvari életről. (A levélíró Mikes is jó társadalombíráló.)

A rodostói bujdosók udvarában nem Mikes volt az egyetlen, aki elgondolkodott a nemesi udvari élet sorskérdéseiről. Kiss István filozofikus munkájában általános érvényű megfogalmazásban állítja élénk az udvari embert. Kézírata kezdő soraiban írja: „Valaki közjót keres vagy szerez, magános nyeresésre vagy jóra ne is nézzen, se ne tekintsen. A Magános vagy rész szerént való jónak kereseti, az közjónak romlási. A ki csak magát vagy magáét keresi, a közjót elveszti.” Ez a platóni gondolat vezet be a rodostói Magyar Phylosophya első részét. S a szerző mintegy konkretizálja az általános elv rögzítése után saját „udvari” helyzetét: „ha elvesz hazád, elveszett hajód, nyomorult reménység, ha deszkán ragadsz”. A bujdosó kuruc filozófus ezt követőleg meglehetősen sötét színekkel eseteli az udvari ember életét, korlátozott lehetőségeit.

„Az udvari ember eladta szabadságát; másé, nem magáé. Fényes rabság az udvari dicsőség. Ó mennyi főrend kívánkozik az udvarba! Udvarba kéredzenek; állig fogadják be őket. Aranyszájú Szt. János az udvari tiszteket

(tiszségeket) köteleknek nevezi, mégis mely igen kívánják! Az udvari ember maga ítéleti szerint legszerencsésebb, hogy így lekötött. Szerencsétlen szerencse! Az igazán szerencsés az, aki szabad akaratját követheti, mástól senkitől nem függ, meg nem gátoltatik, nem kényszerítetik. Ha császárnak barátja, vajjon senki nem kényszeríti-e? Boldog vagy? Állj elő udvari ember s mondd meg nekünk: azóta többet s jobban aludtál-e, mint azelőtt, amikor a császár szolgája nem voltál? . . . Az udvari ember hogyan lehet a magáé? Reggel mindjárt a külső házban megállapodik, órákat tölt hivatala szerint, egyszóval egészen a fejedelem parancsolatától függ: ha csengetnek, felugrik, megijed, mintha menykő esett volna mellette, mindent szélllyel hány, elvét, az ajtóban terem, mit mond vagy parancsol valaki; ideje magának semmi sincsen, semmi tulajdon helye; más asztaltólól él; valamikor fejedelmét látja, meghaloványodik, megpirul, tétova futos, mindenkor fél: mennyi térdet hajt, süveget vét, mindent a fejedelemnek, mindent másnak, magának semmit. Aristoteles ebédlik, mikor Sándor akarja: Diogenes, mikor Diogenes akarja. Diogenes mondta, mikor meghallotta, hogy Aristoteles udvarba állott: Az udvari élet tyúkketrec. Az udvariak kalitkába vannak zárva; valaki szabadságát szereti, az udvart kerülje.” (Rákóczi-Emlékkönyv II, i. m. 13–14.)

„Vagyon néműnemű igazság az hamis politicusokban vagy udvariakban is, de homályos orcájoknak, beszédeknek különböző a fedele. Gomorrhai—Sodomai alma: kívül megérettnek látszik, belől tüzes hamu, ha szorítják, porrá lesz. Írott kép: festékekkel jelenti a valóságnak hamis ábrázatját. Tükör: szemé elözt mutogatja a tettett igazságnak ábrázatját. Árnyék: igazság képét hazudja. A valóságos igazság nem homályos, nem fedezett, nem palástolt; megcsalhat, nem tulajdonsága miatt, hanem aki rosszul látja vagy hallja. Úgy áll mint a föld a merő igazság, mégis azt véled, hogy mozog, ha fejedet álnokság szédíti. A világos igazság olyan mint a nap: mégsem látod, ha elmédet az oktalanság megvakítja”.

„Nem illik udvari emberhez szívét-elméjét mindenek előtt tárva-nyitva tartani. Igyekezeted rejtekben, titokban légyen, hogy az ellenség fel ne fordíthassa. Kívánságidot tetted, ha nagy dologon igyekezel; az miket láttál, mintha nem láttad volna, az miket hallottál, mintha nem hallottad volna. Veled ellenkező félnek reménysége gyakran megcsalatik, ha eszében vészi, hogy az, miket ő forral, nálad tudva vannak. Ugyan ha titoknak véli, arra nem fakad, hogy álnoksággal vagy visszás igyekezetivel megcsaljon. Szükséges az udvari embernek tanácsit titokban tartani, sőt ha lehet, cselekedtet is; valamit leginkább cselekszik, legkevésbbé cselekedje. Gyakran véghez mégyen képmutatással az, mi fegyverrel véghez nem mehet és különböző úton végét érhetni a dolognak, kit nem lehetne nyilván véghez vinni.” (I. m. II, 14.)

A politikusok nagy része „álnokság kovácsi, csalárdság mesteri, tettetni jók, képmutatni elmések, históriákban vagy példákban csalárd hiúok, mesékben mindenütt százzszemű Argusok, hármás lelkű Anteusok, hétfejű hidrák, háromszívű Perionok, róka- s oroszlánbőrbe öltözött Machiavellusok, titkon mást suttagó, nyilván mást kiáltó rettentő vázok: kit ném csalnak meg? Madarász annyi tört s horgot, vadász annyi hálót nem vetett. Ha valamikor, mostani időben bizonyodik Petrarca mondása: Az csalárd-

ságok mestereit újjal mutogatják; aki legjobban tud csinálni, az okosabb. Mondván Lysanderrel: valahol az oroszlán bőre nem használ, rókabőrt húzál. Tiberiushoz hasonlók, ki minden indulatit, szándékot eltitkolta: az mit kívánt, nem mondotta, beszédével akarata ellenkezett. Az mire vágyott, gyalázta; az kit utált, ölette, ok nélkül megharagudt, harag nélkül felindult; úgy sanyargatta barátit, mint ellenségeit, azt akarván, hogy az fejedelem természetit senki ne ismerje. De mit nyert véle? Tiberiusnak senki nem hitt, igaz barátja senki nem volt; mindenek gyűlölségében elepedt szegény udvari hős.” (I. m. II, 15.)

„Az udvari életnek vagy politikának gyakorlása az élete. Az udvari élet gyakorlása nélkül ég nap nélkül, fa ág nélkül, test lélek nélkül. Gyakorlás minden.” Ez pedig megtanítja az udvari embert arra, hogy „az örvendezők között víg, a sírók között szomorú, bölcsék között tudós legyen, az megértők között tartsa magát, tudatlanok között titkolja el tudományát. Mindeneket magához édesítsen, legkisebbeket is, kiket jóakarattal, kiket emberiséggel, kiket becsületes köszöntéssel, kiket szolgálatjának ajánlatával, kiket orcája vidámságával, kiket ajándékkal igyekezzék meggyőzni s magáévá tenni. Mindenek kedvét, humorát ismerje, elméjét kitanulja. Ha ifjakkal vagyon, adjon valamit az időnek, engedjen valamit az ifjúságnak; ha vénekkel, idejüket böcsülje. Ha idegenekkel, tartózkodva, ha földiekkel, bátrabban nyájaskodjék.” (Rákóczi-Emlékkönyv II, 16–17. A részleteket a kéziratról történt összevetés alapján idéztük.)

335.29 *a jó könyvek olvasásával.* — fr. „par la lecture des bons livres;” (p. V, 73) Ez gyakori jótanács az ifjak részére.

336.1 *A hadi rendről.* — „De la Profession des Armes.” (p. V, 74) Erkölcsei jellemzésének fő vonásai: vallástalanság (sőt: „l’atheisme”), káromkodás, tisztátalanság, párbaj, húzásvonás, lopás, erőszak.

336.30 *S. Aug. serm. 19. de verbis Domini — S. Aug. epist 205 ad bonifacium* — Mindkét műre utalt már.

337.1 *Ne tarthasd abban a nemesi vért, ... hogy ... mindenel meg verekedgyél, ...* „3. Ne mettez point la generosité & le courage à faire le vaillant, à ne souffrir rien de personne, à vous battre à toute rencontre: Mais à servir fidelement & courageusement votre Prince & votre Patrie dans les occasions.” (p. V, 76) Mikes ide olvasztotta be folytatólag a 4. pontot. „4. Munissez-vous contre la tyrannie des duels par vne ferme resolution de ne vous battre iamais en duel...”: *ted fel magadban, hogy soha senkivel duellumban meg nem verekedel.* — A szerző előbb is elítélte a párbajozást; az ember ellen elkövethető nagy bűnnek tartja, *a duellum szintén olyan nagy vétek, valamint agyilkosság.* „C’est vn crime aussi grand que l’homicide est grand et enorme.” (p. V, 78) Ez előtt egy terjedelmes bekezdés van még a kiadásban; a variánsban lefordította. — A párbajt Richelieu tiltotta meg 1626-ban.

337.25 *Abel vére. káin ellen.* — A kiadásban és variánsban utalás is: *Genes 4.* — A szövegben a variánshoz képest rövidített. A bekezdés végén még egy utalás: „Iob 24.” (p. V, 79)

337.31 *kerül el... a versengelés.* — A „versengelés” szót eddig csak itt találtuk Mikesnél. Vö. a variáns fogalmazását is. „Eutez les causes des duels, comme les querelles, et les inimitiez.” (p. V, 81) Az előző szövegrész a variánshoz képest rövidebb.

338.16 *Légy örömet segítségel a nyomorultakhoz, ...* — Az ide tartozó utalás: „Prov. 24.” (p. V, 82)

339.1 *V Articulus — A világi életnek. meg más rendeiről.* — Article V. „Des autres Conditions de la Vie seculiere.” A variánsból hiányzik. — A bemutatott típusok: prókátorok és notáriusok, orvosdoktorok, kereskedők és mesteremberek. A prókátorok és a kereskedők munkájával kapcsolatos (csalárdság, álnokság, ravaszság, fősvénység, hamisság stb. elkerülése) figyelmeztetések mellett új vonás: *az orvos doktorok, akik gyakorta abban is vétenek hogy a természetnek igen sokat tulajdonítanak. és az Istennek igen keveset.* „Trop libres à attribuer beaucoup à la nature, & peu à Dieu, qui est auteur de la nature; & autres choses semblables.” (p. V, 85) Célzás a XVII. században erősödő természettudományi érdeklődés nyomán kibontakozó természetfilozófia hatására.

339.12 A nyomtatásban itt utalás van latin idézettel: „S. Bern. lib. de Consideratione cap. 10.” (p. V, 84)

340.12 *XII Rész — A házasság rendéről.* — A három articulusra tagolt terjedelmes fejezetben bibliai-erkölcsi szempontok dominálnak. A pedagógiai követelmények, már ismert gondolatok, a gyermekek nevelésével kapcsolatosan merülnek föl. A kiadásból az egész rész hiányzik.

342.7 *a gyanóság.* — féltékenység.

342.29 *Hogy mitsoda készüllet kel lenni a házasság rendéhez* — Fontos a józan előkészület; nagy fogvatkozás van a választásban *nem üsmérvén. se elméjít, se szokását. se természetit. a személynek. a kivel holtig kel lakni. és egyebet nem tekintenek tsak a hasznot. ...* Ellenben: *Egy okos, és értelmes aszony. az Isten ajándéka.*

347.20 *olvasad a Tóbiás historiáját. abban meg látod példáját a szent házasságnak.* — Tóbiás könyve írja le az ifjú Tóbiás regényes történetbe illő házasságát Sárával; az asszonyt előbb említette: *emlékezel meg a sára hét férjeinek rettentő példájokról, a kiket az ördög meg ölé lakadalmok napján.*

348.12 *S. Bern. Serm 2. de nuptiis* — A műre már hivatkozott (Sermes). Az utalás és idézet nincs meg a variánsban.

350.12 *XIII Rész — A Nötelenségnek rendéről* — Olyan világiaknak szóló intelmek, akik nem akarnak megházasodni. Ez a fejezet nincs meg sem a kiadásban (1664), sem a variánsban. De megvan az 1677-i kiadásban „De l'Etat du Celibat”.

352.19 *S. Fulg. lib de virginitate* — A kézirat elején említett Szent Fulgentius könyve, ld. 738. l. jegyz.

354.12 *XIV. Rész — Igen hasznos intések, melyek az olyan Ifiakot tekintik. a kik a világban kezdenek lépni.* — A variánsban az előbbi eltérés következtében ez a fejezet a *Tizen harmadik Rész* — A kiadásban pedig: Chap. XII. „Advis tres-impotans povr les Ievnes-gens qvi commencent à entrer dans le monde.” A fejezet tizenegy intést tartalmaz. A variánsban *intés helyett oktatás* („advis”) áll.

355.21 *az új társaságok a melyeket gyakorolják.* — amelyeket látogatnak, fr. „Les nouvelles compagnies qu'ils frequentent, où ils prennent bien-tost l'esprit du monde, la vanité, la superbe, l'amour des plaisirs, les maximes du monde, l'imitation des méchants, & la corruption entiere des moeurs.” (p. V, 88)

356.3 *Szent Agoston – lib 2. conf. c 3.* – Ez az utolsó idézet a gyakran említett Confessionesből, vö. a 735. l. jegyz.

358.13 *III Intés.* – *Hogy szorgalmatossággal el kel kerülni a rozsz társaságot,* – Erről írta a harmadik könyv 6. részét. *A legg első tör, Var. leg első lesse az ördögnek, előbb keletzte is volt már.* „C'est le premier piege qui le Diable dresse . . .” (p. V, 93)

359.5 A kiadásban itt is van utalás: „Paral. 24.” (p. V, 94)

359.17 *IV Intés* – *Hogy valamely hasznos foglalatosságra kel magát adni, a heverés el kerülesiért a mely veszedelmes* – Itt a harmadik könyv 7. részében leírt gondolatokra utal.

360.3 A tanulás és fölkészülés nem független az élet által megszabott feladatoktól: *jó idején foglallyad magadot valamely rendes munkában., és leg először a mely hasznodra legyen., hogy alkalmasod, és tudos légy a hivatalban. a melyre adod magadot, . . .* Gobinet és Mikes nem a jezsuita oktatási rendszer alapján állnak; a reáliák, a hasznos ismeretek tanulását szorgalmazzák: *foglallyad magadot. a szent, és a világi historiákban. a geographiában., a nyelvek tanulásában., és más ilyen tisztességes. hasznos. és kedves tanulásokban, . . .* „Ajoutez y les études propres à perfectionner l'esprit, comme l'étude de l'Histoire, tant sainte que prophane, le Chronologie, la Geographie, les belles Langues, les bons Auteurs, & autres semblables études qui sont tout ensemble, honnestes, vtilés, & agreables. Si vous voulez trouailler, vous ne trouerez que trop de moyens de bien employer vostre temps: & outre l'vtilité de vostre trouail, vous y receurez des plaisirs tres-pres; & des satisfactions d'esprit, ausquelles tous les plaisirs du monde ne sont pas comparables.” (p. V, 97) Vö. a témáról a *Leveleskönyvben* a 62. lev. jegyz.

360.15 *V Intés* – *Hogy az ifiak. rend szerent valo veszedelminek. ezen három okait el kel kerülni, A bort, a játéket, és a tisztátalanságot,* – A rövidre fogott intelmek a harmadik könyv 8. és 9., ill. a negyedik könyv 19. részének gondolatait summázzák.

362.1 *a ki változo, olyan mint a madár aki el hagyja fészkit, . . . ide s'tová repülvén sohult meg nem állapodik.* – A bibliai hasonlatot (Prov. 27, 8) szemléletesebbé téve jellemzi a szerző a foglalkozásában el nem mélyedő, „hivatalát” cserélgető, munkájában állhatatlan ifjút. A *VI Intés* és a *VII Intés* az ötödik könyvben kifejtettekre, az élet rendének megváltásáról mondottakra vonatkozik.

364.20 *az ispotályokat* – a kórházakat („les Hospitiaux”)

364.26 *a hagyot dolgok* – a rendelt dolgok („les choses commandees”)

365.17 *Igen hoszas volnék, hogy ha minden féle szines áitatoságot előben adnék., – fr. „Je serois trop long à vous déduire toutes les sortes de fausses pietez.”* (p. V, 106) *a mely kevély. és maga nagyzó,* – „vne vertu superbe et arrogante, qui méprise les autres . . .” Var. *kevély. és magahit.* Ez az intés a legterjedelmesebb s a legérdekesebb témájú: a különc álszentekről és kép-mutatókról szól. Az „állandó és a valóságos jó erkölcs” nevében bírál világiakat és egyháziakat a „tsalando és szines áitatoságért”. Az álszenteskedő korjelenség; emlékezetes típusát Molière örököltette meg (Tartuffe).

366.32 *S. aug serm. 20. de verb. apostoli* – Már többször hivatkozott rá. Alatta még két utalás latin idézettel: „Iob. 15.” és „Rom. 1.” (p. V, 121), a következő idézethez beírtuk a kiadás utalását: „1. Tim.” (p. V, 122)

367.4 *azok az eszközök pedig, ...* — fr. „Ces machines sont l'impieté, l'heresie, & le libertinage. L'impieté des méchans: l'heresie des Nouateurs en mariere de Religion: & le libertinage de quelques mauuais Catholiques” (p. V, 121) Vö. ehhez a 2. könyvben a rossz könyvekre vonatkozó jegyz.

368.1 *S. Cypr. lib de unitate. Ecclesiae* — Cyprianus a De unitate ecclesiae c. művében örökítette meg a pápával folytatott vitája után elveit, egyháziügyi elgondolásait.

368.17 *S. Aug. lib de utilitate credendi circa finem.* — Ágoston 391-ből való műve.

370.11 *XV Rész* — Variáns: *Tizen negyedik Rész* Chap. XIII. „Des Maximes Chretiennes.” A fejezetben 13 egység („Maxime”) *Tudomány* van; a variánsban ugyanannyi *intés*.

370.18 E sorokhoz utalás a kiadásban: „Heb. 11.” (p. V, 127) latin idézettel.

370.30 *math. 16.* — Előtte és utána is van még utalás: „Matth. 11.” és „Matth. 7.” (p. V, 128) mindegyik latin idézettel.

372.18 *hát té fiam gondolkodolé erröl, kerülödé ezt ...* — Figyelemfölkeltő stílusfordulat a moralizáló meditációs próza élénkítésére. A két utolsó mondat nincs meg az 1664-i kiadásban.

375.8 *S. Hier. epist. ad celantium* — Hieronimus eme epistolájára már többször utalt. — A margón *S. Hier.* fölött még két utalás latin idézettel: „Math. 17.” és „Math. 23.” (p. V, 134)

375.13 Ehhez utalás a kiadásban: „Psal. 143.” (p. V, 135) latin idézettel; a variánsban megvan.

376.3 *S. Bern. serm. 3. de nativ.* — Sz. Bernát Sermóira is gyakran hivatkozott, De nativitate.

376.10 *Igen is kedves fiam. valami evilágban vagyon a tsak hejában valóság.* — „Ovy, cher Theotime, car tout ce qui est en ce monde n'est que vanité. Il n'y a rien de solide que Dieu, & en Dieu. Vanité des vanitez, dit le Sage, et toutes choses sont vanitez. Tout ce qui est icy n'est rien, tout cela passe comme l'ombre & la fumée.” (p. V, 136) „Vanitas vanitatum et omnia vanitas.” (Eccles. 1) — Kedvelt szólam Mikes *Leveleskönyvében* s a fordításokban is.

376.25 *S. Aug. tract. 1 in ep. 2. S. joan.* — Ágoston e munkáját is idézte néhányszor, vö. 760. l. jegyz.

377.1 *Utolso Rész. A végig valo meg maradásrol.* — Chapitre dernier. „De la Perseuerance.” (p. V, 138)

377.30 *gyakorta ugy történik az emberekel. valamint láttyuk a fákban, a melyek szép virágokat hoznak tavaszal, de őszel gyümölcs nintsen rajtok.* — Természeti hasonlat erkölcsi céltalattal. „Et qu'il arriue assez souuent aux hommes comme aux arbres, qui portent de belles fleurs au printemps; & point de fruites en l'Automne.” (p. V, 139)

378.10 *De ez iránt a Salamon példája irtoztató* — „Mais celuy de Salomon est effroyable en cette matiere.” (p. V, 140) Bölcs Salamon is elbukott: *ez a tsudálatos ember nyomorultul meg esik.* Az asszonyok vitték a bajba: *az asszonyok szeretetire adván szívet,* („laissant gagner son coeur à l'amour des femmes,”) *tsak kevés idő alatt el veszti minden bölcseségét, ... és annyit*

féle Isteneket imáda, valahány féle bálványozo feleségi valának. Tanulság: *légy áthatatos a jó erkölcsben; oh! mely nagy vagy te. emberi nyomorúság! oh! gyarlaság. oh! emberi áthatatlanság... Jaj...* Érzelmi hatáskeltés propagandisztikus barokk szólammal a végéhez közeledő előadásban. „O misere humaine que tu es grande? ô foiblesse, ô inconstance des hommes! Qui est-ce qui ne doit trembler apres cét exemple terrible? Si les plus hautes vertus font de si grandes chûtes, qu'est ce que ne doiuent craindre les vertus communes & mediocres? Malheur, malheur derechef, à ceux qui ont perdu la perseuerance, & qui ont quitté le chemin de la Vertu pour suivre celui du vice? (p. V, 142) Salamon és az asszonyok: a téma színes dokumentációját találhatjuk a festészetben, Pigler, I, 159–68.

378.11 2 *Reg. 12.* — Alatta még két utalás: „Prov. 4. v. 3.” és „Sap. 7. v. 7. et 8. v. 19.” (p. V, 140)

378.27 Itt is van két utalás latin idézettel: „3. Reg. 4.” és „Eccles. 12.” (p. V, 141) Alább a margón: *1 Cor. 10.* — mindkét kéziratban tévesen: *2. Cor. 20.*

379.26 *Concil. Triden. sess 6 C. 33.* — Előbb többször utalt rá, 766. l. jegyz.

381.12 *S. Aug. lib 2. de bono perseverantiae. cap 29* — Ágoston polemikus könyve, *De dono perseverantiae* (391-ből). A variánsban nincs utalás.

381.12 *Concil. Arausic. 2. C. 10.* — A második Arauscianumi Concilium, másképpen Orangei (II.) tartományi zsinat 529-ben; a semipelagianus eretnekség elítélése ügyében hívták össze.

381.18 *Végtire kedves olvasom., emlékezzél meg arol. hogy az élet el mulik. a halál jő, és az örökké valóság közelget, az élet olyan mint egy szem pillantás. és...* A könyv végén a keresztény-sztoikus gondolatok imádságos prózába oldódnak. — „Après tout, mon cher Lecteur, souenez-vous que la vie passe, la mort auance, l'éternité approche. La vie n'est qu'un moment, & de ce moment dépend l'éternité. O Moment! O Eternité! Employons au moins ce moment... Et que faisant vostre sainte volonté en toutes choses, nous vous aymons perseueramment en cette vie, pour vous aymer, adorer, & benir a jamais dans le Ciel, où vous vivez & et regnez dans les siecles des siecles. Ainsi soit il.” (p. V, 146) Vö. a variáns befejező részét is. Az *Amen* és *Vége* után a variánsban még van pár sor, a munka befejezésével kapcsolatos fohászszerű hálaadás.

RÉSUMÉ

Az Ifjak Kalauza . . . Instruction de la jeunesse . . . a paru sous la forme du quatrième volume des oeuvres complètes de Kelemen Mikes, publiées sous les auspices du département du XVIIIe siècle de l'Institut d'Études Littéraires de l'Académie des Sciences de Hongrie. Ce volume contient le texte littéral inédit de la traduction d'après l'ordre chronologique des manuscrits de 1751 et le texte de la variante. Le texte établi par la méthode critique est accompagné de notes minutieuses en bas de page, signalant les ratures, les corrections, les surcharges, les retouches des phrases etc. L'appareil explicatif qui suit le texte contient une introduction aux notes de ce volume donnant des éclaircissements nécessaires sur l'état des manuscrits, sur la méthode suivie dans cette édition critique, sur la source française de ce remaniement et enfin sur les recherches concernant les travaux de K. Mikes.

Dans ce IVe volume on a publié la traduction définitive: *Az Ifjak Kalauza a Keresztyéni Áítatoságban. 1751.*

Et la variante de cette traduction: *Az Iffiaknak Kalauzza az Isten Uttyáiban. 1724/1744.*

On a démontré la source du manuscrit: Charles Gobinet (1613–1690) *Instruction de la jeunesse en la piété chrétienne*, tirée de l'Écriture Sainte et des Saints Pères . . . Paris 1655 in-12° (première édition), pièces limin. 705 p. et pl. gravées. Puis les nouvelles éditions: 1664, troisième édition; 1667, quatrième éd. etc. „Très-exactement revûe, corrigée et augmentée par l'Autheur”.

Pour réaliser la publication les manuscrits inédits de K. Mikes, le rédacteur a poursuivi des recherches dans les bibliothèques en France, jouissant d'une bourse et de l'appui du C.N.R.S. et de l'Institut d'Études Littéraires de l'Académie Hongroise. On prie les représentants de ces deux institutions, les collègues français de trouver ici l'expression de profonds remerciements. L'édition des oeuvres complètes de K. Mikes paraît sous les auspices de la Maison d'Édition de l'Académie des Sciences de Hongrie.

Mikes avait choisi les ouvrages qu'il désirait traduire parmi ses lectures préférées, et une bonne partie d'entre eux provenait de la bibliothèque de Rákóczi à Rodosto. Son premier essai datant de 1724 est „*Az Iffiaknak Kalauzza az Isten Uttyában*”, traduction d'une oeuvre de Ch. Gobinet, *Instruction de la jeunesse . . .* La transposition en hongrois de ce texte écrit dans le style des dissertations baroques, fut une épreuve de force redoutable pour le jeune Mikes, et en 1744, tandis qu'il travaille à d'autres ouvrages, on le voit reprendre son manuscrit, le corriger, en améliorer le style. Il semble que Mikes n'ait pas été satisfait de ce texte rapiécé et quelques années plus tard, en 1751, il le retraduit et le remet au point cette fois sous le titre de „*Az Ifjak Kalauza a Keresztyéni Áítatoságban . . .*”

Ce fait montre que Mikes était un traducteur exigeant: il polissait infatigablement son texte, aux prises avec la discipline toute française du style et les gallicismes, il s'appliquait à régulariser le cours de ses phrases, s'efforçant d'écrire avec le plus de simplicité et de naturel possible. Les corrections qu'on trouve dans ses manuscrits, les passages raturés, ceux qu'il rajoute, les modifications qu'il apporte à son texte, des plus simples aux plus compliquées, sont fort instructives non seulement du point de vue de l'orthographe, de la grammaire et du style, mais aussi de la technique de la traduction. Les moyens minutieux auxquels il a recours dans sa recherche d'un style plus expressif, d'une plus grande pureté linguistiques, sont du plus haut intérêt vus sous l'angle du travail de Mikes en tant que traducteur et un traducteur jamais satisfait, et aussi sous l'angle de la formation de son style personnel d'écrivain. Les types de correction auxquelles il se livre sont également très importants d'un point de vue stylistique fonctionnel, la manière de corriger du traducteur étant un exercice de stylistique vivant qui permet de voir comment l'écrivain manie la langue, quels sont les éléments du système linguistique dont il dispose, ceux qu'il retient comme les mieux aptes à exprimer ce qu'il veut dire, à servir le but de la traduction et du texte qu'il met au point. Or tout montre qu'au cours des années pendant lesquelles il s'emploie à adapter des oeuvres françaises en hongrois, l'écrivain se mue peu à peu en un styliste conscient.

Pour les traductions qu'il fait de dissertations révélant du style baroque, Mikes adopte d'abord la forme du dialogue. Ce dialogue (entre un père et son fils) nous ne l'avons pas trouvé dans les éditions françaises du livre de Gobinet. (Les questions sont du reste impliquées dans le texte français, mais elles n'y figurent pas en tant que telles.) Il se peut que la solution adoptée par Mikes ait été son idée personnelle, mais dans son manuscrit ultérieur, il a rétabli le texte et supprimé les points d'interrogation. Les deux manuscrits et l'original français présentent certaines divergences et cela quoique Mikes ait conservé dans son ensemble la disposition du livre de Gobinet et qu'il soit généralement resté fidèle au texte français.

C'est ainsi par exemple que dans sa traduction de 1724/44 „*Az Iffiaknak Kalauza*”, figure le „*Negyedik szakasz 6. Rész Az oktatásnak szeretetiről*” (quatrième partie, chap. VI. „De la Docilité” dans l'ouvrage français), qui disparaît dans la version ultérieure.

Dans la deuxième version de 1751 de „*Az Ifjak Kalauza*”, on relève par contre certains passages qui ne se trouvent pas dans la première variante; ainsi:

„*Második könyv 17 Rész A rossz könyvekről*”

(Deuxième partie, chap. XVII du texte français, intitulé „Avertissement contre les mauvais livres”).

„*Harmadik könyv 12 Rész Az olyan ifjú egyháziaknak, kik beneficiumokat bírnak különös akadályairól*”

(Troisième partie, chap. XII, de l'ouvrage français, intitulé: „Obstacles particuliers aux bénéficiers”).

„*Negyedik könyv 9 Rész A módos magaviseletről*” (Texte français: Quatrième partie — Chapitre X., „De la Modestie”).

„*Ötödik könyv 11 Rész, V. Articulus A világi életnek meg más rendeiről*” (texte français: Cinquième partie, Chap. XI, Article V. „Des autres conditions de la vie séculière”).

„*Ötödik könyv 13 Rész, A Nőtlenségnek rendéről*”. (Ce chapitre ne figure pas dans le volume de 1664, mais il se trouve dans celui de 1677; c'est la Cinquième partie, Chap. XIII. „De l'État du Célibat”).

Répartition de la matière dans les éditions que nous connaissons:

	Première partie	Deuxième partie	Troisième partie	Quatrième partie	Cinquième partie
1655	XV	XX	XII	XIX	XIII et dernier
1664	XV	XXII	XIII	XXII	XIII et dernier
1667	id.				
1677	XV	XXII	XIII	XXII	XV et dernier
1682	id.				
1710	id.				
1695	XV	XXII	XIII	XXIII	XV et dernier
1704	id.				
1714	id.				
1719	etc. id.				

Répartition dans les deux manuscrits

1724/44	XV	XXI	XI	XXII	XIV et dernier
1751	XV	XXII	XII	XXII	XV et dernier

Il ressort de ce tableau que la répartition des chapitres dans les versions manuscrites de Mikes ne correspond à aucune des éditions indiquées. Mais puisque la méthode générale de composition du traducteur permet de supposer que Mikes supprimait des chapitres plutôt qu'il n'en rajoutait, il est vraisemblable qu'il a utilisé *l'édition de 1677 ou de 1695*. Il ne fait aucun doute que la deuxième version, plus complète, est aussi plus proche de l'original français. A comparer entre elles, les omissions des deux manuscrits, il apparaît comme tout à fait vraisemblable que Mikes a utilisé l'édition dans laquelle la quatrième partie comprenait XXIII chapitres (1695). Car un passage de ces chapitres — mais pas le même — a été retranché dans les deux manuscrits ce qui fait que le nombre des chapitres de „*Negyedik Szakasz*” (1724/44) aussi bien que celui du „*Negyedik könyv*” (1751), a été ramené à XXII (dans le premier cas, c'est le chapitre intitulé *6 Rész „Az oktatásnak szeretetéről”* Chap. 6. qui manque, dans le deuxième cas, le chapitre intitulé „*9 Rész A módos magaviseletről*” Chap. 10.).

Ce qui est caractéristique de la méthode de composition du traducteur dans ce manuscrit, c'est que Mikes a généralement supprimé de son texte les passages d'intention didactique et technique qui renvoient aux antécédents et aux parallèles de certaines idées.

Les textes figurant dans la marge, en italique et destinés à rappeler les pensées conductrices, ne sont que rarement traduits par Mikes. On trouve également dans son édition, des citations en latin et leurs références notées dans la marge, extraites d'auteurs comme Sénèque, Juvenal, Cicéron, Ovide, Saint Bernard, Saint Augustin, Saint Jérôme, Saint Ambroise, Saint Thomas, Rufin, Origène etc., ou encore de la bible. Dans la version de 1751, ces références et ces citations dans les marges, respectent mieux l'impression; le nombre et le texte des citations sont plus complets. Il est vrai qu'il arrive aussi que la première version contienne des citations dans la marge, que la version définitive de l'auteur n'indique que par une référence. Dans les deux versions on trouve également des citations dans la marge, incomplètes ou abrégées. Fait qui se comprend parce que Gobinet abuse souvent des citations et il ne nous épargne pas les citations latines interminables.

Ce recueil de réflexions morales et pédagogiques de Gobinet a connu un grand nombre d'éditions, et il était encore populaire au XVIIIe siècle. On l'utilisait dans les écoles et dans les collèges; parents, éducateurs, professeurs, élèves, gens d'église et laïcs, nobles, bourgeois français, étrangers, le lisaient et c'est la raison pour laquelle il figurait parmi les volumes qui composaient la bibliothèque de Ferenc II Rákóczi. Son sujet, l'éducation de la jeunesse, intéressait au même titre le prince et son chambellan.

L'ensemble des réflexions pédagogiques de l'écrivain et de l'éducateur français, constitue un système qui s'insère tout naturellement dans une conception religieuse du monde. Cependant sa manière de voir réaliste, rationnelle, ses idéaux sociaux, son point de vue critique sur la société, l'usage qu'il fait de sa langue maternelle ne sont aux yeux de Mikes nullement démodés au XVIIIe siècle. Gobinet fait l'éloge d'un mode de vie studieux, consacré au travail, il incite son lecteur à l'étude, aux distractions inspirées par la culture; énumérant des exemples empruntés à la vie de la noblesse de cour et de la bourgeoisie, il encourage le travail; s'appuyant sur des considérations morales, il part en guerre contre un mode de vie oisif, parce que „otium est pulvinar diaboli” ou encore, comme le dit Mikes, parce que „l'oisiveté est l'oreiller du diable”. Dans la suite, il voit dans les lacunes de l'enseignement et le manque de persévérance dans le travail, le grand obstacle à vaincre. Invoquant des exemples qu'il affirme véridiques et faisant foi ici et là de beaucoup de finesse psychologique, il décrit les conséquences désastreuses de l'ivresse, d'une vie livrée aux excès, l'existence de l'homme „oisif et paresseux”. Le remède qui chasse tous les maux, c'est la lecture des „bons livres”, et le travail, parce que „tous les hommes sont nés pour le travail”.

L'activité de la jeunesse varie d'après lui selon les couches sociales, auxquelles cette jeunesse appartient: „Les jeunes gens qui sont riches, sont moins moraux que les autres, ils sont paresseux, ils ont horreur du travail, . . . ils sont ambitieux . . . arrogants . . . méprisants à l'égard des autres, désobéissants, ils n'acceptent pas les enseignements qu'on leur donne, . . . ils ont souvent le caractère faux . . . l'amour de la richesse” domine en eux. Il y a dans la société une couche plus appliquée et plus utile: „ceux par contre qui sont pauvres ou de médiocre fortune . . .” témoignent d'une plus grande moralité, ils se détournent de l'oisiveté, ils aiment le travail, ils s'attachent

à l'étude et en tirent profit. Les jeunes gens riches dépourvus de sagesse et de moralité sont „semblables à un cheval richement harnaché qui avec tous ses ornements n'est qu'une bête sans raison". C'est là un ton qui n'est pas seulement critique mais véhément et blessant à l'égard de la noblesse.

Il fait une place à part aux „obstacles" qui s'attachent aux jeunes gens riches, à ceux qui appartiennent à la noblesse, et à ceux qui à titre ecclésiastique bénéficient d'une prébende. Que ceux qui embrassent la carrière ecclésiastique ou acceptent une charge, coupent court à tout espoir égoïste de tirer des bénéfices matériels de leur charge, qu'ils ne soient pas „oisifs, avares, intempérants". L'auteur exerce par endroit une critique très dure à l'égard de l'église; ailleurs, il émet un jugement sévère à l'adresse de „ces nobles arrogants" qui „sont querelleurs, insolents, blasphémateurs, de moeurs libres". On retrouve sous la plume de Mikes l'esquisse de la société française envisagée sous un angle moral au milieu du XVIIe siècle, et aussi les expériences pédagogiques et sociales de Gobinet: „Il suffit de faire quelque peu de réflexion sur la vie de la noblesse pour voir cette vérité, qu'il n'y a point d'état plus corrompu pour l'ordinaire ni plus rempli de vices que celui-là".

Cette critique de la société sous le couvert de la morale religieuse, prépare la voie à une réflexion qui ne manque pas de hardiesse. Au delà du point de vue biblique, c'est l'attitude de la bourgeoisie, reflétant les contradictions de la société, qui est mise ici en relief. L'auteur lance contre la noblesse tout une série d'invectives, se faisant ainsi l'interprète des griefs connus de la bourgeoisie de l'époque. La question des privilèges dûs à la naissance et souvent attaqués, est soulevée, „parce que si la noblesse tient au fait de naître de parents appartenant à cet ordre, . . . et que la noblesse qui est donnée pour récompense de la vertu et pour y exciter les autres, soit devenue la source du vice et de la dépravation des nobles en sorte qu'elle est à plusieurs une marque de réprobation . . . Il serait beaucoup plus souhaitable que la plus grande partie des nobles fut composée de ceux qui leur sont surbordonnés." Cette pensée concise est suivie d'un compromis: le „vrai noble" et le „mauvais noble" sont l'objet des remontrances morales adéquates. Les leçons de ce genre ne devaient pas être suivies de beaucoup d'effets parmi la noblesse, il n'en reste pas moins que la courageuse attitude de Gobinet est digne de respect, quand il souligne par exemple que „notre religion ne fait pas de distinction parmi les personnes, elle ne tient pas compte de l'ordre auquel appartiennent les hommes, mais c'est leur vie qu'elle prend en considération et c'est sur sa conduite qu'elle juge la noblesse". Le noble Mikes se fait l'interprète fidèle de ces remontrances, lorsqu'il écrit „Ne vous estimez jamais plus que les autres à cause de votre noblesse, et ne méprisez pas ceux qui ne sont pas nobles".

Dans le dernier livre, l'auteur en parle du choix de la carrière. Il adopte, dans cette question, une attitude absolument moderne, et il considère comme un point de départ justifié, face aux préjugés féodaux, l'inclination, la vocation et les aptitudes. Il met les parents en garde, pour qu'au nom de „l'intérêt de la famille", ils n'abusent pas de leur pouvoir. Qu'ils n'oublient pas que „selon la nature tout homme est libre"! Il énumère les carrières laïques et après une analyse critique de la haute noblesse, il poursuit avec les devoirs

des grands, des princes, de ceux qui détiennent le pouvoir: qu'ils agissent non pour leur plaisir, mais pour le bien de leurs subordonnés. Après avoir accompagné le jeune homme jusqu'à son âge adulte, l'auteur l'instruit sur les complications de la vie conjugale et sur le célibat.

Se faisant l'interprète des pensées de Gobinet, Mikes instruit et guide le jeune Transylvain son futur lecteur, en y apportant tout son coeur et toute son âme et aussi ses expériences personnelles. L'ouvrage intitulé „*Az Ifjak Kalauza*” est voisin, par son sujet au premier chef, des lettres de ton critique, écrites dans un but pédagogique, ainsi que des passages se rapportant à la manière cultivée d'employer son temps et au mode de vie saine et voué au travail dans le Lettres de Turquie.

„Ce livre n'a nul besoin d'une longue préface — écrit Mikes avec tout le sérieux d'un auteur — en voulant traduire cet ouvrage d'une langue étrangère en hongrois . . . je n'avais d'autre intention que d'être utile à la jeunesse.” Et dans la courte introduction de 1724, il informe le lecteur des circonstances dans lesquelles il vit „. . . l'époque de mon exil m'a donné l'occasion d'employer utilement mon temps qui s'écoulait dans la tristesse . . .”

L'ensemble de l'activité créatrice de Mikes en matière de traduction, n'a pas encore été entièrement éclairci; son oeuvre dans ce domaine, qui est immense, n'a encore fait l'objet du jugement de la part des historiens de la littérature. Il est certain que l'examen approfondi de ses traductions, jettera une lumière nouvelle sur l'image traditionnelle que l'on se fait du prosateur le plus important de la période littéraire du début de l'époque des Lumières en Hongrie. Il aidera à porter un jugement d'ensemble sur l'avenir de l'auteur, sur la conception qu'avait de la littérature l'épistolier et le traducteur de Rodosto (Tekirdäg), sur les rapports entre les Lettres de Turquie et les adaptations. Il permettra enfin de mieux comprendre l'art d'écrire de Kelemen Mikes. Nous voudrions apporter notre modeste contribution à ce travail.

KÉPEK JEGYZÉKE

1. *(a, b)* A Kalauz 1724/1744-es kéziratának címlapja.
Instruction de la Jeunesse . . . 1664. (harmadik) kiadásának címlapja.
2. A Kalauz 1751-i kéziratának első oldala: Az Isten Fiához való imádság.
3. Elöl járó beszéd (1751, 2. verso).
4. A Részek Táblája (1751, 4. verso).
5. Első könyv — Első Rész (1751, 12. recto).
6. A munkáról és az idő töltéséről (1751, 94. recto).
7. A jó könyvek olvasásáról (1751, 98. recto).
8. A rossz könyvekről (1751, 100. verso).
9. A jó társalkodásról (1751, 102. recto).
10. A nemesek különös akadályairól (1751. 177. verso).
11. *(a, b)* A modos maga viselésről (1751, 201. recto).
A játékokról és a mulattságokról (1751, 239. verso).
12. Az udvari életről (1751, 308. recto).
13. A Kalauz 1724/1744-es kéziratából: Első szakasz — Első Rész (6. recto).
14. Idegen kéz írása a variáns-kéziratban (14. recto).
15. Azokról az akadályokról mellyek az nemeseket illetik (90. recto).
16. Zágon. Mikes szülőfalujának látképe. Edvi Illés Aladár festménye saját felvétele alapján. Mikes-émlékkiadás. Törökországi Levelek. Bp. 1906, 38, színes műmelléklet.
17. Zágoni utcarészlet. Edvi Illés Aladár képe. Mikes-émlékkiadás, i. m. 1906, 118, színes műmelléklet.
18. Rodostó a „magyarok utcája” s tengerparti telke felől. Edvi Illés A. képe. Mikes-émlékkiadás, i. m. 1906, 184, színes műmelléklet.
19. Rodostói kút és minaret. Edvi Illés A. festménye. I. m. 112, színes műmelléklet.
20. *(a, b)* Két festett színes bordure Rákóczi ebédlőpalotájából. Edvi Illés A. rajza az eredetiről, Mikes-émlékkiadás, 1906, 91, 108.

NÉVMUTATÓ

- Abafi Lajos 716—717, 719—721, 763
 Ágoston, Szent (Augustinus, Augustin) 27—29, 34—35, 46—47, 56, 58—59, 63, 71, 82, 115—117, 128, 130—132, 138—139, 142, 154, 159—160, 171—172, 182—183, 189—190, 192, 203, 207, 216, 220, 226, 231, 234, 240, 260—261, 266, 314, 326, 329, 336—338, 356, 358—359, 366, 368, 376, 381, 395—396, 402—403, 411, 419—422, 425, 431—432, 441, 473, 482, 484, 486, 491—492, 495, 506, 510, 521, 530, 537—538, 540, 551, 555, 559, 596—597, 602, 642—643, 655—656, 664, 666—667, 677, 686—687, 694, 728, 734—739, 743, 745—750, 752—754, 756—760, 762, 766—767, 769, 772, 774—776, 780
 Alfáric, Prosper 728
 Altauer, B. 728
 Ambrus, Szent (Ambroise) 63, 113, 117, 120—121, 128, 228—229, 240, 247, 264, 289, 312, 320, 470, 474—475, 579, 584, 599, 622, 648, 734, 742—743, 745—746, 758, 760—762, 764, 766—767, 780
 Anselmus, Szent (Anselme) 124, 479, 746
 Apáczai Csere János 724
 Apollo 112, 470, 742
 Arisztotelész 167, 750, 771
 Balogh József 728
 Baránszky-Jób László 716
 Bárczi Géza 730
 Barral, P.—A. 729
 Bél Mátyás 725
 Benczédi József 730
 Benkő Loránd 730
 Benserade, Isaac de 744
 Bernát, Szent (Bernard) 23, 46, 82, 99, 113—114, 122—124, 126—128, 138, 162—164, 178—179, 189, 204, 208, 215, 226, 228, 259, 275—276, 278, 305, 307—308, 310, 312, 314, 316—317, 348, 376, 391, 411, 442, 457, 471, 476, 478, 480—482, 491, 512—513, 526—527, 556, 559, 570—572, 595, 609, 611, 636—638, 642, 644—646, 673, 693, 716, 723, 734, 736, 740, 742—743, 745—747, 750—751, 753, 757—758, 763, 765—767, 773, 775, 780
 Berrár Jolán 730
 Bessenyei György 717
 Black, I. 729
 Blum, André 728
 Bol, Ferdinand 735
 Bosse, Abraham 728, 754
 Bossuet, Jacques-Benigne 745
 Brigitta, Szent 124, 746
 Biueghel, id. Jan 739
 Buchwald, Wolfgang 729
 Cantipré, Th. de Cambrai 524, 751
 Vavallino, Bernardo 735
 Cave, W. 728
 Ceillier, R. 728
 Chevalier, Jacques 728
 Cheyne, T. K. 729
 Chrystomus (Aranyszájú Szent János) 257, 259—260, 593, 595, 762, 770
 Cicero 60, 743, 753, 780
 Constantin, Nagy (Constantinus) 747
 Cyprianus, Szent (Thascius Caecilius) 32, 117, 168, 177, 205, 224, 227, 232, 268, 399, 518, 525—526, 552—553, 570, 603, 686, 735, 743, 750—751, 755, 758—759, 775
 Cyrano de Bergerac 744
 Deme László 730
 Descartes 728
 Devecseri Gábor 733
 Diogenész 771
 Dyck, Anthonis Van 748
 Dyk, Ph. Van 754
 Edvi Illés Aladár 783
 Engels 729

- Eusebius Emisenius 159, 181, 206, 530, 554, 749, 752, 756
- Fábián Pál 730
- Farkas Lajos, Losonczy 716
- Fénelon (François de Salignac de la Mothe-) 719
- Fleury, Claude 719, 745
- Foulquié, Paul 729
- Francke, August Hermann 725
- Friedlaender, Ludwig 764
- Fronto, M. C. F. 753
- Fulgentius, Szent (Claudius Gordianus) 69, 352–353, 738, 773
- Gálos Rezső 717, 720
- Gecse Gusztáv 730
- Gellért György 729
- Gergely, Nagy Szent 175, 178, 187, 198, 235, 239, 304, 310, 312, 523, 526, 535, 546, 575, 577, 636, 639, 750, 753–754, 760, 765–766
- Gerson, Jean (Chancelier de Paris) 524, 751
- Giordano, Luca 735
- Gobient, Charles 717–720, 723–725, 732, 734, 738–739, 743, 745, 751, 754–755, 759, 762–763, 766–767, 774, 777–778, 780–782
- Graff Gábor 725
- Guardi, Francesco 739
- Gyenis Vilmos 756
- György Deák 715
- Hanotaux, Gabriel 728
- Hartmann, Nikolai 729
- Hergenröther, J. 730
- Hermányi Dienes József 756
- Hevenesi Gábor 725
- Hieronimus (Hyeronimus), Szent Jeromos 46–47, 67, 91–92, 121, 148, 151, 165–168, 177, 179, 181, 183–184, 191, 199, 201, 204, 207, 226, 231, 242–243, 246, 304, 310, 312–313, 343, 374–375, 411, 428, 450–451, 475–476, 500, 503, 515, 517, 526, 528–529, 531–532, 539, 547–548, 552, 555–556, 569, 580, 584, 639–641, 669–670, 692, 736–737, 740, 743, 745, 748, 750–756, 758–761, 765–766, 775, 780
- Hohlweg, Armin 729
- Holbach, Paul Heinrich Dietrich 729
- Hopp Lajos 717
- Horváth István Károly 764
- Ignác, Szent (Antichiai) 134, 488, 747
- Imre Antal 717
- Irenaeus (Eirenaios) 213–214, 558, 757
- Isidor, Szent (Pelusium) 56, 419, 737
- Jeremiás (Siralmai) 44, 65, 78, 155, 158, 166, 188–189, 217, 268, 354, 409, 420, 427, 438, 507, 509, 516, 536, 561, 603, 675, 687, 739
- Józsa Péter 729
- Jöecher, Ch. G. 729
- Jugyin, P. 729
- Juliánus (Julien) apostata 230, 758
- Julius Caesar 768
- Justinus martyr 134–135, 488, 747
- Juvenalis, D. J. 112, 289, 622, 742, 764, 780
- Káldi György 714, 726, 731, 734–738, 740, 747–749, 753–754, 760–764, 769
- Kanapa, Jean 729
- Kant 728
- Kardos Albert 717
- Kaulen, Fr. 730
- Kelemen József 708, 713–714
- Kempis Tamás 117, 743, 745
- Király György 716–717, 719–720, 725, 730
- Kisfaludy-Társaság 717
- Kiss István, Szegedi 715, 756, 770
- Klaniczay Tibor 717
- Kniezsa István 730
- Kosidowski, Zenon 729
- Kőpeczi Béla 717
- Kroll, Wilhelm 729
- Kürtý Menyhért 717, 719
- La Calprenède (Gautier de Coste, sieur de) 744
- Lacroix, Paul 729
- XIV. Lajos 767
- Lakatos György 730
- Lastman, Pieter P. 735
- Leo, Nagy Szent 129, 132, 187, 483, 485, 535, 746, 753
- Levada, Jurij 729
- Lévay Ede 717, 719
- Locke, John 726
- Lukinich Imre 757
- Machiavelli, Niccolo 771
- Malhitz, Stephanus 726

- Marcus Aurelius 747
 Márki J. 716
 Marquot, M. 718
 Martinkó András 745
 Maulbertsch, Anton Franz 748
 Marx 729
 Mátrai László 729
 Michaud, M. 718—719
 Mikulics Károly 717
 Molière 762, 774
 Moréri, Louis 718—719
 Mortier, M. 719
 Mózes 143, 333, 495, 650
 Murakózy Gyula 764
- Nagy Sándor 771
 O. Nagy Gábor 730
 Nazianzi (Nazianus) Szent Gergely
 227, 230, 570, 758
 Nicole, Pierre 745
 Nyilas Vera 728—729
- Origenes (Adamantius) 130—131,
 484—485, 746, 780
 Ovidius 246, 584, 733, 742, 751, 761,
 780
- Pál, Szent (Paul) 26, 63, 134, 170,
 205, 221—222, 224, 232, 235, 238,
 241, 245, 251, 268—269, 271, 321—
 322, 341—342, 349, 252, 368—369,
 371, 394, 425, 483, 487, 509, 519,
 544, 566—567, 572, 575—576, 583,
 603, 647, 650, 668—669, 674—675,
 732, 734, 745
- Papp Endre 717, 719
 Petrarca, Francesco 771
 Petrus de Ravenna (Chrysologus
 Szent Péter) 24, 392, 734
 Pigler Andor 735, 739, 748, 753—
 754, 776
- Platón 729, 770
 Plehanov, G. V. 729
 Plinius, C. 753
 Pompeius, Gn. Magnus 768
 Preti, Mattia 735
 Prinz, Otto 729
 Pulszky Ferenc 717
- Quintilianus, M. F. 753
- Rác Endre 730
 Raffaellino da Reggio 739
 Rákóczi-Emlékkönyv 757, 768, 771—
 772
- II. Rákóczi Ferenc 717, 725, 741,
 768
 Rákóczi-könyvtár (Rodostó) 745,
 777, 780
 Rákóczi-szabadságharc 725
 Réau, Louis 729
 Redl Károly 729
 Régnier-Desmarais (François-Séra-
 phin) 744
 Rembrandt, van Rijn 735, 748
 Remus 768
 Richelieu, Armand-Jean Du Plessis
 cardinal duc de 717, 771
 Riedl Frigyes 717
 Rollin, Charles 718
 Romulus 768
 Rozenenthal, M. 729
 Rubens, Peter Paul 748
 Rufinus, Tyrannius 227, 570, 758,
 780
- Saint-Amant (Marc Antoine de Gé-
 rard, dit de) 744
 Saint-Jean, Raymond 729
 Saint-Victor, Hugo de 32, 399, 735
 Sartorius Szabó János 725
 Scarron, Paul 744
 Scudéry, (Madeleine) Mlle de 744
 Seneca 198, 547, 752, 754, 780
 Siklósi Mihály 729
 Simon Endre 729
 Simonyi Zsigmond 730
 Solimena, Francesco 754
 Sorel, Charles 744
 Sőtér István 717
 Spranger, Bartholomeus 754
 Szabó Zoltán 730
 Szarvas Gábor 730
 Szathmári István 730
 Székely Ádám 726
 Szenicei Bárány György 725
 Szentiványi Róbert 726
 Szepegy Gyula 729
 Szily Kálmán 734
 Szinyei József 717, 730
- Tamás, Aquinoi Szent 303, 310—311,
 315, 597, 640, 762, 765—767, 780
 Tempesta, Antonio 735
 Teotimus püspök 732
 Terestyéni Ferenc 730
 Tertullianus (Quintus Septimius
 Florus) 134—136, 154, 488—489,
 747, 749

Theodosius császár 27, 247, 395,
 584, 734, 761
 Théophile, de Viau (dit) 744
 Tiepolo, G. B. 754
 Tiepolo, G. D. 735
 Tintoretto, Jacopo 754
 Tiziano, Vecelio 754
 Tokarjev, Szergej Alexandrovics 729
 Tompa József 730
 Tones Gusztáv 717
 Trajanus, Marcus Ulpius 747
 Tristan l'Hermite (sieur Du Solier,
 dit) 744
 Ugolinus, Bl. 729
 Urfé, Honoré d' 744
 Vajthó László 717
 Varsányi István 729
 Vázsonyi Márton 725
 Velcsov Mártonné 730
 Veronese, Paolo 754
 Victor de Vite (Victor Vitensis) 29,
 397, 734
 Voiture, Vincent 744
 Wissowa, Georg 729
 Zalai Edvin 729
 Ziegler, Konrat 729
 Zolnai Béla 714, 717, 725, 730, 745
 Zrínyi Miklós 717

**AZ IFFIAKNAK
KALAUZZA AZ ISTE,
UTTYÁBAN.**

*Az sz. Irásból. és az sz. Atyákból
szedegedett keresztényi oktatások*

ÖTT SZARAJZRA ÖZTVA.

*Ut detur parvulis astutia. adolescenti scien-
tia. et intellectus prov. 1.*

[Signature]
1747.

N°. 24627.

**INSTRUCTION
DE LA
JEUNESSE
EN LA PIÉTÉ
CHRÉTIENNE.**

*Tirée de l'Écriture Sainte, &
des Saints Pères.*

DIVISÉE EN CINQ PARTIES.

*Par M. CHARLES GOBINET Prêtre,
Docteur en Théologie, de la Maison
& Société de Sorbonne: Principal du
Collège du Plessis-Sorbonne.*

*Ut detur parvulis astutia: Adolescenti
scientia & intellectus. Proverb. 1.*

TROISIÈME ÉDITION,

*Augmentée par l'Auteur, d'un Traité
nécessaire pour la Méditation.*

À PARIS,
*Chez FRANÇOIS LE COINTE, rue Saint
Jacques, à l'Image S. Remy, près
le Collège du Plessis-Sorbonne.**

M. DC. LXIV.

Avec Privilège, & Approbation.

1.a. A Kalauz variánsának címlapja

b. A Kalauz francia kiadásának címlapja

Elöljáró beszéd

Ernek a könyvnek kedves olvasó, igen ke-
vés szükségre vagyon az elöljáró beszédre, és ha
egyet sem találtam, az csak azért, hogy meg tudgyad,
hogy nem találni mielőtt az elöljáró beszédnek az-
valok, hogy az olvasó meg tudgya, az auctornak
főmivolta, vagy az, hogy mi okolta munkáját, vagy
hogy mi módon rendire, és hányra a két végjárnai mun-
kájában, Amíg pedig az én főmivolta, és a nem-
egyet, hanem a mint a könyvet nevessem az ifjak
kalandorának, hogy az ifjak oktatásán végjárnak az
intézetekben, emellett főmivolta és a belső,
akár az magamot oktatni, gondolatán, hogy a mi
magam főmivolta intem, ugyan a polgárokna
az ifjak oktatásán, és úgy a nékem hányra
főmivolta, mint a könyvet, hogy emellett, a-
melynek az job meggyi, és a belső, és a
hányra az a könyvet, abban az dologról traktát
Loh. a melynek főmivolta az belső, és a belső.

A Részek Táblája

Első könyv
Hogy mit értenek az evangélium
szavai, hogy a jó erkölcsnek ad
járnak maguk az ifjuságokban
1. Rész Hogy mi módon
vegye testem békét az emberek

2. Rész A keresztények közzel
való hivatairól és cselekedet
közvetlenségéről 9

3. Rész A keresztények közzel
való nagy igazságról, és a helytelen
személyek a melyek hiúságra
kegyetlenek a hit az emberek közt

4. Rész A keresztények nagy
közvetlenségéről 15

5. Rész Hogy az igaz hitű
személyek közzel az evangélium
ifjuságuk polgárságja 17

6. Rész Hogy az igaz hitű
személyek közzel az evangélium
más névvel horogok közzel

7. Rész Hogy azok akik nem
adnak hitet magukhoz ifjusá
gukban igen megköpöntösek 28

8. Rész Hogy az igaz hitű
személyek közzel ifjuságuk 32

9. Rész Hogy az igaz hitű
személyek közzel az evangélium
ifjuságuk 41

10. Rész Hogy azok akik a jó er
kölséget követik ifjuságukban
vondokoznak az evangélium
közvetlenségéről az evangélium
közvetlenségéről 45

11. Rész A hitű emberek közzel
való nagy igazságról 51

12. Rész Hogy azok akik az ev
géliumra adnak hitet magukhoz
ifjuságukban, a hitű emberek közzel
való nagy igazságról az evangélium
közvetlenségéről 57

13. Rész A hitű emberek közzel
való nagy igazságról az evangélium
közvetlenségéről 64

14. Rész A hitű emberek közzel
való nagy igazságról az evangélium
közvetlenségéről az evangélium
közvetlenségéről 76

11
A JAK^{az} KALAUZ
KEREZTYENI
ÁITATÓSAGBAN

Első könyv

Hogy mivolta azok, isinoretatok követelők
az embereket arra, hogy az ő erkölcm udgyak
mágozat ifjúságokban.

Első Rész

Hogy mivolta végre keresztelés az ember.

Mindenek felte az legfőbb igazságot az embernek
meg tudni, hogy mi végre rajon erőtlen, és is kel
leg elkövet meg tanulni, most csak tudom tes illat léte
in aléte végre kel neki munkálodni, a melyben boldogságis

103
94 94

minden imádságban, a misének minden részében, ugy-
mint, körjével bötánusot Istentől, az entitibus, és a
kyrie eleisonkor; könyörögg vele minden a könyvi
göcske mondyja. halgasad figyelmeseget az Epis-
tolát, és az Evángyéliumot, min ha magát a kris-
tus halgasad, és tartsa meg mindenkor az elmében
valamis arkból, a Credo mond el vele, és az of-
fortoriumkor ajánlyad vele együtt, a prefaciokor
mikor azt mondgya. Iustus Corde. emelő fel Isten
hez fivredet, és légy figyelmeseget, hogy a Conse-
cratiokor imádszgya, a mi urunkot, és a fellyel
meg mondos négy dolgot végben vigged.

Tizen negyedik Rész

A munkáról, és az idő töltéséről

Nem elég a napot jól keniéni, és jól végre-
ni, a mint azt meg mutattuk, az még háproron is kel-
tősem valamely híftékéges munkában; nem lévén
semmi, am úgy ellenkerne az ajó utkötellet; fe job ake-
roya nintsen a vételeknek, mint a nemjéles, főképen az

ha tuótoóvra adgyák vep háf hástándóságúv, jó kép-
 zón an úsmérőid. mesterid. utaid. de leginkább agyen-
 tató atyád. az vő jó neven töltök. és jobbi meg
 magadót

3 Mindenek fele kéreő an Isten kegyelmie hogy
 magadót meg úsmérheső, ei a vepet magadót ki írt
 hárad. ok' an Istenom világozid meg lelhemnek felit Deus meus
illumina
mentras
meas
 frigit. hogy meg úsmérhesem mind az, a mi nekő nem
 tétük en bennem, ei hogy az el hágyam kegyelmie át-
 tal; mond' el Isten Agostonat. az a jóp imádságot oro et in me,
noverunt te,
noverunt te
deum sine
a, noverunt
ipsum, ut
aque ipsam
diligat.
 ok' an Istenom. had úsmérjem meg magadót. ei had
 úsmérjelek. ora hit úsmérésig fiam legfűkésige
 fele egyedőit. hogy magunkot, ei an Isten meg úsmér-
 jük. an első aláatóságot, ei meg kövéri. és is ben-
 nünk, a mely kördese a jó erkölcsnek. ei a második
 Isteni, ei felebaráti szeretet, a mely a szükség-
 té fejele

Izzen hatodik Rész
 A jó könyvek olvasásáról

A bölcs ember an öregek bölcseségis fogyn köv-

Tizen-hetedik Ref:

A rozsz könyvekről.

A mi'ön arra intek, hogy a jó könyvekkel olvasd. egy'pon mind' arra is intek, hogy helyeséggel kerüld el a rosszakot, a melyekről el lehet mondanom, hogy a jó szokások mérge, mintsen semmi másnál veszélyesebb is ifjainknak.

Ezeknél nem taláthatok az ország fővel módosulni, elnök meg rontásaim, és mindenféle rozsz könyvekkel taláthatok, mindenféle dolgokból minden időben és minden nyelveken és minden nap ujjel taláthat, sokan még körűl, holna fincs tudományokat, és egy vagy ékesen való fellásokat, vagy elme találmányal vannak tele, és ezek annit is veszedelmesebbek, hogy azon fin alati, halálos mérgeves veszteték el, az ifjak sokot gyönyörűséggel és büszkeséggel olvasják, és meg is tartják, a könyv is közelebbet maradván, idejek rajon, hogy azokról gondolkodgyanak, és kevésebb elnyelék az alatta való mérge.

A rozsz könyvek mindenkor veszélyesek és ha-

Tizen nyolcadik Ref.

A jó társalkodásról

Hogy a jó erköltes férfi kelen, minden fiannal
 nálak jó módgya, minél a, hogy a jó erköltes férfelye
 kel társalkodágyal. mivel semmi annyira meg örül nem
 velen az elmén, mint a példó, vagy a jóra, vagy a sef-
 ra, az ember természetesen hajlandó a követés-
 re, és az imitálni a mit lát másoktól, hogy ha a
 példának felt arnyj sok ereje ^{legyen} az elmén, a leg-
 inkább a társalkodásban beállnak meg, mert ugyan
 és is velen az be leg gyakorlat, és ha az embere-
 ken arnyj ereje vagon, az ifiakon még sokal több
 vagon, és mint ezt minden nap láthatni.

Erre való néve. ha pontosab minen nem lehet
 azmi az olyan ifiaknak, kik a jó erköltesre szabtyák,
 minél az hogy a jó társalkodást keressék

fiann ugyan abban hazol lapanként az elme az
 jó erköltesre, a jó erköltesüeknek példájok, meghatároz
 elméjét, egy ifiunak elméjét, azra velen, hogy mehozták.

jék az igaz életre. Ilyen formában akarja fi.
 an, hogy a gondogok itgenek igazságokkal, on
 se habítet ket követend ket. hogy ha az akarat, hogy a
 viriginum
 Pontalis az tied elne vespen nyakal, halganad hogy fene
 patrimonium Cyprianus mit mond nichad. Egy nagy miltig.
 grandis nisi igen nagy birtok, hogy ha annak jare delmit.
 ad usus ha nos confus o igon nagy birtok, hogy ha annak jare delmit.
 peschus, ut fene dolgokta nem fordítják, is monad fi.
 patrimoniu
 sus unusquis que lo cupit ki gondogok a jószágban, annak inkább ket que
 igit magis ve vel keinek vilásgian fordítani; is non nichad
 dicitur de de
 at qua au papontisare
 gore delita

XI Rész
 A nemesek különös akadályról

Kifejezettem bemenek a nemesignok, hogy ha
 az, a jó oktatásnak akadályi köri temmel, akarnak sen
 ni. Se az igazságot mal meg nem birtokuk, ha az
 mondjuk hogy a nemesiget való voful élen nagy aka
 dalya a nemesek ud veséginek, is gyakorta az is oka
 vespedelneknek, is két horalkyoknak.

Inkább egy kereszt virgályuk meg a nemesek ih
 tel, az igazság ki terül, is nyitvilásgian megles
 hatni hogy rend pereni. emel meg romlostak, je-

10. A nemesek különös akadályról (1751)

AZ IJIAKNAK KALAUZZA

AZ ISTEN UTTYÁBAN.

Kerektényi oktatásokat adó At-
tya bepedi az ő Fiához

ELSŐ SZAKASZ

Hogy mi módon azok kötelezik az embereket, az jó-
erkölcsre adni magokor ifjuságokban

ELŐ RÉSZ

Kérdés. Mi végre teremtetett az ember?

Felelet. Mind azt kíván az mit az embernek szükséges tudni, min-
denek fele azon vigyák nagy üzményét, az melyet az azon az el-
gon, min mit az értelmes teremtetés által, mindenképp kellésit ve-
ki, oly végre munkálkodni, az melyet el érdeni, abban találhas-
kerendéjű, és boldogságát, az azon végre van munkálkod hasik, hogy
ha az egy embernek az az egy embernek az az egy embernek az az egy
szelvénye, az mely az az az az az az az az az az az az az az az az az az
fel az melyet az el érdeni, az mely ember az maga utolsó ve-
gy nem tudja, nem bánom bírni, az devalen által, nem csak

világon, meg nem jöttad hogy felne fevrel kényeztetet elvagyállok, és remél
 Jajdeha ne veszed kiemmelen gasztagodoktan, ha nem az első bontan-
 sa bírói egyet meg ad nekünk mondandókat az mi hely tal kényeztet; hogy egy
 kedél jót fogyaod, hogy gasztagod leg ama jó is eddel elvagyállok, ha plarvát
 legyen ed az ad abozom, ha plarvát az egyeddel való meg gasztagod, hogy
 mine egy kényeztet fevrel ad meg ednek, jövendők vala jó, ha plarvát
 hogy el vagy ed az első írtok, lásd feam mindezt, remélked az feam

x/1/10 6

x. fantasia cu patrim
 num pparade, neri ad
 non bene comit equ
 rous cu patrimonia
 sic unquamque le
 cupletur magis re
 dimitte ad hanc
 quam cogere de
 lica
 Copri. led de ha
 bitu viciisiam

(Edet az gasztagod: hogy világon ed is gasztagod, ed legon is kényez-
 kedtetet, ha az nem adozod hogy el veszed, mine edd van ha plarvát
 moris jó. Gyorsias hogy az nagy papok, nagy kényeztet, ha az jóvólakom
 pendul nem kedél, az hogy nem eddel gasztagod, vala az jóvólakom amial
 vala remélked hogy az binaciel meg ad hanc fevrel, is remél az ha
 neknek papon kényeztet

TIZEN egyedek R. öz.

Azokrol az akadályokról melyek az nemeseket illetik

K
 J

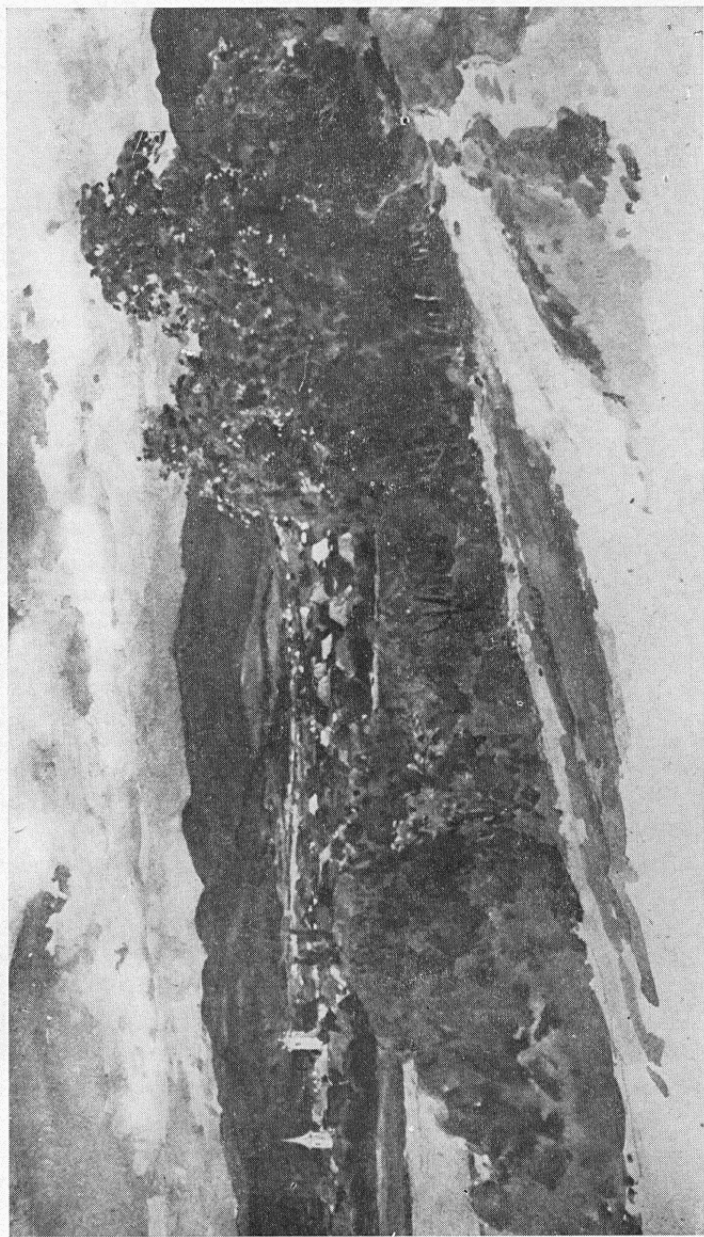
Lehet az, hogy az nemesek akadályok legyen az üdvözölked?
 fiam az nem akartam eddel kényeztet, hogy az nemesek eddelked az
 jó eddelked, de azal meg nek bontan az igazságos kényeztetem, hogy
 az mine ed a ropul eddel, feam az nemesek, hogy az nagy akadályok
 vagon üdvözölked ed igazsága az edna kényezteted.

Csak egy kedél vágjad meg az nemesek eddel, meg lásd az
 az igazságos, is nyilvántartás az meg üdvözölked, hogy mine edd elyem
 remél az ed egy meg legon remél, is hely edd rop eddelked, mine
 az nemesek remél

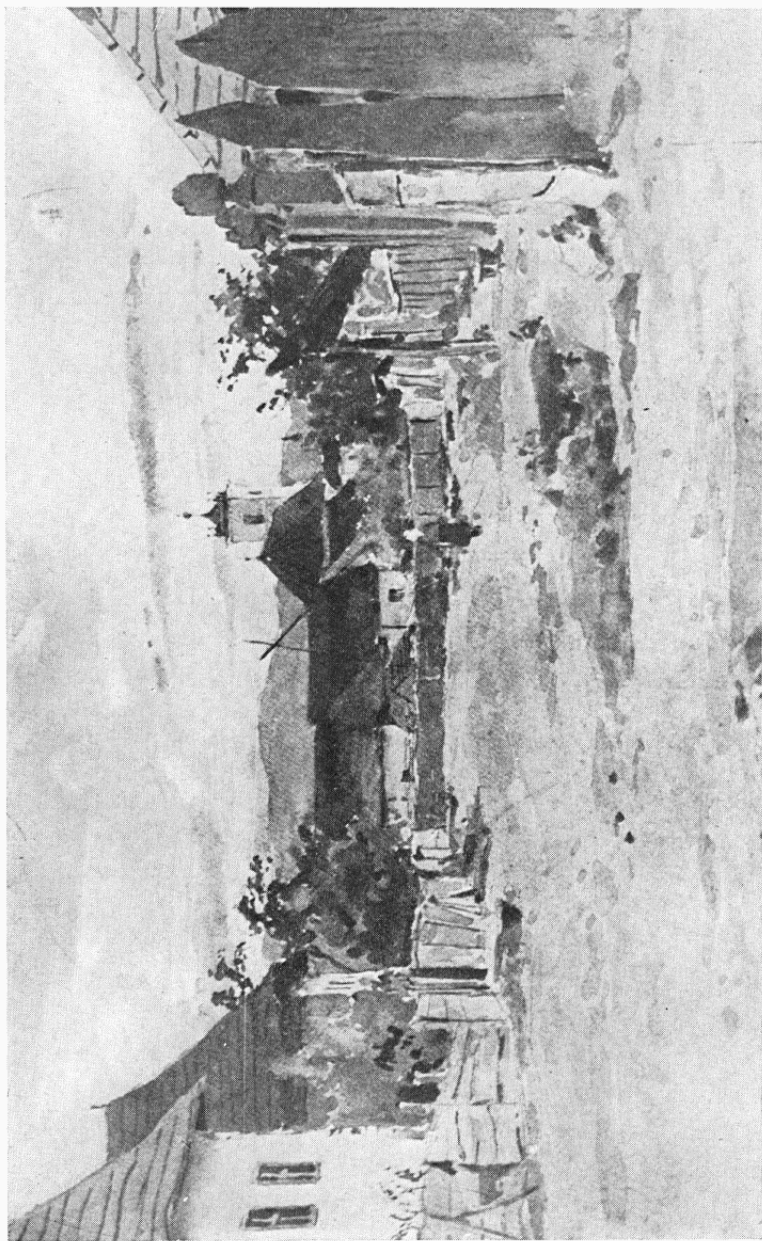
x job u.

It az edden meg lásd uralkodni az az kedélyes, az kényez-
 donked meg vés, is magoknál mind onked alad valonak tartanak, min-
 don eddelked az negem vágjad az edden eddelked foglaltak az
 magok igazságos eddelkedben jarmel, az az edd edd eddelked fevrel,
 beltra is fevrelked eddelkednek ref az edd eddelked meg edd, edd
 az magok kényeztet kor edd, csak magok fevrelked igazságos eddelked, edd
 fevrelked kényeztet, is igazsága kényeztet edd eddelked, is fevrelked
 az magok eddelked eddelked kényezteted, is kényezteted fevrelked
 edd, kényeztet edd edd edd magok eddelked, mine az nemesek edd fevrelked

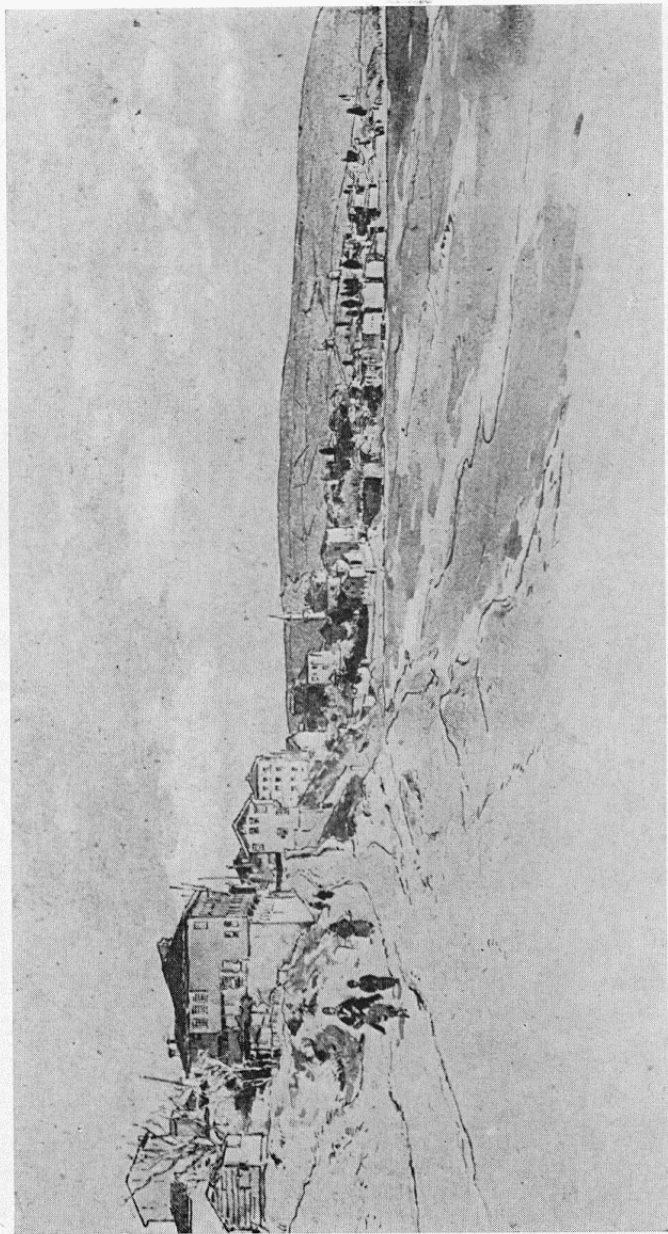
15. Azokrol az akadályokról melyek az nemeseket illetik (1724/1744)

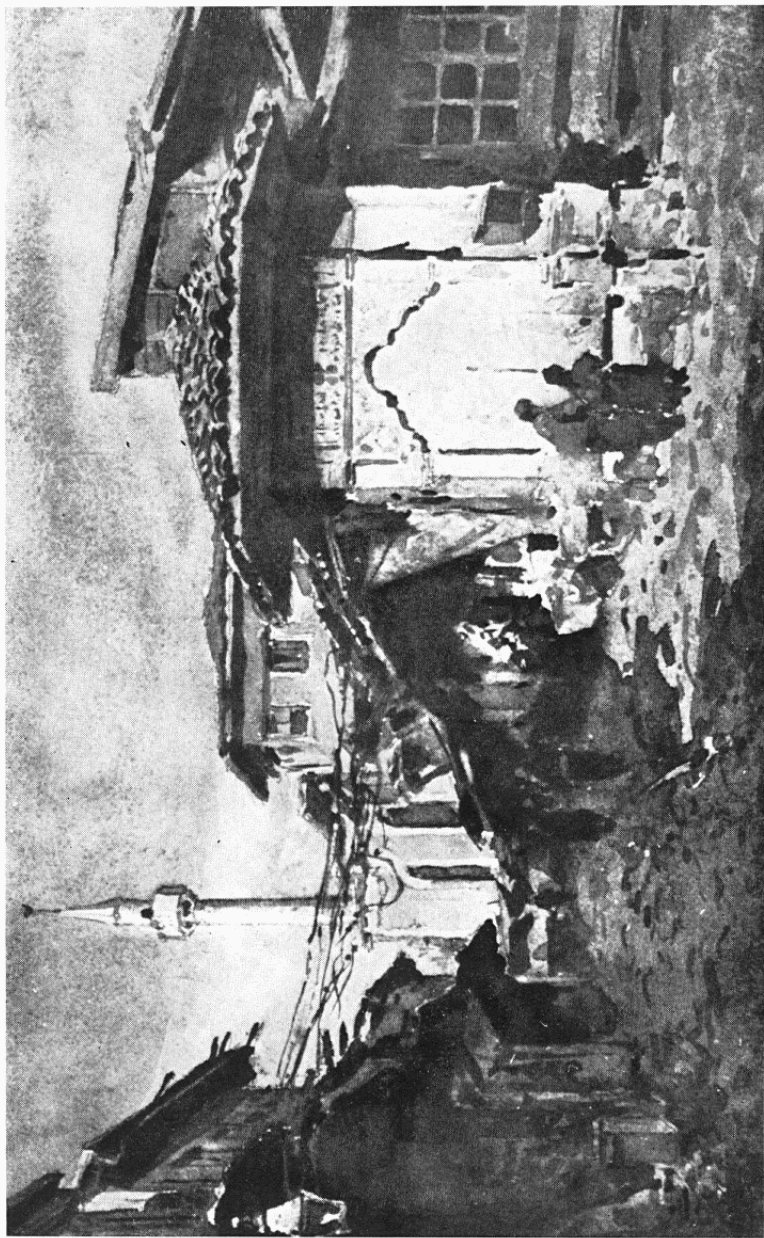
16. Zágony. Mikes szőlőfalujának látképe

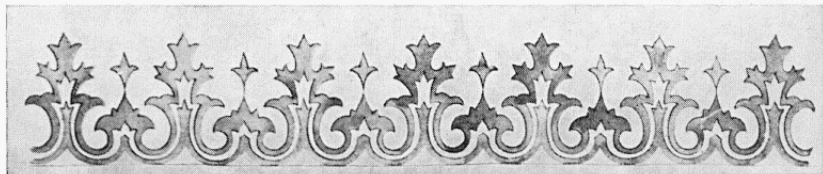
17. Zágony utcaszéle

18. Rodostó a „magyarok utcája” s tengerparti telke felől

19. Rodostói kút és minaret

20.a.b. Két festett színes bordure Rákóczi ebédlőpalotájából.
(Rákóczi ebédlőpalotájának mennyezet alatti belső fadiszításából.)

TARTALOMJEGYZÉK

Az Ifjak Kalauza . . . 1751	5
Elöljáró beszéd	9
A Részek Táblája	11
Első könyv	20
Második könyv	84
Harmadik könyv	141
Negyedik könyv	213
Ötödik könyv	279
Variáns: Az Iffiaknak kalauza . . . 1724/1744	383
Elöljáró beszéd.	386
Első Szakasz	388
Második Szakasz	443
Harmadik Szakasz	494
Negyedik Szakasz	557
Ötödik Szakasz	613
Ennek a könyvnek táblája	700
Jegyzetek	711
Az Ifjak Kalauza kiadásáról	713
Kézirathagyomány	714
A kéziratok sorsa	716
Nyomatott kiadások	716
Forrás- és keletkezéstörténet	716
Mikes kézírataiban előforduló bibliai rövidítések változatai	726
Tárgyi jegyzetek	730
Résumé	777
Képek jegyzéke	783
Névmutató	785

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója
A szerkesztésért felelős: Somogyi Béla
Műszaki szerkesztő: Kovács Gábor
A burkoló és kötésterv: Bogdán Hajnal munkája
Terjedelem: 49,5 (A/5) ív + 20 oldal melléklet
AK 262 k 7578
74.74597 Akadémiai Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bernát György

